ประมวลข้อมูล
เกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๗

ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๗ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ศิลาจารึก.

ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง. -- กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๗. ๒๔๐ หน้า.

๑. ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง. I กรมศิลปากร. สำนักหอสมุดแห่งชาติ

II ชื่อเรื่อง.

๔๑๑.๗

ISBN 974-7912-86-4

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมศิลปากร	(นายอารักษ์ สังหิตกุล)
รองอธิบดีกรมศิลปากร	(นางสมศรี เอี่ยมธรรม)
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	(นางสาวอรพินท์ ลิ่มสกุล)
ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	(นายบวรเวท รุ่งรุจี)
นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์	
นายเทิม มีเต็ม	

บรรณาธิการและคณะทำงาน

นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์	นางสาววีณา โรจนราธา
นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ	นางนุชนารถ กิจงาม
นายสิงห์คม บริสุทธิ์	นางพรวิมล แสงทับ
นางสาวเอมอร เชาวน์สวน	นายสมภพ มีสบาย
นายจุง ดิบประโคน	นายวินัย เภาเสน

ภาพประกอบ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์	นายสมชาย วรศาสตร์
นางสาวสุประวีณ์ นงค์สูงเนิน	

พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด ๓๗ วชิรธรรมสาธิต ๓๗ สุขุมวิท ๑๐๑/๑ บางจาก พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐ โทร. ๐-๒๗๔๖-๓๑๓๐-๔, ๐-๒๗๔๓-๙๐๐๐ แฟกซ์ : ๐-๒๗๔๖-๓๓๘๗-๘ e-mail : rungsilp@ji-net.com

พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มรดกโลก

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช
ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
กรุงเทพมหานคร

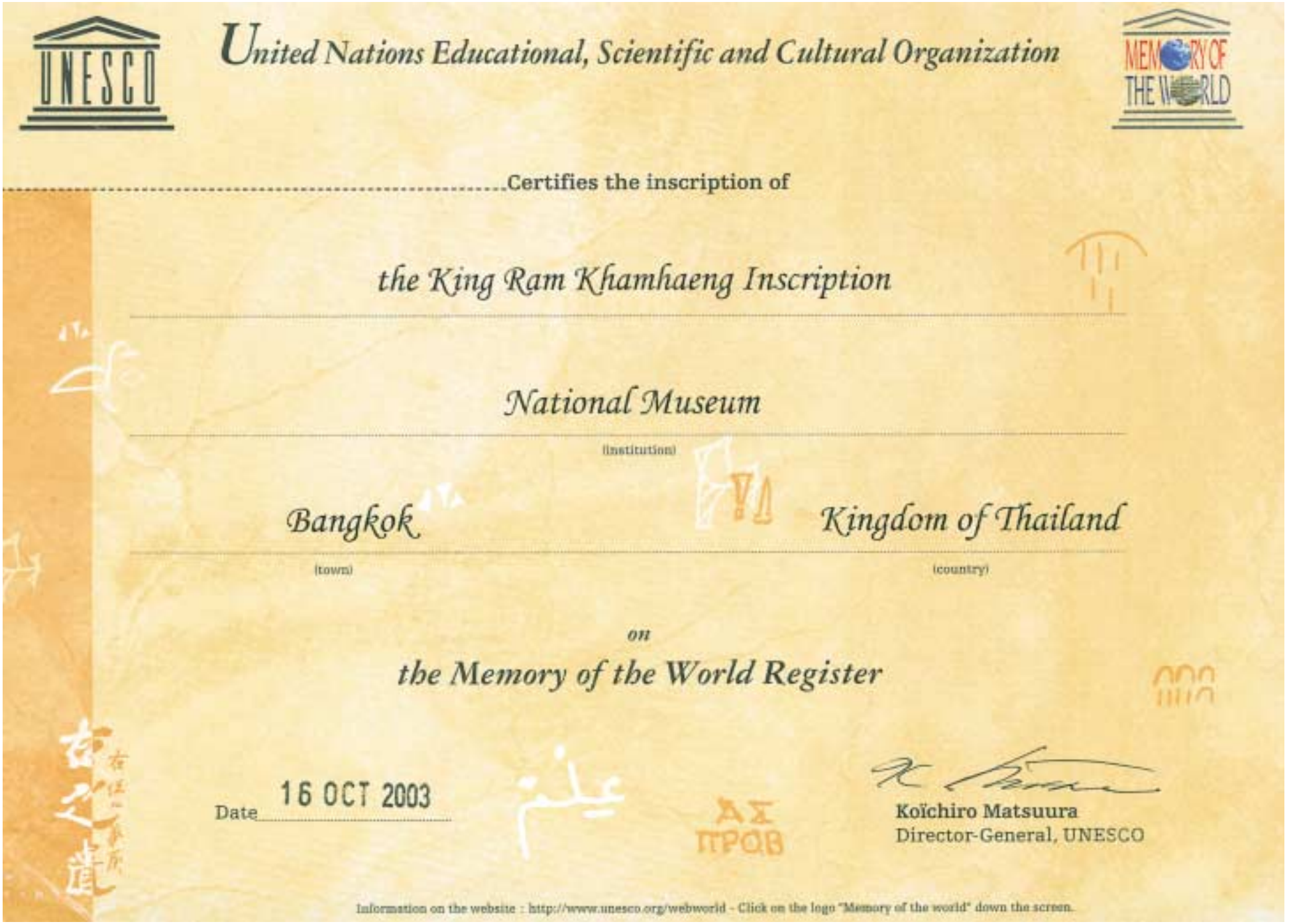

ใบประกาศขึ้นทะเบียนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงไว้ในทะเบียนความทรงจำแห่งโลก

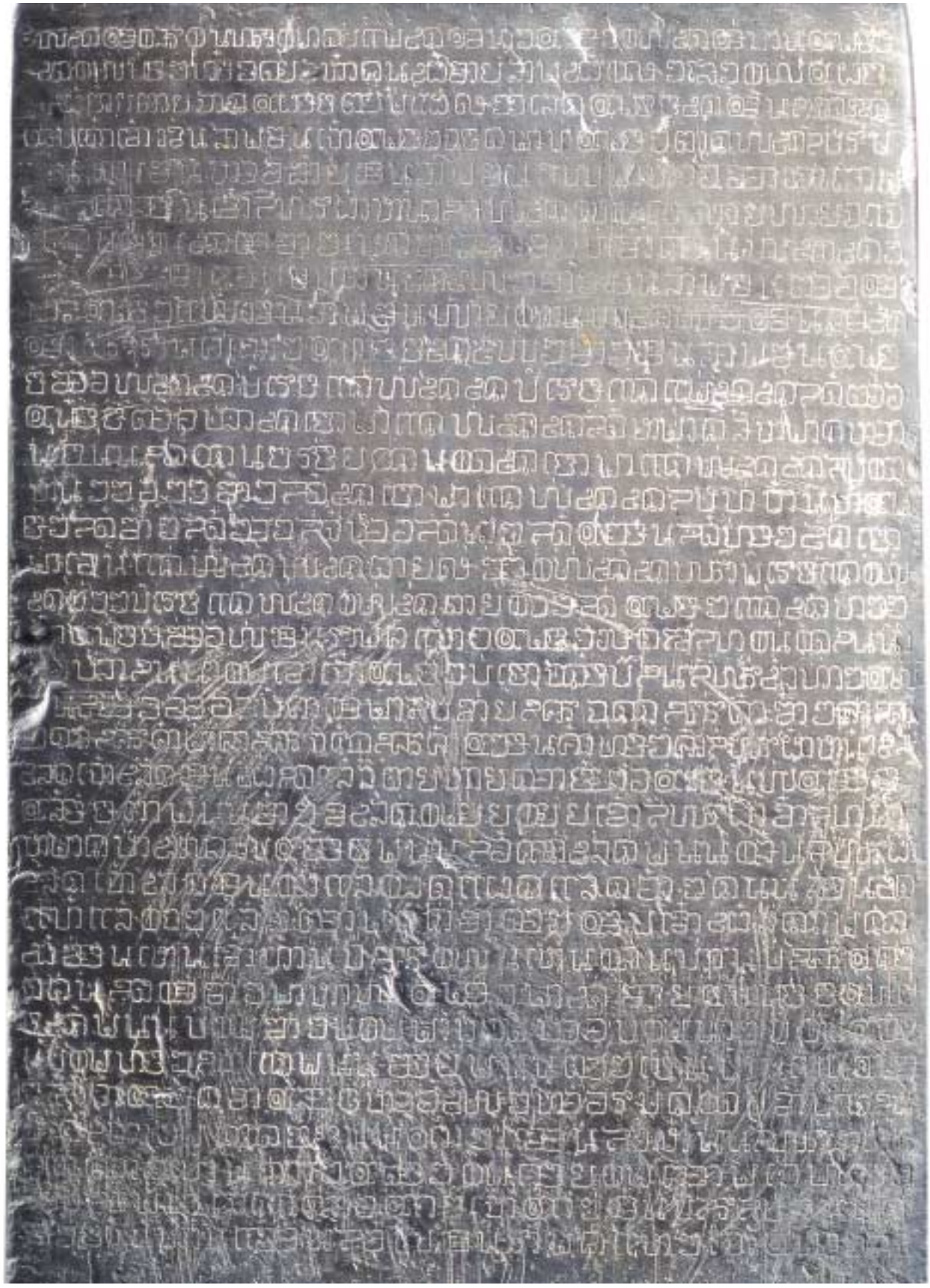

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๑

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๒

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๔

เนินปราสาทเมืองเก่าสุโขทัย
บริเวณที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพบจารึกพ่อขุนรามคำแหง

จารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร และพระแท่นมนังศิลาบาตร
ซึ่งพบคราวเดียวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

คำนำ

จารึกเป็นหลักฐานที่นำไปใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้าวิชาการด้านโบราณคดี ประวัติ-ศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ รวมตลอดไปถึงศาสนา ศิลปกรรม อารยธรรมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในอดีต จึงนับว่าจารึกเป็นมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าควรอนุรักษ์และเผยแพร่ ให้กว้างขวางอย่างยิ่ง

ในประเทศไทย การศึกษาจารึกเริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๖ ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะผนวชได้เสด็จจาริกธุดงค์ไปทางหัวเมืองเหนือ ได้ทรงพบจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่เมืองเก่าสุโขทัย นับแต่นั้นเป็นต้นมาก็ได้มีการค้นพบจารึกเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันจารึกที่พบในประเทศไทย มีทะเบียนอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากรมากกว่า ๓,๐๐๐ รายการ

นับตั้งแต่ได้พบจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งกำหนดเป็นจารึกหลักที่ ๑ เป็นต้นมา การศึกษาเรื่องราวในจารึกที่พบในประเทศไทยแพร่หลายกว้างขวางมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนถึงพุทธศักราช ๒๕๓๑ เริ่มมีผู้สงสัยว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหง ไม่ได้สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มนักวิชาการจารึกศึกษา ร่วมกันดำเนินการแก้ข้อสงสัยดังกล่าว โดยจัดให้มีกิจกรรมทั้งการอภิปราย และเรียบเรียงบทความเสนอเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อยืนยันว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นจารึกที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยจริง รายงานการอภิปรายและบทความดังกล่าว ได้มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่แล้วตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นลำดับมา ข้อมูลจึงกระจัดกระจาย องค์ความรู้เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงไม่รวมกันเป็นเอกภาพทำให้ผู้สนใจไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องครอบคลุมทุกหลักฐาน

อนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ จารึกพ่อขุนรามคำแหงได้รับยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำโลก นับเป็นความภาคภูมิใจในเกียรติภูมิของชาติที่มีมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่ายิ่งชิ้นนี้ กรมศิลปากรจึงมอบหมายให้กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ รวบรวมเอกสารต่างๆ ได้แก่ รายงานการอภิปรายและบทความที่เกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง รวมพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหงสร้างในสมัยสุโขทัยจริง

กรมศิลปากร หวังว่าหนังสือนี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาตามสมควร

(นายอารักษ์ สังหิตกุล)
อธิบดีกรมศิลปากร

วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

สารบัญ

หน้า

ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง ๑๔

ประวัติและการศึกษาเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง ๑๔

การสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ๒๑

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ๒๓

ด้านที่ ๑ ๒๕

ด้านที่ ๒ ๒๘

ด้านที่ ๓ ๓๑

ด้านที่ ๔ ๓๓

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำ ๓๕

อธิบายคำ ๕๕

หนังสืออ้างอิงที่ใช้ในการสัมมนา ๖๐

คำอภิปรายเรื่อง “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม?”

ของสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย ๖๒

คำอภิปรายเรื่อง “ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑”

ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ๙๒

การอภิปรายเรื่อง “การศึกษาและการวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหง”

ของกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ๑๔๘

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ บทความของคณะอนุกรรมการมรดกของชาติ

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ๑๖๒

ตอบคำวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร ๑๖๘

การตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

จิราภรณ์ อรัณยะนาค และศรีโสภา มาระเนตร์ ๑๘๘

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เอกสารมรดกไทย – เอกสารมรดกโลก

ศาสตราจารย์คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต ๒๐๓

จารึกพ่อขุนรามคำแหง : มรดกความทรงจำโลก

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ๒๒๒

บรรณานุกรมบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์

และงานวิจัยเกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ๒๓๒

ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง*

ประวัติและการศึกษา เกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นศิลาจารึกหลักแรกที่ใช้ตัวอักษรไทยและภาษาไทย หลักจารึกนี้มีลักษณะเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ยอดกลมมน สูง ๑ เมตร ๑๑ เซนติเมตร กว้าง ๓๕ เซนติเมตร หนา ๓๕ เซนติเมตร เป็นหินทรายแป้ง** มีจารึกทั้งสี่ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๗ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๗ บรรทัด

ปรากฏในสมุดจดหมายเหตุซึ่งเดิมเก็บอยู่ ณ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ซึ่งได้มาจากราชเลขาธิการในพระบรมมหาราชวังก่อนเปลี่ยนการปกครอง) และในสมุดไทยซึ่งเดิมเป็นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ มีข้อความตรงกันว่า “เมื่อศักราช ๑๑๙๕[๑] ปีมเสง เบญศก จะเสด็จขึ้นไปประภาสเมืองเหนือ มัศการเจตียสฐานต่างๆ ...ครั้น ณ วันขึ้นหกค่ำกลับมาลงเรือ เจ็ดค่ำเวลาเที่ยงถึงท่าธานี เดินขึ้นไปเมืองศุโขทัย ถึงเวลาเยน อยู่ที่นั้นสองวัน เสด็จไปเที่ยวประภาษ พบแท่นสีลาแห่งหนึ่งอยู่ริมเนินปราสาท ก่อไว้เปนแท่นหักพังลงมา ตะแคงอยู่ที่เหล่านั้น ชาวเมืองเขาเครพย์[๒] สำคัญเปนสานเจ้า เขามีมวยสมโพธทุกปี...รับสั่งให้ฉลองลงมา ก่อเปนแท่นขึ้นไว้ใต้ต้นมะขามที่วัดสมอรายกับเสาสิลาที่จารึกเปนหนังสือเขมร[๓] ที่อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น เอามาคราวเดียวกับแท่นสีลา[๔]”

---

* จากหนังสือ “ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง” หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๓

** ในการพิมพ์ครั้งแรก บอกไว้ว่า เป็นหินชนวนสีเขียว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญจากกรมทรัพยากรธรณีได้ตรวจสอบวิเคราะห์เนื้อศิลา ปรากฏว่า เนื้อศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นหินทรายแป้ง

๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๖ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังผนวชอยู่ ณ วัดราชาธิวาส (เดิมเรียกว่าวัดสมอราย)

๒ เคารพ

๓ คือจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทย

๔ พระแท่นมนังศิลา

ในสมุดไทยฉบับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ยังได้กล่าวถึง “เสาสิลา” อีกเสาหนึ่ง ว่าเป็นเสาสิลาที่มาแต่เมืองสุโขทัย มีข้อความเกี่ยวกับหนังสือไทยแรกมีขึ้นในเมืองนั้น และพรรณนาข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ ๔[๕]

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารโปรดให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักไปที่วัดบวรนิเวศวิหาร คงจะได้ทรงพากเพียรอ่านคำจารึกอักษรไทยในช่วงเวลานี้ ส่วนจารึกภาษาเขมรนั้น สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงอ่านและแปล ครั้นเสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้นำศิลาจารึกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ข้างด้านเหนือพระอุโบสถหลังที่สองนับจากตะวันตก จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ได้พบภายหลังเก็บไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุฯ ซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียน และศิลาจารึกของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน ในพระราชวังบวรสถานมงคลให้พระที่นั่งนั้นเป็นที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณฯ ต่อไป พระราชทานนามตึกถาวรวัตถุใหม่ว่าหอพระสมุดวชิราวุธ

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงตั้งอยู่ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ กรมศิลปากรต้องการใช้พระที่นั่งศิวโมกขพิมานเป็นพิพิธภัณฑ์ก่อนประวัติศาสตร์ จึงให้ย้ายศิลาจารึกและหนังสือตัวเขียนออกจากพระที่นั่งศิวโมกข์ นำศิลาจารึกไปตั้งไว้ ณ หอพระสมุดวชิราวุธ ทั้งหมดตามเดิม ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ย้ายเฉพาะศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมาตั้งไว้ ณ ห้องแสดงพิพิธภัณฑ์สมัยสุโขทัย ที่หอพระสมุดวชิราวุธคงมีแต่หลักศิลาจำลองตั้งอยู่

ผู้ซึ่งอ่านจารึกได้เป็นคนแรก คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๓๗๙ มีคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตในความควบคุมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศ-วริยาลงกรณ์ ทรงเป็นแม่กองคัดอักษรจากศิลาจารึก

---

[๕] จดหมายเหตุดังกล่าวนี้ได้มีการตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณให้ชื่อว่าเรื่องอภินิหารการประจักษ์ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ต่อมาในโอกาสวันฉลองครบ ๑๐๐ ปี แห่งการเสวยราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้มีการเทศนาพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๔ รัชกาล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร-ญาณวโรรสตรัสเทศนาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงกล่าวความไว้ชัดเจนว่า ตอนที่เสด็จประพาสเมืองเหนือนั้น “ทรงได้เสาศิลาจารึกอักษรเขมรเสาหนึ่ง จารึกอักษรไทยโบราณเสาหนึ่ง” (กระทรวงธรรมการ. กองวิชาการ. เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. โรงพิมพ์พระจันทร์. ๒๔๘๑. หน้า ๑๔๑.)

ปรากฏว่าเมื่อ เซอร์ ยอห์น โบวริง ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ได้รับพระราชทานสำเนาคัดอักษรพิมพ์หิน พร้อมด้วยคำแปลเป็นภาษาอังกฤษบางคำ เซอร์ ยอห์นได้นำตัวอย่างลงพิมพ์ไว้ในหนังสือ "The Kingdom and people of Siam" [๖] นอกจากนี้ยังได้พระราชทานราชทูตฝรั่งเศสอีกชุดหนึ่งด้วย สำเนาจารึกที่พิมพ์หินชุดนี้ยังเก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส มีคำอธิบายเป็นภาษาอังกฤษเขียนไว้ว่า "สำเนาจารึกสยามสมัยโบราณ ต้นฉบับมีอายุราว ค.ศ. ๑๑๙๓ ปรากฏว่า จารึกไว้บนเสาหินในเมืองสุโขทัยโบราณ ซึ่งเป็นพระนครหลวงของสยามในครั้งนั้น ตีพิมพ์ ณ โรงพิมพ์หลวงด้วยเครื่องพิมพ์หิน กรุงเทพฯ"[๗]

คำอ่านจารึกบางตอนปรากฏอยู่ในสมุดไทยดังกล่าวข้างต้น ซึ่งต่อมาได้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณ ตอนที่ ๓๖ เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐, จ.ศ. ๑๒๕๙) หน้า ๓๕๔๓-๓๕๗๗ ให้ชื่อเรื่องว่า อภินิหารการประจักษ์ กล่าวถึงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนผนวช และเสด็จประพาสเมืองเหนือ ทรงพบศิลาจารึก ตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงความในศิลาจารึก เป็นการเล่าข้อความในจารึกโดยสังเขป (คำอ่านและคำแปลจารึกหลักที่ใช้อักษรขอมโบราณ ได้ลงพิมพ์ในวชิรญาณรายเดือน เมื่อ จ.ศ. ๑๒๔๖, พ.ศ. ๒๔๒๗)

ต่อมาได้มีหนังสือเล่มเล็กๆ ชื่อว่า เรื่องเมืองศุโขทัย ตีพิมพ์คำอ่านหลักศิลาจารึกสามหลัก คือ จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ ๑ (คัดตามระเบียบอักษรไทยโบราณที่จารึกในหลักศิลา) แปลหลักศิลาเมืองสุโขทัย ซึ่งจารึกเป็นอักษรขอมโบราณ และจารึกแผ่นศิลาอักษรไทยที่เมืองกำแพงเพชร สำหรับสองหลักหลังนั้น มีข้อความในวงเล็บไว้ว่า คัดจากวชิรญาณรายเดือนเล่ม ๑ ฉบับที่ ๓ ปี ๑๒๔๖[๘] หน้า ๒๓๗ และฉบับที่ ๒ ปี ๑๒๔๖ หน้า ๑๖๐ ตามลำดับ แต่ไม่มีข้อความอธิบายใดๆ สำหรับหลักที่ ๑ หนังสือเล็กๆ เล่มนี้ไม่ปรากฏนามผู้พิมพ์ โรงพิมพ์ หรือปีที่พิมพ์[๙]

มาปรากฏภายหลัง เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะที่ดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ทรงดำริจัดพิมพ์หนังสือและเรื่องราวที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทย เป็นหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ได้ทรงรวมศิลา-จารึกที่เกี่ยวกับสุโขทัยลงพิมพ์ไว้ด้วย พิมพ์ครั้งแรกในชุดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

---

[๖] Bowring, Sir John : The Kingdom and People of Siam. London, Oxford University Press, 1969. Vol. 1, p.278.

[๗] คัดจาก A. B. Griswold and Prasert na Nagara "The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 A.D.), In J.S.S. Vol. 59 part 2, July 1971, p. 184-5.

[๘] ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๗ รัชกาลที่ ๕

[๙] ศาสตราจารย์ คอร์นิเลียส บีช แบรดเลย์ ได้กล่าวถึงหนังสือเล่มนี้ไว้ในบทความเรื่อง The oldest known writing in Siamese. the inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai 1293 A.D. (Journal of the Siam Society Vol. VI (part 1). April 1909. P.4 ว่าพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๘ (พ.ศ. ๒๔๕๑) สำหรับถวาย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และกล่าวว่านับเป็นข้อความที่คลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

ในการพิมพ์ครั้งนั้น คงพิมพ์ตามแบบเดิมที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้ ต่อมาเมื่อหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครได้จ้างศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มารับราชการเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณฯ เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถทางภาษาและตัวอักษรของประเทศต่างๆ ทางตะวันออก จึงได้มอบให้เป็นผู้ตรวจค้นสอบสวนและแปลศิลาจารึกต่างๆ ศาสตราจารย์ เซเดส์ ได้อ่านศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก รวมทั้งหลักแรกของพ่อขุนรามคำแหง หอพระสมุดวชิรญาณได้ให้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบของพระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์) เรียกหนังสือนี้ว่า ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย มีทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส

ก่อนที่ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ จะได้ตรวจสอบศิลาจารึกหลักนี้ ปรากฏว่ามีนักภาษาศาสตร์ และโบราณคดีชาวตะวันตกบางท่าน สนใจและได้ศึกษาจารึกหลักนี้มาแล้วตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๗ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่อยมา ดังนี้

๑. Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. London, 1857.

เซอร์ยอห์นได้ยกตัวอย่างจารึก ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้กล่าวถึงจารึกมากนัก เพียงแต่เอ่ยถึงว่ามีจารึกตัวอักษรไทยเป็นครั้งแรก

๒. Bastian, Adolf. On Some Siamese Inscriptions. In Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal, Vol. XXXIV/1, 1864. p. 29f.

บาสเตียนเป็นชาวเยอรมันที่เข้ามากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๐๖ แปลจารึกเป็นภาษาอังกฤษ เขายอมรับว่ายังมีข้อบกพร่องมาก ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A.B. Griswold ได้นำบางตอนมาเปรียบเทียบกับคำแปลของ P. Schmitt; C.B. Bradley และ George Coedès- (ดู A.B. Griswold and Prasert na Nagara-The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 A.D.) - Journal of Siam Society Vol. 59 part 2, July 1971)

๓. Schmitt, Père. Les deux inscription de la pagode de Pra-Kéo à Bangkok Excursion et Reconnaissance. Vol. 8 Saigon, 1884. pp. 169-187

_____. Deux Anciennes Inscriptions Siamoise, Transcrites et Traduites par M. Schmitt. Saigon, 1885.

บทความอันเดียวกัน พิมพ์ครั้งแรกในวารสาร แล้วต่อมาแยกพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ ต่างหาก ต่อมาได้ตรวจแก้ไขใหม่ และตีพิมพ์ใน Le Siam ancien. (1895), และใน Mission Pavie, (1898) จารึกที่นำมาตีพิมพ์นั้นมิใช่สำเนา เป็นเพียงตัวคัดลายมือหยาบๆ มีคำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งผิดพลาดหลายแห่ง แต่ก็นับว่าได้ช่วยคลี่คลายความรู้หลายอย่างนอกเหนือไปจากที่บาสเตียนอธิบายไว้

๔. Pavie, Auguste. Mission Pavie, Indo-Chine 1879-1895. Études Diverses II. Paris, 1898 "Transcription et Traduction par M. Schmitt des Inscription en Pali, en Khmer et en Thai receilles au Siam et au Laos par Auguste Pavie" p. 169-193.

ถอดอักษรเป็นโรมัน และแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย ชมิตต์ คนเดียวกับข้างต้น มีภาพถ่ายสำเนาซึ่งได้รับการตกแต่งเติมหลายแห่ง จึงไม่ถูกต้องนัก

๕. Bradley, C.B. "The Oldest Known Writing in Siamese. The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai 1293 A.D. In Journal of the siam Society Vol. 6. 1909. p. 1-68.

กล่าวถึงงานของผู้อื่นที่ศึกษาหลักศิลาจารึกหลักนี้มาแล้วโดยย่อ เล่าถึงประวัติของศิลาจารึก วิเคราะห์การใช้ถ้อยคำอย่างถี่ถ้วน ถอดอักษรเป็นตัวอักษรไทยตามแบบจารึก แปลและอธิบายศัพท์ จัดทำบัญชีคำที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างๆ และที่เป็นภาษาไทยแท้

๖. _____. The History of the Sukhothai Letters. In Transactions of the American Philological Association. Vol. XL VIII, 1917. p. 63-72.

เปรียบเทียบลักษณะตัวอักษรสมัยต่างๆของสุโขทัย รวมทั้งอักษรที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ และเปรียบเทียบกับอักษรพม่า ลาว และไทยปัจจุบัน

๗. Coedès, G. "Notes critiques sur L'Inscription de Rāma Khamhaeng" In J.S.S. Vol. 12 (1). 1918. p. 1-48.

๘. Coedès, G. and Burney J. The Origins of the Sukhodaya Scripts. In J.S.S. Vol. 21 (2) 192-28 p. 87-102.

๙. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมาร ทรงแต่ง โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

ในตอนที่ ๕-๑๐ เมืองสุโขทัย ทรงกล่าวถึงข้อความจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเปรียบเทียบกับสถานที่บางแห่งในเมืองสุโขทัยเก่า ท้ายเล่มมีคำอ่านหลักศิลาจารึก ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ที่ศาลาราย ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้ตัวอักษรตามที่ปรากฏในศิลาจารึก[๑๐]

---

[๑๐] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในอักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหงเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะสำหรับใช้เป็นการสากล และทรงใช้วิธีเรียงสระให้อยู่ในบรรทัดเดียวกันกับตัวอักษรทำนองเดียวกับวิธีใช้สระของพ่อขุนรามคำแหง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิด "วิธีใหม่ สำหรับใช้สระและเขียนหนังสือไทย" โดยใช้แบบอย่างของพ่อขุนรามคำแหง ทรงแลเห็นว่า "การที่เอาสระลงไว้ในบรรทัดเดียวกับพยัญชนะทั้งหมดทำให้เขียนหนังสือได้เรียบดี"

นอกจากสระแล้ว ได้ทรงนำตัวอักษรบางตัวที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกแต่คนรุ่นหลังไม่ได้ใช้แล้ว เช่นตัว ข มาใช้อีก

๑๐. หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร แผนกตรวจรักษาของโบราณ ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ชำระและแปล พิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พ.ศ. ๒๔๖๗ (มหาเสวกโท พระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์) อุปราชมณฑลภาคอิสาน พิมพ์ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบ) ๑๗๗ น.

หลังจากการศึกษาค้นคว้าของ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ แล้ว ขณะนี้มีงานของท่านผู้อื่นอีก ดังนี้

๑๑. พิชัย สันตภิรมย์ แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ตรวจสอบโดย ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ และอาจารย์กำชัย ทองหล่อ พิมลชัยศึกษากรณ์ ๒๕๐๕. แผนภูมิ ๕ แผ่น

มีคำอธิบายของ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ บางคำ ซึ่งแตกต่างจากคำอธิบายของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เช่น คำ “เบกพล” ในบรรทัดที่ ๗ หน้า ๑ ศาสตราจารย์ เซเดส์ อ่านว่า “เนกพล” อธิบายว่าเป็นชื่อช้างมีกำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ อ่านว่า “เบกพล” คือ บุกพล ความตรงกันกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้

๑๒. ยุวดี ทองคำวรรณ “อักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง.” วิทยานิพนธ์ ศิลปบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๐.

๑๓. เพ็ญศรี บ้านไกรทอง “วิวัฒนาการอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง และพญาลิไท พ.ศ. ๑๙๐๐.” วิทยานิพนธ์ ศิลปบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๒.

๑๔. Griswold, A.B. and Prasert na Nagara “The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 AD.), Epigraphic and historical studies no.9 In J.S.S. Vol. 59 (part 2) July 1971. p. 181–182

เป็นการศึกษาจารึกโดยละเอียดถี่ถ้วนในแง่ภาษา และประวัติ ศึกษาทบทวนงานที่นักปราชญ์คนอื่นๆ ได้ศึกษามาแล้วทั้งหมด ถอดอักษรเป็นอักษรไทย ตามแบบที่เขียนในจารึก แปลเป็นภาษาอังกฤษ มีภาคผนวกเปรียบเทียบข้อความบางตอนที่มีผู้แปลมาแล้วทั้ง ๔ คน คือ Bastian, Schmitt, Bradley และ Coedès.

๑๕. Ishii, Yoneo, Akagi, Osamu: Endo, Noriko : A Glossary Index of the Sukhothai Inscriptions. (Discussion Paper no. 53) The Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University, Kyoto, Japan 1972, 233 p.

เป็นการศึกษาคำที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ที่ใช้ภาษาไทยทั้งหมด ๑๖ หลัก เรียงคำตามลำดับตัวอักษร เพื่อใช้เป็นดรรชนีสำหรับค้นคำในจารึกทุกหลัก แต่ละคำจะมีคำแปลและบอกชนิดของคำ จะเห็นได้ว่า แต่ละคำมีการใช้มากน้อยเพียงไร และใช้อยู่นานเท่าไหร่ เช่น คำ “กู” ใช้ ๓๙ ครั้ง ในจารึกหลักที่ ๑ ใช้ ๑๐ ครั้ง ในหลักที่ ๒ ใช้ ๗ ครั้ง ในหลักที่ ๙ ใช้ ๑๐ ครั้ง

ในหลักที่ ๑๐ นอกจากนี้ไม่ได้ใช้อีก แต่คำ “แก่” มีใช้อยู่ทุกหลัก ใช้ในหลักที่ ๓๘ ถึง ๒๕ ครั้ง เป็นต้น

๑๖. **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง.** อ่านและจัดทำคำอธิบายโดยที่ประชุมสัมมนา เรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้จัดให้มีการสัมมนาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขึ้น เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้อ่านตรวจสอบ พิจารณาถ้อยคำ และข้อความในจารึก ทำให้ได้ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเพิ่มขึ้นอีกมาก นับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยอย่างยิ่ง ผลการสัมมนาได้นำมารวมพิมพ์ไว้ด้วย

๑๗. **จารึกสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

เป็นการนำจารึกสุโขทัยเท่าที่พบแล้วขณะนั้นมารวมพิมพ์ไว้ทั้งหมด โดยเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหง ได้นำฉบับที่สัมมนาแล้วมาจัดพิมพ์ และทำคำอธิบายศัพท์ของจารึกทุกหลักโดยนำมารวมกัน เรียงตามลำดับอักษรไว้ท้ายเล่ม

การสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ หอสมุดแห่งชาติ ดำริจะจัดพิมพ์คำอ่านศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ หรือที่เรียกกันว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขึ้นอีกครั้ง และเมื่อพิจารณาเห็นว่า นับแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ทางหอพระสมุดวชิรญาณ ให้ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ บรรณารักษ์ใหญ่ตรวจอ่านและจัดทำคำแปลจารึกสุโขทัย และได้พิมพ์ในงานทำบุญอายุครบ ๔ รอบ ของพระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์) แล้วนั้น ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างจริงจังอีกเลยในช่วงเวลา ๕๒ ปี ที่ผ่านมา มีผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยอยู่บ้าง ทั้งอาจจะมีการค้นพบทางภาษาและประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่พอจะให้ความกระจ่างแก่เรื่องราวบางอย่าง และคำบางคำได้ จึงเห็นว่าควรจะได้เชิญนักปราชญ์ผู้สนใจในเรื่องนี้มาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวแก่คำบางคำอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่

จึงได้เสนอกรมศิลปากรขออนุมัติการสัมมนาขึ้นในระหว่าง วันที่ ๒๖-๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ โดยขอเชิญผู้มีนามต่อไปนี้ มาร่วมสัมมนา

๑. นางฉลวย วุธาทิตย์ อาจารย์แผนกภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒. นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

๓. นางสาวซ่อนกลิ่น พิเศษสกลกิจ ผู้ชำนาญภาษาไทย อาจารย์ภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน (ขณะนั้น)

๔. นายทองสืบ ศุภะมาร์ค กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายก-รัฐมนตรี ผู้ชำนาญภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต

๕. นายประสาร บุญประคอง เจ้าหน้าที่อ่านจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ

๖. ดร.ประเสริฐ ณ นคร กรรมการชำระประวัติศาสตร์ และกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ ผู้ชำนาญการอ่านจารึก และภาษาไทยเหนือ

๗. นายพิทูร มลิวัลย์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีและภาษาไทยอิสาน กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

๘. นายมานิต วัลลิโภดม กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี

๙. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล คณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

ทั้งนี้ได้มอบให้เจ้าหน้าที่ของแผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก* รวม ๔ คน เป็นเจ้าหน้าที่ของการสัมมนา คือ นายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ผู้ชำนาญภาษาบาลี ภาษาสิงหล และพุทธศาสนา นายประภาส สุระเสน ผู้ชำนาญภาษาไทยเหนือ ภาษาบาลี และพุทธศาสนา นายเทิม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึก นายอำไพ คำโท ผู้ชำนาญการภาษาเขมร และภาษาสันสกฤต

แต่เดิมกำหนดไว้ว่าจะใช้เวลาประชุมเพียง ๔ วัน คือวันที่ ๒๖ ถึง ๒๙ กันยายน แต่เมื่อครบกำหนดวันแล้ว ปรากฏว่ายังมีเรื่องที่จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก จึงขยายการประชุมต่อไปอีก ๒ วัน คือวันที่ ๑๔ และ ๑๖ ตุลาคม แล้วขยายต่อไปอีกวันหนึ่ง คือวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๑๖ ที่คิดกันไว้ก่อนการสัมมนาว่าจะไม่มีเรื่องราวต้องศึกษามากนัก เพราะส่วนมากได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ก็ต้องเปลี่ยนไปเพราะมีผู้เสนอประเด็นใหม่ๆ มาให้พิจารณาอีก

เนื่องจากสมาชิกสัมมนาได้มีข้อคิดเห็น และความรู้เกี่ยวกับศัพท์หลายคำที่น่าสนใจ แม้ว่าบางเรื่องจะไม่เกี่ยวข้องกับคำในจารึกหลักนี้โดยตรง เจ้าหน้าที่การสัมมนาจึงได้จดบันทึกถ้อยคำของสมาชิกแต่ละท่านไว้ด้วย คำใดไม่มีข้อความบันทึกหมายความว่า คำแปลหรือคำอ่านของคำนั้นๆ ที่ประชุมเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ และไม่มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

เมื่อประชุมพิจารณาถ้อยคำ ความหมายของคำแล้ว ก็ได้พิจารณาการแบ่งวรรคตอนอีกครั้งหนึ่ง การแบ่งวรรคตอนนั้นมีความสำคัญมาก เพราะถ้าแบ่งผิดวรรค ความหมายจะคลาดเคลื่อนไป คำในจารึกเขียนติดต่อกันไป ไม่มีการแบ่งวรรค และไม่มีเครื่องหมายวรรคตอน จึงต้องพิจารณาการแบ่งวรรค เพื่อให้ความหมายชัดเจนขึ้น

หลังจากที่ได้ตกลงกันแล้วในเรื่องการถอดอักษร การอ่านและแปลคำ ที่ประชุมได้มอบให้นายประสาร บุญประคอง รวบรวมคำอ่านและคำอธิบาย แล้วเสนอที่ประชุมตรวจอีกครั้งหนึ่งเพื่อจัดพิมพ์ต่อไป

ในการจัดพิมพ์นั้น ตกลงว่า จะพิมพ์ภาพถ่ายจารึกไว้ด้วย เพราะตั้งแต่พิมพ์ครั้งแรกแล้วก็ยังมิได้มีการตีพิมพ์ภาพถ่ายจารึกและสำเนาจารึกอีกเลย

เพื่อการเปรียบเทียบให้เห็นวิวัฒนาการของตัวอักษรชัดเจนขึ้น ทางหอสมุดแห่งชาติได้ให้นายเทิม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึก คัดตัวอักษรแบบพ่อขุนรามคำแหงเปรียบเทียบกับตัวอักษรปัจจุบัน และคำอ่านปัจจุบันดังที่ตีพิมพ์ไว้ในท้ายเล่ม**

---

* ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๑๕) ปัจจุบันเป็นกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

** ไม่ได้นำลงพิมพ์ในครั้งนี้ เนื่องจากจำนวนหน้าหนังสือมีจำกัด

จารึกพ่อขุนรามคำแหง

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๘๓๕
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ และ ๒ มีด้านละ ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ และ ๔ มีด้านละ ๒๗ บรรทัด
วัตถุจารึก	หินทรายแป้ง
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยมด้านเท่า ทรงกระโจม หรือทรงยอ
ขนาดวัตถุ	กว้างด้านละ ๓๕ เซนติเมตร สูง ๑๑๑ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท.๑ (สท./๑)
	คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑) เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๓๗๖
สถานที่พบ	เนินปราสาทเมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ในหนังสือประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๑, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง และจารึกสุโขทัย

ประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะผนวชได้เสด็จจาริกธุดงค์ไปทางหัวเมืองเหนือ ในปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ ได้ทรงพบจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่เมืองเก่าสุโขทัย จึงโปรดให้นำลงมากรุงเทพฯ พร้อมกับจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร และพระแท่นมนังศิลาบาตร ได้เก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาสเป็นแห่งแรก ต่อมาเมื่อเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ก็โปรดให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักไปด้วย ครั้นในปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ เสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้นำศิลาจารึกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจารึกทั้งสองมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่พบภายหลังซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์-ราชวรมหาวิหารซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ส่วนพระแท่นมนังศิลาบาตรยังคงอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตลอดมา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียนและศิลาจารึกมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล และใช้เป็นที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครด้วย ส่วนตึกถาวรวัตถุนั้น ใช้เป็นที่เก็บหนังสือตัวพิมพ์และพระราชทานนามใหม่ว่า หอพระสมุดวชิราวุธ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ กรมศิลปากรได้ย้ายศิลาจารึกทั้งหมดกลับไปไว้ ณ หอพระสมุดวชิราวุธตามเดิม จนกระทั่งปลายปีพุทธ-ศักราช ๒๕๑๑ จึงได้เคลื่อนย้ายเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหง ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และนำออกตั้งแสดง ณ ห้องแสดงพิพิธภัณฑ์สมัยสุโขทัย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๒ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ย้ายไปตั้งแสดง ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ในพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน จนถึงปัจจุบัน

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พ่ ก ี่ ี สร ี นทรา ี ทตยแม่ ก ี่	พ่อกู[๑] ชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อ
นาง ื เสอง ี พ่ ก ี่ บาน ื เมอง	นางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง
๒. ู ต ี พ่น่องท่องดยวห่าคน ู ผ่ชายสาม	ตู[๒] พี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม
ู ผ่ ี ญงโสง ี พ่ ื เผอ	ผู้ญีงโสง[๓] พี่เผื–[๔]
๓. อ ู ผ่อ่ายตายจาก ื เผออตยมแฎ่ญงงเลก	อผู้อ้าย[๕] ตายจากเผือเตียมแต่ยัง[๖]เล็ก
ื เม่ออ ู ก ี่ ข่นให่ญได่	เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้
๔. ี สบเก่าเข่า ุ ขนสามชนเจ่ ื เมองฉอด	สิบเก้าเข้า[๗] ขุนสามชนเจ้าเมือง[๘]ฉอด
มาท่ ื เมองตากพ่ ก ู ไปรบ	มาท่[๙]เมืองตาก พ่อกูไปรบ
๕. ุ ขนสามชนหววซ่าย ุ ขนสามชนขบบ	ขุนสามชนหัวซ้าย[๑๐] ขุนสามชนขับ
มาหววขวา ุ ขนสาม	มาหัวขวา[๑๑] ขุนสาม–
๖. ชน ื เก่ลอนเข่าไพ่รฝ้าหน่าใสพ่ ก ี่ หน	ชนเกลื่อน[๑๒] เข้า ไพร่ฟ้าหน้าใส[๑๓] พ่อกู หนี
ญญ่ายพายจแจ่	ญญ่ายพายจแจ้[๑๔]–
๗. (น ู)กบ่ ี่ หน ู ก ี่ ข่ช่างเบกพล ู กขบบ	น กูบ่หนี[๑๕] กูขี่ช้างเบกพล[๑๖] กูขับ
เข่าก่อนพ่ ก ู ก ู ฏ่	เข้าก่อนพ่อกู กูต่อ[๑๗]
๘. (ช่า)งด่วย ุ ขนสามชนตน ู ก ู พ่งช่าง	ช้างด้วยขุนสามชน ตนกูพุ่ง[๑๗] ช้าง
ุ ขนสามชนตวว ี่ ช่	ขุนสามชนตัวชื่อ
๙. มาส ื เมองแพ่ ุ ขนสามชนพ่าย ี หนพ่	มาสเมือง[๑๘] แพ้[๑๙] ขุนสามชนพ่าย[๒๐] หนี พ่อ
ู ก ี่ จ่ง ี ข่น ื ช่ ู ก	กูจึ่งขึ้นชื่อกู
๑๐. ี ช่พระรามคำแหง ื เพ่ออ ู ก ู พ่งช่าง ุ ขน	ชื่อพระรามคำแหง เพื่อ[๒๑] กูพุ่งช้างขุน
สามชน ื เม่อ	สามชน เมื่–
๑๑. อช่ววพ่ ก ู ก ู บเรอแก่พ่ ก ู ก ู บเรอแก่แม่	อชั่ว[๒๒]พ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำ[๒๓]เรอแก่แม่
ู ก ู ก ได่ตวว	กู กูได้ตัว
๑๒. ื เน่ออตววปลา ู ก เอามาแก่พ่ ก ู ก ได่	เนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้
หมากส่หมากหวา	หมากส้มหมากหวา[๒๔]–
๑๓. นอนนใด ิ กนอร่อย ิ กน ี ด ู กเอามาแก่	น อันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่
พ่ ก ู ก ู ไปตี	พ่อกู กูไปตี–

(๑) คำนี้ เดิมศาสตราจารย์เซเดส์ อ่านว่า “เนกพล”

คำจารึก	คำอ่าน
๑๔. หนงงวงงช้ำงได้ ูกเอามาแก่พ่ ูก ูกไป ท่บ้ำนท่ ึเม	หนังวังช้าง[๒๕]ได้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไป ท่บ้านท่เมื–
๑๕. องได้ช้ำงได้งวงได้ป่ววได้นำงได้ ึเงอนได้ทอง ูกเอา	อง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง[๒๖] ได้ เงือน[๒๗]ได้ทอง กูเอา
๑๖. มาเวนแก่พ่ ูกพ่ ูกตายญงง ึพ่ ูก ูก พร่ำบำเรอแก่ ึพ่	มาเว้น[๒๘]แก่พ่อกู พ่อกูตายยังพี่กู กู พร่ำบำเรอ[๒๙]แก่พี่
๑๗. ูกฝ่งงบำเรอแก่พ่ ูก ึพ่ ูกตาย ึจ่งได้ ึเมองแก่ ูกทงง	กู ดั่งบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึ่งได้ เมืองแก่กูทั้ง
๑๘. (กำ)ล ึเม่ออช่ววพ่ ุขนรามคำแหง ึเมอง ุษกโขไท ึน่ ึดในน่ำ	กลม[๓๐] เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมือง สุโขทัยนี้ดี ในน้ำ
๑๙. (ึม)ปลาในนา ึมเข่ำเจ่ำ ึเมองบ่เอา จกอบในไพร่ ูลท่าง ึเพ่	มีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอา จกอบ[๓๑]ในไพร่ ลูท่าง[๓๒]เพื่–
๒๐. (อ)น ูจองววไปค่ำ ึข่ม่ำไปขายใคร จกกใค่รค่ำช่ำงค่ำใคร	อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใคร จักใคร่ค้าช้าง ค้า ใคร
๒๑. จกกใค่รค่ำม่ำค่ำใครจกกใค่รค่ำ ึเงอน ค่ำทองค่ำไพ่รฝ้ำหน่ำใส	จักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือน ค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส
๒๒. ูลกเจ่ำ ูลก ุขน ูผ่ใดแล่ล่ำตายหายก่วา อ่ยาว ึเรอนพ่ ึเช่ออ	ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้[๓๓] ล้มตายหายกว่า[๓๔] เหย้าเรือนพ่อเชื้อ
๒๓. ึเส่ออคำมนนช่ำงข ูลก ึมยย ึยยเข่ำ ไพรฝ้ำข่ำไทป่ำ	เสื้อคำมัน[๓๕] ช้างขอลูกเมียเยียข้าว[๓๖] ไพร่ฟ้าข้าไท[๓๗] ป่า
๒๔. หมากป่ำ ูพลพ่ ึเช่ออมนนไว่แก่ ูลก มนน ึส่นไพ่รฝ้ำ	หมากป่าพลูพ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูก มันสิ้น ไพร่ฟ้า
๒๕. ูลกเจ่ำ ูลก ุขน ึผ่แล่ ึผดแผกแสก ว่ำงกนนสวน ูด	ลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสก ว้างกัน[๓๘] สวนดู
๒๖. แท่แล่ ีจ่งแล่งศวาม(แ)ก่ขาด่วย ึซ่บ เช่ำ ูผ่ ลกกมกก	แท้แล้[๓๙] จึ่งแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ[๔๐] บ่ เข้าผู้ลักมัก
๒๗. ูผ่ช่อนเหนเข่ำท่านบ่ใค่ร ึพนเหน ึสน ท่านบ่ใค่ร ึเดอ	ผู้ช่อน[๔๑] เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พืน[๔๒] เห็นสิน ท่านบ่ใคร่เดือ–
๒๘. ดคนใด ึข่ช่ำงมาหาพา ึเมองมา ูค่ช่อย ึเหนออ ึเฟ่อ	ด[๔๓] คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่[๔๔]ช่อย เหนือเฟื้–

คำจารึก	คำอ่าน
๒๙. อ ู ก ่ มนนบ่ ี มช ่ างบ่ ี มม ่ าบ่ ี มป่ ววบ่ ี มนางบ่ ี ม ื เง(อ)	อกู้[๔๕] มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือ–
๓๐. นบ่ ี มทองให ่ แก่มนนช่อยมนนตวงเปนบ ่ านเปน ื เมอ	นบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่อยมันตวง[๔๖] เป็นบ้านเป็นเมือ–
๓๑. งได ่ ข ่ า ื เสอกข ่ า ื เสออหวว ู พ่งหววรบก่ ี ด บ่ข ่ าบ่ ี ตใน	ง ได้ข้าเสือกข้าเสือ[๔๗] หัวพุ่งหัวรบ[๔๘] ก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี ใน
๓๒. ปาก ู ปต ี มก ี ดงอนน ื ณ่งแขวนไว้ห ่ นนไพร่ฝ ่ าหน ่ า	ปากประตูมีกะดิ่งอันณึ่ง[๔๙]แขวนไว้หั้น[๕๐] ไพร่ฟ้าหน้า
๓๓. ปกกลางบ ่ านกลาง ื เมอง ี มถ ่ อย ี ม ความเจบท ่ อง	ปก[๕๑] กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้อง
๓๔. (ข ่)องใจมนนจกกก่ลาว ื เถงเจ ่ า ื เถง ุ ขนบ่ไร ่ ไปลนนก	ข้องใจ มันจักกล่าวเถิง[๕๒]เจ้าเถิง ขุนบ่ไร้[๕๓] ไปลั่นกะ–
๓๕. ี ดงอนนท่านแขวนไว ่ พ่ ุ ขนรามคำแหงเจ ่ า ื เมองได ่	ดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองได้

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ี ญนรย(ก ื เ)มออถามสวนความแก่ มนนด ่วย ื ซ่ ไพ่รใน	ยินเรียกเมือถาม สวนความแก่ มันด้วยซื่อ ไพร่ใน
๒. (ื เม)อง ุสกโขไท ี น ่ ี จ่งชำส ่ างป่า หมากป่า ูพลท่ว ื เมอ	เมืองสุโขทัยนี้จึ่งชม สร้างป่า หมากป่าพลูทั่วเมือ–
๓. ง ี น ่ ุทกแห่งป่าพ่ราวก่หลายใน ื เมอง ี น ่ ป่าลาง	งนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมือง นี้ ป่าลาง[๕๔]
๔. ก่หลายใน ื เมอง ี น ่ หมากม่วงก่หลาย ใน ื เมอง ี น ่	ก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลาย ในเมืองนี้
๕. ห(มา)กขามก่หลายใน ื เมอง ี น ่ ใครส ่ าง ได ่ ไว ่ แก่มนน	หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้าง ได้ไว้แก่มัน
๖. กลาง ื เมอง ุสกโขไท ี น ่ ี มน ่ ำตรพงง โพย ี สใส ิ กน ี ด	กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพัง โพยสี[๕๕] ใสกินดี
๗. ...(ฎ่)งง ิ กนน ่ ำโขง ื เม่ออแล ่ งรอบ ื เมอง ุสกโขไท ี น ่ ี ตร	...ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบ เมืองสุโขทัยนี้ ตรี–
๘. ูบ(ร)ได ่ สามพนน ี ศ่ร ่ อยวาคนใน ื เมอง ุสกโขไท ี น ่	บูร[๕๖] ได้สามพันสี่ร้อยวา คนใน เมืองสุโขทัยนี้
๙. มก(ก)ทานมกกทรง ี สลมกกโอยทาน พ่ ุขนรามคำแหง	มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน[๕๗] พ่อขุนรามคำแหง
๑๐. เจ ่ า ื เมอง ุสกโขไท ี น ่ ทงงชาวแม่ชาว เจ ่ าท่วยป ่ ววทว่ยนา	เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาว เจ้า ท่วย[๕๘]ปั่วท่วยนา–
๑๑. ง ูล(ก)เจ ่ า ูลก ุขนทงง ี ช่นทงงหลาย ทงง ูผ ่ ชาย ูผ ่ ี ญง	ง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้ญีง
๑๒. ูฝงท่วย ี มสรธาในพระ ุพทธสาสน ทรง ี สล ื เม่ออพรน	ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสน ทรงศีลเมื่อพรร–
๑๓. ษา ุทกคน ื เม่ออโอกพรนษากราน ก ิ ถน ื เดอน ี ณ่ง ี จ่	ษาทุกคน เมื่อออกพรรษากราน กฐิน เดือนณึ่งจี่–
๑๔. งแล ่ ว ื เมออกรานก ี ถณ ี มพนำ ี บ ่ ยย ี ม พนำหมาก ี ม	งแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพน[๕๙]มเบี้ย มี พนมหมาก มี

คำจารึก	คำอ่าน
๑๕. พนำดอกไม้ ีมหมอนฒ่งหมอนโนน บ ีรพารก ีถนโอ	พนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนโนน[๖๐] บริพารกฐินโอ–
๑๖. ยทานแล่ ีปแล้ ิญบล้านไป ูสดญูดด ก ิถน ีเถงอ	ยทานแล่ปีแล้ญิบล้าน[๖๑] ไปสู่ดญัติ[๖๒] กฐินเถิงอ–
๑๗. ไร ิญก ูพ้น ืเม่ออจกกเข้ำมาวยงรยง กนนแฏ่อไร	ไรญิก[๖๓]พู้น[๖๔] เมื่อจักเข้ามาเวียง[๖๕]เรียง กันแต่อไร–
๑๘. ิญก(ูพ้)นเท้ำหวลานดำบงคำกลอง[๒] ด้วยสยงพาดสยง ีพ	ญิกพู้นเท้าหัวลาน[๖๖] ดงบงคมกลอง[๖๗] ด้วยเสียงพาดเสียงพิ–
๑๙. นสยง ีเล้อนสยงขบบใครจกกมกก เห้ลนเห้ลนใครจ	ณ เสียงเลื้อน[๖๘]เสียงขับ ใครจักมัก เล่น เล่น ใครจั–
๒๐. กกมกกหววหววใครจกกมกก ีเล้อน ีเล้อน ีเมอง ุส	กมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุ–
๒๑. กโขไท ีน่ ีม ีศ่ปาก(ป ู)ตหลวง ท้ยนญอมคนสยดกนน	โขทัยนี้ มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรย่อม[๖๙]คนเสียดกัน
๒๒. เข้ำมา ูดท่านเผาทย(น)ท่านเห้ลนไฟ ีเมอง ุสโขไท ีน่	เข้ามาดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้
๒๓. ีมฝ่งงจกกแตกกล(าง) ีเมอง ุสโขไท ีน่ ีม ีพหาร ีม	มีดั่งจักแตก กลางเมืองสุโขทัย นี้ มีพิหาร มี
๒๔. พระ ุพทธ ูรบทอง ีมพระอฏฐารศ ีม พระ ุ(พ)ทธ ูรบ	พระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ มี พระพุทธรูป
๒๕. ีมพระ ุพทธ ูรบอนนให่ญ ีมพระ ุพทธ ูรปอนน	มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระ พุทธรูปอัน
๒๖. ราม ีม ีพหารอนนให่ญ ีม ีพหารอนน ราม ีม ูป่	ราม[๗๐] มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอัน ราม มีปู่
๒๗. ูคร ี นสไ(สย ูม)ด ีมเ(ถร ี)มมหาเถร ีเบ่องตวนนตก	ครูนิสัยมุตก์[๗๑] มีเถร มีมหาเถร เบื้องตะวันตก
๒๘. ีเมอง ุสโข(ไท) ีน่ ีมอ(ไร ิ)ญญก พ่ ุขนรามคำแหงกทำ	เมืองสุโขทัยนี้ มีอไรญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำ

(๒) เดิมอ่านว่า กลอย สอบทานแล้วเป็น กลอง

คำจารึก	คำอ่าน
๒๙. โอยทานแก่มหาเถรส(งงฆ)ราชปราชญ รยนจบ ีบดกไตร	โอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตร
๓๐. หลวกกก่วา ูป่ ูครใน ืเมอง ีน่ ุทกคน ุลกแฎ่ ืเมอง ีสรธ	หลวัก[๗๒]ก่วาปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคน ลุก[๗๓]แต่เมืองศรีธ–
๓๑. รมมราชมาใน(ก)ลางอร ิญญก ีม ีพ หารอนน ืณ่งมน	รรมราชมา ในกลางอรัญญิก มีพิ– หารอันณึ่งมน
๓๒. ให่ญ ูสงงามแก่กำ ีมพระอฏฐารศอนน ืณ่ง ุลก ือย	ใหญ่ สูงงามแก่กม[๗๔] มีพระอัฏฐารศอัน ณึ่ง ลุกยื–
๓๓. น ืเบ่องตวน(น)โอก ืเมอง(ง) ุส(โ)ข ไท ีน่ ีม ีพหาร ีม ูป่ ูคร	น เบื้องตะวันโอกเมืองสุโข– ทัยนี้ มีพิหาร มีปู่ครู
๓๔. ีมทเลหลวง(ีมป่)าหมากป่า ูพล ีมไร่ ีมนา ีม ีถ่นถ่าน	มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพลู มีไร่ มีนา มีถิ่นถาน
๓๕. ีมบ่านให่ญบ่า(นเ)ลก ีมป่าม(ว่)ง ีม ป่าขาม ูดงามฎงงแก่ล	มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงมี ป่าขาม ดูงามดังแกล้–[๗๕]

ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. (งแฏ่)งีเบ่องีตนนอนีเมอง ุสโขไท	(งแต่)ง เบื้องตีนนอน[๗๖]เมืองสุโขทัย
ีน่ีมตลาดป	นี้ มีตลาดป–
๒. (สา)นีมพระอจนีมปราสาทีมป่า	สาน[๗๗] มีพระอจนะ[๗๘] มีปราสาท มีป่า
หมากพ่ราวป่าหมาก	หมากพร้าว ป่าหมาก
๓. ลางีมไร่ีมนาีมีถ่นถ่านีมบ่านใหญ่	ลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่
บ่านเลกีเบ่	บ้านเล็ก เบี้–
๔. องหววนอนีเมอง ุสโขไทีน่ีม ูกีด	องหัวนอน[๗๙]เมืองสุโขทัยนี้ มีกุฎี
ีพหาร ูป่ ูคร	พิหาร ปู่ ครู
๕. ูอ่ยีมีสรดภงสีมป่าพราวป่าลางีม	อยู่ มีสรีดภังส์[๘๐] มีป่าพร้าว ป่าลาง มี
ป่าม่วงป่าขาม	ป่าม่วง ป่าขาม
๖. ีมน่ำโคกีมพระข ุพงีผเทพดาใน	มีน้ำโค[๘๑] มีพระขพุง[๘๒] ผีเทพดาใน
เขาอนนน่นน	เขาอันนั้น
๗. เปนใหญ่กว่า ุทกีผในีเมองีน่ ุขน	เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุน
ูผ่ใดีถือเมอง	ผู้ใดถือเมือง
๘. ุสโขไทีน่แล่ไห่วีดีพล ูถกีเมอง	สุโขทัยนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมือง
ีน่ท่ยงีเมอง	นี้เที่ยง เมือง
๙. ีน่ีด ีผ่ไห่วบ่ีดีพลบ่ ูถกีผในเขา	นี้ดี ผีไหว้บ่ดี พลีบ่ถูก ผีในเขา
อนนบ่ ูศ่มบ่	อั้นบ่คุ้ม บ่
๑๐. เกรงีเมองีน่หาย ๑๒๑๔ สกีปมโรง	เกรง เมืองนี้หาย ๑๒๑๔ ศก[๘๓] ปีมะโรง
พ่ ุขนรามคำ	พ่อขุนรามคำ–
๑๑. แหงเจ่าีเมองีศรสชชนนาไล ุสโขไท	แหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย
ีน่ ูปลกไม่ตา	นี้ ปลูกไม้ตา–
๑๒. นีน่ได่ีสบีศ่เข่าีจ่งให่ช่างฟนน	ลนี้ ได้สิบสี่เข้า จึ่งให้ช่างฟัน
ขดารีหนฏ่งห่วาง	ขดานหิน ตั้งห่วาง
๑๓. กลางไม่ตานีน่วนนีเดอนดบบ	กลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ[๘๔]
ีเดอนโอกแปดวนนวน	เดือนโอกแปดวัน[๘๕] วั–
๑๔. นีเดอนเตมีเดอนบ่างแปดวนน ูฝง	นเดือนเต็ม[๘๖] เดือนบ้างแปดวัน[๘๗] ฝูง
ูป่ ูครเถรมหาเถ	ปู่ครู เถร มหาเถ–

คำจารึก	คำอ่าน
๑๕. รีข่นณ่งงีเหนอขดารีหน ูสดธรมม แก่ ูอบาสก ูฝ	ร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสูดธรรม แก่อุบาสก ฝู–
๑๖. งท่วยจำ ีสล ีผ่ใช่วนน ูสดธรมมพ่ ุขนรามคำแหง	งท่วยจำศีล ผิใช่วันสูดธรรม พ่อ ขุนรามคำแหง
๑๗. เจ่ ือเมอง ีศรสชชนนาไล ุสโขไท ีข่น ณ่งงีเหนอขดา	เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ขึ้น นั่งเหนือขดา–
๑๘. รีหนให่ ูฝงท่วย ูลกเจ่ ูลก ุขน ูฝง ท่วย ือถบ่าน ือถ	นหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูง ท่วยถือบ้านถือ
๑๙. ีเมอง คนน[๓]วนน ีเดอนดบบ ีเดอน เตมท่านแฏ่งช่าง ีเผ	เมือง ครั้นวันเดือนดับเดือน เต็ม ท่านแต่งช้างเผื–
๒๐. (อ)กกรพดดลยางท่ยนญ่อมทองงา... ขวา ีช ูรจา ีคร[๔]	อกกระพัดลย๘๘ เที้ยรย่อมทองงา (ซ้าย) ขวา ชื่อรูจาครี๘๙
๒๑. (พ่) ุขนรามคำแหง ือข่น ีข่ไปนบพร(ะ) ...อร ิญญกแล่	พ่อขุนรามคำแหง ขึ้นขี่ไปนบพระ (เถิง) อรัญญิกแล้–
๒๒. (วเข่)ามา วจา ิรกอนน ือณ่ง ีมใน ือเมองชลยงสถาบกไว่	วเข้ามา วจารึกอันณึ่ง มีใน เมืองเชลียง สถาบกไว้
๒๓. (ด่ว)ยพระ ีศรรดนธา ุดจา ิรกอนน ือณ่ง ีมในถ่ำ ือชถ่ำ	ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จารึกอัน ณึ่ง มีในถ้ำชื่อถ้ำ
๒๔. (พ)ระราม ูอ่ยฝ่งงน่ำสำพายจา ิรกอนน ือณ่ง ีมในถ่ำ	พระราม อยู่ฝั่งน้ำสำพาย จารึกอัน ณึ่ง มีในถ้ำ
๒๕. (รด)นธารในกลวงป่าตาน ีน่ ีมษาลา สองอนนอนน ือณ่ง ีช่	รัตนธา๙๐ ในกล๙๑วงป่าตาลนี้ มีศาลา สองอัน อันณึ่งชื่อ
๒๖. (ษา)ลาพระมาสอนน ือณ่ง ีช ุพทธษาลา (ข)ดาร ีหน ีน่ ีช่ม	ศาลาพระมาส อันณึ่งชื่อพุทธศาลา ขดานหินนี้ ชื่อม–
๒๗. นงง ีษลาบาตรสถาบกไว่ ีห่น ี(จ่ง) ทงงหลายเหน	นังศิลาบาตร สถาบกไว้นี่ จึ่ง ทั้งหลายเห็น

[๓] เดิมอ่านว่า กนน สอบทานแล้วเป็น คนน

[๔] เดิมอ่านว่า ศรี สอบทานแล้วเป็น ครี

ด้านที่ ๔

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พ่ ุขนพระ(รา)มคำแหง ูลกพ่ ุขน ีษร	พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรี
ีนทรา ีทตยเป	อินทราทิตย์เป็–
๒. (น ุ)ขน(ใ)น ืเมอง ีษรสชช(นาไ)ล	นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัย
ุสโขไททงงมากาวลาว	สุโขทัย ทั้งมากาวลาว[๙๒]
๓. (แ)ล้ไท ืเมองใต้หล้าฟ้าฏ...ไท	แลไทยเมืองใต้หล้าฟ้าฏ...ไทย
ชาว ูอชาวของมาออ	ชาวอู[๙๓]ชาวของมาออ[๙๔]–
๔. ก ๑๒๐๗ สก ีป ุกรให้ ุขด(เอา)พระ	ก ๑๒๐๗ ศกปีกุน[๙๕] ให้ขุดเอาพระ
ธา ุดออกทงงหลาย	ธาตุออก ทั้งหลาย
๕. เหนกทำ ูบชาบำเรอแก่พระธา ุดได้	เห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้
ีเดอนหกวนน ีจ่	เดือนหกวัน จี่–
๖. งเอาลงฝงงในกลาง ื(เมอ)ง ีษรสชช	งเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชช
นาไลก่พระเจ	นาลัยก่อพระเจ
๗. ีด ืเหนอหกเข้า ีจ่งแล้วต้งงวยงผา	ดีย์เหนือหกเข้าจึ่งแล้ว ตั้งเวียงผา[๙๖]
ลอ้มพระม	ล้อมพระม–
๘. หาธา ุดสามเข้า ีจ่งแล้ว ืเม่อก่อนลาย	หาธาตุ สามเข้าจึ่งแล้ว เมื่อก่อนลาย
ืสไท ีน้บ่	สือไทย[๙๗]นี้บ่
๙. ีม ๑๒๐๕ สก ีปมแมพ่ ุขนรามคำแหง	มี ๑๒๐๕[๙๘] ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหง
หาใคร่ใจ	หาใคร่ใจ
๑๐. ในใจแล่ใส่ลาย ืสไท ีน้ลาย ืสไท ีน้	ในใจ[๙๙] แล่ใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้
ีจ่ง ีม ืเพ่	จึ่งมีเพื่–
๑๑. อ ุขน ูผ้น้นใส่ไว้พ่ ุขนพระรามคำ	อขุนผู้นั้นใส่ไว้ พ่อขุนพระรามคำ
แหงน้นหา	แหงนั้นหา
๑๒. เปนท้าวเปนพรญาแก่ไททงงหลายหา	เป็นท้าวเป็นพระ[๑๐๐]ยาแก่ไทยทั้งหลาย หา
เปน	เป็น
๑๓. ูครอาจารยส่งงสอนไททงงหลายให้ ูร้	ครูอาจารย์[๑๐๑]สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้
๑๔. ุบน ูร้ธรมมแทแต่คนอนน ีมใน ืเมอง	บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมือง
ไทดว้ย	ไทยด้วย

คำจารึก	คำอ่าน
๑๕. ู ร ่ ด ว ่ ย ห ล ว ก ก ด ว ่ ย แ ก ่ ล ว ด ว ่ ย ห า น ด ว ่ ย แคะ	รู้ด้วยหลวัก ด้วยแกล้วด้วยหาญ ด้วยแคะ[๑๐๒]
๑๖. ด ว ่ ย แ ร ง ห า ค น จ ก ก เ ส ม อ ี ม ่ ไ ด ่ อ า จ ป ร า บ ู ฝ ง ข ่ า	ด้วยแรง หาคนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูงข้า
๑๗. ี เ ส ก ี ม ี เ ม อ ง ก ว ่ า ง ช ่ า ง ห ล า ย ป ร า บ ี เ บ ่ อ ง ต ว น น อ	เสิก มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันอ–
๑๘. อ ก ร อ ด ส ร ล ว ง ส อ ง แ ค ว ุ ล ุ ม บ า จ า ย ส ค า เ ท ่ า ฝ ง ข อ	อก[๑๐๓] รอด[๑๐๔] สรลวง[๑๐๕] สองแคว ลุมบาจาย[๑๐๖] สคา[๑๐๗] เท้าฝั่งขอ–
๑๙. ง ี เ ถ ง ว ย ง จ น น ว ย ง ค ำ เ ป น ี ท แ ล ่ ว ี บ ่ ง ห ว ว	งเถิงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เบี้(อ)งหัว
๒๐. น อ น ร อ ด ค น ี ท พ ร ะ บ า ง แ พ ร ก ู ส พ ร ณ ณ ู ภ	นอน รอดคนที[๑๐๘] พระบาง[๑๐๙] แพรก[๑๑๐] สุพรรณภู–[๑๑๑]
๒๑. ม ร า ช ู บ ี ร เ พ ช ร (ู บ ี) ร ี ศ ร ธ ร ร ม ม ร า ช ฝ ง ง ท เ ล	มิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเล
๒๒. ส ุ ม ท ร เ ป น ี ท (แ ล ่ ว ี) เ บ ่ อ ง ต ว น น ต ก ร อ ด ี เ ม อ	สมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตกรอดเมือ–
๒๓. ง ฉ อ ด ี เ ม อ ง . . น ห ง ศ า พ ิ ด ส ุ ม ท ร ห า เ ป	งฉอด เมือง...น หงสาวดี สมุทรหาเป็–
๒๔. น แ ด น ว ี เ บ อ ง (ี ต น) น อ น ร อ ด ี เ ม อ ง แ พ ล ี เ ม	นแด่น[๑๑๒] ว เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมื–
๒๕. อ ง ม ่ า น ี เ ม อ ง น . . . ี เ ม อ ง พ ล ว ว พ ่ น ฝ ง ข อ ง	องม่าน[๑๑๓] เมืองน... เมืองพลั่ว[๑๑๔] พ้นฝั่งของ
๒๖. ี เ ม อ ง ช ว า เ ป (น ี ท) แ ล ่ ว ว ู ป ล ก ล ย ่ ง ู ฝ ง ู ล ก บ ่ า	เมืองชวา[๑๑๕] เป็นที่แล้ว ว ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้า–
๒๗. น ู ล ก ี เ ม อ ง (น น ่) น ช อ บ ด ว ่ ย ธ ร ร ม ม ุ ท ก ค น	นลูกเมืองนั้น ชอบด้วยธรรมทุกคน

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำ

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำนี้ ได้จากผู้เข้าสัมมนา เห็นว่ามีประโยชน์และอาจช่วยในการพิจารณาคำที่คล้ายคลึงกันนี้ ที่มีใช้ในที่อื่นได้ จึงรวบรวมมาลงพิมพ์ไว้ เป็นความรู้ทั่วไปด้วย ข้อความบางตอนในวงเล็บนั้นได้มาจากข้อคิดเห็นในหนังสือบางเล่ม เห็นว่าน่าสนใจจึงรวบรวมไว้ด้วย

รหัส บอกที่ปรากฏของคำในจารึก มีดังนี้
เลขตัวแรก หมายถึงด้าน มี ๔ เลข คือ ๑, ๒, ๓, ๔
เลขตัวที่สอง บอกลำดับบรรทัดในแต่ละด้าน
เช่น ๑-๓ หมายถึง ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓

ชื่อผู้ให้คำอธิบายหรือจำกัดความ ใส่ไว้ในวงเล็บข้างหน้า

ประเสริฐ คือ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
ฉันทิชย์ คือ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์
ประสาร คือ นายประสาร บุญประคอง
พิทูร คือ นายพิทูร มลิวัลย์
ทองสืบ คือ นายทองสืบ ศุภะมาร์ค
มานิต คือ นายมานิต วัลลิโภดม

ด้านที่ ๑

๑-๑ เสือง

ในที่นี้อาจแปลได้ว่ารุ่งเรือง
(พิทูร) เสืองน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า **เสิง** ซึ่งแปลว่ารุ่งอรุณ ชาวอิสานนิยมพูดเป็นคำซ้อนว่า **เสิงสาง** เช่น พอเสิงสาง หมายความว่า พอรุ่งอรุณ พอสว่าง (ฉันทิชย์)
ในภาษาไทยพายัพ มีคำว่า เชื่อง ออกเสียงคล้าย เสือง แปลว่า ช้า-ช้า

๑-๑ บานเมือง

ในที่นี้เป็นชื่อคน แปลว่า ทำให้บ้านเมืองเบิกบาน บานเป็นคำไทย ไม่ใช่ **บาล** ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี แปลว่า คุ้มครอง
(พิทูร) คำว่า **เมือง** ภาษาไทยอิสานแปลว่ารุ่งเรือง สุกใส เช่น ฟ้าแมลบเมือง หมายความว่า ฟ้าแลบเป็นแสงแวววาบ เรืองรอง

(ประเสริฐ) คำว่า แปลว่า **เมือง** ในที่นี้ ควรคงไว้ในความหมายว่า บ้านเมือง พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยพระองค์อื่นๆ ก็มีพระนามเป็นภาษาไทย เช่น พญาลิไทย พญาเลอไทย เป็นต้น

๑-๒ เผือ

แปลว่า เรา เป็นพหูพจน์

(พิทูร) คำว่า **เผือ** ทางอิสานมีใช้แต่ในวรรณคดี หมายความเป็นทวิพจน์ คือ เรา (สองคน) ข้า (สองคน) เช่นเดียวกับคำ **เขือ** ซึ่งแปลว่า ท่าน (ทั้งสอง) เธอ (ทั้งสอง)

๑-๓ เตียมแต่

แปลว่า ตั้งแต่

(พิทูร) สมัยหนึ่ง ในวรรณคดีอิสาน มีคำว่า **เจียม** หรือ **เจียมแต่** เช่น เจียมจากเจ้า หมายความว่า ตั้งแต่จากเจ้า เสียง ต กับ จ ใช้แทนกันได้

๑-๔ สิบเก้าเข้า

หมายความว่า ย่างเข้าสิบเก้าปี

(พิทูร) คำ **เข้า** ควรจะหมายถึง ย่างเข้า ไม่ควรหมายความว่า **ปี** ในวรรณคดีอิสาน มีที่หลายแห่ง ซึ่งแปลว่า **ปี** เช่น อายุได้ ๑๖ เข้า หมายความว่า ย่างเข้า ๑๖ ปี ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่สอง ก็มีข้อความว่า อายุยี่สิบเก้าเข้าสามสิบ

๑-๔ ท่

แปลว่า ตี รบพุ่ง กวาดต้อน

(พิทูร) ภาษาอิสาน **ท่** แปลว่า **กวาดต้อน** ก็ได้

(ทองสืบ) ภาษาเขมร **ทร** แปลว่า **ตี** (ดูพจนานุกรมเขมร เล่ม ๑ หน้า ๔๑๓)

พจนานุกรมอิสาน **ท้อ** แปลว่า กระทบกระทั่ง ปะทะ

๑-๕ หัวซ้ายหัวขวา

หมายความว่า ทางซ้ายทางขวา

(ฉันทิชย์) **หัว** หมายถึง มุม หรือ ทิศ ก็ได้ ในวรรณคดีมีที่ใช้บ่อยๆ ในความหมายนี้

(ทองสืบ) แปลว่า ด้าน ก็ได้ เช่นเดียวกับการที่รถแล่นไปตามถนน คือ แล่นทางด้านซ้ายก็ได้ ขวาก็ได้ ในกรณีนี้กองทัพทั้งสองฝ่ายเคลื่อนมาในทางตรงกันข้าม ฝ่ายหนึ่งมาทางด้านซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งเคลื่อนมาทางขวา ฝ่ายขุนสามชนมองเห็นข้าศึกก่อนจึงได้เคลื่อนเข้าตี

(พิทูร) หัวซ้าย น่าจะหมายถึงทิศเหนือ หัวขวา หมายถึงทิศใต้ ในวรรณคดีเรื่องท้าวฮุ่งกล่าวถึงกระบวนทัพโบราณว่า มีการจัดขบวนเป็นรูปปีกกา คือ แบ่งเป็นปีกซ้ายปีกขวาตอนท้ายทัพแบ่งเป็นสามกอง คำว่า หัวซ้าย หัวขวา จึงน่าจะมีความหมายดังกล่าว

๑-๖ เกลื่อน

หมายความว่า ดาหน้ากันเข้าไป

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในลิลิตยวนพ่ายบ่อยๆ ว่า เกลื่อนพลในความหมายว่า เคลื่อนพล

๑-๖ ไพร่ฟ้าหน้าใส

หมายถึง ไพร่พล ประชาชน

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มหาพน หมายถึง ประชาชน "ไพร่ฟ้าหน้าใส ชาวเชตอุดร กำจัดท้าวจร จากเมืองมานาน"

(ประเสริฐ) พจนานุกรมไทย-ยวน แปลคำนี้ว่า **ราษฎร** ในสมัยก่อนพลเรือนทุกคนเป็นทหารเมื่อถึงคราวต้องรบ ไม่มีการแยกเป็นทหารและพลเรือน

(พิทูร) โดยทั่วไป คำนี้คงหมายถึง ประชาชน แต่ในที่นี้น่าจะหมายเฉพาะไพร่พล หรือทหารกองหน้าของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

๑-๖ หนีญญ่ายพายจะแจ้น

หนีกระจัดกระจาย แยกย้ายกันไป

(ประเสริฐ) คำ **"ญ่าย"** มีปรากฏในเรื่องพระลอ ว่า เหย่าไย่ไย่ ไล่กระชั้น เป็นลักษณะของการวิ่ง **ญญ่าย** เป็นคำย่อของ ญ่าย ญ่าย

(ทองสืบ) คำ **ญ่าย** ทางภาคเหนือ แปลว่า เตลิดเปิดเปิง

(พิทูร) ภาษาอิสาน ญะ แปลว่า แยก **ญ่าย** แปลว่า ย้าย หนีญญ่าย หมายถึง หนีแยกย้ายกันไป หนีไม่เป็นขบวน ในตะเลงพ่ายมีคำว่า ไญ่ ไญ่ แปลว่า อย่างรวดเร็ว ชุลมุน

(มานิต) ในบางแห่ง คำ **ญญ่าย** เขียน **ยะย่าย**

(ทองสืบ) **พาย** ในภาษาไทยใหญ่ ออกเสียงว่า ป่าย แปลว่า หนี

ภาษาเขมร **พาย** แปลว่าวิ่ง, **จะแจ้น** เขมรแปลว่า เหยียบย่ำ

(พิทูร) พาย ในวรรณคดีอิสาน แปลว่า ไป แหวกไป คำนี้ไม่เคยพบว่าใช้ในภาษาพูด **จแจ้น** น่าจะตรงกับคำว่า **แจนแจน** ในภาษาอิสานซึ่งแปลว่า ชุลมุน วุ่นวาย อึกทึก

๑-๗ เบกพล

แปลว่า บุกพล ขับพล ไล่ต้อนทหาร

(ทองสืบ) เบก ภาษาเขมรโบราณ แปลว่า เปิด ขับ ไล่ต้อน เคลื่อน ปัจจุบันใช้ว่า เบิก

(ฉันทิชย์) สงสัยว่าทำไมในที่นี้จึงใช้คำว่า **พล** ซึ่งเป็นภาษาบาลี ในเมื่อในที่อื่นๆ ใช้ว่าไพร่ฟ้าหน้าใส คำ **เบกพล** จะเป็น **เป็กพล** ซึ่งหมายความว่า เพชรพลเป็นชื่อช้างได้หรือไม่?

(ประเสริฐ) น่าจะเป็น **เบิก** คือพุ่งเข้าไป

(พิทูร) **เบก** กับ **เบิก** มีความหมายอย่างเดียวกัน เสียงสระ **เอ** กับเสียงสระ **เออ** มักใช้แทนกันได้ **เบกพล** ก็คงมีความหมายว่า **เบิกพล** คือบุกพลเข้าไป แหวกพลเข้าไป หรือนำพลเข้าไป

หมายเหตุ : คำนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านไว้ว่า **บุกพล** ศาสตรา-จารย์ ยอร์ช เซเดส์ อ่านว่า **เนกพล** อธิบายว่าเป็นคำย่อจาก **อเนกพล** คือ มีกำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านว่า **เบกพล**

๑-๗ ต่อช้าง

แปลว่า ชนช้าง

(พิทูร) ต่อ แปลว่า ชน ก็ได้

๑-๑๔ ตีหนังวังช้าง

(ประเสริฐ) ตีหนัง แปลว่า ขว้างบ่วงไปคล้องช้าง วังช้าง คือ เอาช้างเข้าไปอยู่ในที่ล้อม

(ฉันทิชย์) ตีหนัง เป็นภาษาที่ใช้ในการจับช้าง หมายถึงการเอาหนังมาทำเป็นเชือกคล้องวังช้างแปลว่า ล้อมช้าง มีใช้ในสมุทรโฆษคำฉันท์

(ทองสืบ) ทางเหนือมีคำว่า **เหนียง** ซึ่งทางอิสานเรียกว่า **น่าง** หมายถึงตาข่ายสำหรับดักหมูป่าและอีเก้ง มีตาโตกว่าข่ายดักกระต่าย ฉะนั้น คำว่า **ตีหนัง** อาจหมายความว่าดักสัตว์ประเภทนั้นด้วย เครื่องดักที่เรียกว่าหนังหรือเหนียงหรือน่าง ตามเสียงท้องถิ่น เช่นเดียวกับการจับปลาด้วยอวนก็เรียกว่า ตีอวน

(พิทูร) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเขียนเล่าถึงวิธีจับช้างว่ามีอยู่ ๔ อย่าง **ตีหนัง** น่าจะหมายถึงการคล้องช้างแบบใช้บ่วงบาศ หรือหนังปะกำไล่คล้องช้างป่าอย่างการต่อช้างที่ทำกันอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ **วังช้าง** น่าจะหมายถึงการจับช้างโดยวิธีล้อมหรือสร้างคอกจับ

๑-๑๕ ได้ช้างได้งวง

หมายถึง ได้ช้าง

(ประเสริฐ) คำนี้บางคนบอกว่า **งวง** ควรเป็น **วัว** เพราะเป็นคำที่คล้องจองกับข้อความต่อไป คือ ได้ปั่วได้นาง แต่พิจารณาดูตัวสะกดในจารึกแล้ว เห็นได้ชัดว่าเป็น **งวง**

(ทองสืบ) ทราบจาก ดร.บรรจบ พันธุเมธา ว่า ไทยบางถิ่นมีคำพูดว่า ได้ช้างได้โงง คำว่า **งวง** ใช้คู่กับ **ช้าง**

(ฉันทิชย์) **งวง** เป็นลักษณนามของคำ **ช้าง** มีคำกล่าวว่า มีวัวสิบหาง มีช้างสิบงวง

๑-๑๕ ได้ปั่วได้นาง

แปลว่า ได้บริวารชายหญิง

(ประเสริฐ) คำที่ใกล้เคียงกับ **ปั่ว** คือ **บ่าว** ซึ่งแปลว่า ผู้ชาย เช่น เจ้าบ่าว ทางอิสานมีคำว่า **บัวนาง** แปลว่า **นางสนม** แต่คำนี้เดิมอาจหมายถึงคนรับใช้ทั้งหญิงชายก็ได้ ภายหลังความหมายของคำเปลี่ยนไป ดร.เก็ดนีย์* เคยบอกว่าไทยบางพวก คำว่า นาง

---

* Dr.J. Gedney อาจารย์ทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐฯ มีความเชี่ยวชาญทางภาษาไทยถิ่น

แสดงว่าเป็นหญิงซึ่งมียศ เช่น เจ้าหญิง แต่ในบางแห่งเช่นในบรรทัดที่ ๒๙ ของจารึกนี้ บ่มีปั่วบ่มีนาง คำว่านางคงไม่ได้หมายถึงหญิงที่มียศศักดิ์

(ฉันทิชย์) ในกฎมณเฑียรบาล มีคำว่า **บัวนาง** แปลว่า สนม

(ทองสืบ) ภาษาไทยใหญ่ คำว่า **นาง** แปลว่า **คน** เช่น มีลูก ๕ นาง คำว่า **ขุนนาง** ที่เราใช้กันอยู่ ก็ไม่ได้แปลว่า ผู้หญิง ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า **นั้ง** จีนไหหลำว่า **น่าง** แปลว่า คน เขมรปัจจุบันเรียกผู้ชายว่า **นาง** ก็มี คำว่า **ปั่ว** ยังไม่ได้พบว่ามีใช้ในหมู่คนไทยพวกไหน อยากให้แปลความนี้ว่า ได้ผู้ได้คนเพราะคำว่า ผู้ แปลว่าคนก็ได้ เพศชายก็ได้ ส่วน **นาง** แปลว่า คนก็ได้

(พิทูร) ในภาษาอิสาน **ปั่ว** เป็นคุณศัพท์ แปลว่าใหญ่หลวง เช่น เมืองปั่ว แปลว่า เมืองหลวง, ลุงปั่ว แปลว่า ลุงใหญ่, ท้าวปั่ว-พระมหากษัตริย์, ลูกปั่ว-ทหาร, หัวปั่ว-แม่ทัพ, ช้างปั่ว-ช้างหลวง เป็นคำนาม แปลว่า ประมุขหรือกษัตริย์ คำ **ปั่ว** ที่ใช้คู่กับคำ **นาง** แปลว่า ชาววัง ปั่วเป็นข้าราชการฝ่ายหน้า นางเป็นข้าราชการฝ่ายใน ในเรื่องท้าวฮุ่ง มีข้อความว่า **เทปั่วเทนาง** หมายความว่า มอบข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในให้หมด **ปั่วนาง** ในที่นี้อาจใช้ในแง่นี้ก็ได้ หรืออาจเป็นคำเดียวกัน หรือ **ปัวนาง** หมายความเพียงนาง หรือ **นางสนม นาง** แปลว่า อ่อน อ่อนโยน เช่น หน่อไม้นาง คือ หน่อไม้อ่อน ในที่นี้อาจใช้ว่าบริวารหญิงชาย ส่วนจะเป็นบริวารระดับไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้เป็นนาย ถ้านายเป็นระดับพ่อขุน บริวารก็เท่ากับข้าราชบริพาร ถ้าต่ำกว่านั้นก็เป็นบริวาร ที่ใช้อยู่ในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑ ความในนั้นว่า ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า **ท่วยปั่วท่วยนาง** ไม่ได้หมายถึงคนธรรมดาทั่วไป แต่เป็นคนประเภทหนึ่ง

(ทองสืบ) เข้าใจว่า ปั่ว และ นาง ในที่นี้ ไม่น่าจะเป็นคนใหญ่คนโต เพราะไม่เข้ากับเรื่องที่พูดถึง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์** มีความเห็นว่าต้องเป็นคนชั้นสูง สูงกว่าชาวแม่ชาวเจ้าอาจใช้ว่าข้าราชบริพารหญิงชาย

(พิทูร) ข้อความที่ว่า “พาเมืองมาสู่” นั้น แสดงให้เห็นแล้วว่าคนที่พาเมืองมาให้นั้นต้องเป็นเจ้าเมือง จึงอยู่ในฐานะที่มีบริวารได้

(ประสาร) ลาวโซ่งที่ราชบุรี เรียกผู้ชายว่า **ปั่ว** เรียกผู้หญิงว่า **นาง**

๑-๑๘ เมื่อชั่ว

หมายความว่า ในสมัยเมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง หมายความว่า ตลอดเวลาที่พ่อขุนรามคำแหงทรงมีชีวิตอยู่

** A.B. Griswold ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกและประวัติศาสตร์ไทย ได้อ่านจารึกสมัยสุโขทัยร่วมกับ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ผลงานทางด้านนี้ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม

(ประเสริฐ) คำ **เมื่อ** มักใช้แสดงเวลาในอดีต **เมื่อชั่ว** บ่งว่า รัชกาลที่สิ้นไปแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็อาจตีความได้ว่า จารึกตั้งแต่บรรทัดนี้ทำขึ้นหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว

(ทองสืบ) **ชั่ว** ในภาษาเขมร ออกเสียง **จัว** แปลว่า เรียงต่อกันมา ใช้กล่าวถึงอดีต เช่น ชั่วปู่ย่าตายาย

(ประเสริฐ) แต่คำนี้อาจใช้บอกอนาคตก็ได้ เช่น ชั่วลูกชั่วหลาน **ชั่ว** หมายถึง **รัชสมัย** สำหรับการจารึกหลักนี้ข้อความตรงนี้หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ เคยประทานความเห็นว่าคงจะจารึกหลังจากสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่มากนัก ถ้ามิฉะนั้นก็คงจะใช้วิธีเขียนอย่างแบบในจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ

๑-๑๙ เจ้าเมือง

ในที่นี้ หมายถึง พ่อขุนรามคำแหง

(ประเสริฐ) ในที่นี้พูดถึงสุโขทัยเท่านั้น เจ้าเมืองจึงหมายถึงพ่อขุนรามคำแหง ถ้าหมายถึงราชอาณาจักร มักกล่าวว่า ศรีสัชชนาลัยสุโขทัย

๑-๑๙ จกอบ

หมายถึง ภาษีผ่านด่าน จังกอบ (จกอบเป็นภาษาเขมร)

(ประเสริฐ) หมายถึงภาษีในการใช้ทาง ที่เคยมีผู้สงสัยว่า ถ้าไม่เก็บภาษีผ่านด่านแล้วสุโขทัยจะเอาเงินจากไหนมาใช้ เข้าใจว่าคงเอาเงินมาจากที่อื่นๆ

(ฉันทิชย์) คำว่า จังกอบ ซึ่งหมายถึงภาษีผ่านด่าน มีใช้ในหนังสือหลายเล่มที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(ทองสืบ) สมัยรัชกาลที่ ๖ เราเรียกภาษีบำรุงท้องที่ชาวทะเลบางส่วนที่อำเภอชะอำและอำเภอหัวหินว่า ภาษีจังกอบ

๑-๑๙ ในไพร่

ใน แปลว่า **ของ**

(ประเสริฐ) ปัจจุบันนี้ คำ **"ใน"** ใช้แสดงหมายความว่า **ของ** ก็ยังมี เช่น พระมเหสี **ใน** รัชกาลที่...

(ทองสืบ) **ใน** ในภาษาเขมรตรงกับภาษาไทยว่า **แห่ง** หรือ **ของ**

๑-๑๙ ลูท่าง

แปลว่า โดยเสรี สะดวก

(ฉันทิชย์) **ลู่ทาง** คือ **ทางเดิน** ในความนี้ เก็บภาษีตามทางเดิน

(ประเสริฐ) ทางอิสานมีสำนวนว่า **ยูท่าง** แปลว่า **สะดวก**

(พิทูร) คำนี้ใกล้เคียงกับคำทางภาคอิสานว่า **ยูท่าง** ซึ่งบางตำบลออกเสียงเป็นลู่ทาง หมายความว่า สนุก สะดวก เสรี ในเรื่องท้าวฮุ่งมีข้อความว่า อย่าได้บีบไพร่น้อย ยีย่ำเอาสิน **ยูท่าง** ไทเทียวสิน ปล่องดินแดนค้า ซึ่งเป็นคำสอนไม่ให้บีบบังคับข่มเหงเอา

ทรัพย์สินประชาชน ให้ประชาชน (ไท) ไปมาค้าขายโดยสะดวก ให้เสรีในการไปมาค้าขาย ทางภาคเหนือมีคำ ยุท่าง เช่นในตำนานพระเจ้าเจ็ดองค์ว่า ไพร่ **ยุท่าง** ค้า (ออกเสียงยุต้าง) คือค้าขายได้อย่างเสรี ในไตรภูมิโลกวินิจฉัยตอนพระอินทร์จับเวปจิตราสูรได้แล้ว ปล่อยให้เวปจิตราสูรด่าว่าต่างๆ ก็ใช้ว่ายุท่าง ตัวพยัญชนะ ร ย ล มักใช้แทนกันได้ ความในจารึกตอนนี้อาจแยกวรรคได้ว่า **เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่** ลูท่างเพื่อนจูงวัวไปค้า

(ประเสริฐ) อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ และ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิทูร มีความเห็นเช่นนี้เหมือนกัน พจนานุกรมภาคเหนือ เขียนว่า ลูต้าง ในยวนพ่ายมีใช้ว่า **อยู่ช่าง** ถ้าจะพิจารณาให้ถี่ถ้วน จะเห็นว่ามีไม้เอกเหนือคำ **ทาง** เป็น **ลูท่าง** เช่น รูท่างฮึกฮักหักหาญ กักขฬะหยาบช้า...มันก็รูท่างข่มขี่คนมีปัญญา

(ฉันทิชย์) ในลิลิตพระลอ ก็มีคำนี้ใช้หลายแห่ง

๑-๒๐ เพื่อน

หมายถึง เขา (เพราะในที่นี้)

(ประเสริฐ) ในปัจจุบัน คำ **เพื่อน** หรือ **เปิ้น** เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งก็ได้ ที่สามก็ได้

(ทองสืบ) ทางภาคอีสาน ออกเสียงว่า **เผิ่น** ใช้เฉพาะบุรุษที่สามเท่านั้น

๑-๒๐ จูง

ในจารึกเขียน **จูอง**

(ประเสริฐ) ไทยบางพวก มีคำว่า **จ่อง** หมายความว่า เกาะกันไป จูงกันไป

๑-๒๒ แล้

เป็นคำแยกประธาน ตรงกับความว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือแต่ละคน

(ประเสริฐ) แล้เป็นคำสำหรับแยกประธานในประโยค ว่า จะเป็นไพร่ฟ้าหน้าใสก็ได้ ลูกเจ้าลูกขุนก็ดี ผู้ใดแล้-คนใดคนหนึ่ง

๑-๒๒ กว่า

แปลว่า ไป

(ฉันทิชย์) ในมหาชาติคำหลวง และ ไตรภูมิพระร่วง มีใช้หลายแห่งตรงกับความหมายว่า ไป หายกว่า หรือ หายไป

(ประเสริฐ) ศาสตราจารย์ เซเดส์ แปลคำนี้ว่า เสีย

(ทองสืบ) ไทยใหญ่ออกเสียงว่า ก่า บ้าง กั่ว บ้าง แปลว่า ไป

๑-๒๒ อย้าวเรือน

หมายถึง เหย้าเรือน ทรัพย์ศฤงคาร

(ประเสริฐ) หมายถึงทรัพย์ศฤงคาร มีความหมายในประโยคต่อไปว่า มีป่าหมากป่าพลู ฯลฯ ของพ่อเชื้อเสื้อคำมัน

๑-๒๒ พ่อเชื้อเสื้อคำมัน

หมายถึง พ่อ (ที่ตายไปแล้ว)

(ประเสริฐ) พ่อเชื้อเสื้อคำ เป็นคำเดียวกัน ในวรรคต่อไปใช้สั้นๆ ว่า **พ่อเชื้อ** เท่านั้น **เชื้อ** กับ **เสื้อ** เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึง ผีบรรพบุรุษ **มัน** เป็นคำต่อท้ายแสดงความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน หมายความว่า **พ่อท่าน ลูกท่าน พ่อเชื้อมัน** หมายถึง พ่อเชื้อท่าน หรือ พ่อเชื้อมัน คือบรรพบุรุษ

(พิทูร) ทางภาคอิสานมีคำใช้หมายถึง คนที่ตายแล้วอยู่สามคำ คือ คำที่ใช้นำหน้าผู้ตาย ได้แก่ **สัง** และ **มลาง** หรือ **ลาง** เช่นสังพ่อ มลางพ่อ แปลว่า พ่อที่ตายไปแล้ว คำตามหลังใช้ว่า **เชื้อ** ออกเสียงว่า **เสื้อ** เช่น **พ่อเชื้อ** (อ่านว่าพ่อเสื้อ) แปลว่าพ่อที่ตายไปแล้ว และถือว่าไปเป็นผีในเรื่องท้าวฮุ่ง มีคำว่า พ่อเชื้อหลายแห่ง เช่น ด้ำพ่อเชื้อ-ผีของพ่อที่ตายไปแล้ว **ด้ำ** คือผี **พ่อเชื้อ** ในจารึกนี้หมายถึงพ่อที่ตายไปแล้ว ปัจจุบันนี้ยังใช้อยู่ในเวลาที่ต้องการประชด เช่น พ่อเชื้อไม่สอนรึ ในเวสสันดรชาดก มีคำว่า **พ่อเชื้อญาติผู้ใหญ่**

(ประเสริฐ) **เสื้อคำ** เป็นสร้อยคำของพ่อเชื้อ ถ้าเป็น **เสื้อด้ำ** จะชัดเจนมากแต่จารึกเป็น **คำ** ชัดเจน

(พิทูร) เสื้อค้ำน่าจะหมายถึงผีพ่อที่ตายไปแล้ว คำว่าพ่อเชื้อเสื้อคำ จึงน่าจะหมายความว่า **พ่อเชื้อ** ที่เป็น **เสื้อด้ำ** คือ ผีพ่อบังเกิดเกล้าที่มาคุ้มครองอยู่ ส่วนคำว่า **สาง** บางแห่งแปลว่า **สว่าง** ก็มี

(ประเสริฐ) **เสื้อ** ไทยอาหมแปลว่า วิญญาณบรรพบุรุษ คำว่า **ด้ำ** ไทยตังเกี๋ยก็มีใช้

(ทองสืบ) **ด้ำ** ไทยอาหมหมายถึงผี เช่น วักด้ำ คือ เช่นผีบ้าน นอกจากนี้ยังมีคำพังเพยว่าผีซ้ำด้ำพลอย **สาง** ตรงกับภาษาจีนแต้จิ๋วว่า **เซียง** จีนกลางว่า **ซาง** หมายถึงผู้ที่ตายไปแล้ว

๑-๒๓ ช้างขอ

แปลว่า ช้างที่ฝึกแล้ว

(ประเสริฐ) หมายถึงช้างเลี้ยง ช้างที่อยู่กับขอ

(ฉันทิชย์) มีสำนวนว่า ช้างเหลือขอ คือ ฝึกไม่อยู่ คำนี้มีใช้ในตำราปราบช้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๑-๒๓ เยียข้าว

แปลว่า ฉางข้าว ยุ้งข้าว

(ประเสริฐ) ไทยใหญ่เรียก ฉางข้าว ว่า เยียข้าว ทางอิสาน ก็ว่า เยียข้าว

๑-๒๓ ไพร่ฟ้าข้าไท

หมายถึง บริวารของลูกเจ้าลูกขุน

(ประเสริฐ) ไพร่ฟ้าข้าไท ดูจะเป็นคนชั้นต่ำกว่า ไพร่ฟ้าหน้าใส ซึ่งมีบริวารได้ แต่ไพร่ฟ้าข้าไทเป็นบริวาร หรือ คำ **ข้าไท** นี้อาจเป็นเพียงสร้อยคำก็ได้ ยากที่จะกล่าวได้ว่ามีการแบ่งชั้นไพร่ฟ้า เพราะไม่เคยพบตำราการแบ่งชั้น และความในนี้ก็ไม่แจ่มแจ้งว่าใครเป็นผู้มีบริวาร

ถ้าจะมีเจ้าของ เจ้าของไพร่ฟ้าข้าไทนี้ คงเป็นคนชั้นสูง ทางภาคเหนือถือว่าช้างเป็นเครื่องเฉลิมพระมหากษัตริย์ คนสามัญมีไม่ได้ ความในวรรคก่อนบอกว่าผู้นี้เป็นคนซึ่งมีช้าง จึงต้องเป็นคนชั้นสูง

(ทองสืบ) ไพร่ฟ้าข้าไท ในที่นี้หมายความว่า เป็นผู้สังกัดอยู่ในกรมกองต่างๆ มิใช่ข้าทาส ส่วนช้างนั้นทางภาคอีสานและภาคใต้ใครๆ ก็มีช้างได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนชั้นสูง

๑–๒๔ ไพร่ฟ้า

หมายถึง ไพร่ฟ้าหน้าใส เช่นเดียวกับในบรรทัดที่ ๒๑ ซึ่งหมายถึงประชาชน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องค้นคว้าต่อไปอีก ยังไม่เป็นที่ยุติ

๑–๒๕ ผิแล

ผิ – หมายถึง หาก ถ้า

แล – เป็นคำแยกประธาน เช่นเดียวกับคำว่า แล้ ในบรรทัดที่ ๒๒

๑–๒๕ ผิดแผกแสกว้างกัน

แปลว่า แตกแยกความคิดกัน ความเห็นไม่ตรงกัน ผิดใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน

(ฉันทิชย์) คำ **แสกว้าง** มีใช้ในกฎหมายเก่าหลายแห่ง คำว่า **แสก** บางแห่งแปลว่า **ชัดเจน** เช่น กลางวันแสกๆ

(ประเสริฐ) **ว้าง** ก็เหมือนกับ **บ้าง** แปลว่า แหว่ง ไม่ตรง

(ทองสืบ) แสก หมายถึง แตก หรือ แยก ก็ได้ เช่น แสกข้าง แสกกลาง

๑–๒๕ สวนดู

แปลว่า ไต่สวน สอบสวน

(ทองสืบ) ภาษาเขมร สวร แปลว่า ถาม คำว่า สวนดู จึงน่าจะแปลว่าถามดู สอบถาม

๑–๒๖ แล่งความ แก่ขาด้วยซื่อ

แล่งความ หมายถึง ตัดสินความ แปลตรงตัวว่า ผ่าความ แล่ง แปลว่า ผ่า ขา หมายถึง เขาทั้งหลาย

(พิทูร) **ขา** ที่แปลว่า เขาทั้งหลาย มักหมายถึงสองคน เช่นในเวสสันดร ภาคอิสานว่า **“**พนธนำ อันว่าเชือกผูกมัดฮัดพันธนา บุญจิตวาก็หลูดชูดจากศอก **สองขา”** สองขาในที่นี้ หมายถึง เขาทั้งหลาย คือ ชาลีและกัณหา คำว่า ขา ถ้าเป็นสรรพนามบุรุษที่สาม ทางภาคอิสานใช้หมายความเป็นทวิพจน์ ในจารึกนี้ ขา น่าจะได้แก่โจทก์และจำเลย

ซื่อ หมายถึง ตรง ยุติธรรม

๑-๒๖ บเข้าผู้ลักมัก

ลัก แปลว่า ขโมย มัก แปลว่า ชอบ เข้าข้าง

(พิทูร) ทางอิสาน คำว่า **ลัก** แปลว่าขโมยก็ได้ เอาเปรียบก็ได้ (ออกเสียงว่าหลัก)

(ฉันทิชย์) ในความหมายว่า **ชอบ** คำว่า **มัก** มีใช้ในไตรภูมิพระร่วงหลายแห่ง เช่น อย่าได้เลือกที่รัก **มัก**ที่ชัง

๑-๒๗ ผู้ซ่อน

หมายถึง ผู้ซึ่งเก็บของตกได้และซ่อนไว้ ผู้รับฝากของโจรแล้วซ่อนไว้

๑-๒๗ พีน

แปลว่า ใคร่ได้ ยินดี

(ประเสริฐ) ถ้าจะพิจารณาตามความหมายในวรรคหนึ่งที่ว่า “เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด” วรรคหน้าก็คงจะแสดงความไม่ชอบใจเช่นกัน เดือด ทางภาคเหนือแปลว่า **โกรธ** ส่วนคำว่า **พีน** นั้น คำที่ใกล้ที่สุด คือ **วิน** แปลว่า มัวเมา ตัว **ว** แผลงเป็น **พ** แปลได้ว่า เห็นทรัพย์ท่านก็ไม่มัวเมา อาจจะมีอีกคำหนึ่งที่ใกล้กับคำนี้ คือ **พื้น** เช่น พื้นเสีย เดือด โกรธ

(ฉันทิชย์) ความนี้ต่อกับวรรคก่อนว่า ในการตัดสินความไม่เข้าข้างผู้ใดและในวรรคนี้อาจหมายความว่า เมื่อใครเอาเข้ามาให้ก็ไม่ยินดี **พีน** แปลว่า **ยินดี** ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๕ มีประโยคอย่างเดียวกัน กล่าวถึงทศพิธราชธรรมว่ารู้ปรานีแก่ไพร่ทั้งหลาย เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พีน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด

(พิทูร) โดยทั่วไป ในภาษาไทยไม่ค่อยมีการแปลงพยัญชนะ **ว** เป็น **พ วิน** เป็น **พิน** จึงไม่ค่อยสนิทนัก ถ้าจะสมมติว่าคำนี้กร่อนมาจากคำบาลีว่า วินฺทติ แผลงเป็น พินฺทติ แล้วย่อเหลือเพียง **พีน** แปลว่า ได้ **ใคร่พีน** คือ ใคร่ได้ อยากได้ ในไตรภูมิพระร่วง มีใจความว่าเห็นของท่านจะใคร่ได้แก่ตน เห็นสินท่านจะใคร่รังเกียจเอา **เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พีน** แปลว่า เห็นของท่านไม่อยากได้ **เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด** เดือด หมายถึง ริษยา คำภาษาบาลีในภาคอิสาน มีหลายคำซึ่งเป็นคำกร่อน เช่น **เภท** (แตก) ใช้ว่า เภ เท่านั้น อนึ่ง คำนี้ใช้บอกลักษณะทั่วไปของจิตใจ ไม่จำเป็นต้องใช้ในการตัดสินความเท่านั้น

(ทองสืบ) ถ้าใช้ในทางทศพิธราชธรรม น่าจะแปลว่า ริษยา แต่คำว่า เดือดในภาษาไทยใหญ่ หมายความว่า ร้อนใจ ใช้เป็นคำคู่ว่าเดือดร้อน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

(พจนานุกรม Ahom-Assamese-English Dictionary แปลคำว่า pin ว่า เป็น หรือ เอา to become; to get)

๑-๒๘ พาเมืองมาสู่

หมายความว่า เอาเมืองมาขึ้น

(ประเสริฐ) สู่ แปลว่า ขอ หรือ อยู่กับ มีใช้หลายแห่ง เช่น ในมังรายศาสตร์ ชายไปสู่หญิง หมายถึง ชายไปแต่งงาน แล้วไปอยู่บ้านหญิง หญิงมาสู่ชาย หมายถึง หญิงแต่งงานแล้วไปอยู่กับชาย

(พิทูร) ภาษาอิสาน มีคำว่า สู่ แปลว่า ขอ เช่น เขยสู่คือเขยที่สู่ขอตามธรรมเนียม

๑-๒๙ กู้

หมายความว่า อุ้มชู ดูแล ปกป้อง

(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น กู้ แปลว่า ยกขึ้น อุ้มชู

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ บอกว่า ภาษาไทยน้อย มีคำว่า **ยก** แปลว่า ดูแล ปกป้อง

๑-๓๐ ตวง

แปลว่า จน จนกระทั่ง ให้

(ประเสริฐ) **ตวง** ในที่นี้ควรแปลว่า จนกระทั่ง คล้ายกับที่ใช้ในจารึกสุโขทัยหลักอื่น ซึ่งกล่าวถึงลักษณะโจรตอนหนึ่งว่า “ตนจะพึงได้บำเหน็จแลฤๅ อันนี้เป็นอุเบกขาแลอยู่ **ตวง** เจ้าของไปเถิง” ในมังรายศาสตร์ มีข้อความว่า “ผิผู้ผัวบ่ยอมจักไหม **ตวง**ได้-ให้มันยกขอบนา ฝูงนั้นเสียดังเก่า **ตวง**ดี -- ให้เผาหื้อไหม้**ตวง**ดี”

(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น **ตวง** หมายถึง เอาจากที่อื่นซึ่งเต็มแล้วมาใส่ให้แก่ใครก็ได้ **ตวง** เป็นบ้านเป็นเมือง คือ ให้เป็นบ้านเป็นเมือง

(พิทูร) คำว่า ตวง น่าจะหมายความว่า ทำให้เต็ม ทำให้บริบูรณ์ อย่างในตะเลงพ่ายว่า “ดูประดุจเต็ม **ตวง** ท่งกว้าง”

๑-๓๑ ข้าเสือก

หมายถึง ข้าศึก

คำ เสือก-เสิก-ศึก เป็นคำเดียวกัน สระเอือ-เออ-อี เพี้ยนกันได้

๑-๓๑ หัวพุ่งหัวรบ

หมายถึง ทหารชั้นหัวหน้า นายทหาร

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้ความหมายว่า เป็นข้าศึกชั้นหัวหน้า หัวหมู่ นายหมู่

๑-๓๒ ปากปตู

หมายถึง ปากประตู

(พิทูร) ในจารึกเขียนสระอู นำหน้าตัว ป จะอ่าน **ปูต** ได้หรือไม่

ปากปูต อาจหมายถึงชื่อสถานที่ซึ่งใช้เป็นที่แขวนกระดิ่ง ได้หรือไม่

๑-๓๒-๓๓ ไพร่ฟ้าหน้าปก

หน้าปก หมายถึง เดือดร้อน มีทุกข์

(ประเสริฐ) ได้อ่านพบในพงศาวดารโยนก ตอนเวียงกุมกามว่า ขุนเม็งรายไปที่เวียงกุมกามอยากทราบว่าราษฎรผู้ใดมีทุกข์ จึงไปดูที่ราษฎรลงอาบน้ำในคลอง ผู้ใด

มีผมปรกหน้า หมายความว่า ผู้นั้นเดือดร้อน
(ฉันทิชย์) ปก หรือบก แปลว่า แห้ง

ด้านที่ ๒

๒–๑ เมือ

แปลว่า ไป
(พิทูร) การแบ่งวรรคในตอนนี้ ควรแบ่งดังนี้ “ได้ยิน เรียกเมือถาม” หมายความว่า พ่อขุนได้ยินเสียงกระดิ่ง จึงเรียกไปถาม
(ที่ประชุมยังไม่ตกลงในเรื่องการแบ่งวรรค อาจแบ่งได้ว่า “ได้ยินเรียก เมือถาม” ก็ได้)

๒–๒ จึ่งชม

หมายความว่า จึงชม
(ประเสริฐ) คำนี้ ผู้ศึกษาชาวตะวันตกบางท่านตีความหมายว่า **นิยม** และจัดแบ่งวรรคข้อความตอนนี้ว่า “จึ่งชมสร้างป่าหมากป่าพลู” คือ นิยมสร้างป่าหมากป่าพลู แต่บางท่านว่าชมพ่อขุนรามคำแหงที่สวนความแก่มันด้วยซื่อ
(ทองสืบ) ถ้าชมพ่อขุนรามคำแหง ความข้อนี้ก็ขาดตัวประธานสำหรับประโยคถ้าแยกข้อความเป็น จึงชมสร้างป่าหมากป่าพลู ก็หมายความว่า ชาวสุโขทัยชอบสร้างป่าหมากป่าพลู
(หลวงวิจิตรวาทการ เคยให้ความเห็นว่า หมาก หมายถึง ไม้ประเภทกินผล พลู หมายถึงไม้ประเภทกินใบ)
หมายถึง : ความข้อนี้ต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

๒–๓ ลาง

แปลว่า **ขนุน** เป็นคำไทยใหญ่
(หลังจากการสัมมนาแล้ว นายพิทูร มลิวัลย์ ได้แจ้งมาทางหอสมุดแห่งชาติว่าทางภาคอิสานมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเป็นจำพวกปาล์ม คล้ายมะพร้าว แต่ผลของมันมีเนื้อหวานโดยเฉพาะที่กาบ เมื่อลูกยังเขียวอยู่ กาบมีรสหวาน รับประทานได้ มอบต้นหมากลางซึ่งนำมาจากจังหวัดอุดรธานีให้แก่หอสมุดแห่งชาติต้นหนึ่ง และให้ข้อคิดว่า หมากลางในศิลาจารึกอาจหมายถึง ต้นไม้ชนิดนี้ก็ได้)

๒–๖ ตระพังโพยสี

ตระพัง หรือ สะพัง แปลว่า สระ บ่อ ตัว **ต** และ **ส** ใช้แทนกันได้
โพยสี ชื่อสระน้ำ
(ทองสืบ) สุโขทัยมีสระน้ำอยู่ ๔ สระ คือ ตระพังเงิน ตระพังทอง ตระพังตะกวน และตระพังโพย คำว่า **ตะกวน** เป็นภาษาเขมร แปลว่า ผักบุ้ง. ตระพังโพย จะหมายถึง

สระพังพวย ได้หรือไม่ ภาษาเขมรปัจจุบันเรียกพังพวยว่า กอมพิงพวย ถ้าเขียนให้เต็มก็เขียนว่า ตระพังพังโพย เพราะพังพวยทำให้น้ำใสสะอาด มีสีใส กินได้ดี คู่กับตระพังผักบุ้ง

(ประเสริฐ) ศาสตราจารย์เซเดส์ อธิบายว่า คำนี้ตรงกับคำไทยเฉียง ออกเสียงพวย แปลว่า อัศจรรย์ ทางภาคเหนือ มีคำว่า **โพย** แปลว่า โดดเดี่ยว

(พิทูร) ในหนังสือพระราชนิพนธ์ เที่ยวเมืองพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายว่า สระนี้เป็นสระศักดิ์สิทธิ์ ทางอิสานมีคำว่า โพย แปลว่า อันตราย เช่น โพยภัย คำว่า ตระพังโพย จึงน่าจะหมายถึง บ่อ หรือ สระศักดิ์สิทธิ์ หรือที่หวงห้าม ข้อความวรรคนี้ที่เขียนไว้เดิมว่า “มีน้ำตระพังโพย สีใสกินดี” นั้น ควรแยกวรรคดังนี้ “มีน้ำตระพังโพยสี ใสกินดี” เพราะว่าโพยสีน่าจะเป็นชื่อสระ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ มีใจความว่า “เสด็จไปทางสุโขทัย ก็ตั้งทัพหลวง ตำบลฤาษี ฯลฯ เอาน้ำในบ่อพระสยมภูวนาถ แลเอาน้ำ**ตระพังโพยสี**มาตั้ง” (พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๑๔๔, ฉบับหอพระสมุด พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๑๔๔, ฉบับพระราชหัตถเลขาฯ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๑๓๔)

(ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ เคยแยกวรรคนี้ว่า มีน้ำตระพังโพยสี-ใส-กินดี)

๒-๖-๗ กินดีดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง

(ประเสริฐ) ความตอนนี้อาจแสดงได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยอยู่ริมแม่น้ำโขงมาก่อน จึงระลึกได้

(ฉันทิชย์) หากความตอนนี้ ผู้อื่นเป็นผู้จารึก ก็ต้องหมายความว่า ราชวงศ์พระร่วงเคยอยู่ทางริมแม่น้ำโขงมาก่อน

(มานิต) ได้ทราบว่า มีถนนพระร่วงไปยังแม่น้ำโขง อยู่แถวเมืองพะเยา

๒-๗-๘ ตรีบูร

หมายถึง กำแพงสามชั้น

(มานิต) เคยเห็นกำแพงดินที่สุโขทัย แต่ไม่แน่ใจว่าสามชั้น P. Schmitt กล่าวว่าคำนี้มีความหมายอย่างเดียวกับ **ตรีบูณ** ในจารึกวัดเชียงมั่น

(พิทูร) ตามรูปศัพท์ บูร แปลว่า ที่ป้องกันศัตรู อาจหมายถึงกำแพง หรือ ป้อม หรือ เมืองก็ได้ ตรีบูร ในที่นี้น่าจะหมายถึงกำแพงสามชั้น

(กริสโวลด์ อธิบายไว้ในบทความเรื่อง The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya 1292 A.D. - J.S.S Vol. 59 part 2 p. 209) และให้อ่านเพิ่มเติมในหนังสือ Towards a History of Sukhodaya Art หน้า ๘ ซึ่งเขาเป็นผู้เขียนด้วยว่า ที่สุโขทัยยังมีร่องรอยกำแพงดินสามแห่ง กำแพงทางเหนือและทางใต้ วัดได้ ๑,๘๐๐ เมตร ทางตะวันออกและตะวันตกวัดได้ ๑,๓๖๐ เมตร รวมทั้งหมดเป็นกำแพงยาว ๖,๓๒๐ เมตร มาตรากำหนดเป็นวาขณะนั้นคงจะเท่ากับ ๑.๘๖ เมตร)

๒-๙ มักทาน-มักโอยทาน

มัก หมายถึง ชอบ มักทาน ชอบให้ทานแก่คนทั่วไป

มักโอยทาน ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม คือถวายทานแก่พระสงฆ์

๒-๑๔ พนมเบี้ย

หมายถึง พุ่มเบี้ย พนม แปลว่า พุ่ม

(ประเสริฐ) **เบี้ย** อาจหมายถึง เงิน หรือ พืชผัก เช่น ผักเบี้ย ภาษาเขมรในจารึกหลักที่ ๔ แปล เบี้ย ว่า ขวด ไม่ทราบว่าอะไรกันแน่

(ทองสืบ) ขวท เป็นคำเขมร อ่านออกเสียง **ขวัท** หมายถึง เบี้ย (เงิน) คำว่า **เบี้ยหวัด** อาจเลือนมาจากคำ **เบี้ยขวท**

๒-๑๕ หมอนนั่ง หมอนโนน

หมอนนั่ง คือ หมอนอิง หมอนพิง ของโบราณที่ยังเหลือมาทุกวันนี้ คือหมอนขวาน ซึ่งเป็นหมอนสามเหลี่ยม

หมอนโนน คือ หมอนที่ใช้หนุนหัวเวลานอน

๒-๑๘ ดงบงคมกลอง (ย)

หมายถึง ตีประโคมกลอง

(พิทูร) บง แปลว่า ตี อาจเป็นสำนวนว่า **ลั่น** เช่น ลั่นฆ้อง ได้ทราบจากผู้มีอายุมากในจังหวัดสุรินทร์ว่า ก่อนนี้มีคำว่า คำบงคำกลอย คำบง แปลว่า คำที่กล่าวขึ้นก่อน คำกลอย คือ คำที่กล่าวทีหลัง ในการพิธีมีคนกล่าวคำบง เช่น โห่ และมีผู้ขานคำกลอย คือ ฮิ้ว คำนี้อาจเป็นสำนวนโบราณว่าคำไพเราะ ลั่นวาจาไพเราะ

(ประเสริฐ) คำกลอย นี้ ในจารึกปรากฏว่า ตัว **ย** เป็นตัวตก เติมเข้ามาทีหลัง ดูไม่ออกว่าเป็นตัว **ย** หรือ **ง** แน่ ถ้าเป็น **ย กลอย** แปลว่า ร่วม ความหมายใช้ได้ในที่นี้ ถ้าเป็นตัว **ง กลอง** ความก็ใช้ได้เหมือนกัน พิจารณาดูจารึกแล้ว เป็นตัว **ง** แน่

(ทองสืบ) ดง ภาษาเขมร แปลว่า ตี บงคำ คล้ายคำ **ปฺรคำ** ในภาษาเขมร แปลว่า ประโคม

๒-๑๙ เลื้อน

เลื้อน การอ่านหนังสือเป็นทำนอง เสียงเอื้อน

(ทองสืบ) **เลื้อน** ตรงกับภาษาไทยถิ่น ว่า **เล่น** หมายถึงการอ่านหนังสือ เอื้อนเสียงเป็นทำนอง

(ฉันทิชย์) เสียงเลื้อนเสียงขับ คือการร้องเป็นทำนองเสนาะ

๒-๒๔ พระอัฏฐารศ

หมายความว่า พระพุทธรูปยืน

(พิทูร) อัฏฐารศ แปลว่า สิบแปด หมายถึงคุณสมบัติสิบแปดประการของพระพุทธเจ้า (คำพรรณนาตอนนี้ ศาสตราจารย์เซเดส์เข้าใจว่า เป็นการกล่าวถึงวัดมหาธาตุ ดู Coedès,

Les Premiéres Capitales du Siam sux XIII e – XIV e. sièces – ใน Arts Asiatiques III/ 4 p. 247) ยังมีซากวิหารใหญ่ และพระพุทธรูปยืน สูง ๑๘ ศอก

๒–๓๐ ลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา

ลุกแต่ ใช้ควบกับ **มา** แปลว่า มาจาก

(พิทูร) คำไทยใหญ่ **ลุก** แปลว่า **จาก** เช่น มึงลุกเมืองใดมา หมายความว่าคุณจากเมืองไหนมา ในวรรณคดีอีสานมีใช้หลายแห่ง

๒–๓๑ มีพิหารอันณึ่ง มน

มน หมายถึง สี่เหลี่ยม

(ประเสริฐ) คำนี้ไทยแทบทุกเผ่า แปลว่า **กลม** แต่ในที่นี้น่าจะแปลว่าสี่เหลี่ยม เพราะไม่ปรากฏว่ามีวิหารกลม ทางอิสานและประเทศลาวเรียก ผ้าเช็ดหน้าสี่เหลี่ยมว่า **ผ้ามน** (กริสโวลด์ เสนอว่า อาจหมายถึง ใหญ่ และอธิบายว่า คำว่า **มน** ในปัจจุบันหมายถึง **กลม** ความนี้ไม่เข้ากันกับที่ใช้ในที่นี้อีก เพราะวิหารทุกแห่งย่อมมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม ผืนผ้าอยู่แล้ว แบรดเลย์ อธิบายว่าคำนี้เขียนผิด ควรเขียน **มนน**)

๒–๓๒ งามแก่กม

แก่กม แปลว่า ที่สุด

(ประเสริฐ) ทางภาคเหนือ มีคำว่า **นักแก** แปลว่าที่สุด

๒–๓๔ ทะเลหลวง

หมายถึง ที่กว้าง ทะเลหลวง คือ น้ำกว้าง

(ฉันทิชย์) **ทเล** อาจหมายถึง **ทำเล**

(ทองสืบ) คำเขมร **ตอนเล** แปลว่า แม่น้ำ คำไทยหมายถึง ทำเลใหญ่ เช่น ทะเลชุบศร ในจังหวัดลพบุรี

(พิทูร) รัชกาลที่ ๖ ทรงกล่าวว่า แถบนี้มีตำบลทุ่งหลวง เข้าใจว่า เป็นที่กว้างมีน้ำขัง เช่น ทุ่งเขางู ที่ราชบุรี

๒–๓๕–๓–๑ งามดังแกล้งแต่ง

แกล้ง ตั้งใจทำ เช่นเดียวกับคำไทยโบราณว่า แสร้ง

(พิทูร) ในไตรภูมิพระร่วง คำ **แกล้ง แสร้ง** ใช้อย่างเดียวกัน แปลว่า ตั้งใจ

(ประสาร) เมื่อพิจารณาศิลาจารึกโดยถี่ถ้วนแล้ว เห็นได้ว่าตอนที่ต่อจากคำ **ดังแกล้ง** นั้น เป็นรอยหินกะเทาะ ประมาณพอที่จะมีอักษรได้อีกสามตัว แต่ไม่เห็นตัวอักษรชัด รอยหินที่กะเทาะนี้มีเส้นปรากฏเห็นรางๆ เป็นตีน ตัว **ฏ** และหลังตัว **ฏ** นี้ เป็นอักษร ตัว **ง** ชัดเจน ตามหลักวิธีอ่านที่เคยอ่านมาแล้วนั้น เห็นว่า พอจะบรรจุอักษรได้อีกคือ **ง แ** และ **ฏ** จะอ่านได้ว่า **แกล้(งแฏ่)ง (แต่ง)**

ด้านที่ ๓

๓–๑ เบื้องตีนนอน

ตีนนอน คือ ทิศเหนือ

(ทองสืบ) ภาษาทางภาคใต้ เรียกทิศใต้ว่า ปละหัวนอน เรียกทิศเหนือว่า ปละตีน

๓–๑–๒ ตลาดปสาน

หมายความว่า ตลาดที่ตั้งขายของเป็นประจำ

(พิทูร) คำปสาน อาจมาจากภาษาบาลีก็ได้ ในมิลินทปัญหา มีข้อความกล่าวว่า อาปนา ปสฺสาริตา โหนฺติ แปลว่า มีตลาดประสาร ประสาร แปลว่า คลี่ออก เหยียดออก

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ ได้อธิบายไว้ว่า ปสาน มาจากคำเปอร์เซียว่า บาซาร์ คือ ตลาดที่ถาวร ซึ่งในประเทศตะวันออกมีตลาดประเภทนี้อยู่แล้ว และได้พบกระเบื้องมุงหลังคาแถวถนนพระร่วงซึ่งอาจเป็นห้องแถวตลาดที่เรียงรายไปก็ได้ อาจเป็นตลาดประจำคู่กับตลาดที่นัดกันเอาของมาขายเป็นคราวๆ ก็ได้

(ฉันทิชย์) ปสาน แปลว่า ที่ทอด คือที่เอาของมาวางขาย

(ทองสืบ) ปสาน หมายถึงตลาดที่ขายของเป็นปรกติ อย่างที่พูดกันว่า ตลาดยี่สาน

๓–๒ พระอจนะ

อจน-อัจจนะ แปลว่า สิ่งที่ควรบูชา ในภาษาบาลีเขียน อจฺจน ภาษาสันสกฤต อรฺจนา แปลว่า การบูชา การเซ่นสรวง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้แปลว่า ไม่เคลื่อนที่ **อจนะ** ในจารึกนี้ เป็นนามเฉพาะของพระพุทธรูป

๓–๒ มีปราสาท

คือ ปราสาทหิน (วัดพระพายหลวง ในปัจจุบัน)

๓–๖ น้ำโคก

หมายถึง น้ำที่ดอน น้ำตก

(ประสาร) น้ำโคก คือ น้ำที่ตกจากภูเขา

(พิทูร) น้ำโคก คือ น้ำโศก ทางภาคอิสานออกเสียง น้ำโซก แปลว่า ลำธารที่ไหลออกจากภูเขา ไหลไปในที่ไม่มีทางออก ในหนังสือเรื่อง เที่ยวเมืองพระร่วง มีคำว่าโซกชมพู่ (น้ำโซกพระร่วง) ตัว ค ในจารึกอาจเป็น ศ ได้หรือไม่

(ทองสืบ) ภาษาเขมรมีคำว่า **โคก** แปลว่า บก เช่น ทหารโคก บางครั้งก็แปลว่าแห้ง เช่น ก๋วยเตี๋ยวโคก

(ประเสริฐ) ขอให้แปลคำว่า น้ำโคก เท่ากับ น้ำดอนไปก่อน

๓–๖ พระขพุง

พระขพุง เป็นชื่อ ภูเขา

(ประเสริฐ) ขพุง เป็น ขพง เป็นชื่อภูเขา มีอยู่ในจารึกปู่สบถหลาน* กล่าวว่า ปู่เจ้าเขาขพุง ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๕ มีกล่าวถึง เขาพระขพงหลวง

๓–๙ อั้น

คือ อั้น ปัจจุบันใช้ว่า นั่น นั้น คำ **อั้น** กับ **หั้น** เป็นอย่างเดียวกัน

๓–๑๐ หาย

หาย คือ สิ้นสูญ อันตรธาน ล่มจม

๓–๑๖ ผิใช่

หมายถึง ถ้าไม่ใช่

๓–๑๘–๑๙ ถือบ้านถือเมือง

หมายถึง สั่งราชการ ปกครอง

(ประเสริฐ) ใช้ในความหมายว่า การปกครองบ้าน ปกครองเมือง การปรึกษาราชการ การสั่งราชการ

หมายเหตุ : ความตอนนี้ เดิมเคยอ่านว่า ถือบ้านถือเมืองกัน แต่นายประสารแจ้งว่า ได้ตรวจสอบใหม่ เมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๕ พบว่า ที่เห็นเป็นตัว **ก** แต่เดิมนั้น คือตัว **ค** ที่ประชุมได้พิจารณาสำเนาจารึกอีกครั้ง ลงมติว่า เป็นตัว **ค** คนน คือ ครั้น และไม่ควรอยู่ในวรรคเดียวกับ ถือบ้านถือเมือง จึงแยกเป็น ครั้นวันเดือนดับเดือนเต็ม

๓–๑๒ กระพัดลยาง

กระพัด คือ สายรัดสัปคับหรือกูบบนหลังช้าง

ลยาง คือ ภู่ เครื่องประดับหัวช้าง

(ทองสืบ) ภาษาเขมร กระพัด แปลว่า สายสำหรับผูกสัปคับ หรือกูบ สายที่รัดสัปคับซึ่งเหนี่ยวไว้กับโคนหางของช้าง

ลยาง เป็นภาษาเขมร เขียน รยาง อ่านว่า รอเยียง หมายถึง สัปคับ เชือกพวน รากไทรย้อย

๓–๒๐ เที้ยรย่อมทองงา (ซ้าย) ขวา

เที้ยรย่อมทองงา – ประดับด้วยทอง สำเร็จด้วยทอง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ อธิบายว่า เทียรย่อม แปลว่า โดยปกติ เสมอๆ

(พิทูร) ภาษาอิสาน แปลว่า ประดับด้วย สำเร็จด้วย

---

* จารึกสุโขทัยหลักที่ ๘ ข ในหนังสือประชุมศิลาจารึกหลักที่ ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ในงานพระราชทานเพลิงพระราชประสิทธิคุณ วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย

หมายเหตุ : ในจารึกคำต่อท้ายคำ งา ลบหายไป ที่ประชุมเห็นควรให้เติมคำ

๓-๒๐ ชื่อรูจาครี

ชื่อช้างนี้ เดิมอ่านได้ว่า **รูจาศรี** แต่เมื่อตรวจดูจารึกอีกครั้ง ปรากฏว่าที่ตัว **ศ** ไม่มีเส้นที่จะแสดงว่าเป็น **ศ** ที่ถูกคือตัว **ค**

(พิทูร) ช้างรูจาคิริ เป็นช้างในตระกูลที่ดีที่สุด ในคัมภีร์โลกบัญญัติมีกล่าวไว้ในกัณฑ์รูจาคิริ

๓-๒๕ ในกลวงป่าตาล

กลวง คือ บริเวณ ภายใน กลาง

(ทองสืบ) ในภาษาเขมร มีคำว่า กลุ๋ แปลว่า ระหว่างกลาง

(ประเสริฐ) ทางพายัพ มีคำว่า ข่วง หมายถึง บริเวณ

ด้านที่ ๔

๔-๑ เป็นขุน

ขุน เจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง

๔-๒ มากาวลาวไท

มา กาว ลาว ไท เป็นชื่อของไทยเผ่าต่างๆ

(ประเสริฐ) มา ลาว กาว เป็นพวกไทยที่อยู่ทางภาคเหนือ คำว่า **กาว** มีคำใช้อยู่ เช่น วงศ์กาว ได้แก่ไทยเผ่าหนึ่งที่อยู่ทางเมืองน่าน และในจารึกปู่สบถหลาน มีคำกล่าวว่า พงศ์กาว

ส่วนคำว่า **มา** นั้น กริสโวลด์อธิบายว่า อาจเป็นชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงเมืองน่าน ส่วนพวก **กาว** อาจอยู่ทางแถบแม่น้ำน่านตอนเหนือลาว ได้แก่พวกหลวงพระบาง **ไท** เป็นพวกที่อยู่ไกลโพ้น (เมืองใต้หล้า คือเมืองไกล ในกฎหมายตราสามดวงมีคำว่า ใต้หล้าฟ้าเขียว) แสดงว่า ขณะนั้นอาณาจักรสุโขทัยยังไม่ได้ขยายลงมาทางใต้

(ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เคยมีศัพท์เรียกพวกที่อยู่ทางอิสานว่า ลาวกาว ทางเหนือเรียกลาวเฉียง)

๔-๓ ชาวอูชาวของ

เป็นชนชาติที่อยู่ตามริมแม่น้ำอู และแม่น้ำของ

แม่น้ำอู อยู่ทางทิศเหนือของหลวงพระบาง แม่น้ำของ คือ แม่น้ำโขงในปัจจุบัน ชาวอิสานขณะนี้ยังเรียกว่าแม่น้ำของ

๔-๔ ๑๒๐๗ ศก ปีกุน

ปี ๑๒๐๗ ในที่นี้เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ ปีระกา ไม่ใช่ปีกุน บรรทัด

ที่ ๙ เขียนว่า ๑๒๐๕ ศก ปีมะแม ถ้าคือปีกุน ก็ต้องเป็นมหาศักราช ๑๒๐๙ ผู้จารึกอาจคัดผิดไปก็ได้

(ประเสริฐ) เรื่องนับศักราชของไทยนี้ ทางเมืองน่านในยุคสุโขทัย นับศักราชผิดอยู่ ๒ ปี (ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐)

๔-๗ ตั้งเวียงผา

หมายถึง กำแพงหิน **เวียง** คือ กำแพง หรือ เมือง **ผา** คือ หิน

๔-๘-๙ ลายสือไทยนี้บ่มี

ลายสือ หมายถึง ตัวหนังสือ

(ทองสืบ) ลายสือ ภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการก็ได้ ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า **จือ** จีนกลางว่า **สือ** ไทยใหญ่เรียกตัวอักษรว่า **หลิก** รัชกาลที่ ๖ ได้พระราชนิพนธ์ไว้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๖๐ ว่า พ่อขุนรามคำแหงปรับปรุงตัวหนังสือเก่าที่เคยมีมาแล้วจัดวางสระเสียใหม่ คำว่า **ใส่** อาจหมายถึงการกระทำเช่นนี้

(ประเสริฐ) ข้อความนี้บ่งชัดว่า แต่ก่อนไม่มีตัวหนังสือไทยแบบนี้ เท่าที่ทราบยังไม่เคยมีผู้พบว่าตัวหนังสือไทยแบบอื่นใช้มาก่อนสมัยสุโขทัย

ลาย เป็นภาษาไทยอาหม แปลว่า ตัวหนังสือ **สือ** อาจตรงกับ **จือ** ในภาษาพายัพและภาษาลาว แปลว่า จดจำ ขอให้ดูตำนานอักษรไทยของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์เพิ่มเติมด้วย

ที่มีผู้เสนอว่า **ลายสือ** เป็นภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการนั้น ความไม่เข้ากับข้อความในจารึกนี้ จึงไม่ควรแปลว่า พระบรมราชโองการ

(พิทูร) ลายสือ น่าจะหมายถึง ตัวอักษร หรือ ตัวหนังสือ หรือ ข้อความที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทางอิสานคนเก่าๆ พูดว่า **หลัง**สือ ไม่ใช่ หนังสือ

(มานิต) ลายสือ คือลักษณะตัวอักษร และวิธีสะกดการันต์ที่มีใช้อยู่เฉพาะหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น จารึกอักษรที่ภาพชาดกที่ผนังอุโมงค์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย น่าจะเป็นอักษรที่มีมาก่อนตัวอักษรจารึกของพ่อขุนรามคำแหง

๔-๙ หาใคร่ใจในใจ

หมายความว่า หากคิดในใจ

(ประเสริฐ) หา คือ หาก ซึ่งแปลว่า เอง นั่นเอง และในไตรภูมิพระร่วงมีที่ใช้หลายแห่ง การที่ไม่มีตัว ก อยู่ด้วยนั้น ทางภาคเหนือ ใช้ไม้หันอากาศแทนตัว ก เช่น **จัก** เขียน **จั ลูก** เขียน **ลู้**

คำ **หา** หรือ **หาก** นี้ คนโบราณใช้สำหรับเน้นข้อความ มีความหมายคล้ายกับคำ **นั่นเอง** หรือ **พระองค์เอง** ขอฝากให้นักศึกษาค้นคว้าต่อไป คำนี้จะตรงกับภาษาอังกฤษว่า self หรือไม่

ส่วนคำ **ใคร่ใจ** นั้น แปลว่า คิด ภาษาอาหมว่า **ใขใจดู** คือ **ใคร่ใจดู** ซึ่งแปลว่า คิดใคร่ใจ ในใจ หมายถึงคิดในใจ

(พิทูร) ทางภาคอิสาน จะใช้เครื่องหมาย ˚ อยู่บนตัวอักษรใช้แทนตัว **ก** คำ **หาก** ก็จะเขียน **หำ** เช่นเดียวกับที่ทางภาคเหนือใช้ไม้หันอากาศแทน เช่น **ลูก** เขียน **ลู้** มีอีกคำหนึ่งที่ภาคอีสานใช้ไม้หันอากาศแทนตัว **ก** คือ **เหมาะ** จะเขียน **มั้** = มักว่า แต่ในมหาชาติคำหลวง เขียน **ม** ตัวเดียว อ่านว่า มัก

(ทองสืบ) คำ **หาก** ทางภาคใต้ออกเสียงครึ่งเดียว เป็น **หะ**

คำ **หา** ในที่นี้ อาจใช้ในความหมายได้ ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นกริยานุเคราะห์ เช่นคำว่า ได้

๒. เป็นสันธาน เช่นคำว่า ผู้ที่ซึ่ง

๓. เป็นคำนำหน้าคำปฏิเสธ ใช้คู่กับคำว่า **ไม่** เช่น หาไม่ และ **หา** คำนี้อาจแปลว่า คือ ก็ได้

(ประสาร) คำว่า **หา** พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ใช้ความหมายไว้ว่า ค้น สืบ เสาะแสวง ในที่นี้ควรใช้ในความหมายว่า **ที่** เช่น หาเป็นแดน หมายถึง ที่เป็นแดน

๔-๑๕-๑๖ ด้วยแคะด้วยแรง

หมายความว่า ด้วยความว่องไว และเข้มแข็ง

(ทองสืบ) หมายถึง ด้วยเรี่ยวด้วยแรง

(ประเสริฐ) **แคะ** แปลว่า เปรียว ไม่เชื่อง

(พิทูร) ภาคอิสาน มีคำว่า **แคะ** แปลว่า ไม่เชื่อง เปรียว

อธิบายคำ

๑ **กู** – เรา ฉัน ข้าพเจ้า (เป็นเอกพจน์)
๒ **ตู** – เราทั้งหลาย ฉันทั้งหลาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย (เป็นพหูพจน์)
๓ **ผู้หญิงโสง** – ผู้หญิงสอง
๔ **เผือ** – เรา (เป็นพหูพจน์)
๕ **อ้าย** – พี่ชายคนแรก
๖ **เตียมแต่** – ตั้งแต่
๗ **สิบเก้าเข้า** – ปี ในสมัยสุโขทัย นับปีย่าง เช่น สิบเก้าเข้า เท่ากับอายุย่างเข้า ๑๙ ปี เหมือนกับที่นิยมใช้กันอยู่ปัจจุบัน
๘ **เมืองฉอด** – ชื่อเมืองโบราณตั้งอยู่ริมแม่น้ำเมย แถบอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
๙ **ท่** – ตี รบพุ่ง กวาดต้อน
๑๐ **หัวซ้าย** – ด้านซ้าย
๑๑ **หัวขวา** – ด้านขวา
๑๒ **เกลื่อน** – เคลื่อน ดาหน้ากันเข้าไป
๑๓ **ไพร่ฟ้าหน้าใส** – ทหาร ริ้พล ประชาชน ไพร่พล
๑๔ **หนีญญ่ายพายจแจ้น** – หนีกระจัดกระจาย หนีอย่างชุลมุนวุ่นวาย
๑๕ **กูบ่หนี** – กูไม่หนี (หนี หรือ หนีก ทางเหนือแปลว่า หลีกไป)
๑๖ **เบกพล** – เบิกพล บุกพล (เบิกในภาษาเขมร แปลว่า ขับ ต้อน)
๑๗ **ต่อช้าง, พุ่งช้าง** – ชนช้าง พุ่งช้าง-รบ พุ่ง แปลว่า รบ เช่น รบพุ่ง
๑๘ **มาสเมือง** – ชื่อช้าง
๑๙ **แพ้** – ชนะ
๒๐ **พ่าย** – ปราชัย แพ้
๒๑ **เพื่อกู** – เพราะกู
๒๒ **เมื่อชั่ว** – เมื่อครั้ง เมื่อรัชสมัย
๒๓ **บำเรอ** – ปรนนิบัติ
๒๔ **หมากส้มหมากหวาน** – ผลไม้เปรี้ยวผลไม้หวาน
๒๕ **ตีหนังวังช้าง** – คล้องช้าง จับช้าง (หนัง บางแห่งใช้นาง, หนาง แปลว่าตาข่าย หมายความเช่นเดียวกับ ตีอวนคือจับสัตว์เล็ก)
๒๖ **ได้ปั่วได้นาง** – ได้ผู้ชายได้ผู้หญิง ได้ผู้ได้คน
๒๗ **ได้เงือน** – ได้เงิน

๒๘ **เวน** - มอบให้ ถวาย

๒๙ **พร่ำบำเรอ** - บ่อยๆ สม่ำเสมอ เป็นประจำ บำเรอ-ปรนนิบัติ รับใช้ บำรุง

๓๐ **ทั้งกลม** - ทั้งหมดทั้งสิ้น

๓๑ **จกอบ** - ภาษีผ่านด่าน

๓๒ **ลูท่าง** - สะดวกสบาย

๓๓ **แล้** - แล และ

๓๔ **กว่า** - ไป

๓๕ **พ่อเชื้อเสื้อคำ** - พ่อผู้ให้กำเนิด พ่อที่ล่วงลับไปแล้ว (เสื้อคำ เป็นคำใช้คู่กับพ่อเชื้อ)

๓๖ **เยียข้าว** - ฉางข้าว (ในภาคอิสานเรียกว่าเล้าข้าวหรือเยียข้าว)

๓๗ **ไพร่ฟ้าข้าไท** - ประชาชน บริวาร

๓๘ **ผิดแผกแสกว้างกัน** - ผิดใจแตกแยก เป็นความกัน (ในกฎหมายตราสามดวง ใช้ว่า ผิดแผกแซกว้าง)

๓๙ **สวนดูแท้แล** - สอบสวนดูแน่แล้ว สอบถามดูแน่แล้ว ไต่สวน

๔๐ **จึงแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ** - ตัดสินความแก่เขาทั้งสองโดยยุติธรรม

๔๑ **บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน** - ไม่เข้ากับผู้ร้ายลักทรัพย์ ไม่เห็นแก่ผู้รับของโจร (มัก แปลว่า ชอบ เห็นแก่)

๔๒ **บ่ใคร่พีน** - น่าจะหมายถึงไม่ยินดี

๔๓ **บ่ใคร่เดือด** - น่าจะหมายถึงไม่ยินร้าย ไม่เดือดร้อน

๔๔ **มาสู่** - มาอยู่ด้วย

๔๕ **ช่อยเหนือเฟื้อกู้** - ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกอบกู้ (ช่อย = ช่วย, เหนือ = เหลือ, กู้ = ยก อุ้มชู ดูแล)

๔๖ **ตวง** - จน จนกระทั่ง

๔๗ **ข้าเสือกข้าเสือ** - ข้าศึก

๔๘ **หัวพุ่งหัวรบ** - หัวหน้า แม่ทัพนายกอง

๔๙ **อันฉื่อ** - อันหนึ่ง

๕๐ **หั้น** - นั้น

๕๑ **ไพร่ฟ้าหน้าปก** - ประชาชนที่มีทุกข์ร้อน

๕๒ **เถิง** - ถึง

๕๓ **บ่ไร้** - ไม่ยาก

๕๔ **ลาง** - ขนุน (ไทยใหญ่) อิสาน-ต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายมะพร้าว

๕๕ **ตระพังโพยสี** – สระชื่อโพยสี
๕๖ **ตรีบูร** – กำแพงสามชั้น
๕๗ **โอยทาน** – ให้ทาน
๕๘ **ท่วย** – ฝูง หมู่
๕๙ **พนม** – พุ่ม
๖๐ **หมอนโนน** – หมอนนอน
๖๑ **แล่ปีแล้ญิบล้าน** – ปีละสองล้าน (ญิบ แปลว่า สอง)
๖๒ **สูด** – สวด
๖๓ **อไรญิก** – อรัญญิก เสนาสนะป่า
๖๔ **พู้น** – โพ้น
๖๕ **เวียง** – เมือง
๖๖ **เท้าหัวลาน** – ถึงที่เตียน ถึงหัวสนาม เท้า = ถึง, หัวลาน = หัวสนาม ที่กว้าง
๖๗ **ดงบงคมกลอง** – ดง แปลว่า ตี, บงคม แปลว่า ประโคม, ดงบงคมกลอง หมายถึง ตีประโคมกลอง
๖๘ **เสียงเลื้อน** – เสียงร้องเอื้อน เสียงร้องเป็นทำนองเสนาะ
๖๙ **เที้ยรย่อม** – ย่อมมี ธรรมดา โดยปกติ มีใช้หลายแห่ง ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง
๗๐ **ราม** – กลาง อีสาน แปลว่า ใหญ่
๗๑ **นิสัยมุตก์** – ผู้พ้นจากนิสัย ได้แก่ พระภิกษุผู้ศึกษาอบรมดีแล้ว และมีพรรษาห้า
๗๒ **หลวัก** – รู้หลัก ฉลาด หลักแหลม
๗๓ **ลุกแต่** – ใช้ควบกับ มา เป็นลุกแต่...มา แปลว่า ออกจาก มาจาก เข้ามา
๗๔ **แก่กม** – ที่สุด
๗๕ **ดังแกล้ง** – ดังตั้งใจ
๗๖ **เบื้องตีนนอน** – ทิศเหนือ
๗๗ **ตลาดปสาน** – ตลาดร้านค้า
๗๘ **อัจนะ** – ชื่อพระพุทธรูป
๗๙ **เบื้องหัวนอน** – ทิศใต้
๘๐ **สรีดภงส์** – ทำนบ (ภาษาสันสกฤตว่า สริทภงค)
๘๑ **น้ำโคก** – น้ำตก

๘๒ **พระขพุง** – ชื่อภูเขา

๘๓ **๑๒๑๔** – มหาศักราชตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๕

๘๔ **เดือนดับ** – วันสิ้นเดือน วันแรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ

๘๕ **เดือนโอกแปดวัน** – ขึ้นแปดค่ำ

๘๖ **เดือนเต็ม** – วันเพ็ญ วันกลางเดือน

๘๗ **เดือนบ้างแปดวัน** – แรมแปดค่ำ

๘๘ **กระพัดลยาง** – กระพัด แปลว่า ผูก ลยาง แปลว่า สัปคับ
รวมความว่า สายรัดผูกช้างไม่ให้เคลื่อนที่

๘๙ **รูจาครี** – ชื่อช้าง (ดูคัมภีร์โลกบัญญัติ กัณฑ์รุจาคิริ)

๙๐ **ถ้ำพระรามแลถ้ำรัตนธาร** – ดูหนังสือพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง ฉบับพิมพ์ ๒๔๙๘
ร.พ.อักษรบริการ หน้า ๑๗๙-๑๘๒ เรื่องที่ตั้งของถ้ำ
และจารึกซึ่งพบในสมัยนั้น

๙๑ **ในกลวง** – ในภายใน ในบริเวณ

๙๒ **มากาวลาว** – คือ ๑. มา = ชนชาติไทยที่น่าจะอยู่ใต้เมืองน่านลงมา
๒. กาว = ชนชาติไทยในจังหวัดแพร่
จังหวัดน่าน ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๔๕ พ.ศ. ๑๙๓๕
เรียกผีบรรพบุรุษราชวงศ์น่านว่า ดำพงศ์กาว
๓. ลาว = ชนชาติไทยในประเทศลาวปัจจุบัน

๙๓ **ชาวอูชาวของ** – ผู้ที่อยู่ตามริมแม่น้ำอู และแม่น้ำโขง

๙๔ **มาออก** – มาขึ้น

๙๕ **๑๒๐๗ ศก ปีกุน** – มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘
นับตามแบบปัจจุบัน เช่น ปีระกา มหาศักราช ๑๒๐๙
ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๐

๙๖ **เวียงผา** – กำแพงหิน

๙๗ **ลายสือ** – ตัวหนังสือ

๙๘ **๑๒๐๕** – มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๖

๙๙ **หาใคร่ใจในใจ** – หากคิดในใจ

๑๐๐ **หาเป็นท้าวเป็นพระยา** – หากเป็นท้าวเป็นพระยา คือเป็นอย่างแน่นอน

๑๐๑ **หาเป็นครูเป็นอาจารย์** – หากเป็นครูเป็นอาจารย์

๑๐๒ **แคะ** – เรียว เปรียว ว่องไว

๑๐๓ **รอด** – ถึง ทางอิสานออกเสียงเป็น ฮอด

๑๐๔ **สรลวง** – เดิมเข้าใจว่าได้แก่จังหวัดพิจิตร ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะพิจิตรอยู่ใต้พิษณุโลก (สองแคว) ลงไปการกล่าวชื่อเมืองในจารึกนี้ กล่าวตามลำดับจากเมืองที่อยู่ใกล้สุโขทัย และไกลออกไปตามลำดับคือ “สรลวง สองแคว ลุมบาจาย” จารึกหลักที่ ๘ บอกชื่อเมือง เริ่มต้นจากตะวันออก กวาดลงไปทางใต้แล้วไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปจนถึงทิศเหนือ คือ สรลวง สองแคว (พิษณุโลก) ปากยม (พิจิตร)... เห็นได้ว่า สรลวง อยู่สูงกว่าสองแคว หรือมิฉะนั้น สรลวง กับ สองแคว ต้องเป็นเมืองแฝดกัน

๑๐๕ **สองแคว** – ชื่อพิษณุโลกสมัยโบราณ

๑๐๖ **ลุมบาจาย** – น่าจะเป็นชื่อเมืองโบราณอยู่แถบลุ่มแม่น้ำสักมีปรากฏในจารึกหลักที่ ๘

๑๐๗ **สคา** – ชื่อเมืองโบราณ เข้าใจว่าอยู่แถวแควป่าสัก

๑๐๘ **คนที** – บ้านโคน อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร

๑๐๙ **พระบาง** – ชื่อเมืองนครสวรรค์ในสมัยโบราณ

๑๑๐ **แพรก** – เมืองสรรค์บุรี จังหวัดชัยนาท

๑๑๑ **สุพรรณภูมิ** – ชื่อเมืองโบราณอยู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบัน

๑๑๒ **สมุทรหาเป็นแดน** – สมุทรหากเป็นแดน สมุทรนั่นแหละเป็นแดน

๑๑๓ **เมืองม่าน** – ชื่อเมืองโบราณ อยู่ระหว่างจังหวัดแพร่กับน่าน

๑๑๔ **เมืองพลัว** – ปัจจุบัน คืออำเภอปัว จังหวัดน่าน

๑๑๕ **เมืองชวา** – ปัจจุบัน คือ เมืองหลวงพระบาง

หนังสืออ้างอิงที่ใช้ในการสัมมนา

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมถิ่นอิสาน. **การะศัพท์อีสาน ฉบับปณิธานสมเด็จ.** พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐. ๒๒๘ หน้า.

ไตรภูมิพระร่วงของพระยาลิไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕. ๓๒๗ หน้า. ภาพประกอบ. ๑๙ ซม. ๓๐.

ไตรภูมิโลกวินิจฉัย จำลองจากฉบับหลวง. [โดย พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)]. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕).

บรรจบ พันธุเมธา. **กาเลหม่านไต.** กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ, ๒๕๐๙. ๓๖๔ หน้า. ภาพประกอบ. แผนที่.

ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระ. **ลิลิตเตลงพ่าย.** นครหลวงฯ : บรรณาคาร, ๒๕๑๔. ๑๙๗ หน้า.

ประชากิจกรจักร, พระยา (แช่ม บุนนาค). **พงศาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.** พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร, ค.ศ. ๑๙๖๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔), ๕๘๔ หน้า.

พงศาวดารเหนือ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๔. ๗๔ หน้า.

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์พระอธิบายประกอบ, พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๕.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง.** มีคำอธิบายของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน, ๒๔๘๖. ๒๕๕ หน้า. ภาพประกอบ, ผังแสดง.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : ๒๕๑๑.

ลิลิตยวนพ่าย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๗. ๖๔ หน้า.

วจนานุกรมอังกฤษ–เขมร. เรียบเรียงโดย ปา-วาณณา ทิก-คาม เลข ๙๕ วิถียุคนธร พนมเปญ ๒๕๑๑. ๑๕๐๒ หน้า.

สงวน โชติสุขรัตน์. **อู้คำเมือง คู่มือหัดพูดภาษาไทยพายัพ.** [โดย แสน เมืองมา]. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, ๒๕๑๒. ๔๔ หน้า.

สงวน โชติสุขรัตน์. **อู้คำเมือง คู่มือหัดพูดภาษาไทยเหนือและลานนาภาษิต.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๖. ๒๕๒ หน้า.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร). **พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธาน สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺสมหาเถระ).** [จัดทำโดย สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) และคนอื่นๆ]. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕. ๕๒๕ หน้า.

หนังสือเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง. พระนคร : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๔๘๖. ๓๙๕ หน้า

Bernard, J.B. **Dictionaire Cambodgien-Français.** Hongkong : Imprimeries de la Société des Missions Etrangères, 1902. 386 p.

Cushing, J.N. ***Shan and English Dictionary.*** Rangoon : American Mission Press, 1881. 600 p.

Dictionnaire Cambodgien 2nd ed. Editions de L'Institut Bouddhique, 1951. 2v.

Halliday, R.O. **Mon-English Dictionary.** Rangoon : Mon Cultural Section, Ministry of Union Culture, Government of the Union of Burma, 1955. 512 p.

Judson's Burmese-English Dictionary. [revised and enlarged by Robert C. Stevenson, and Rev. F.H. Eveleth], Rangoon : Baptist Board of Publications, 1953. 1123 p.

Petit dictionnaire Français-Khmer. Phnom-Penh : Librairie Phnom-Penh, 1967, 1377 p.

Rai Sahip Golap Chandra Borua, Compiler. **Ahom-assamese-English Dictionary.** Published under the authority of the Assam Administration. Calcutta : The Beaptist Mission Press, 1920

คำอภิปรายเรื่อง “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม?” *

อาจารย์พุฒ วีระประเสริฐ

การอภิปรายเรื่อง *“ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม”* ในวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานแนะนำ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ซึ่งทรงเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายในวันนี้ และศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล จะได้ทรงแนะนำผู้ร่วมอภิปรายอีกสองท่านต่อไป ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ขอประทานกราบทูลใต้ฝ่าพระบาท และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย บรรดาข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกยินดีเป็นอันมาก ที่ใต้ฝ่าพระบาทได้เสด็จมาทรงเป็นประธานในวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานแนะนำท่านผู้อภิปรายท่านแรกคือ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** และอีกท่านหนึ่งคือ **พันเอก ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรี**

ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอประทานกราบทูลแนะนำสำหรับ **ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร** นั้น เห็นจะไม่ต้องอธิบายกันมาก เพราะว่าท่านทั้งหลายก็คงทราบกันแล้วว่า ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นผู้เชี่ยวชาญในการอ่านศิลาจารึกสมัยสุโขทัย อย่างยากที่จะหาผู้อื่นเปรียบเสมือนได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอแนะนำแต่เพียงว่า สำหรับ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นั้น อาชีพโดยปกติของท่านเป็นนักสถิติ การอ่านจารึกของท่านเป็นงานอดิเรกแต่ว่างานอดิเรกนั้นกลับทำให้ท่านมีชื่อเสียงยิ่งกว่าเป็นนักสถิติเสียอีก ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยถามท่านว่า เหตุใดจึงชอบการอ่านจารึกจนกระทั่งมามีชื่อเสียงขึ้นได้ ท่านบอกว่า ตัวท่านเป็นคนที่ชอบเล่น Crossword puzzle และการเล่น Crossword puzzle เป็นต้นแบบของการอ่านจารึกอยู่แล้ว คือหมายความว่าต้องหาตัวอักษรที่พอเหมาะจะลงในช่องเหล่านั้นให้ได้ความหมาย ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับการอ่านจารึก ด้วยเหตุนั้นท่านจึงได้กลายเป็นนักอ่านจารึกที่มีชื่อเสียง

ส่วนอีกท่านคือ **พันเอก ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรี** ท่านผู้นี้ไม่ใช่นักอ่านจารึกแต่เป็นนักประวัติศาสตร์ ซึ่งข้อนี้ ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอกราบทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าทราบดี เพราะได้เคยร่วมทำงานในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์มาด้วยกัน ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เป็นผู้ที่เอาใจใส่และรู้เรื่องราวหลักฐานต่างๆ เป็นอย่างดี ใคร่จะกราบทูลและกล่าวกับท่านทั้งหลายด้วยว่า การที่เราจัดให้มีการอภิปรายเรื่อง *“ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม”* ในครั้งนี้ ก็เพราะว่า

---

*สมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ และพิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๓๒

รองศาสตราจารย์ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ได้แสดงปาฐกถาที่สยามสมาคม แล้วก็มีการพิมพ์หนังสือเป็นเล่ม การแสดงครั้งนั้นเป็นภาษาอังกฤษบอกว่าศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ที่เราเรียกกันว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้น เป็นศิลาจารึกที่ทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตาม ดร.พิริยะ ยังไม่กล้าบอกว่าใครเป็นผู้ทำศิลาจารึกหลักนั้น แต่ว่าถ้าอ่านโดยอนุมานแล้วก็อาจจะพอเดาได้ว่า ดร.พิริยะ หมายถึงใครเป็นผู้ทำ เพราะ ดร.พิริยะได้อ้างว่า *การค้นคว้าอันนี้ขอมอบให้แก่นักปราชญ์ที่ฉลาดที่สุด ที่สามารถปลอมศิลาจารึกนี้ขึ้นมาได้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์* อันนี้คือคำอุทิศของ ดร.พิริยะ นอกจากนั้น ดร.พิริยะยังได้แสดงปาฐกถาเป็นภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย เพราะฉะนั้นเพื่อไม่ให้เสียเวลา ข้าพระพุทธเจ้าก็จะขอให้ ดร.ประเสริฐเป็นคนพูดก่อน และพันเอก ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ จะเป็นคนพูดต่อไป ถ้าหากมีอะไรที่เกี่ยวข้องกับวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ท่านทั้งสองก็จะมอบให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตอบหรือผู้พูด

ณ ที่นี้ใคร่ขอกราบทูลและแจ้งแก่บรรดาท่านทั้งหลายด้วยว่า ที่เรามาพูดในวันนี้ มิได้เป็นการโกรธเคืองหรือหมั่นไส้ ดร.พิริยะเป็นการส่วนตัวเลย เป็นการพูดตามหลักวิชาการทั้งสิ้น ไม่ได้มีการโกรธเคืองกันเป็นการส่วนตัวแต่อย่างใด หลายท่านอาจสงสัยว่าทำไมไม่เชิญ ดร.พิริยะมาด้วย ข้อนี้อาจจะเป็นความผิดของข้าพระพุทธเจ้าเอง ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจว่าถึงเชิญก็ไม่มา เพราะว่า ดร.พิริยะ ไม่เคยรับคำเชิญมาที่ไหนเวลามีคนคัดค้านความเห็นของ ดร.พิริยะ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานให้ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นผู้พูดเป็นท่านแรก

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาตกล่าวคำสามัญ เพื่อจะพูดกับคนที่อยู่ในห้องนี้โดยตรง คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๖ เป็นต้นมามีผู้สนใจศึกษาและค้นคว้าจารึกหลักที่ ๑ หรือที่เรียกว่า จารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นจำนวนมาก เวลาผ่านมาตั้งกว่า ๑๕๐ ปีแล้ว นักวิชาการก็เห็นกันว่าจารึกหลักที่ ๑ มีสำนวนและข้อความเหมือนกับจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ รวมทั้งวรรณคดีสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น แต่เมื่อประมาณสักสิบปีมานี้ เริ่มมีผู้สงสัยว่า จารึกหลักที่ ๑ อาจจะมีผู้ทำขึ้นหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงนานมากทีเดียว **ไมเคิล วิคเกอรี** ได้เสนอบทความที่ออสเตรเลีย เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคมปีกลายนี้ว่า *น่าสงสัยว่าจารึกหลักที่ ๑ อาจจะไม่ได้เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙* บทความของนายวิคเกอรี และข้อโต้เถียงของข้าพเจ้าได้ลงพิมพ์ในนิตยสารศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ เรื่อง **จารึกพ่อขุนรามคำแหงใครแต่งกันแน่** ยกตัวอย่างเช่น นายวิคเกอรีเห็นว่าการใช้ ค.ควาย และ ค.คน ของจารึกหลักที่ ๑ นี้ สอดคล้องกับคำไทยเดิม ตามที่หลีฟังก้วยได้คิดไว้ แต่ ข.ไข่ และ ข.ขวด ไม่ตรงกับคำไทยเดิมที่หลีฟังก้วยสร้างขึ้นไว้ แสดงว่า หลักที่ ๑ นี้ เขียนขึ้นเมื่อเสียง ข.ไข่ และ ข.ขวด ได้ออกเสียงปนเป็นเสียงเดียวกันไปเสียแล้ว

เรื่องนี้ ดร. แอนโทนี ดิลเลอร์ ซึ่งเป็นภาษาศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า ไทยขาว ยังออกเสียง ข.ไข่ กับ ข.ขวด แยกกันอยู่ และสอบคำซึ่งยังใช้ ข.ไข่, ข.ขวด ในจารึกหลักที่ ๑ กับไทยขาวก็เห็นว่า มีคำตรงกันอยู่ ๑๕ คำที่ใช้ ข.ไข่, ข.ขวด ถูกต้อง ที่ไม่ถูกต้องมีเพียงคำเดียวคือ คำว่า **หมากขาม** ซึ่งนายดิลเลอร์เสนอว่า คงเป็นเพราะต้นไม้นี้นำมาจากอาฟริกาในชั้นหลัง เพราะฉะนั้นจึงออกเสียงไม่ตรงกัน

ทีนี้ต่อมาก็ได้ศึกษาจารึกสุโขทัย ประมาณ พ.ศ. ๑๙๐๐ จะเห็นได้ว่า เสียง ข.ไข่ กับ ข.ขวด นั้นเริ่มจะใช้ปน ๆ กันไป พอมาถึงประมาณ พ.ศ. ๑๙๕๐ ข.ไข่, ข.ขวด ปนกันจนแยกไม่ออก การที่จารึกหลักที่ ๑ ใช้ ข.ไข่ กับ ข.ขวดไม่ถูกต้องเหมือนอย่างที่ไทยขาวใช้ในปัจจุบันนี้ ก็แสดงว่าจารึกหลักที่ ๑ จะต้องเขียนขึ้นก่อน พ.ศ. ๑๙๕๐ อย่างแน่นอน เพราะว่าถ้ามาเขียนขึ้นเมื่อ ข.ไข่, ข.ขวดเป็นเสียงเดียวกันแล้ว จะไม่สามารถบอกได้เลยว่าคำไหนควรจะเขียน ข.ไข่ คำไหนควรจะเขียน ข.ขวด

วิคเกอรี ได้อ้างคำของ ดร.พิริยะว่า จารึกหลักที่ ๑ นี้ไม่ถูกต้อง เพราะไม่มีหลักฐานเป็นวัตถุซึ่งแสดงว่า ศาสนาพุทธนิกายสิงหล จากนครศรีธรรมราชเข้ามาในเมืองสุโขทัยเมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงฯ ข้าพเจ้าได้อ้าง**ชินกาลมาลีปกรณ์**ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๑ พระเถรานุเถระเชียงใหม่ได้สวดอนุโมทนา เพื่อจะยังพระพุทธศาสนา ซึ่งกษัตริย์ทรงพระนามว่า **"รามราช"** ก็คือพ่อขุนรามคำแหงนั่นเอง นำมาแต่ลังกาให้รุ่งเรืองแสดงว่าทางเชียงใหม่เองก็ยอมรับนับถือว่าพ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้นำศาสนาแต่ลังกามา หนังสือเล่มนี้แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๐

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงชี้แจงว่า *"ขอคัดค้านที่บอกว่าไม่มีโบราณสถานในสุโขทัยที่เลียนแบบนครศรีธรรมราช เพราะว่าพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราชนั้นเป็นเจดีย์ช้างล้อม แต่ว่าช้างนั้นอยู่ใต้หลังคาก็เลยไม่ค่อยจะมีคนเห็น เมืองสุโขทัยนั้นมีเจดีย์ช้างล้อมอยู่ ๑ องค์ ลักษณะเดียวกับพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราช"*

วิคเกอรีได้คัดค้านว่า จารึกหลักที่ ๑ นั้น มีคำว่า **"ตรีบูร"** ซึ่งแปลว่า กำแพงสามชั้นแต่เท่าที่ขุดดูแล้วกำแพง ๒ ชั้นนอกมีเครื่องถ้วยชามสมัยราชวงศ์เหม็งแสดงว่ากำแพง ๒ ชั้นนอกนั้นเพิ่งสร้างขึ้นภายหลังพ่อขุนรามคำแหง เรื่องนี้ นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ได้อ้างจารึกวัดเชียงมั่น พ.ศ. ๒๑๒๔ ว่าเชียงใหม่ก็มีตรีบูร แต่กำแพงก็ไม่ได้เป็น ๓ ชั้น ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรีอ้างว่า **"อยุธยาไพโรจน์ใต้ตรีบูร"** แต่กำแพงอิฐก็เพิ่งจะสร้างขึ้นในแผ่นดินพระมหาจักรพรรดินี่เอง สรุปแล้ว คำว่า **"ตรีบูร"** อาจจะแปลว่ากำแพงที่เป็นมงคลก็ได้ ที่แปลว่ากำแพงสามชั้นเป็นเรื่องเดาความหมายของศัพท์โบราณ ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ ทั้งนี้ยังมีรายละเอียดอีกมาก ขอให้ดูในหนังสือศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษที่กล่าวนั้นเพิ่มเติม

ทีนี้เมื่อ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้เสนอบทความไปแล้ว มีข้อถกเถียงกันหลายข้อ ยกตัวอย่างเช่น ทำไมพ่อขุนรามคำแหงไม่เอ่ยชื่อวัดที่ปรากฏในสมัยนั้นเลย ก็ขอตอบว่าจารึกสมัยพระเจ้า

ลิไทย ก็ไม่ได้เอ่ยถึงชื่อวัดหรือชื่อพระพุทธรูปองค์สำคัญใดเลย คำว่าวัดเองก็เพิ่งจะมาปรากฏในจารึกสมัยพระเจ้าไสยลือไทย คือจารึกหลักที่ ๙ พ.ศ. ๑๙๔๙

ดร.พิริยะ สงสัยว่าเมืองไทยหมายถึง **“สยาม”** โดยอ้างถึงปาเลอกัวกับลาลูแบร์ และบอกว่าสยามไม่ใช่สุโขทัย แล้วทำไมพ่อขุนรามคำแหงไปเรียกสุโขทัยว่า **“เมืองไทย”** ผมขอตอบว่าไทยทุกเผ่ามีสิทธิ์จะเรียกตัวเองว่า **“เมืองไทย”** ทั้งนั้น เช่น ล้านนาเรียกตัวเองว่า **“เมืองไทย”** ตามตำนานมูลศาสนา ซึ่งเขียนก่อนชินกาลมาลีปกรณ์เสียอีก เชียงตุงก็เรียกตัวเองว่า **“เมืองไทย”** ดูจารึกวัดป่าแดงเชียงตุง พ.ศ. ๑๙๙๔ คำว่า **“สยาม”** ก็เช่นเดียวกัน ชินกาลมาลีปกรณ์ซึ่งแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๐ เรียกสุโขทัย สมัยพระเจ้าโรจราช ประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๙ เรียกว่า **“สยามเทเส สุโขทัยปุเร”** ในสมัยหลังพระเจ้าลิไทย ก็เรียกสุโขทัยว่า **“สยาม”** ตามเดิม ข้อต่อไป **“ทั้งมากาว ลาวแลไทย เมืองใต้หล้าฟ้าต่อ”** *ดร.พิริยะว่าการแบ่งกลุ่มตามเชื้อชาติเป็นความคิดสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* แท้จริงนั้นจารึกหลักที่ ๓ พ.ศ. ๑๙๐๐ ทำขึ้นในวันศุกร์หนไทยกัดเล้าเทียบกับล้านนา เขาถือว่าวันศุกร์เป็นวันเรียกแบบ **“เม็ง”** หรือ **“มอญ”** และวัน **“กัดเล้า”** เรียกแบบไทยปีชวดเป็นปีแบบขอมแต่ไทยเรียกว่า **“ปีไจ้”** ดังนี้เป็นต้น

จารึกหลักที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๐๕๓ สั่งไม่ให้ขายวัวให้แก่ละว้า ฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์กล่าวว่า ชาติต่างๆ ที่เข้าเฝ้ามีถึง ๔๓ ชาติ จะเห็นว่าความคิดเรื่องเชื้อชาติมีมาแต่สมัยโบราณแล้ว ไม่ใช่เพิ่งมาเกิดเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๔

เจดีย์พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบจากเจดีย์ลังกาสมัยโปลรนารุวะ คือเป็นทรงระฆังคว่ำ แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างสยามประเทศกับลังกาในสมัยสุโขทัยรวมทั้งก่อนหน้านั้น รับกันกับหลักฐานโบราณคดีชิ้นอื่นๆ และหลักฐานเอกสารที่กล่าวยืนยันไว้เป็นอย่างดี

"...๑๒๐๗ ศก ปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออกทั้งหลายเห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึงเอาลงฝังในกลางศรีสัชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึ่งแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึ่งแล้ว..." (จารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๔ บรรทัด ๔-๘) สันนิษฐานว่าพระเจดีย์ที่กล่าวถึง ก็คือเจดีย์ทรงระฆังคว่ำที่วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย และเวียงผาล้อมพระมหาธาตุ ก็คือกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย ความนิยมในการประดับรูปช้างล้อมรอบองค์คงได้คติมาจากทางลังกา สุโขทัยรับมาโดยผ่านนครศรีธรรมราช หลักฐานยืนยันก็คือรอบๆ เจดีย์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชก็มีรูปช้างล้อมอยู่ด้วยเช่นกัน

ดร.พิริยะ ว่าไทยเมืองใต้นั้น รัชกาลที่ ๔ ตรัสว่าหมายถึงชัยนาทลงมาจนกระทั่งถึงทะเลแท้จริงเอกสารโปรตุเกส บาร์โรส ได้พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๕ กล่าวว่าสยามมีเมืองเหนือคืออาณาจักรสุโขทัย และเมืองใต้คืออาณาจักรอยุธยา เพราะฉะนั้นความคิดที่ว่าไทยเมืองเหนือ-เมืองใต้ไม่ได้เพิ่งมาเกิดเมื่อรัชกาลที่ ๔ นี้ เรื่องไทยเมืองใต้นี้ความจริงเป็นเรื่องที่ ดร.พิริยะแบ่งวรรคตอนผิด ที่ถูกจะต้องแบ่งว่า **“ทั้งมากาวลาวแลไทย เมืองใต้หล้าฟ้าต่อ”** เมืองใต้หล้าฟ้าต่อ ตรงกับสำนวนปัจจุบันว่า **“เมืองสุดหล้าฟ้าเขียว”** จะเห็นได้ว่า ดร.พิริยะ ใช้สมองคอมพิวเตอร์มากเกินไป ไม่นิยมใช้สมองคนจึงแบ่งวรรคตอนผิดเป็นไทยเมืองใต้ไป จะยกตัวอย่างอีกแห่งเดียว คือ ดร.พิริยะ อ้างว่าคำ **“อรัญญิก”** มีอยู่ในจารึกหลักที่ ๔๐ รวม ๒ แห่งด้วยกัน แท้จริงในหลักที่ ๔๐ พูดถึงอรัญวาสีและคามวาสี คอมพิวเตอร์คงจะตัดคำผิดที่เลยเข้าใจผิดว่าหมายถึง **“อรัญญิก”**

ดร.พิริยะ ไม่ทราบว่าอรัญญิกอยู่ทางทิศใด? เพราะไม่เชื่อจารึกหลักที่ ๑ ว่าอรัญญิกอยู่ทางทิศตะวันตก แต่ถึงไม่มีหลักที่ ๑ อรัญญิกก็ยังคงอยู่ทางทิศตะวันตกนั่นเอง เพราะจารึกหลักที่ ๑๐๒ สวนช้ายซึ่งพบที่วัดตระพังช้างเผือกใกล้วัดสะพานหิน กล่าวถึง **“อรัญญิกนี้”** ๒ ครั้ง แสดงว่าอรัญญิกอยู่แถววัดสะพานหินทางทิศตะวันตกของสุโขทัย

ข้อต่อมาคือ **กรณีที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้น และมีผู้ถือว่าจารึกหลักที่ ๑ เป็นวรรคดีชิ้นแรกของไทย ดร.พิริยะกับพรรคพวกทนคำอธิบายแบบเพ้อเจ้อและประจบดังกล่าวนี้ไม่ได้** ก็อยากจะทราบว่าการประจบพ่อขุนรามคำแหงนั้นจะทำให้ผู้ประจบได้อะไรขึ้นมา แต่อย่างไรก็ดี ก็คงดีกว่าคนบางคนที่ก้าวร้าวกล่าวหาว่า พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งทรงใช้ระเบียบวิธีการที่ผิดพลาดและบกพร่อง และบางคนก็กล่าวหาว่าพระมหากษัตริย์ไทยอีกพระองค์หนึ่งทรงปลอมจารึกขึ้น

ในจารึกหลักที่ ๓๘ พ.ศ. ๑๙๔๐ ชาวอยุธยาก็ได้กล่าวว่า **“พระบรมจักรพรรดิราชทรงปรารถนาที่จะมีมนุษยธรรมอย่างพ่อขุนรามคำแหง”** หนังสือ **“ยวนพ่าย”** แผ่นดินพระบรมไตรโลกนารถ ก็ได้ยกย่องพ่อขุนรามคำแหงเช่นเดียวกับรัชสมัยพระเจ้าลิไทย รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศได้ยกย่องพ่อขุนรามคำแหง โดยกล่าวไว้ในจินดามณีฉบับปรับปรุงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ และพระเจ้าบรมโกศก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง **“ประดิษฐ์พระร่วง”** คือสุภาษิตพระร่วงนั่นเอง มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เราก็แต่งเรื่อง **“นางนพมาศ”** เป็นทำนองนิยายอิงประวัติศาสตร์ยกย่องกษัตริย์สุโขทัยเป็นนิยายแบบเดียวกับที่พระยาปริยัติธรรมธาดาแต่งประวัติศรีปราชญ์ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาแต่เดิมก็ได้ คนรุ่นหลังก็เลยมาถือประวัติศรีปราชญ์เป็นจริงเป็นจังกันไป ผู้แต่งประวัติวรรณคดีไทยและคณะกรรมการราชบัณฑิตชุดศัพท์วรรณคดีไทยได้ถือว่า จารึกหลักที่ ๑ เป็นวรรณคดีเรื่องแรกของไทย คนหลายยุคหลายสมัยมีความกตัญญูรู้คุณบรรพชนของไทยดังนี้ ดร.พิริยะและพวกยังจะเห็นว่าเขาเพ้อเจ้อหรือประจบจนทนไม่ไหวหนักขึ้นไปอีกหรือไม่

ข้อต่อไปคือที่สงสัยว่า **ทำไมหลักที่ ๑ ใช้อักขรวิธีเหมือนฝรั่ง?** คือเอาสระมาเรียงไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะ ทั้งๆ ที่จารึกหลักที่ ๒ อายุไล่เลี่ยกันคือต่างกัน ๗๐ ปี ไม่ใช้อักขรวิธีนั้นจะว่าเหมือนก็ไม่เหมือนหรอกครับ ถ้าไม่งั้นวิคเกอรีจะว่าหรือว่าคนเขียนจารึกหลักที่ ๑ นั้นเพี้ยนเพราะไม่เหมือนฝรั่ง ที่จริงอักขรวิธีของหลักที่ ๑ นั้น ถูกหลักการออกเสียงกว่าอักขรวิธีปัจจุบันเป็นบางส่วน เช่น สระเอือ ท่านเขียน สระอือก่อน สระเออ ออกเสียง อือ-เออ อือ-เออ เร็วๆ เข้าก็เป็นสระเอือ ดีกว่าการวางสระอือไว้ข้างบน จนไม่ทราบว่าทำไมออกเสียงเป็น สระเอือไปได้

สระเอียท่านก็เขียนเป็น ี ย ออกเสียง อี-ยอ เร็วๆ มันก็เป็นเอียได้ พอเป็นสระเอียมีตัวสะกดท่านก็ตัดสระอีทิ้งเสีย ออกเสียงเช่น วอ ยอ งอ (เวียง) ก็ออกเสียงว่า วะยง เร็วๆ เข้าวะยงก็เป็นเวียงได้

พ่อขุนรามคำแหง ได้ทรงนำพยัญชนะทุกตัวมาไว้บรรทัดเดียวกัน ทำให้สะดวกในการเขียนและอ่าน ไม่ต้องจำตัวอักษรรูปพิเศษที่เป็นตัวเชิงให้เสียเวลา เหมาะสำหรับภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาคำโดด เมื่อพระองค์ทรงนำพยัญชนะมาไว้บรรทัดเดียวกันแล้วจะนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกันด้วยไม่ได้หรือ และการที่ทรงบัญญัติเช่นนั้นคงไม่มีใครหยั่งทราบได้ว่าจะเป็นสาเหตุให้ไทยมีพิมพ์ดีดเร็วกว่าชาติอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกับไทยเป็นเวลานานหลายสิบปี และยิ่งมาถึงสมัยคอมพิวเตอร์ยิ่งจะประหยัดเวลาในการเขียน การอ่านและประหยัดกระดาษได้หลายเท่า การตั้งต้นที่ดีย่อมมีผลดีตามมาเอง

ดร.พิริยะ อ้างถึงวิคเกอรีว่า ระบบนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะนั้น ไม่พบในอักษรชาติใดๆ ที่สืบมาจากอักษรอินเดีย ทำไม ดร.พิริยะไม่อ้างตอนต่อไปที่วิคเกอรียอมรับว่าพลาดไป มีอักษรคฤนถ์ใช้อักขรวิธีแบบนี้อยู่แล้ว และอินเดียซึ่งเป็นครูใช้สระลอยอยู่ในบรรทัดเดียวกับพยัญชนะอยู่แล้ว การใช้สระลอยยังมีมาจนถึงสมัยพระเจ้าลิไทย เช่นจารึกหลักที่ ๓ และจารึกหลักที่ ๖๒ ปัญหาว่าทำไมลูกหลานไม่ยอมใช้อักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง เหตุผลก็คือว่า คนไทยเคยใช้อักษรแบบที่ใช้กันอยู่ในถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เช่น อักษรขอม หรืออักษรมอญซึ่งใช้อักขรวิธีตามแบบครูคืออินเดียจนเคยชินเสียแล้ว เมื่อมาเปลี่ยนแปลงทำให้ต้องฝืนความเคยชินจึงไม่อยากจะทำ ยกตัวอย่าง เช่น คำว่า **"น้ำ"** เราออกเสียงว่า **"น้าม"** ทำไมไม่เขียน นอ สระอา มอ ไม้โท ทำไมเขียนน้ำ แล้วอ่านว่า **"น้าม"** ก็เพราะความเคยชิน ที่ขีดเขียนกันมาก่อนนั่นเอง

จารึกหลักที่ ๒ นั้น เขียนขึ้นเมื่อมาถึงปลายรัชสมัยของพระเจ้าลิไทยแล้ว และเรื่องชาดกในวัดศรีชุมที่อ้างกันว่ามีมาก่อนรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ใช้อักขรวิธีซึ่งอาจพิสูจน์ได้ว่าเป็นตัวหนังสือประมาณ พ.ศ. ๑๙๗๐ เพราะมีไม้หันอากาศ ไม้ยมก และ **"พระญา"** ก็เขียนมีสระอะ ซึ่งพระยาในยุคแรกๆ ก็จะเขียน **"พรญา"** เท่านั้นไม่มีสระอะ

ไม้หันอากาศนี่ พระเจ้าลิไทยได้เริ่มมาใช้ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๒ ถึง ๑๙๐๔ ไม้ยมกก็ได้พบครั้งแรกในหลักที่ ๔๔ พ.ศ. ๑๙๗๖ และพระยาที่มีสระอะหลักแรก คือหลักที่ ๔๖ พ.ศ. ๑๙๔๗ ขณะนี้ผมกำลังขอให้นาย**เทิม มีเต็ม** ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณของกรมศิลปากรสำรวจดูว่า รูปร่างของตัวหนังสือนั้นจะเป็น พ.ศ.ใดกันแน่

จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ ที่ Royal Asiatic Society ลอนดอน มีข้อความเรื่องพระร่วงทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ตรงกับจารึกหลักที่ ๑ และมีจินดามณีที่หอสมุดแห่งชาติอีก ๓ เล่ม รวมเป็น ๔ เล่ม ที่มีข้อความดังกล่าว *ดร.พิริยะ สงสัยว่าทำไมพระราชพงศาวดารเหนือและคำให้การชาวกรุงเก่าไม่พูดถึงเรื่องนี้ ขอถามว่าท่านจะเอาเอกสาร ๒ เรื่อง ที่นักประวัติศาสตร์ถือว่าเลอะเลือนนี้มาล้มล้างจารึกหลักที่ ๑ หรือ?*

ส่วนที่กล่าวว่า ทำไมพระพนรัตน์ไม่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงสยามนั้น ท่านอาจจะไม่เคยเห็นจินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศก็ได้ มีอีกหลายเรื่องที่ไม่ได้กล่าวถึง เช่น พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวถึงการแต่งมหาชาติคำหลวงในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา แต่สมเด็จพระพนรัตน์ท่านก็ไม่ได้กล่าวถึงไว้ พอมีหลักฐานอย่างจินดามณียืนยัน ดร.พิริยะก็ว่าแต่งแทรกขึ้นในรัชกาลที่ ๔ บานแผนกของไตรภูมิพระร่วงก็แต่งขึ้นใหม่ราว พ.ศ. ๒๓๗๖ หรือหลังนั้น พงศาวดารเหนือและพงศาวดารกรุงสยาม มีเรื่องพระร่วงลบศักราชและประดิษฐ์อักษรไทย ดร.พิริยะก็ว่ามาจากจารึกหลักที่ ๑ และสอดแทรกเข้าไปหลังพ.ศ. ๒๓๗๖ ถ้าอย่างนั้นทำไมผู้สอดแทรกไม่บอกเสียเลยว่า พระร่วงประดิษฐ์อักษรไทย พ.ศ. ๑๘๒๖ เอกสารอะไรที่ไม่ตรงกับทฤษฎีของ ดร.พิริยะ ดร.พิริยะก็เหมาว่าปลอมทั้งหมด

ดร.พิริยะ สงสัยว่า คำว่า “พระรามคำแหง” มีได้อย่างไร? เพราะว่า **“พระ”** ไม่เคยเป็นคำนำหน้าเรียกโอรสของกษัตริย์สุโขทัยเลย แต่จารึกหลักที่ ๑๐๒ พ.ศ. ๑๙๒๒ ใช้ว่า **“ท่านพระศรีราชโอรส”** สมัยอยุธยารับสืบมา เช่น พระราชกุมารท่านพระนครอินทร์

ดร.พิริยะ เห็นว่า กษัตริย์สุโขทัยใช้คำหน้าพระนามว่า “พระยา” แต่ผู้เขียนหลักที่ ๑ คงจะไปเอาคำพ่อขุนมาจากหลักที่ ๒ โดยไม่ทราบว่าพ่อขุนนั้นใช้เรียกกษัตริย์ที่สวรรคตไปแล้ว ที่จริงเดิมนั้นขุนคือกษัตริย์หรือผู้ครองแคว้น **“พ่อขุน”** แปลว่า **“ผู้เป็นใหญ่ในขุน”** ก็เหมือนกับ **“แม่ทัพ”** ไม่ได้เป็นแม่ของคนทั้งทัพ แต่ว่าเป็นใหญ่ในทัพ ต่อมาขุนก็ไม่ใหญ่โตพอนะครับ ต้องเป็นขุนหลวงจึงจะเป็นกษัตริย์ ต่อมาสมัยพระเจ้าลิไทยก็ต้องเป็นพระยา ต่อมาสมัยพระบรมไตรโลกนาถก็ต้องเป็นสมเด็จเจ้าพระยา และต่อมาสมเด็จเจ้าพระยาก็ไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน คงเป็นแค่ขุนนาง พระบาทสมเด็จจึงจะได้เป็นกษัตริย์ ส่วนขุนนั้นก็ตกอันดับไปเป็นข้าราชการชั้นประทวนเงินเดือน ๔๕ บาทเท่านั้นเอง ในตำราพระบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยา มีตำแหน่งขุนนางว่า **“พ่อขุนสิรินทรราช” “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์”** ท่าน

มีไว้ตั้งคนที่ตายไปแล้ว หรือจารึกหลักที่ ๔๑ ว่า **"ส่วนตัวพ่อขุนขอไปภุล (เกิด) ในดุสิต"** ท่านก็เขียนความปรารถนาของท่านเองเมื่อยังมีชีวิตอยู่จะว่าพ่อขุนใช้เรียกคนที่ตายไปแล้วอย่างไร คำว่า **"พ่อขุน"** นี้ มาในยุคหลังเมื่อเปลี่ยนจากคำว่า **"พ่อขุน"** เป็น **"พระยา"** แล้วพ่อขุนพระรามก็จะกลายเป็น **"พระยาพระราม"** ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๑๑ พ.ศ. ๑๙๐๒

เรื่องเผาเทียนเล่นไฟ ในอินเดียมีพิธีที่เรียกว่า "ทีปาวลี" ๒ เรื่องด้วยกัน

๑. เป็นความเชื่อว่าญาติที่ตายไปแล้วจะมาเยี่ยมในตอนปีใหม่ เพราะฉะนั้นต้องจุดไฟส่องทางให้กลับไปยังยมโลก เพราะฉะนั้นใน **"จามเทวี"** และ **"ชินกาลมาลีปกรณ์"** ก็กล่าวถึงว่าชาวลำพูนได้เอาอาหารใส่กระทง ลอยให้ญาติที่ตายไปแล้วด้วย

พระพุทธรูปปางลีลาลอยตัว เป็นประติมากรรมสำริดสมัยสุโขทัยที่จัดว่ามีความงามเป็นเลิศและสมบูรณ์แบบด้วยเทคโนโลยีการหล่อโลหะที่เยี่ยมยอด ปัจจุบันอยู่ที่ระเบียงพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรกรุงเทพฯ

๒. เป็นการฉลองชัยชนะของพระวิษณุที่ปราบยักษ์ได้ ปรากฏร่องรอยในพระราชพิธีฟันน้ำ ซึ่งมาเลิกเสียในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ส่วนพิธีจองเปรียงยังคงมีต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ที่ ดร.พิริยะกล่าวหาว่าเพิ่งมาเพิ่มพิธีทางศาสนาพุทธขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้นเห็นจะไม่จริง เพราะทูตลังกาที่เข้ามาเฝ้าสมัยพระบรมโกศได้รายงานไว้ว่า ทางไทยถือว่าพิธีนี้ทำขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และพระพุทธบาท และทูตยังได้เล่าว่า ขุนนางไทยยืนยันว่าประเพณีชักโคม, ลอยโคมมีมาในกรุงศรีอยุธยาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว ส่วนเขมรเองก็มีลอยกระทงและนั่งชมเดือนฟังดนตรีเหมือนที่ทูตลังกาเขียน และเหมือนที่กล่าวไว้ในทวาทศมาส ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวว่าจารึกหลักที่ ๑ ลอกพิธีการนี้จากตำรับนางนพมาศ

ต้นแบบของลอยกระทง และเผาเทียนเล่นไฟมีมาก่อนสมัยสุโขทัย และมีในลำพูนสมัยก่อนสุโขทัย เขมร และไทยก็มีหลักฐานว่า ลอยกระทงมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ สุโขทัยควรจะมีเผาเทียนเล่นไฟได้หรือไม่เล่า? ในสมัยก่อนการเดินทางไปทำพิธีต่างๆ ระยะทางเพียง ๑๐ กม. เป็นของธรรมดา อันที่จริงลำน้ำที่ผ่านเมืองสุโขทัยก็มี คือลำน้ำยม และหน้าน้ำก็คงจะมีน้ำขังอยู่ทั่วๆ ไปพอที่จะลอยกระทงได้ เมื่อสมัยผมเรียนอยู่ชั้นประถมและมัธยมก็เดินทางไปนมัสการฉลองพระธาตุช่อแฮ ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๘ กม. ทุกปี นอกจากนั้นจารึกหลักที่ ๘ ก็กล่าวถึงการฉลองพระพุทธบาท มีต้นกัลปพฤกษ์เรียงรายตั้งแต่สุโขทัยไปจนถึงเขาพระบาทใหญ่ ระยะทางห่างไกลเท่าใดไม่สำคัญสำหรับการจะไปทำบุญทำกุศล และที่ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมในพิธีต่างๆ ของทางราชการนั้น จริงๆ แล้ว ก็คงจะมีแน่ๆ เพราะเหตุว่าการที่ตั้งกัลปพฤกษ์เรียงรายไปเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรนั้น ก็เพื่อที่จะให้เป็นทานกับผู้ที่มาขอเงินนั่นเอง

เรื่องพลุ จะเริ่มมีสมัยใดไม่ปรากฏแน่ชัด เราทราบแต่เพียงว่า **มาโคโปโล** รายงานว่าจีนมีดินปืนใช้แล้วในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และจารึกหลักที่ ๑๐๒ พ.ศ. ๑๙๒๒ จารึกหลักที่ ๑๐๖ พ.ศ. ๑๙๒๗ มีพลุใช้แล้ว ดร.พิริยะเห็นว่า ผู้แต่งบานแผนกไตรภูมิพระร่วงจะเป็นคนเดียวกับผู้แต่งนางนพมาศ เพราะใช้ศักราชพิเศษไม่เหมือนใครด้วยกัน ขอยกตัวอย่างว่ายาขอบแต่งเรื่องผู้ชนะสิบทิศโดยอิงประวัติศาสตร์พม่า จะแปลว่ายาขอบกับผู้แต่งประวัติศาสตร์พม่าเป็นคนๆ เดียวกันหรือ? และเมื่อทราบว่าเรื่องผู้ชนะสิบทิศเป็นนิยายแล้ว พงศาวดารพม่าจะพลอยเป็นนิยายไปด้วยหรือ? นอกจากนี้ ดร.พิริยะยังบอกว่า ผู้แต่งนางนพมาศ ซึ่งแต่งบาน-แผนกไตรภูมิเป็นผู้เขียนจารึกหลักที่ ๑ ด้วย แต่บานแผนกไตรภูมิมีปรากฏอยู่แล้วในไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา ถ้าผู้แต่งอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๔ ก็นับว่าเป็นมนุษย์ประหลาดที่อายุยืนยาวมาก

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ผมก็รู้สึกว่าคงจะไม่ต้องสรุปอะไรนะครับ เพราะว่าที่ ดร.ประเสริฐ ท่านพูดมานี่ก็ชัดเจนดีแล้ว ก็จะขอให้พันเอก ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรี ได้พูดต่อไป แล้วก็คงจะมีเวลาเหลือให้ท่านทั้งหลายได้ไต่ถามบ้าง เพราะเข้าใจว่าคงมีหลายท่านที่อยากจะถามสองท่านนี้ หรือรวมทั้งตัวผมเองด้วย ขอเชิญคุณศุภวัฒย์ครับ

พันเอก ม.ร.ว.ศุภวัฒย์ เกษมศรี

ข้าพระพุทธเจ้า ขอรับพระราชทานบรรยายสืบต่อจากท่านอาจารย์ ดร.ประเสริฐ ในขั้นแรกนี้จะต้องมาดูกันเสียก่อนว่า ปัญหาใหญ่ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นคือ *จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ นำลงมากรุงเทพฯ เมื่อใด?* ผมรู้สึกว่ามีความเห็นแตกอยู่เป็น ๒ พวก พวกหนึ่งยึดพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาน

พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นพระนิพนธ์พระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ โดยย่อ ซึ่งให้บังเอิญทรงไว้ว่า รัชกาลที่ ๔ โปรดฯ ให้เอาพระแท่นขดานหินและจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมรลงมาจากสุโขทัยคราวเดียวกัน แต่ไม่ได้กล่าวถึงจารึกหลักที่ ๑ ไว้ อันนี้จึงเปิดช่องให้หลายคนคิดว่า รัชกาลที่ ๔ มิได้เอาจารึกหลักที่ ๑ ภาษาไทยลงมา ต่อมาถึงคราวฉลองพระนคร มีการแต่งเทศนาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ (พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕) ขึ้นอีกใน พ.ศ. ๒๔๒๕ ในนี้เองที่เพิ่งจะมีเรื่องรัชกาลที่ ๔ ทรงนำพระแท่นจารึกภาษาไทยหลักที่ ๑ กับจารึกภาษาเขมรหลักที่ ๔ ลงมากรุงเทพฯ

พวกที่ดูหลักฐานเพียงแค่นี้ เขาจะตั้งป้อมว่ามีการมาแต่งเสริมเรื่องจารึกหลักที่ ๑ เอาเองคราวเทศน์ฉลองพระนครครบ ๑๐๐ ปีดังกล่าว ผมเห็นว่าเราจะดูเพียงหลักฐานที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงบันทึกไว้แค่นั้นไม่ได้ เพราะถ้าถืออย่างนี้จะไปกันใหญ่ หากเราดูพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีของรัชกาลที่ ๔ ทรงไว้เองคราวเสด็จเมืองเหนือ (พ.ศ. ๒๓๗๖) ก็ไม่เห็นทรงบอกเอาอะไรลงมาด้วยสักอย่างเดียว จะแปลว่าไม่มีอะไรเลยแม้แต่พระแท่นก็ไม่ได้เอาลงมาหรือ การตีความความเถรตรงอย่างนี้มันใช้ไม่ได้

ตามความเห็นของผม เราจะต้องค้นดูว่ามีพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ เรื่องอื่นใดอีกที่ยืนยันว่ารัชกาลที่ ๔ ทรงนำจารึกลงมา ๒ หลัก ก็มีพระนิพนธ์เรื่อง **"อักษรจารึกในเสาศิลา ณ เมืองสุโขทัย ขอม และไทยโบราณ"** ตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาน พ.ศ. ๒๔๒๗ หนึ่งปีก่อนหน้าเรื่องพระราชประวัติ ร.๔ โดยย่อ ที่พวกท่านทั้งหลายชอบใช้อ้างอิงแล้วไม่ยอมเชื่อนั่นแหละ ความจริงเรื่องนี้ตีพิมพ์ก่อนหน้าปีหนึ่ง ท่านบอกว่า *"...พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงพระผนวชเสด็จขึ้นไปประพาส ณ หัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้รับเสาศิลาทั้ง ๒ แท่ง ลงมายังกรุงเทพฯ..."* และได้เล่าข้อความในหลักที่ ๔ ภาษาเขมร และหลักที่ ๑ ว่าวางรูปสระไว้ประหลาดและพ่อขุนรามคำแหงได้คิดเปลี่ยนรูปอักษรไทยขึ้นใหม่ หากท่านทั้งหลายอ่านบทพระนิพนธ์นี้คงจะไม่มีปัญหาสงสัยไม่ต้องเที่ยวตีความให้มากเรื่องไป

นอกจากนี้ ยังมีพระนิพนธ์พระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเราอาจเรียกว่าฉบับพิสดารก็ได้ ชื่อ **"อภินิหารการประจักษ์"** แต่ทว่าหนังสือนี้พิมพ์หลังพระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้วสัก ๕ ปี จริงๆ แล้วในท้องเรื่องเป็นต้นแบบของทั้งหมดเลย รัชกาลที่ ๕ ทรงยืนยันว่าเรื่องนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ แต่งตอนพระองค์ท่าน (ร.๕) ทรงผนวชเป็นสามเณรพอดีใน พ.ศ. ๒๔๐๙ แต่งเสร็จราวต้นรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ รัชกาลที่ ๕ ทรงบอกว่าสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ เคยคัดสำเนาเรื่องนี้ถวายพระองค์ท่านไว้เหมือนกัน หนังสือนี้มีสำเนาคำอ่านจารึกแนบติดอยู่ด้วย แต่ในเรื่องพระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ โดยย่อที่พิมพ์และชอบอ้างกันนั้นไม่ได้เอาสำเนาคำอ่านจารึกหลักที่ ๑ และหลักที่ ๔ ภาษาเขมรพิมพ์ไว้ด้วย ปัญหามันถึงได้เกิดขึ้น ถ้าดูจากหลักฐานทั้งสองเรื่องนี้จะพิจารณาหมดปัญหาไปเลย รัชกาลที่ ๔ ทรงเอาจารึกหลักที่ ๑ ลงมาด้วยอย่างแน่นอน ในเรื่อง อภินิหารการประจักษ์ท่านยืนยันอีกว่า *"...แท่นศิลาในที่ว่ามาข้างต้นนั้น มีความระบุในเสาศิลาที่มาแต่เมืองสุโขทัย..."* คือท่านหมายความถึงพระแท่นมนังศิลาบาตร

“...กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม...” (จารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๒ บรรทัด ๒๓-๒๖) คำกล่าวนี้คงหมายถึงวัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย ซึ่งประกอบไปด้วยเจดีย์ วิหาร และพระพุทธรูปจำนวนมาก

มีความระบุอยู่ในศิลาจารึกที่มาจากสุโขทัย ก็เป็นการยืนยันซ้ำว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ นั้นลงมาจากสุโขทัยจริง ไม่ใช่มาคิดทำปลอมกันในกรุงเทพฯ ส่วนประเด็นอื่นๆ เรื่องนี้ ผมคิดว่าเวลามันน้อยจะขอผ่านไปก่อน

เมื่อพูดถึงจารึกหลักที่ ๑ ไปแล้ว ผมก็อยากจะชี้แจงถึงความเป็นมาของจารึกหลักที่ ๒ ด้วยเหมือนกัน เพราะรู้สึกคุณพิริยะให้บังเอิญเห็นว่า คำพ่อขุน (พ่อขุน) มีใช้ในจารึกหลักที่ ๒ อีกเพียงหลักเดียวเท่านั้น นอกนั้น (พ่อขุน) ก็ใช้ในหลักที่ ๑ จารึกหลักที่ ๒ จึงตกเป็นเป้าตามเคย หลักนี้ก็แปลก เดิมทีศาสตราจารย์เซเดส์ ท่านบอกว่า พระยาสโมสรสรรพการนำเอาลงมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ ตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสั่งพระยาสโมสรสรรพการให้ไปเที่ยวค้นหาจารึก เพราะทรงเชื่อในฝีมือและความสามารถ แต่ทว่าระยะหลังมานี้กลับมีผู้คิดไม่เชื่อศาสตราจารย์เซเดส์ โดยหาว่าไปถามพระยาสโมสรสรรพการเอาตอนอายุ ๗๕ ปี คงจะหลงไปแล้วกระมัง คือไม่เชื่อว่าพระยาสโมสรสรรพการนำเอาจารึกหลักที่ ๒ ลงมา จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาอีก

แต่จริงๆ แล้ว ถ้าเราดูตามหลักฐานราชการในการส่งศิลาจารึกของพระยาสโมสรสรรพการ มีบอกว่าเอาลงมาเป็นแผ่นภาพชาดกวัดศรีชุม ๕ แผ่น ส่วนแท่งจารึกได้จากวัดเขมาและวัดเสด็จ คือจารึกหลักที่ ๑๔ และ ๑๕ ทั้งหมดเป็น ๗ แผ่น แต่เมื่อมาถวายรายงานรัชกาลที่ ๕ ทรงทราบนั้น ในจดหมายเหตุราชกิจรายวันรัชกาลที่ ๕ เรื่องเดียวกันนี้ เขาจะบอกว่าเป็นภาพจากวัดศรีชุม สรุปแล้วจำนวน ๗ รูป *นี่ก็แสดงว่ากว่ารายงานราชการจะมาถึงกรุงเทพฯ จนได้ถวายรายงาน มีการได้รูปชาดกเพิ่มขึ้นจากรายงานของกรมมหาดไทยที่ว่า ๕ รูปเป็น ๗ รูป แต่จำนวนแท่งจารึกไม่ได้บอกจำนวนไว้ชัด ผมถึงเชื่อว่าจะได้แท่งศิลาจารึกเพิ่มขึ้นด้วย* และเป็นความจริงอย่างที่ศาสตราจารย์เซเดส์ ถามพระยาสโมสรสรรพการเอาไว้ว่าพระยาสโมสรสรรพการเป็นคนไปเอามาจากในอุโมงค์ วัดศรีชุมในคราวนี้เอง ซึ่งคงจะไม่มีปัญหาอะไร นอกจากนี้ ผมยังตามไปดูในบันทึกส่วนตัวของพระยาสโมสรสรรพการ ท่านบอกครั้งนั้นได้เอาจารึกลงมาหลายแผ่น ท่านขึ้นเดินบกไปจากอุทัยธานี เข้าใจว่าไปกำแพงเพชรแล้วเลาะขึ้นไปข้างบนย้อนกลับลงมา ส่วนสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่าพระยาสโมสรสรรพการได้จารึกที่สำคัญๆ ลงมาหลายแผ่นครั้งนั้น ความที่ทรงไว้ย่อๆ ว่าสำคัญนี้คงจะเป็นหลักอื่นไปทั้งหมดไม่ได้นอกจากจารึกหลักที่ ๒ ด้วย เรื่องนี้ถ้าจะค้นคว้ากันต่อไป ต้องไปดูในคำนำหนังสืองานศพพระยาสโมสรสรรพการที่พระองค์ท่านทรงไว้

ฉะนั้นสรุปแล้ว ผมเชื่อว่าจารึกหลักที่ ๒ ลงมากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ดังที่ศาสตราจารย์เซเดส์ เขียนประวัติไว้ในประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ (จารึกกรุงสุโขทัย) และในเวลานั้นสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาน ควบคุมการพิมพ์ประชุมจารึกภาคที่ ๑ อยู่ด้วย ทั้งยังเป็นผู้สั่งให้พระยาสโมสรสรรพการไปเอาจารึกลงมาเอง

อย่างนี้จะเถียงท่านได้อย่างไร ผมไม่เข้าใจเลย เรื่องความเป็นมาของจารึกหลักที่ ๑ และ ๒ นี้ ผมเรียนให้ทราบเพื่อคลี่คลายความสงสัยต่างๆ ที่ไม่สมควรจะสงสัยกัน

ต่อไปผมจะขออนุญาตพูดเป็นคำๆ ไปดีกว่า ดังนี้ **“สังฆราช”** คุณพิริยะอ้างว่าคำนี้ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงยังไม่มีใช้กัน ลังกาเขาใช้มหาสามีหรือมหาสวามีแทนคำ **“สังฆราช”** ในลังกาเองเพิ่งจะเอาคำมหาสามีใช้ควบกับคำสังฆราช เมื่องกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ หรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ดังนั้นคุณพิริยะจึงได้โยงขึ้นไปหาจารึกหลักที่ ๒ ซึ่งคุณพิริยะเชื่อว่าจารึกก่อนสมัยพระเจ้าลิไทย จารึกหลักนี้ยังเรียกท่านศรีศรัทธาว่า **“มหาสามี”** ไม่ได้ใช้คำว่าสังฆราช อันนี้เป็นความเข้าใจของคุณพิริยะเองว่า ท่านมหาสามี แต่ผมไม่ได้เห็นว่ามหาสามีกับสังฆราชเป็นตำแหน่งเดียวกัน ครั้งในรัชกาลพระเจ้าลิไทยจึงใช้คำคู่กันว่า **“มหาสามีสังฆราช”** แบบในลังกา โดยจริงแล้วถ้าดูในจารึกหลักที่ ๕ ที่คุณพิริยะชอบอ้างนั้น สังฆราชที่พระเจ้าลิไทยอัญเชิญขึ้นมาจากเมืองพัน ยังมีคณะสงฆ์ติดตามมาอีกด้วย ซึ่งจารึกหลักที่ ๕ ใช้คำว่า **“ฝูงมหาสามี”** เหมือนกัน อย่างนี้ใครจะเอาสังฆราชที่ไหนตามมาเป็นฝูงได้ นอกจากนี้ในเหตุการณ์เดียวกันกับจารึกหลักที่ ๕ คณะสงฆ์ที่ตามมานั้นจารึกหลักที่ ๗ ใช้ **“ฝูงมหาสรมณ”** ซึ่งแสดงว่า คำ **“มหาสามี”** กับ **“มหาสรมณ”** ไม่ได้ต่างกัน เพียงแต่พระที่ตามมานั้นต้องมีความรู้ เทียบไปเดี๋ยวนี้อาจได้เปรียญ ๙ อะไรอย่างนั้น ไม่ได้หมายความว่า **“มหาสามี”** จะต้องเป็น **“สังฆราช”**

เรื่องนี้ผมกับท่านอาจารย์ประเสริฐ ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย ที่คุณไมเคิล ไรท์ และ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร อุตส่าห์ไปค้นคำ **“สังฆราช”** มาให้ จากรายงานการค้นคว้าของศาสตราจารย์ลูซพบว่า พม่าใน พ.ศ. ๑๗๙๑ ก่อนรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง มีการใช้ตำแหน่งพระสงฆ์ **“ธรรมสิริสังฆราช”** อยู่ก่อนแล้ว ฉะนั้นที่กล่าวว่าคำ **“สังฆราช”** ในจารึกหลักที่ ๑ เป็นเรื่องปลอมแปลง เพราะใช้คำสังฆราชก่อนยุคก่อนสมัยนั้น จากข้อมูลนี้ คำ **“สังฆราช”** มีใช้อยู่แถบนี้ก่อนแล้วอย่างแน่นอนดีไม่ดีจะก่อนลังกาด้วยซ้ำไป

ต่อไปคุณพิริยะพูดถึงสังฆราชที่นิมนต์มาจากเมืองนครศรีธรรมราช ว่า **“นครศรีธรรมราช”** ไม่ปรากฏในจารึกสุโขทัยอื่นอีกเลย ผมเห็นว่าในเมื่อไม่มีเรื่องอะไรจะเกี่ยวข้องกันแล้วก็ไม่จำเป็นจะต้องพูดถึง ยุคใดเกี่ยวข้องกันเขาอาจจะบอกเอาไว้ แม้ในเอกสารล้านนาที่กล่าวถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ว่าสุโขทัยเกี่ยวข้องกับนครศรีธรรมราช เช่น เป็นญาติกันหรือเกี่ยวดองกันเอกสารเมืองเหนือเขายังลงบันทึกไว้ให้ ดังนั้นเมื่อพ้นรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงไม่มีอะไรต่อกันแล้ว เราจะไปหาอะไรในจารึกได้อีก มิใช่แต่จารึกสุโขทัยเท่านั้น แม้จารึกอยุธยาเอง ผมก็ยังไม่เคยพบคำ **“นครศรีธรรมราช”** ผมไม่พูดถึงด้านเอกสาร เอาแต่จารึกกัน ผมยังไม่เห็นสักหลักเดียวในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ส่วนที่อ้างว่า เมือง **“นครศรีธรรมราช”** คงไปลอกมาจากตำนานพระพุทธสิหิงค์ หรือชินกาลมาลีปกรณ์ ผมคิดว่าถ้าคนกรุงเทพฯ จะลอกคำ **“เมืองศรีธรรมราช”** เขาคงสามารถจะลอกเอาจากเอกสารอื่นๆ ได้อีกมากมาย ทำไม

จะต้องลอกจากตำนานพุทธสิหิงค์ ทั้งๆ ที่ในตำนานพุทธสิหิงค์ คำ **"ศรีธรรมราช"** เขาใช้เป็นบาลี **"สิริธมมรฏฐ"** ไม่ได้ใช้ศรีธรรมราช ถ้าลอกคงใช้ให้เหมือนกัน นี่เป็นประเด็นหนึ่งที่ผมอยากจะติงๆ เอาไว้

นอกจากนี้ยังบอกว่าสังฆราชที่นิมนต์ขึ้นมาจากนครศรีธรรมราชนั้น ผู้ทำปลอมหรือทำจารึกเทียมขึ้นนี้คงไปได้ความคิดเรื่องเชิญพระพุทธสิหิงค์ขึ้นมา แล้วก็เอาสังฆราชมาเสียด้วย คิดอย่างนี้มันไม่มีแบบแผนอะไร พระเจ้าพรหมจากเชียงรายมานิมนต์เอาพระพุทธสิหิงค์และพระแก้วมรกตไปจากกำแพงเพชร ผมก็ไม่เห็นได้เชิญเอาสังฆราชกำแพงเพชรไปด้วยเลย พระเจ้าติโลกราชมีอำนาจใหญ่โต นิมนต์เอาพระพุทธรูปสำคัญของเมืองต่างๆ เช่น พระแก้วมรกตจากลำปาง พระแก่นจันทน์จากพะเยา ไม่เห็นจะเอาสังฆราชมาด้วยสักองค์ ต่ำลงมาจนถึงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ไปได้พระแก้วมรกต พระบาง พระใส พระเสริม และพระอะไรต่อมิอะไรอีกมาก ไม่เห็นมีเหตุการณ์อะไรต้องไปเอาสังฆราชเมืองลาวลงมาด้วยเลย การตีความอย่างนั้นมันไม่สมเหตุสมผล

"ปิฎกไตร" (บิดกไตร) ก็บอกไปลอกมาจากจารึกของพระเจ้าลิไทย ซึ่งใช้ **"ปิฎกไตร"** (ปิฎกไตร, ปิฎกไตรย, ปิฎกตรย) ผมเห็นว่า อาจารย์พิริยะท่านอาจไม่ได้ดูในตัวจารึกก็ได้ ในจารึกหลักที่ ๑ ใช้ตัว บ และ ด เป็น **"บิดก"** ส่วนจารึกพระเจ้าลิไทยใช้ ฎ ทั้งหมด ถ้าจะลอกกันก็ควรลอกให้เหมือน ผมจึงเห็นว่ายังไม่มีเหตุผล ยิ่งถ้าดูในส่วนละเอียดจะเห็นชัดว่าต่างกัน

"พระรามคำแหง" คุณพิริยะว่ามีใช้แต่ในจารึกหลักที่ ๑ เท่านั้น จึงเป็นเหตุให้สงสัย ผมเห็นว่ามิใช่แต่พระนามพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น พระนามพ่อขุนศรีนาวนำถม พ่อขุนผาเมือง ขุนจัง ท้าวอีจาน หรือนางสุขรมหาเทวีก็ดี ที่มีในจารึกหลักที่ ๒ นั้น ใครพบในหลักอื่นอีกบ้าง จนถึงเดี๋ยวนี้ เราก็ไม่พบเพราะมันไม่มีเรื่องจะเขียนจึงไม่มีปรากฏอีก เราจะไปเคี่ยวเข็ญหรือจูงใจให้คนมองไปว่า การไม่มีในหลักอื่นแสดงว่าปลอมขึ้น ผมไม่เห็นด้วย ผมไม่คิดอย่างนั้น ส่วนคำว่า **"ราม"** ที่แปลว่ากล้าหาญอะไรนั้น ก็บอกว่ามาจากโขนรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ ๑ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ อย่างนี้จะฟังได้หรือครับ ข้อเท็จจริงในจารึกหลักที่ ๒ ซึ่งคุณพิริยะฯ ชอบอ้างนั้น ท่านศรีศรัธาฯ บอกว่า ท่านขอเป็นพระราม พระนารายณ์ในจารึกหลักที่ ๔๕ ก็มีคำว่า **"รามลักษ"** ย่อมแสดงว่าวรรณกรรมรามายณะก็ดีหรือมหาภารตก็ดี มีอยู่ในแถบนี้นานมาแล้ว ไม่จำเป็นต้องรอจนแต่งโขนรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ ๑ ถึงจะมีชื่อได้ ดูไม่มีเหตุผลอะไรเลย ยิ่งถ้าจะคิดปลอมแล้ว เขาใช้ **"พ่อขุนรามราช"** เสียไม่ดีกว่าหรือ เพราะจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒, ๓, ๔, ๕, ๓๘ และ ๔๕ เมื่อเอ่ยพระนามพ่อขุนรามคำแหง เขาก็ใช้ **"รามราช"** ทั้งนั้น แล้วเรื่องอะไรจะต้องปลอมพระนามพ่อขุนรามคำแหงให้มันผิดแผกออกไปอยู่หลักเดียว ฉะนั้นที่กล่าวหาว่าทำปลอมนั้น ยังขาดน้ำหนักและฟังไม่ถนัดนัก

ปรางค์ ๓ องค์ที่วัดศรีสวาย ใกล้กำแพงเมืองสุโขทัยด้านทิศใต้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิฐานว่าชื่อวัดคงเพี้ยนมาจากคำว่า “ศรีสิวายะ” จากการที่ได้พบทับหลังพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ตลอดจนเทวรูปหลายองค์จากการขุดแต่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๒ ประกอบกับรูปทรงของสถาปัตยกรรมหลักของวัดที่เป็นอาคารทรงปรางค์ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าวัดนี้คงมีมาก่อนการสร้างเมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ อย่างแน่นอน

เมื่อพูดถึงนาม **“รามคำแหง”** ผมอยากกล่าวความเห็นส่วนตัวไว้สักนิดหนึ่งว่า ถึงแม้จะไม่มีพระนามนี้อยู่ในจารึกอื่นนอกจากจารึกหลักที่ ๑ ก็ตามที แต่อยุธยาก็เป็นนครที่ไปผนวกเอาสุโขทัยไว้ และการผนวกมาไว้ในกำมืออยุธยาไม่ได้ผนวกไปเปล่าๆ ที่จริงเขาผนวกอะไรต่อมิอะไรไว้ด้วยหลายอย่าง สิ่งหนึ่งที่ผมเห็นคือได้ผนวกนามขุนนาง กับพระนามเจ้านายสุโขทัยเข้ามาไว้ในทำเนียบอยุธยาด้วย ตัวอย่างเช่น

ขุนอินทราทิตย์ ออกพระอินทราทิตย์ ตำแหน่งสมุหพระสนม แม้อยุธยาชนะก็ยังคงรักษานามเดิมไว้

ขุนรามกำแหง พระรามกำแหง มิได้ลบล้างอะไรยังคงเก็บนามรักษาไว้

หมื่นแสนสอยดาว นามเจ้าเมืองกำแพงเพชรเก่าเอามาอยู่ในทำเนียบอยุธยาเช่นกัน

เจ้าราชศรียศ นามพวกเมืองเชลียงสัชนาลัย ก็มีในทำเนียบ

แม้แต่ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ตำแหน่งราชเทวีในจารึกที่ ๙๓ (อโสก) ท่านก็เก็บเข้ามาในทำเนียบด้วย ฉะนั้นเมื่อนามขุนรามกำแหง หรือพระรามกำแหงตรงกันกับในจารึกหลักที่ ๑ และเราเชื่อว่าพอผนวกแล้วก็ยังสืบทอดต่อลงมาได้ ถ้าคิดอย่างนี้ปัญหามันก็ง่าย สำหรับผม

เห็นเช่นนี้ ยิ่งดูต่อมาถึงต้นรัตนโกสินทร์ ตำแหน่งพระรามกำแหง เจ้ากรมอาสาขวาในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ท่านกล่าวถึง **“พระรามราชกำแหง”** ซึ่งเหมือนกับว่านามตำแหน่งเดิมเป็นของมีจริงและเป็นของพ่อขุนรามกำแหง จะมองแค่ **“พระรามราช”** ก็ได้ หรือ **“พระรามคำแหง”** อย่างเดิมก็ย่อมได้

“นางเสือง” คุณพิริยะกล่าวว่า **“นาง”** เป็นคำใช้สำหรับนำหน้าคนธรรมดา และยังพบว่า **“นาง”** มักใช้ในวรรณกรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ รวมทั้งในพงศาวดารเหมือนกับพงศาวดารล้านช้าง ซึ่งคุณพิริยะเน้นว่า แต่งขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๔ คือพยายามสาวให้ลงมาอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ให้จงได้ ผมก็ไม่ว่าอะไรหรอก แต่ควรดูกันในทางหลักฐานเสียก่อน อย่างในจารึกหลักที่ ๒ เขาใช้ **“นางสุขรมหาเทวี”** เราเห็นอยู่แล้วถ้าพูดกันแค่ชื่อก็เป็น นางสุขร ส่วนมหาเทวีเป็นตำแหน่งต้องแยกออกอย่าเอาไปปนกัน หรือจารึกหลักที่ ๘ ตอนไปทำพระพุทธบาทครั้งพระเจ้าลิไทย เราก็ยังเห็นท่านเขียนในจารึกหลักที่ ๘ ด้าน ๓ บรรทัด ๕-๖ ว่า **“...พรญาและนาง...”** เขาใช้อยู่ชัดๆ และในจารึกหลักที่ ๑๐๒ (สวนซ้าย) ใช้ **“...ป้านางคำ...”** ซึ่งไม่ใช่คนธรรมดาแน่นอน เพราะตอนท้ายของจารึกนี้บอกว่า **“...นางได้เสวยราชสมบัติไชร้...”** หรือจะดูต่ำลงมาอีกในพระราชพงศาวดารฉบับปลีกใช้ **“แม่นางสาขา”** ซึ่งเป็นมเหสีเทวีของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ หรือยายของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เขาก็ยังเรียก **“แม่นางสาขา”** จึงไม่มีเหตุผลอะไรที่จะต้องเดาหรอกครับ แม้เอกสารทางเหนือพระราชมารดาพระเจ้ามังราย เขาก็เรียก **“นางเทพคำข่าย”** มเหสีพระยางำเมืองเรียก **“นางฮั้วเชียงแสน”** ดูทางวรรณกรรมมหาชาติคำหลวง พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ท่านก็ยังใช้ **“นางศิริมหามายา”** **“ออกนางศิริมหามายา”** **“นางวิสาขา”** **“นางโคตมี”** เจ้ามัทรี ท่านก็ใช้ **“นางนารถศรียโสธรา”** อะไรอย่างที่เราก็แลเห็นกันอยู่นี้

สรุปแล้วคำว่า **“นาง”** ในสมัยโบราณราชาศัพท์ตำแหน่งและอิสสริยยศเจ้ายังไม่ได้กำหนดแบบแผนแพร่หลายมากนัก ต่อมาภายหลังจึงใช้คำ **“สมเด็จ”** เข้ามาประกอบทั้งเจ้าและพระ

ส่วนพระนามนาง **“เสือง”** ผมไม่อยากแปลเพราะมีบัณฑิตท่านแปลไว้มากอยู่แล้ว คุณพิริยะว่าไม่มีความหมายอะไร ต่อมาแปลว่ารุ่งอรุณ โดยมีทัศนะว่าเพื่อให้เข้ากับพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ที่แปลว่า เจ้าแห่งแสงสว่างอะไรอย่างนั้น คือท่านชี้ให้เห็นทำนองมันไม่เข้าท่าเข้าทีอะไรเสียเลย แต่ผมไม่ค่อยจะเห็นด้วย ผมเองพยายามหาว่า **“เสือง”** คืออะไรก็ไม่ได้จนบัดนี้ ผมเห็นในเพลงยาวของพระยาไชยวิชิต (เผือก) แต่งในรัชกาลที่ ๓ ว่า **“...เหล็กเสืองเครื่องขันขยันดี...”** ผมยังไม่ทราบเป็นเหล็กอะไร หากพวกเราพยายามแปลให้ออกจะได้ความหมายคำ **“เสือง”** อีกทางหนึ่งที่ตกทอดกันลงมา

“ขดานหิน” คุณพิริยะบอกไม่มีอะไรหรอกเมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จขึ้นไปประทับบนแท่นขดานหินที่เมืองสุโขทัย แล้วก็ตรัสว่าจะมาอยู่ที่นี่ทำไม ลงไปกรุงเทพฯ เสียดีกว่า จะได้ฟังเทศน์

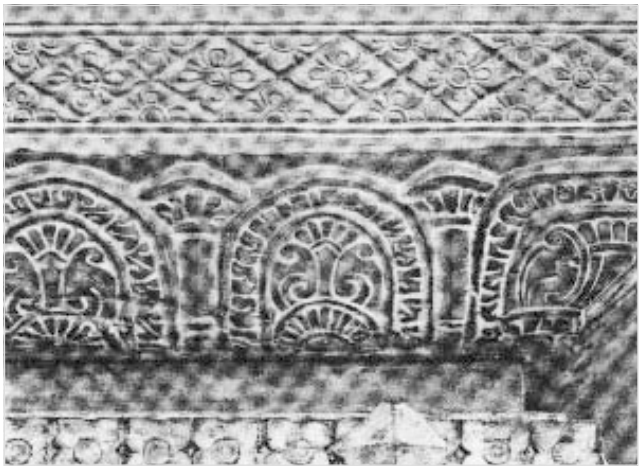

พระแท่นมนังศิลาบาตร
ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ
ลวดลายกลีบบัวที่ประดับอยู่นั้น
กล่าวกันว่าได้รับอิทธิพลมาจาก
ลวดลายในศิลปะเขมร

ฟังธรรม เมืองหลวงก็เจริญกว่า คุณพิริยะท่านตีความที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงบันทึกไว้อย่างนี้ หมายความถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงคาดการณ์รู้ใจพ่อขุนรามคำแหงเสียแล้ว จะต้องเอามาใช้เป็นแท่นสำหรับนั่งเทศน์ ผมเห็นไม่มีเหตุผลอะไร เรื่องนี้ท่านอาจหมายถึงตามความเชื่อของคนสมัยนั้น สิ่งของเหล่านี้ย่อมมีเทพยดาอารักษ์อยู่รักษา พระองค์ท่านตรัสเพียงว่าเทวดาอารักษ์พวกนี้มาอยู่กันทำไมกันกลางป่า ไปฟังเทศน์ฟังธรรมเสียที่กรุงเทพฯ จะมองกันอย่างนี้ก็ได้หรือท่านอาจทรงเห็นคุณค่าสิ่งของเหล่านี้ คือพระแท่นก็ดี จารึกก็ดี ขืนทิ้งไว้กลางป่ากลางดงคนก็มาลับมีดกันหมด อ่านกันไม่ออกมาหลายหลักแล้ว นี่ก็เป็นพระราชปรารถนาดีของพระองค์ท่าน ทำไมไม่มองกันอย่างนี้ ไปมองอะไรกันก็ไม่รู้ ผมไม่เข้าใจเลย

“มนังศิลาบาตร” คุณพิริยะมีความเห็นว่ามาจากคำ **“มโนศิลาอาสน์”** ในไตรภูมิโลกวินิจฉัยที่เพิ่งแต่งในรัชกาลที่ ๑ ผมว่าคงจะไม่จริง เพราะคำ **“มโนศิลาอาสน์”** มีมาก่อนอยู่ในมหาวงศ์ลังกาพระภิกษุสงฆ์ทุกยุคสมัย ท่านอ่านภาษาบาลีออกกันทั้งนั้น พระมหาวงศ์เข้ามาในประเทศไทยนานแล้ว ไม่เชื่อก็ไปดูชินกาลมาลีปกรณ์ยังอ้างถึงมหาวงศ์ นอกจากนี้ คำ **“มโนศิลา”** มีในอปัณณกชาดกเอกนิบาต ซึ่งแต่งก่อนสมัยสุโขทัยนานนัก ทำไมเราถึงคิดว่าคนสุโขทัยอ่านภาษาบาลีไม่ออก ทำไมคนกรุงเทพฯ ผู้ทำปลอมต้องรอจนรัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้แต่งไตรภูมิโลกวินิจฉัยขึ้นก่อน ถึงจะได้ชื่อ **“มนังศิลาบาตร”** ผมเห็นเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ได้ถนัดนัก

ในเรื่องราชบัลลังก์ ตามทัศนะคุณพิริยะเห็นว่ากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีให้ความสำคัญแก่ราชบัลลังก์เพราะถือพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ ส่วนกษัตริย์อยุธยาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อราชบัลลังก์ เวลารับราชฑูต เช่น โชมองต์หรือลาลูแบร์ เสด็จออกที่สีหบัญชรทรงเอื้อมลงมารับพระราชสาส์น ไม่ได้เสด็จประทับบนพระแท่นมหาเศวตฉัตรหรือราชบัลลังก์ใหญ่ เมื่อผู้แต่งจารึกหลักที่ ๑ ไปพูดเน้นถึงพระแท่นเข้า คุณพิริยะจึงถือเป็นโลกทัศน์ของคนกรุงเทพฯ เรื่องนี้ ผมว่าคนอยุธยาไม่ได้คิดอย่างนั้นเลย เขาเห็นความสำคัญราชบัลลังก์ด้วยกันทั้งนั้น

หอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน ตั้งอยู่ในเขตอรัญญิก ใกล้กับวัดตึกและวัดป่ามะม่วง ก่ออิฐเป็นฐานมีเสาสูง ตัวอาคารประกอบด้วยเครื่องไม้เป็นส่วนใหญ่ คงเป็นเทวสถานที่สำคัญในสมัยสุโขทัย แล้วยังเชื่อกันว่าเทวรูปสำริดจำนวนหนึ่งซึ่งปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ก็ได้มาจากที่แห่งนี้

ก่อนอื่นผมขอทำความเข้าใจสักนิด ราชบัลลังก์อยุธยาที่พระมหาปราสาทนั้นอยู่ตรงมุขเด็จ เรียก (พระที่นั่ง) ราชบัลลังก์บุษบกมาลา ซึ่งราชทูตลังกาเคยเฝ้าพระเจ้าบรมโกศตรงราชบัลลังก์ที่มุขเด็จนั้น ดูคล้ายพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง มีมุขเด็จและบุษบกเป็นที่เสด็จออก สำหรับพระราชบัลลังก์ใหญ่ของอยุธยาอยู่ข้างในพระมหาปราสาท เรียกว่ารัตนสิงหาสน์ ใช้ในพระราชพิธีสำคัญ เช่น ราชาภิเษก เสด็จออกมหาสมาคม หรือให้เจ้าประเทศราชเฝ้า คล้ายพระแท่น มหาเศวตฉัตร ที่ซ้อนกับพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ให้สูงขึ้น อย่างที่แลเห็นในพระบรมมหาราชวัง ส่วนสีหบัญชรอยุธยา คุณพิริยะ คงเข้าใจคลาดเคลื่อน สีหบัญชรของอยุธยาใช้เป็นราชบัลลังก์อีกแห่งหนึ่ง อยู่ตรงมุขกระสัน ทำนองสิงหบัญชร (พระที่นั่งไพศาลทักษิณ) ในพระบรมมหาราชวังอยู่ที่มุขกระสันเช่นกัน อยุธยาใช้รับแขกเมืองสำคัญ ราชบัลลังก์ที่สีหบัญชร ตามรูปเขียนของลาลูแบร์หรืออะไรนั้น ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นเศวตฉัตรอยู่ข้างหลัง จะเถียงว่าไม่ใช่ราชบัลลังก์คงไม่ได้ อย่างนี้ย่อมยืนยันความจริง ว่าเป็นราชบัลลังก์ด้วยกันทั้งนั้น จะบอกไม่สำคัญได้อย่างไร เพียงแต่ใช้ในโอกาสแตกต่างกันไปเท่านั้น

“กรานกฐิน” ผมไม่อยากพูดอะไรมากคุณพิริยะว่า **“กฐิน”** ไม่มีในจารึกสุโขทัย จารึกไม่ใช่พจนานุกรม หาคำอะไรจะต้องมีหมด ผมว่าจารึกอยุธยาก็ไม่มีคำว่า **“กฐิน”** แต่เราควรหาคำตอบทางอื่น ถ้าเชื่อไตรภูมิกถาของพระเจ้าลิไทยโดยไม่สงสัยอะไร จะพบคำ **“ให้ผ้ากฐิน”** อยู่ด้วย อย่างนี้เราจะบอกได้อย่างไรว่าสุโขทัยไม่มีกฐิน และเรื่องกฐินนี้มีอยู่ในพระบาลี เมืองเรา เมืองพระพุทธศาสนา พระท่านต้องรู้จักเรื่องกฐิน เรื่องกรานแน่นอน

ที่สำคัญคือ **“ญัตติกฐิน”** คุณพิริยะว่าเป็นคำกล่าวรับกฐินของพระสงฆ์นิกายธรรมยุติ ผมไม่เข้าใจดูจะดึงมาให้ได้ว่าเป็นเรื่องสมัยรัชกาลที่ ๔ ญัตติกฐินเป็นเรื่องในพระบาลีมหาวรรค มันคนละเรื่องคนละตอนอันนั้นเป็นเรื่องที่พระท่านต้องปฏิบัติ เขาเรียก **“ญัตติทุติยกรรมวาจา”** เป็นขั้นตอนตามพระบาลี ไม่มีใครไปแก้ไขอะไร พระท่านก็ว่าไปตามพระบาลี ส่วนคำหารือหรือคำปรึกษาว่าจะให้ได้กับภิกษุองค์ใดนั้น จริงอยู่คำอุปโลกน์ของเดิมนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท่านบอกว่า พระทางบ้านเราปรึกษากันเป็นภาษาไทย ผมเห็นว่าเป็นไปได้ เมื่อมีธรรมยุติเกิดขึ้นแล้ว รัชกาลที่ ๔ อาจทรงกำหนดให้ช่วงคำปรึกษาหารือนี้ต้องว่ากันเป็นภาษาบาลี ซึ่งก็ไม่แปลกอะไร ไม่เห็นเกี่ยวข้องกับขั้นตอนญัตติกฐินเลยสักหน่อย การสวดญัตติกฐินคงเป็นไปตามพระบาลีมหาวรรค การเขียนกล่าวหาอย่างนี้นับว่าอันตราย ถ้าใครไม่ตามไปดูในรายละเอียดอาจไขว้เขวไปหมด

“พนมเบี้ย พนมหมาก พนมดอกไม้” ผมจะไม่ขอพูดอะไรมาก ไม่เชื่อให้ไปดูรูปภาพวัดยมอยุธยา ในพระราชพิธีแห่กฐินมีจำลองเอาไว้ ลักษณะดูเป็นซุ้มแหลมคล้ายที่รัชกาลที่ ๔ ทรงจำลองไว้ในวัดพระแก้วด้วยทรงกลัวว่าจะสูญไปเสีย ดูคล้ายกรวยครอบอยู่บนพานนั่นก็คือรูปพนมต่างๆ คล้ายคลึงกับรูปภาพวัดยมอยุธยาที่เขียนในครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ส่วนเรื่องไม่มีราษฎรร่วมงานพระราชพิธีกฐิน ท่านอาจารย์ประเสริฐได้พูดไปบ้างแล้ว ผมเองก็เห็นด้วยอย่างนั้น แต่จะพิสูจน์ที่คุณพิริยะว่าราษฎรไม่ได้เข้าร่วมจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ข้อนี้ก็ไม่จริง ถ้าเราดูหลักฐานอยุธยาที่ฝรั่งจดไว้ เขาพูดเพียงว่า พระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาราษฎรถวายบังคมกันตามธรรมเนียมไทย ก็เท่านั้นเอง ไม่เห็นมีอะไร พอท่านเสด็จเลยไปงานคงรื่นเริงเดินหน้าต่อไป ไม่ต้องแปลความอะไรให้มันล้ำลึกจนเกินไป ดูในรัตนโกสินทร์นี้เอง คุณพิริยะคงไม่ได้พลิกจดหมายเหตุโหรกระมัง ในรัชกาลที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๕๔) พระราชพิธีกฐินพระองค์ทรงแจกเงินให้ราษฎรคนละสลึง สิ้นเงินไป ๓๐ ชั่ง คิดเป็นคนก็ตก ๙,๖๐๐ คน อย่างนี้เราจะว่าไม่มีราษฎรมาร่วมได้ยังไง ผมไม่เข้าใจ คิดว่าหากดูหลักฐานให้ทั่วเสียก่อน บางทีคุณพิริยะอาจกลับความคิดก็ได้

“สั่นกระดิ่ง” เรื่องนี้คุณพิริยะบอกไปเอาความคิดมาจากนิทานอิหร่านราชธรรม ที่เพิ่งแต่งถวายในรัชกาลที่ ๑ แต่คุณพิริยะปิดข้อเท็จจริงเอาไว้นิทานอิหร่านราชธรรมมีมาแล้ว แต่ครั้งพระเจ้าบรมโกศควรบอกให้คนฟังรู้ เขาจะได้เข้าใจและตัดสินใจเองได้ ไปปิดฉบับพระเจ้าบรมโกศไม่พูดถึงเสียเลย ผมจึงเห็นว่าไม่ยุติธรรมนัก ส่วนอาการที่ใช้กระดิ่งล่ามเข้ามาในวังให้ได้ยินเรียกคล้ายเรื่องพระเจ้าเอฮารทมิชในมหาวงศ์ลังกา ถึงแม้จะเป็นอย่างนี้มหาวงศ์ลังกาก็ก่อนพ่อขุนรามหลายร้อยปี เมืองเรามีพระกับมหาวงศ์ลังกาเข้ามา ดังที่ผมพูดไปแล้ว ฉะนั้นถ้าพ่อขุนรามจะเลียนแบบอาจได้จากมหาวงศ์ ไม่จำต้องรอจนแต่งนิทานอิหร่านราชธรรมในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งผมไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ดี ผมว่าการสั่นกระดิ่งใครก็คิดเอาเองได้ เหมือน

อย่างเราทุกวันนี้เมืองฝรั่งมังค่าที่ไหน ก็ไปกดกระดิ่งเคาะกระดิ่งเรียกกันแบบทันสมัยหน่อยใช้ไฟฟ้า จึงไม่ใช่เรื่องลึกซึ้งอะไร ไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบใคร ตัวอย่างที่ดีคือ**จักรพรรดิจาหันกีร์โมกุล** ของอินเดียร่วมสมัยตอนปลายพระนเรศวรกับพระเอกาทศรถ จักรพรรดิจาหันกีร์ทำคล้ายพ่อขุนรามเหมือนกัน คือใช้สายโซ่ทองคำยาว ๓๐ หลา แขวนกระดิ่ง ๖๐ ใบ ไว้ให้เป็นระบบร้องทุกข์ใครทุกข์ร้อนก็ดึงสายกระดิ่ง จะได้ยินเข้าไปในพระราชวัง ผมไม่เห็นจักรพรรดิจาหันกีร์ซึ่งมีอาณาจักรแผ่ไพศาลของโมกุลพระองค์นี้จะต้องไปลอกใครอะไรที่ไหนเลย ของมันคิดกันได้ ดูถูกสติปัญญาเขาเปล่าๆ

เมื่อพูดเรื่องนี้แล้ว ผมอยากกล่าวไว้สักนิดหนึ่งพวกเราที่อ่านจารึกหลักที่ ๑ แล้วมองภาพพจน์การปกครองของพ่อขุนรามคำแหงว่า ถ้าเป็นเมืองขนาดต้องไปสั่นกระดิ่งกัน จะมีอาณาจักรใหญ่โตได้อย่างไร หากท่านดูเรื่องจักรพรรดิจาหันกีร์ของโมกุลนี้แล้ว ท่านอาจเปลี่ยนความคิดไปก็ได้ จาหันกีร์หลังพ่อขุนรามราว ๓๐๐ ปีเศษ แม้จะครองแผ่นดินใหญ่โตมโหฬารเพียงใดก็ยังดึงกระดิ่งเหมือนกับพ่อขุนราม ดังนั้นที่เที่ยวไปสงสัยอำนาจของสุโขทัยว่าไม่น่าจะใหญ่โตนั้น ผมว่ายังไม่เข้าเหตุผลอะไรนัก

"ขี่ช้างเผือก" คุณพิริยะไปอ้างลาลูแบร์บอกพระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ทรงขี่ช้างเผือกฉะนั้นคนกรุงเทพฯ จึงผิดพลาดอย่างร้ายแรง คือคนปลอมจารึกไปเขียนว่าพ่อขุนรามขี่ช้างเผือกไปอรัญญิกอะไรเข้าอย่างนั้น ในบรรทัดก่อนหน้าจะถึงที่คุณพิริยะอ้างนั้น ลาลูแบร์กล่าวถึงปิ่นโต (เข้ามาตอนพระไชยราชากับพระมหาจักรพรรดิ) บอกว่าพระเจ้าแผ่นดินทรงขี่ช้างเผือก คุณพิริยะไปตัดข้อมูลทิ้งไปปิดหลักฐานไม่ยอมให้ชาวบ้านรู้ มันไม่ค่อยจะถูกเรื่องนัก ผมเองงงอยู่นานเหมือนกัน ที่จริงผมอ่านของคุณพิริยะ แล้วก็ไปค้นดูพบว่า พระเจ้ามังรายท่านขี่ช้างเผือก ขุนครามโอรสท่านขี่ ในลังกาขี่ พม่าขี่ ในตำนานคชลักษณ์เขาบอกไว้เวลาดูลักษณะช้างเผือก เช่น ช้างเผือก ชื่อนี้เหมาะสำหรับพระราชาทรงออกศึก ข้าศึกเห็นแล้วมันจะกลัว ถ้าไม่ขี่แล้วจะเขียนตำราไว้ทำไมกัน ผมว่ามันไม่มีเหตุผล

เครื่องคชาภรณ์บอกว่า เป็นยุครัตนโกสินทร์ ดังที่แหม่มเลียวโนเวนเข้ามาในรัชกาลที่ ๔ เห็นเป็นเครื่องทองไปหมด ปลอกงาก็รัดด้วยทองคำ มี **"ภู่จามรี"** ห้อยลงมาอะไรต่อมิอะไรอีกล้วนเป็นคชาภรณ์เครื่องของช้างเผือกยุครัตนโกสินทร์ทั้งนั้น อันนี้ไม่ได้จริงเลยแม้แต่นิดเดียว ถ้าเราไปดูในยวนพ่าย รูปช้างวัดยมอยุธยา รายงานทูตลังกา ปุณโณวาทคำฉันท์ กาพย์มหาชาติอยุธยา ฯลฯ ล้วนห้อย **"ภู่จามรี"** ด้วยกันทั้งนั้นแหละ ต้องพูดกันด้วยหลักฐาน ผมไม่ชอบเดา จะไปฟังแต่แหม่มแอนนาคนเดียว แล้วเอามาพูดอย่างนี้ ผมไม่เห็นด้วยเลย

ชื่อช้าง **"รุจาครี"** คุณพิริยะบอกไปเอามาจากคัมภีร์โลกบัญญัติที่แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๕ ฉะนั้นชื่อช้างรุจาครีที่เขียนไว้ในจารึกหลักที่ ๑ ต้องแต่งขึ้นภายหลังปีนี้ อย่างไรก็ดี คัมภีร์โลกบัญญัตินี้จะมีแต่ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติ เพิ่งแปลเมื่อเร็วๆ นี้ (พ.ศ. ๒๕๒๘) เท่านั้นหรือ?

“...เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก.... ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันฉึ่ง มนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฏฐารศอันฉึ่งลุกยืน...” (จากจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๒ บรรทัด ๒๗-๓๒) คำกล่าวนี้หมายถึงพระอัฏฐารศวัดสะพานหิน ในเขตอรัญญิกเมืองสุโขทัย ลักษณะองค์พระได้ถูกซ่อมแล้วหลายครั้ง

ผมไม่แน่ใจ? เพราะพระเจ้าลิไทยท่านแต่งไตรภูมิกถาก็อ้างพระโลกบัญญัติเหมือนกัน ตำราปัญจราชาภิเษกที่รัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้รวบรวมถวายเมื่อเวลาจะทำราชาภิเษกนั้น พระท่านคัดมาแล้วบอกว่าเป็นตำรับของอยุธยามาแต่คัมภีร์พระโลกบัญญัติเช่นกัน ในเรื่องนี้ก็ไม่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์โลกบัญญัติฉบับที่หอสมุดแปลไว้เลย มันอาจจะเก่าหรือใหม่กว่าที่คุณพิริยะอ้างมาก็ได้ ของเดิมเขามีอยู่เราพอพิสูจน์กันได้ แต่เรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญเขาคงจะว่ากันต่อไป

“พระอัฏฐารศ” มีเรื่องมาในคัมภีร์พุทธวงศ์กล่าวถึงขนาดพระวรกายพระพุทธเจ้าแล้วก็ยังมีในโสตัตถกีมหานิทานพุทธวงศ์มีมาก่อนพ่อขุนรามแน่ชัดอย่างไม่มีปัญหา โสตัตถกีมหานิทานเห็นกันอยู่ไหวๆ ในจารึกหลักที่ ๒ แม้จะต้องตีความกันบ้างก็ไม่เป็นอะไร ที่สำคัญ

ถ้าเราดูในชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนาฉบับพุทธพุกาม เขาบอกว่าสมัยลำพูนประมาณก่อนพระเจ้าสรรพสิทธิสัก ๑๐ ปี มีการสร้างพระอัฏฐารศ ๑๘ ศอกขึ้น ซึ่งก่อนรัชกาลพ่อขุนรามเยอะแยะ ฉะนั้นถ้าคุณพิริยะติดตามเรื่องนี้ ผมว่าพระอัฏฐารศนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนรัชกาลพระเจ้าลิไทย ทางคัมภีร์ก็มีมาก่อนทางวัตถุที่เชื่อถือได้จากชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนาต่างยืนยันว่า พระอัฏฐารศทำขึ้นก่อนที่เมืองลำพูน

“อจน” คุณพิริยะบอกคำนี้ไม่มีใช้ในภาษาไทย ผมว่าเขาคงจะมีกระมังครับ ในอยุธยาเขายังเอามาใช้เป็นนามขุนนางคือ **“ขุนอัจนาวดี”** ไม่ใช่ไม่มี แต่เราอาจไม่รู้ก็ได้

เมือง **“ชวา”** ไปหาความอีกเช่นกันว่ามีปรากฏแต่ในจารึกหลักที่ ๑ นอกนั้นมีในพงศาวดารล้านช้างอะไรต่อมิอะไรแปลในรัชกาลที่ ๔ หรือว่ามีอยู่ในตำนานพระแก้วมรกตที่รัชกาลที่ ๔ ทรงนิพนธ์ไว้ คือพยายามดึงให้เห็นว่าเป็นรัชกาลที่ ๔ แต่ตามจริงแล้ว คุณพิริยะอาจมองข้ามจารึกหลักที่ ๙๓ (อโสการาม) ไป เขาบรรยายอาณาเขตสุโขทัยว่าติดกับ **“ชวา”** คำนี้ก่อนรัชกาลที่ ๔ หลายร้อยปี ในตำนานมูลศาสนา พระสงฆ์ชุดพระสุมนเถรเมื่อเรียนหนังสือกลับจากเมืองพัน ท่านสุวรรณคีรีเอาศาสนาไปประดิษฐานในเมือง **“ชวา”** คำ **“ชวา”** นี้เขามีใช้ก่อนที่คุณพิริยะพูดทั้งนั้น และในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔ เรื่องพระแก้วมรกตเมื่อท่านพูดถึงชวา ทรงใช้คำว่า **“เมืองเช่า”** ซึ่งถ้าเมื่อจะปลอมในรัชกาลที่ ๔ จะเขียนภาษาไทยว่า **“ชวา”** ทำไมเล่าก็เขียนว่า **“เช่า”** เสียมิดีกว่าหรือ ผมจึงไม่เห็นว่าจะมีเหตุผลอะไรมากนัก

ฉะนั้นถ้าจะขัดกันไปอย่างนี้ ผมคิดว่ามันยังมีอีกเยอะเหลือเกิน จะเปลี่ยนเรื่องพูดเสียบ้างดีกว่า ดูด้านสำนวนกันบ้าง

“เมืองกว้างช้างหลาย” เราก็เห็นพูดกันมาที่จริงถ้ายอมรับเรื่องการสืบวัฒนธรรมทางภาษาหรืออะไรต่อมิอะไร อยุธยาเขาเป็นผู้สืบวัฒนธรรมผ่านลงมาได้ เราจะเห็นในเสือโคคำฉันท์ใช้ **“เมืองกว้างช้างหลาย”** กาพย์ขับไม้ใช้ **“เมืองกว้างช้างหลาย”** ลิลิตพระลอใช้ต่างไปหน่อยหนึ่งว่า **“เมืองกว้างช้างม้า”** อนิรุทธคำฉันท์ ใช้ **“ทุ่งกว้างช้างหลาย”** ในจารึกหลักที่ ๒ ใช้ว่า **“แสนช้างหมากรอบ”** แสดงว่าในความหมายทำนองนี้อยุธยาสืบสำนวนต่อลงมาได้ แต่พอพูดไปอย่างนี้เดี๋ยวก็ไปชี้ช่องให้อีกว่า ก็มาลอกไปจากพวกนี้น่ะซิ ผมก็ไม่ว่าอะไรหรอก คิดว่าคนที่มีความเป็นธรรมในการฟังจะมีอยู่มาก

“ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” บอกไปลอกจากจารึกหลักที่ ๕ ที่มีกล่าวว่า “ใส่คุณในปลายาในข้าว” มันเป็นคนละความหมายกัน “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” นั้นเขาหมายถึง ความสมบูรณ์ในไตรภูมิกถาของพระเจ้าลิไทย ท่านแปลงต่อมาอีกนิดหนึ่งว่า “ทั้งข้าวในนา ทั้งปลาในน้ำ” สำนวนมันเคลื่อนมาได้อย่างนี้อยุธยาในกฎหมายตราสามดวงใช้ **“ทำน้ำเอาปลา ทำนาเอาข้าว”** แสดงว่าเขาสามารถสืบทอดวัฒนธรรมลงมาได้

“เจ็บท้องข้องใจ” สำนวนนี้ที่ใกล้กันมากที่สุด คือคนไทยทางล้านนาเขาใช้ **“แสบท้องไหม้ใจ”** ทางสุโขทัยบอก **“เจ็บท้องข้องใจ”** ทางโน้นบอกมันแสบที่ท้องและไหม้ที่ใจ ผมไม่เห็นแปลกอะไรเลย

“ตีหนังวังช้าง” อยุธยาใช้ **“วังช้าง”** ปักษ์ใต้เขาใช้ **“ตัดหนังวังช้าง”** หรืออยุธยาก็มีใช้แต่เคลื่อนกันไปบ้าง

ส่วนคำบางคำที่คุณพิริยะมั่นใจว่าไม่มีใช้ในจารึกสุโขทัย ผมกับท่านอาจารย์ประเสริฐได้ไปหาเอาไว้ให้เช่นคำว่า **“บำเรอ”** คงไปนึกถึงเรื่องนางนพมาศมากไป จึงนึกถึงแต่นางบำเรอแล้วเหมาว่าเป็นถ้อยคำสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมันไม่ใช่ จารึกหลักที่ ๖๒ (ลำพูน) เขามีคำว่า **“บำเรอ”** ใช้ จารึกหลักที่ ๑๐๖ (วัดช้างล้อม) ก็มี และจารึกหลักที่ ๙๔ มีอยู่ด้วยเช่นกัน

“ช่าง” อะไรต่อมิอะไรทั้งหลาย คุณพิริยะบอกไม่มีในจารึกสุโขทัย ท่านอาจารย์ประเสริฐกับผมหากันแทบแย่เหมือนกัน แต่ก็มีอยู่ในจารึกหลักที่ ๑๐๖ จารึกหลักที่ ๑๐๒ แผ่นชาดกวัดศรีชุมมีช่างเกวียน จารึกหลักที่ ๕๔ ช่างลุ และจารึกหลักที่ ๕๒ ช่างหล่อ เขามีใช้กันทั้งนั้น ถ้าสุโขทัยเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อนไม่มีช่างจะสร้างขึ้นได้อย่างไร? ยังสร้างพระอะไรต่อมิอะไรอีกมาก นับว่าเป็นการใช้เหตุผลที่ประหลาดพอดู

“ปราสาท” คุณพิริยะบอกไม่มีในจารึกสุโขทัย จารึกหลักที่ ๖๒ (วัดพระยืน) ภาษาไทยชัดๆ มีคำว่าปราสาท เอามาเปิดดูกันก็ได้ แต่บังเอิญเขาจัดจารึกหลักที่ ๖๒ แยกไปไว้เป็นเมืองเหนือ ที่จริงเป็นจารึกสุโขทัยเลยทำให้ติดตามขึ้นไปไม่ถึง ในจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมรก็มีใช้ จารึกหลักที่ ๑๐๒ ภาษาบาลีใช้ **“ปาสาโท”** ดังนั้นคำว่าปราสาทมีใช้ในจารึกสุโขทัยแน่นอน

“...กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ...” (จากจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๒ บรรทัด ๒๓-๒๔) พระอัฏฐารศนั้น เชื่อกันว่าคือพระพุทธรูปยืนสูง ๑๘ ศอก ไทยเราได้รับคติมาจากชาวลังกา และปรากฏพบในสุโขทัยหลายองค์ ดังเช่นองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในอาคารทรงมณฑปภายในวัดมหาธาตุ กลางเมืองสุโขทัย

"...เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้
มีตลาดปสาน มีพระอจนะ..."
(จากจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๓ บรรทัด ๑-๒)
พระอจนะภายในมณฑปวัดศรีชุม
ทางทิศเหนือของเมืองสุโขทัยนี้
กรมศิลปากรซ่อมปฏิสังขรณ์ขึ้นจากของเดิม
ซึ่งมีเค้าพระพักตร์ส่อว่า
เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบอยุธยา

"อร่อย" คุณพิริยะว่าในจารึกหลักที่ ๑ ใช้ผิดฝาผิดตัวไม่เหมาะสม ดูเป็นคำพูดส่วนตัวจนเกินไป ผมเห็นว่าในไตรภูมิกถาของพระเจ้าลิไทยเขามีใช้คำ **"อร่อย"** มหาชาติคำหลวงของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กาพย์มหาชาติ และไตรภูมิโลกวินิจฉัยในรัชกาลที่ ๑ ก็ใช้ไม่จำเป็นอะไรหรอก แม้ในวรรณกรรมศาสนาเขาก็ใช้กันได้

สุดท้ายนี้ผมอยากจะพูดอีกสักนิดคือ คำ **"พระพุทธสาสน"** หรือ **"พระพุทธศาสนา"** ในจารึกหลักที่ ๑ คุณพิริยะมั่นใจว่าคำนี้นำออกมาจากไตรภูมิโลกวินิจฉัย ซึ่งแต่งในรัชกาลที่ ๑ ฉะนั้นอะไรที่ก่อนยุครัตนโกสินทร์แล้วใช้คำว่า **"พระพุทธศาสนา"** ย่อมจะถือว่าทำปลอม ผมกับท่านอาจารย์ประเสริฐเห็นว่าอย่างนี้แย่เหมือนกัน จึงได้ลองไปค้นดูในจารึกหลักที่ ๒ ที่คุณพิริยะชอบอ้างนั้น ก็มีคำว่า **"พุทธศาส"** ใช้ตรงกับในจารึกหลักที่ ๖๙ (วัดปราสาท เชียงราย พ.ศ. ๒๐๓๙) และจารึกหลักที่ ๔๙ มีคำว่า **"พุทธศาสนา"** ส่วนจารึกล้านนากับอีสานไม่ต้องไปพูดถึง มีใช้อยู่มากทีเดียว ฉะนั้นจะต้องระวัง หาไม่ผมจะถือว่า จารึกเหล่านี้คุณพิริยะอย่านำเอามาใช้ในวงวิชาการอีกต่อไปเพราะมันเป็นของปลอม ล้วนมีมาก่อนรัตนโกสินทร์ทั้งนั้น นอกจากนี้ยังมีในเอกสารชินกาลมาลีปกรณ์ในรูป **"พุทธสาสเน"** จักรวาลทีปนีก็มี นันโทปนันท-สูตรคำหลวงใช้ **"พุทธศาสนา"** คำฉันท์สรรเสริญพระเจ้าปราสาททองใช้ **"พระพุทธศาสนา"** เหมือนกัน และนิทานอิหร่านราชธรรมมีคำว่า **"พระพุทธศาสนา"** ยังมีอีกมาก ฉะนั้นเอกสารวรรณกรรมพวกนี้คงจะต้องถือว่าถ้าไม่แต่งแทรก ก็แต่งปลอมตามทัศนะของคุณพิริยะ วันนี้ผมคิดว่าจะพูดเพียงแค่นี้ก่อน

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ขอบคุณนะครับ ผมหวังว่าเราคงจะได้ความรู้ขึ้นเป็นอันมาก แล้วก็จะได้เห็นว่าทั้ง ดร.ประเสริฐ และคุณศุภวัฒย์ ก็ได้ไปค้นคว้าหลักฐานขึ้นมาโต้แย้งอย่างละเอียดมาก ดร.ประเสริฐอยากจะขอพูดต่อไปอีกสัก ๕ นาที

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

ดร.พิริยะ เห็นว่านักปราชญ์พระองค์หนึ่งได้ใช้ระเบียบการค้นคว้าที่ผิดพลาดและบกพร่อง เราก็น่าจะศึกษาว่าระเบียบวิธีค้นคว้าของ ดร.พิริยะ เป็นอย่างไร

ถ้าจารึกหลักที่ ๑ ตรงกับจารึกสุโขทัยหลักอื่น ท่านก็จะสรุปว่าลอกมาจากจารึกนั้นๆ แม้จะเป็นจารึกที่เพิ่งค้นพบกันใหม่ๆ ก็สงสัยว่าผู้เขียนหลักที่ ๑ อาจจะเคยเห็นหลักนั้นมาก่อนแล้ว อย่างพระนามขุนศรีอินทราทิตย์ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์และตำนานใดเลย ไม่มีใครทราบมาก่อนเลย แต่ปรากฏอยู่ในจารึกหลักที่ ๒ ซึ่งซ่อนอยู่ในอุโมงค์วัดศรีชุม ตามคำบอกเล่าของพระยาสโมสรสรรพการ ซึ่งเป็นผู้นำจารึกมา ดร.พิริยะก็ว่าพระยาสโมสรสรรพาการพูดเมื่ออายุ ๗๕ ปี เชื่อไม่ได้คงจะไม่ได้นำมาจากวัดศรีชุม อย่างนี้เป็นต้น ถ้าข้อความไม่มีในจารึกอื่น ดร.พิริยะจะไปดูจากเอกสารโบราณแล้วก็สรุปว่า คัดมาจากเอกสารโบราณนั้น ถ้าเอกสารนั้นมีข้อความตรงกับจารึกหลักที่ ๑ แต่ ดร.พิริยะ ไม่ชอบก็จะสรุปว่า เอกสารนั้นเขียนเติมขึ้นภายหลัง คำหรือข้อความในจารึกหลักที่ ๑ ที่มีในจารึกและเอกสารอื่นก็จะสรุปว่า ใช้ถ้อยคำไม่มีความหมายบ้าง เป็นสำนวนสมัยรัตนโกสินทร์บ้าง ไปเอาภาษาถิ่นล้านนา ภาษาถิ่นอีสานมาใช้บ้าง ไปเอาภาษากวีนิพนธ์จากยวนพ่ายมาใช้บ้าง

ภาษาถิ่นนั้นเกิดจากคนที่พูดภาษาเดียวกัน แล้วแยกย้ายไปอยู่ห่างกัน การคมนาคมไม่สะดวก ใครไปอยู่ถิ่นไหนก็ติดต่อยืมคำของเพื่อนบ้าน เช่น ปักษ์ใต้ยืมคำจากมลายู อยุธยายืมคำเขมร ไทยเราก็ไปยืมคำจีน แล้วก็เลือกใช้คำต่างๆ กันเช่น ภาคกลางเรียกว่า **“ต้นไม้”** ล้านนาเรียกว่า **“เค้าไม้”** แต่ออกเสียงเป็น **“เก๊าไม้”** อีสานเรียก **“กกไม้”** แต่จะมีคำที่ยังใช้ร่วมกันอยู่ ทำไมจะไปเข้าใจว่า จารึกหลักที่ ๑ ไปนำเอาคำภาษาถิ่นมาใช้เล่า จารึกหลัก ๑ นั้น คนภาคกลางอ่านไม่ค่อยเข้าใจ คนปักษ์ใต้ว่าเขียนเป็นภาษาปักษ์ใต้ คนล้านนาว่าเขียนเป็นภาษาล้านนา คนอีสานบอกว่าเขียนด้วยภาษาอีสาน พวกไทยใต้ในเมืองจีนบอกอ่านจารึกหลักที่ ๑ รู้เรื่องดีแต่อ่านบทความของคนกรุงเทพฯ ไม่ค่อยจะเข้าใจ ทั้งนี้จะสรุปว่าภาษาในจารึกหลักที่ ๑ เป็นภาษาไทยเก่าจริงๆ ได้หรือไม่ ในการตีความนั้น ดร.พิริยะได้เว้นวรรคผิดบ้างดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แล้วตีความหมายผิดอีก

นอกจากนี้ยังวางเมืองต่างๆ ไว้ผิดที่ เช่น บอกว่าศรีสัชนาลัยอยู่ที่พิษณุโลก ส่วนสระหลวงสองแควอยู่เสียที่นครสวรรค์ นักประวัติศาสตร์ทั่วไปจะไม่เห็นด้วย จะขอยกหลักฐานเพียง

"...เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท..." (จากจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๓ บรรทัด ๑-๒) เชื่อว่า "ปราสาท" ที่กล่าวถึงคือวัดพระพายหลวง ซึ่งเป็นกลุ่มโบราณสถานกลุ่มใหญ่แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองสุโขทัย หลักฐานที่วัดนี้ ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุจากการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี รูปแบบของประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะปราสาทแบบเขมร ๓ หลัง ที่ยังคงเหลือเพียงหลังเดียว ตลอดจนการวางผังของวัด ยืนยันถึงการมีอยู่ ก่อนการสร้างเมืองสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๐ อย่างเห็นได้ชัด

๒-๓ อย่าง เพราะเวลาหมดไปแล้วนะครับ ชื่อทำเนียบในกฎหมายตราสามดวง หน้า ๑๗๕ ว่า **"ออกญาเกษตรสงครามรามราช แสนยาธิบดี ศรีสัชนาลัย อภัยพิริยบรากรมพาหุ พระยาสวรรคโลก"** ก็แปลว่า ศรีสัชนาลัยก็คือสวรรคโลกอยู่ด้วยกันนะครับ ส่วนอีก ๒ หน้าก่อนนั้นก็มี **"เจ้าพระยาสุรสีห์พิศมาธิราช ชาดพัทญาธิเบศวราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุเมืองพิษณุโลกเอกอุ"** ก็แสดงว่าศรีสัชนาลัยไม่ใช่พิษณุโลก และนอกจากนั้นก็มีในหน้า ๕๑๑ บอกศรีสัชนาลัย เมืองสุโขทัย เป็นคู่หนึ่งแล้ว เมืองกำแพงเพชร เมืองพิษณุโลก เมืองชัยนาทบุรี ชัยนาทของสุโขทัยก็คือ **"สองแคว"** เพราะฉะนั้น พิษณุโลกก็คือสองแคว ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ก็บอกว่าพระยายีบาไปพึ่งพระยาพิษณุโลกเมืองสองแคว วันวลิตและพงศาวดารพม่า ก็เรียกพระมหาธรรมราชาซึ่งครองเมืองพิษณุโลกว่า **"เจ้าฟ้าสองแคว"** เมื่อวางเมืองผิดแล้ว ดร.พิริยะก็เลยสรุปว่า พระศรีรัตนมหาธาตุในศรีสัชนาลัยของพ่อขุนราม ก็คือ พระมหาธาตุเดิม ซึ่งจะเปลี่ยนรูปมาเป็นพระศรีรัตนมหาธาตุในพิษณุโลก เมื่อวางเมืองศรีสัชนาลัยไว้ผิดที่ ก็เลยไปดูพระศรีรัตนมหาธาตุในพิษณุโลก ว่าเดิมเป็นพระศรีรัตนธาตุของศรีสัชนาลัย อย่างนี้แล้ว

ประวัติศาสตร์ศิลป์ของ ดร.พิริยะ จึงพลอยคลอนแคลนไปด้วยอย่างน่าเสียดาย มีเรื่องที่ตีความผิดอีกมากมายแต่เวลาหมดไปแล้ว ผมก็จะพูดแต่เพียงว่าจารึกสุโขทัยหลายหลัก รวมทั้งหลักที่ ๒ สดุดีว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นปราชญ์รู้ธรรม พระองค์จะไม่ทรงสร้างพระพุทธรูปไว้เลยหรือ? เห็น ดร.พิริยะ บอกว่า พระพุทธรูปตามหลัก ๑ ไม่เก่าไปถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงเลย แปลว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่เคยสร้างพระพุทธรูปในสุโขทัยเลยหรือ? พระอัฏฐารศ พระอัจนะ ก็ไม่เก่าถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหง รวมทั้งขดานหินก็มีลาย ซึ่งเป็นลายสมัยรัตนโกสินทร์นี่เอง ฉะนั้นก็ใคร่จะขอทูลถามท่านสุภัทรดิศ ในเรื่องเหล่านี้

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ผมก็ไม่ได้พูดมานานนะครับ ก็ขอพูดบ้าง คือว่า ดร.พิริยะอ้างว่า พระพุทธรูปสมัยพ่อขุนรามคำแหงเป็นพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง ผมก็อยากจะขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า พระพุทธรูปสมัยอู่ทองนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร ก็จะเห็นว่าพระพุทธรูปสมัยอู่ทอง โดยเฉพาะรุ่นแรก คือรุ่นที่ ๑ นั้นมีลักษณะเป็นทวารวดีปนกับขอมหรือลพบุรี แล้วก็เกิดขึ้นทางภาคกลางของประเทศไทยแถบชัยนาท สรรคบุรี แต่ ดร.พิริยะนั้น ผมขอพูดตามตรงนะครับ ก็ไม่ใช่นินทาเพราะต่อหน้าก็เคยพูด คือเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ท่านทั้งหลายที่ติดตามอ่านหนังสือของ ดร.พิริยะจะเห็นว่าเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา แต่ ดร.พิริยะ เป็น ดร.จากฮาวาร์ด ซึ่งคนก็อยากจะเชื่อ แล้วก็เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ก็ถ้าเผื่อพวกเราซึ่งเป็นอาจารย์เหมือนกันไม่คอยแก้คอยรั้งเดี๋ยวมันก็เตลิดเปิดเปิงไปกันใหญ่นะครับ เพราะฉะนั้นจึงต้องมานั่งพูดอยู่ที่นี่ ซึ่งความจริงไม่ได้เกลียดชัง ดร.พิริยะเลย ชอบกันด้วยแต่ว่าจำเป็นจะต้องทำ

ผมได้ยินแหม่มคนหนึ่งเล่าให้ผมฟังว่า ดร.พิริยะไปเลคเชอร์ เผอิญผมไม่ได้ไป แหม่มคนนั้นเขาฟังเสร็จแล้วเขาก็ติดตามอ่านหนังสือ ก็บอกว่า ดร.พิริยะ “You contradict yourself” คือหมายความว่าขัดคอตัวเอง ถ้าเผื่อไปอ่านหนังสือแล้ว ดร.พิริยะตอบว่า “You have to read my latest book” มันก็เป็นคำที่ประกาศขายหนังสือดีเหมือนกันนะครับ

ย้อนกลับมาถึงพระพุทธรูปสมัยอู่ทองนี่นะครับ คือ ดร.พิริยะบอกว่า พระพุทธรูปสมัยพ่อขุนรามคำแหงควรจะเป็นอู่ทอง ผมอยากเสนออีกนิดหนึ่งว่า ในสุโขทัยเราได้ค้นพบพระพุทธรูปอู่ทองจริง แต่ว่าอาจจะนำขึ้นไปสมัยอยุธยาก็ได้ นอกจากนั้นศิลปะลำพูน หรือหริภุญชัยตอนปลาย คือ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ ลงมาก็เป็นลักษณะทวารวดี เพราะแต่ดั้งเดิมขอมเข้ามาปน คือ ลักษณะส่วนประกอบมันเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ที่เจอที่สุโขทัยนี่อาจจะขึ้นไปจากทางใต้ หรือลงมาจากทางเหนือก็ได้ อันนี้ก็ต้องลองค้นกันต่อไป พอมาถึงพระอัจนะ ดร.พิริยะอ้างว่าเคยเห็นรูป และพระพักตร์เป็นแบบอยุธยาก่อนที่จะซ่อมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ อันนี้ผมก็เห็นว่าไม่แปลกอะไร เพราะว่าพระพุทธรูปปูนปั้นนั้นชำรุดได้ แล้วสมัยอยุธยาเขาก็อาจจะซ่อม เพราะตามพระราชพงศาวดารว่าสมเด็จพระนเรศวรก่อนที่จะเข้าตี

เมืองศรีสัชนาลัย ตอนนั้นศรีสัชนาลัยแข็งเมือง คือเชื่อว่าพม่าจะชนะ ก็ได้ไปประชุมพลให้ทำสาบานที่วัดศรีชุม ก็คงไปกระทำที่พระวิหารนี้ เพราะฉะนั้นก็แสดงว่าสมัยอยุธยาเขาก็รู้จัก เพราะฉะนั้นเขาอาจจะซ่อมก็ได้นะครับ คือว่าสมเด็จพระนเรศวรคงไม่ไปทำในวิหารที่พระพุทธรูปหักพังอยู่ สำหรับขดานหินนั้น **ดร.สันติ เล็กสุขุม** ซึ่งค้นคว้าเรื่องลวดลาย รายงานว่า ลวดลายที่พระแท่นพัฒนามาจากลวดลายขอม

วัดช้างล้อมที่สุโขทัยนั้น จะเป็นพ่อขุนรามคำแหงสร้างหรือไม่ก็แล้วแต่ เพราะในจารึกหลักที่ ๑ ไม่ได้เรียกว่าวัดช้างล้อม แต่เท่าที่ขุดแต่งดูก็ปรากฏว่ารูปช้างอาจจะมาเติมทีหลัง เพราะว่าใต้ฐานนั้นมีเสา มีบัวหัวเสา ซึ่งแสดงว่ารูปช้างอาจจะเติมทีหลัง เพราะฉะนั้นก็ไม่เกี่ยว และที่บอกว่า พัฒนาจากช้างรูปนูนมาเป็นช้างรูปปั้นยืนเต็มตัว ข้อนี้ผมไม่เห็นด้วย เพราะเจดีย์รุวัณเวริ เมืองอนุราธปุระ ที่เกาะลังกา ซึ่งสร้างมาตั้งแต่พระเจ้าทุษฐคามณี มีการต่อเติมทีหลัง แต่อย่างน้อยก่อนสมัยสุโขทัยช้างก็ยืนเต็มตัวแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อเรารับมาจากลังกาช้างยืนเต็มตัวแล้ว ไม่จำเป็นที่ว่าจะต้องมาพัฒนากันในเมืองไทย

มีอีกข้อหนึ่งที่ผมอยากจะอ้างเป็นข้อสุดท้ายแต่ไม่ใช่ของผมเป็นของ **ดร.วินัย พงษ์ศรีเพียร** ซึ่งนั่งอยู่ที่นี่ ท่านอ้างว่าจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ นี้เชื่อได้ว่าเป็นของพ่อขุนรามคำแหงจริง เพราะว่าใช้ศักราชเป็นมหาศักราช คือท่านบอกว่าถ้ารัชกาลที่ ๔ จะปลอม ท่านคงไม่รู้จักมหาศักราช ท่านคงใช้จุลศักราช เพราะเหตุว่าจุลศักราชนั้นใช้มาตั้งแต่เสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ ๑ และใช้มาเรื่อย สมัยรัตนโกสินทร์ก็ใช้จุลศักราชตลอดเวลา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นพุทธศักราชในรัชกาลที่ ๖ นี่เอง เราไม่เคยใช้มหาศักราชเลย แต่ว่าจารึกหลักที่ ๑ ใช้มหาศักราช เพราะฉะนั้นถ้ารัชกาลที่ ๔ ปลอม ท่านก็คงจะใช้จุลศักราชเป็นแน่

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

มีเรื่องที่ท่านจันทร์จิรายุ (ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี) ได้ทรงนิพนธ์ลงในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม บอกว่าถ้าฝ่ายที่เชื่อว่าจารึกหลักที่ ๑ เขียนโดยพ่อขุนรามคำแหง ก็ให้ถาม ดร.ประเสริฐดูว่า ทำไมเขียนถึง ๔ หลัก ถ้าตอบไม่ได้ก็ให้เลิกเชื่อว่าพ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้ที่นิพนธ์หลัก ๑ แล้วก็ให้ถามฝ่ายที่เชื่อว่ารัชกาลที่ ๔ เป็นผู้ทำ โดยถาม ดร.พิริยะ ว่าทำไมจึงเขียนเป็น ๔ หลัก ถ้าตอบไม่ได้ก็ให้เลิกเชื่อ แต่ให้เชื่อวิคเกอรีซึ่งเชื่อตามท่านจันทร์ฯ ว่าหลักที่ ๑ นี้ทรงพระราชนิพนธ์โดยพระเจ้าลิไทย ผมก็ขอตอบท่านจันทร์ฯ ในที่นี้ว่า มีจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่สร้างอย่างเดียวกัน ๕ หลัก ไปวางตามเมืองต่างๆ และจารึกหลักที่ ๓ ได้กล่าวว่า ที่เขียนจารึกหลักที่ ๓ สูงท่วมหัวนี้บอกว่า **"คันสะเล็กสะน้อย"** คือเขียนไว้เล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น จารึกที่มีความพิสดารนั้นอยู่ในจารึกต่างๆ สี่เมือง เพราะฉะนั้นถ้าพระเจ้าลิไทยบอกว่ามีจารึก ๔ หลัก แล้วท่านจันทร์ฯ ทรงกังขาว่าสร้างทำไมตั้ง ๔ หลัก ก็เป็นอันต้องเชื่อว่าพระเจ้าลิไทยไม่ได้สร้างจารึกหลักที่ ๓ ผมขอตอบเพียงเท่านี้

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ผมคิดว่าจะปิดการอภิปรายราวๆ หนึ่งทุ่มเหลือเวลาเล็กน้อย จะมีท่านผู้ใดถามอะไรบ้างไหมครับ เพราะผมเข้าใจว่าคงจะมีคนที่อยากถามบ้าง ไม่ทราบว่าใต้ฝ่าพระบาทจะทรงพระดำรัสถามสิ่งใดบ้างพระพุทธเจ้าค่ะ มีท่านผู้ใดอยากจะถามเชิญเลยนะครับ

ถาม

เรื่องที่กระผมจะถามนั้น ไม่ได้เกี่ยวกับเนื้อหาโดยตรงในนี้ แต่บังเอิญก็เกี่ยวกับหลักที่ ๑ คือ เมื่อตีพิมพ์สระ พยัญชนะเป็นอักษรปัจจุบันอยู่แล้ว แต่ส่วนวรรณยุกต์โท กรมศิลปากรยังห่วงที่จะรักษารูปวรรณยุกต์สุโขทัยไว้ซึ่งมันเท่ากับจัตวาของปัจจุบันเมื่อถอดออกจากศิลาจารึกสระ พยัญชนะ เป็นอักษรปัจจุบันแล้ว แต่เหตุไฉนจึงยังรักษาวรรณยุกต์ไม้โทของสุโขทัยไว้ผสมไม่ทราบครับ?

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

ตอบ

ขออธิบายว่าไม้จัตวานั้น ได้เปลี่ยนมาเป็นไม้โทในภายหลัง แต่กรมศิลปากรต้องการบอกไว้ว่าในสมัยนั้นใช้รูปแบบไม้จัตวาเท่านั้นเอง

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

มีท่านผู้ใดจะถามอะไรอีกบ้างไหมครับ? ถ้าไม่มีผมขอเชิญท่านคณบดี คณะโบราณคดี ผมขอโทษอยากจะถามนิดหนึ่ง ผู้ที่นั่งนี้คงมีทั้งโปรทั้งคอนนะครับ คือว่าไม่ใช่หมายความว่ามานั่งนี้แล้วมีโปรหมด เดี๋ยว ดร.พิริยะ ก็จะเสียใจแย่ มีมั้ยครับคอนก็ได้ครับขึ้นมาค้าน เมื่อไม่มีก็ขอเชิญครับ

อาจารย์พุฒ วีระประเสริฐ

ในลำดับต่อไป กระผมก็ใคร่จะขอกราบเรียนเชิญท่านศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล นายกสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย มอบของที่ระลึกให้แก่ท่านผู้อภิปรายในวันนี้

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานประกาศสักเล็กน้อย คือมีประกาศว่า สำหรับผู้ที่สนใจจะเป็นสถาบันหรือโรงเรียนก็แล้วแต่ ถ้าอยากจะได้เทปบันทึกการพูดในวันนี้นะครับ ให้ขอจากสมาคมโบราณคดี ซึ่งอยู่ที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ จะได้ไปเปิดให้นักศึกษาฟังนะครับ ส่วนวีดีโอซึ่งได้บันทึกไว้เช่นเดียวกัน ถ้าท่านส่งเทปเปล่ามา ทางสมาคมโบราณคดีก็จะบริการอัดเทปให้ครับ

คำอภิปรายเรื่อง “ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑”*

นายวิระ รมยรูป

ขอประทานกราบทูลทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า นายวิระ รมยรูป กรรมการรองผู้จัดการใหญ่ธนาคารกรุงเทพ จำกัด รู้สึกซาบซึ้งในพระกรุณาธิคุณที่ใต้ฝ่าพระบาทเสด็จพระราชดำเนินมายังธนาคารแห่งนี้ อันนับเป็นสิริมงคลสูงยิ่งและยังเป็นความปลาบปลื้มปิติที่ปวงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจักได้มีโอกาสถวายการรับรองใต้เบื้องพระยุคลบาทด้วยความจงรักภักดี

อนึ่งในวาระนี้ ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานพระราชานุญาตเบิกหม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์ ซึ่งเป็นนายกของสยามสมาคมฯ เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลรายงานวัตถุประสงค์ของการจัดการอภิปรายในครั้งนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอพระราชทานกราบทูลทรงทราบฝ่าพระบาท การอภิปรายเรื่องศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ที่กระทำในวันนี้ ก็โดยพระดำริของใต้ฝ่าพระบาท ซึ่งนอกจากจะทรงพระดำริเริ่มให้มีการอภิปรายแล้ว ก็ยังทรงมีพระอุตสาหะดำเนินการต่างๆ เพื่อให้การอภิปรายนี้เกิดขึ้น อันจะเป็นวิทยาทานแก่บรรดา ครู อาจารย์ นักวิชาการและประชาชนทั่วไป ที่มีความสนใจในเรื่องนี้ ซึ่งนับว่าเป็นพระกรุณาล้นเกล้าล้นกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้าในนามของบรรดาผู้ที่อยู่ในหอประชุมนี้ทุกๆ คน ใคร่ขอประทานพระอนุญาตได้กราบถวายบังคมแทบใต้ฝ่าพระบาทด้วยความสำนึกในพระกรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า

บัดนี้ก็ถึงเวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบบังคมทูลอัญเชิญใต้ฝ่าพระบาทขึ้นประทับบนเวที และทรงกล่าวเปิดการอภิปรายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

---

* สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๓๒ และพิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๓๓

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่มีผู้สนใจในเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งเรารู้จักในนามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ตั้งแต่เรียนประวัติศาสตร์ไทยกันมาในโรงเรียน ทุกคนจะยิ่งคุ้นกับรูปร่างของศิลาจารึกหลักนี้ เมื่อในปี ๒๕๒๖ ซึ่งเป็นปีที่มีการฉลองครบ ๗๐๐ ปีของลายสือไทย ซึ่งพ่อขุนได้เป็นผู้ใส่ไว้ คำว่า **“ใส่”** นี้ ก็ยังไม่กระจ่างนักตามที่ดอกเตอร์เกทนี่ได้กล่าวไว้จะแปลว่า คิดขึ้นหรืออะไรอื่น เช่น ช่อมแซมก็ได้ซึ่งเป็นคำแปลที่ว่าช่อมแซมนั้นเป็นคำแปลในภาษา **“ไต”** ตระกูลหนึ่ง ภาษา **“ไทย”** ตระกูลหนึ่ง

ข้าพเจ้าขอเล่า ทำไมข้าพเจ้าจึงสนใจเรื่องหลักที่ ๑ นี้ขึ้นมา เมื่อ ๓ - ๔ ปีมาแล้ว มีผู้มาพูดให้ฟังว่า เขาพูดกันว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ พ่อขุนรามคำแหงอาจไม่ใช่ผู้ทำขึ้นก็ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องถามทันทีอย่างทุกคนคงอยากถามว่า **“ใครเล่าเป็นผู้ทำขึ้นมา?”** เมื่อได้ยินคำตอบก็ออกจะตกใจและไม่เชื่อ คิดว่าเขาคงพูดเล่น ซึ่งก็ไม่เห็นเป็นเรื่องตลกจนนิดเดียว เรื่องก็เงียบไปพักหนึ่ง จนถึงปี ๒๕๓๐ นานๆ ทีจะมีผู้มาถามว่า ได้ยินไหมเรื่องหลักที่ ๑ นี้ ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๓๐ ดอกเตอร์ไมเคิล วิคเกอรี จากมหาวิทยาลัยอัลเดอเลด ในออสเตรเลีย ได้เสนอบทความในการประชุมไทยศึกษา ณ กรุงแคนเบอร่า ซึ่งตั้งคำถามว่า **“ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นของเก่าจริงหรือเป็นของสร้างขึ้นมาภายหลัง”** ต่อจากนั้น นิตยสารศิลปวัฒนธรรมได้ลงบทความเกี่ยวกับ การปลอมหลักที่ ๑ นี้มาบ่อยๆ นับได้ ๕ - ๖ เล่ม พร้อมทั้งฉบับพิเศษโดยเฉพาะอีกด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ข้าพเจ้าอยู่ต่างประเทศหลายเดือน จึงไม่ได้มีโอกาสไปฟังปาฐกถาของ ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์ ที่แสดงที่สยามสมาคมและที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ก็ได้รับฉบับที่พิมพ์ออกมาภายหลัง เมื่อหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ชักชวนให้ไปฟังการอภิปรายที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๓๑ ข้าพเจ้าก็รับด้วยความยินดี ผู้อภิปรายก็คือ ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร และหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี โดยมีหม่อมเจ้าสุภัทรดิศเป็นผู้ดำเนินรายการและอภิปรายด้วย การอภิปรายนั้นเป็นการตอบไม่ใช่โต้ตอบสิ่งที่ดอกเตอร์พิริยะได้พูดไว้ก่อน เมื่อจบการอภิปรายแล้ว ข้าพเจ้าก็ทูลถามหม่อมเจ้าสุภัทรดิศว่า ทำไมจึงไม่เชิญดอกเตอร์พิริยะมาเสียด้วยจะได้ไม่เสียเวลาแล้วทันใจดีด้วย ไม่ต้องคอยเป็นเดือนๆ กว่าจะตอบกัน ท่านสุภัทรรับสั่งตอบว่า **“ข้าพระพุทธเจ้าเชิญเขา เขาก็ไม่มาหรอก แต่ถ้าใต้ฝ่าพระบาทเชิญเขา เขาอาจจะมาก็ได้”** ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าน่าจะลองจัดดู ด้วยเหตุว่าเดี๋ยวนี้มีผู้ได้ยินเรื่องหลักที่ ๑ ปลอมหรือไม่ปลอมมานานและมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงคิดว่ามีผู้อยากทราบว่าเรื่องเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ศึกษาปัญหานี้มาก่อน ในการอภิปรายครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงขอวิงวอนให้ผู้มาอภิปรายพูดกับประชาชนทั่วไป ไม่ใช่พูดดังที่จะพูดระหว่างนักวิชาการกันเอง

ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าขอพูดถึงหลักบางหลัก ซึ่งผู้อภิปรายคงจะต้องเอ่ยถึงก่อนอื่น ขอกล่าวถึงเลขที่ของหลักต่างๆโดยขออนุญาตใช้ข้อความจากหนังสือของดอกเตอร์พิริยะ...ไหนๆ มีหนังสือขายอยู่แล้วข้างหน้าก็ขอโฆษณาให้ด้วย ไม่คิดอะไรด้วย ไม่รับเปอร์เซ็นต์ นี่คือหนังสือของดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์ ชื่อว่า... (อ่านข้างหน้าลำบากหน่อย เพราะเป็นอักษรพ่อขุนรามคำแหง) **"จารึกพ่อขุนรามคำแหงการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ"** ในนี้ก็มีเรื่องที่ดอกเตอร์พิริยะได้พูดในการปาฐกถาสองแห่ง และมีเพิ่มเติมอีกมาก...โฆษณาฝ่ายหนึ่ง ก็ต้องโฆษณาอีกฝ่ายหนึ่งด้วย มีหนังสือเล่มใหม่ที่เพิ่งได้รับชื่อว่า **"คำอภิปรายศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม"** โดยสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดทำ หนังสือเล่มนี้เป็นการเล่าถึงการอภิปรายที่มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงเมื่อสักครู่ ดอกเตอร์พิริยะได้เขียนว่าส่วนมากศาสตราจารย์เซเดส์ ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสที่มาเป็นผู้ดูแลหอพระสมุดวชิรญาณอยู่พักหนึ่งจะเป็นผู้ชำระ และแปลจากจารึกสุโขทัย โดยรวบรวมตีพิมพ์ขึ้นในหนังสือ **"ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย"** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ (นี่ยังเป็นคำพูดของดอกเตอร์พิริยะอยู่) ศาสตราจารย์เซเดส์เข้าใจว่าน่าจะได้พบสิ้นเชิงแล้ว จึงเห็นสมควรพิมพ์รวมเป็นเล่มได้จารึกในเล่มนี้มี ๑๕ หลัก ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ ได้ให้หมายเลขไว้ตามอายุเวลาที่ปรากฏในจารึกหรือตามคาดคะเนของท่าน ดังนั้นศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงจึงเป็นหลักที่ ๑ เพราะเป็นจารึกภาษาไทยหลักแรก ในปี ๒๔๗๒ ศาสตราจารย์เซเดส์ได้ตีพิมพ์ **"ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ ๒ จารึกกรุงทวารวดี เมืองละโว้ และเมืองประเทศราชขึ้นอยู่กับเมืองศรีวิชัย"** จารึกเหล่านี้เก่ากว่าจารึกสุโขทัยแต่ก็มีหมายเลขเรียงต่อไปคือ ๑๖ - ๒๙ ต่อมาสำนักนายกรัฐมนตรีได้ตีพิมพ์หนังสือ **"ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓"** ในปี ๒๕๐๘ หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ศิลาจารึกตั้งแต่หลักที่ ๓๐ - หลักที่ ๘๔ การตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทำให้หมายเลขที่ของศิลาจารึกคละเคล้ากันไปทั่วทุกภาค และการเรียงอายุเวลาของศิลาจารึกก็ยิ่งสับสนมากขึ้น ต่อไปก็ได้มีอีกหลายเล่มจนถึงเล่มเท่าที่ข้าพเจ้าได้หาพบ เล่มที่ ๖ ภาค ๒ ซึ่งไปถึงหลักที่ ๒๘๔

อยากจะพูดถึงหลักสำคัญๆ ซึ่งข้าพเจ้าได้ถามผู้ที่จะอภิปรายแล้ว ว่าน่าจะพูดถึงหลักไหนบ้าง เพราะผู้ที่อภิปรายนี้คงจะพูดถึงหลักที่ ๔ หลักที่ ๓ อะไรเช่นนี้ และเราก็ต้องทราบเองว่าหลักที่ ๔ หลักที่ ๕ คืออะไร เพราะฉะนั้นหากข้าพเจ้าจะพูดถึงหลักพวกนี้ ถ้าท่านมีดินสอก็จดไว้นิดหน่อย ถ้าท่านเป็นนักวิชาการในเรื่องนี้ก็คงจะทราบดีอยู่แล้ว หลักที่ ๑ ก็คือศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ได้กล่าวกันมาว่ารัชกาลที่ ๔ ทรงนำมาพร้อมกับหลักที่ ๔ และมนังศิลาบาตรคือพระแท่นศิลานั้นมาพร้อมกัน และเข้าใจกันว่าสลักขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ ที่ให้ปีนี้ก็เพราะว่าเป็นปีที่สกัดกระดานมนังศิลาแท่นนั้นในปีนั้น ก็เลยเหมาเอาว่าเป็นปีเดียวกัน มีผู้แสดงความสงสัยถึงเวลาที่ได้จารึกหลักนี้ขึ้นมานานแล้ว เช่น อาจารย์แสง มนวิทูร ข้าพเจ้าได้พบศิษย์ ๒ คน ของอาจารย์แสงเร็วๆ นี้ ก็ถามถึงเรื่องนี้ว่าเคยพูดอะไรกันบ้าง ทั้ง ๒ ก็อ้อมแอ้ม และในที่สุดก็บอกว่าไม่ได้ยินอะไร แต่บางท่านก็คงได้ยินมาบ้างว่า อาจารย์แสง

ได้พูดว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ไม่ใช่ของพ่อขุนรามคำแหงหรอก เป็นของรัชกาลที่ ๔ นอกจากนั้นก็ยังมีคุณปรีดา ศรีชลาลัย ได้เขียนบทความเรื่องเวลาที่เขาคิดว่าได้จารึกขึ้นมา และมีหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ซึ่งได้รับสั่งมานานแล้วว่าไม่ใช่พ่อขุนรามคำแหง ต่อมาก็มีดอกเตอร์ไมเคิล วิคเกอรี อีก การพบนั่น-ของรัชกาลที่ ๔ นั้น เป็นเมื่อพ.ศ. ๒๓๗๖ เวลานี้หลักอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ถ้าได้มาฟังการอภิปรายนี้แล้ว อยากจะไปดูหลักจริงก็ไปดูได้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) ตอนที่ ๑ ของหลักนี้มี ๑๗ บรรทัด ที่เป็นประวัติของพ่อขุนรามคำแหง ได้สรรพนามว่า **“กู”** เล่าถึงเรื่องที่ครอบครัวของท่านจนถึงท่านได้ครองราชย์ ตอนที่ ๒ นั้น ก็ยังอยู่ในด้านที่ ๑ ศิลาจารึกมีสลักอยู่ใน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ - ๑๘ จนถึงด้านที่ ๔ เลย บรรทัดที่ ๑๒ พ่อขุนได้ใช้สรรพนามว่า **“พ่อขุนรามคำแหง”** แทน **“กู”** ได้พูดถึงความอุดมสมบูรณ์ของสุโขทัย การปกครอง การศาสนา การสร้างพระแท่นมนังศิลา การสร้างวัด และการสร้างอักษรไทย ใน พ.ศ. ๑๘๒๖ การสร้างหรือไม่สร้างที่ได้กล่าวมาเมื่อสักครู่ ตอนที่ ๓ อยู่ในด้านที่ ๔ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๒ ถึงจบ เป็นการสรรเสริญพ่อขุนรามคำแหง และพูดถึงอาณาเขตของสุโขทัย จะผ่านไปถึงหลักที่ ๒ ซึ่งมีความสำคัญเหมือนกันเรียกว่า **“ศิลาจารึกวัดศรีชุม”** วัดศรีชุมเป็นวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองของสุโขทัยอีกทีหนึ่ง กล่าวว่าหลวงสโมสรสรรพการต่อไปเป็นพระยาสโมสรฯ พบที่ในอุโมงค์ของวัดศรีชุมเมื่อปี ๒๔๓๐ เข้าใจว่าผู้สั่งให้จารึกคือสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาเถระพระมหาสามี เป็นโอรสของพระญาคำแหงพระราม ซึ่งเป็นพระนัดดาของพ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมืองซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปคือใคร ในรัชสมัยของพระเจ้าเลอไทยก่อน พ.ศ. ๑๘๙๐ ตอนที่ ๒ และที่ ๓ ของจารึกนี้จะเล่าถึงประวัติผู้ครองสุโขทัยเบื้องต้น องค์แรกที่ทราบนามกันคือพ่อขุนศรีนาวนำถม เมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้วขอมเข้ามาครองเมืองสุโขทัย ลูกชายของท่านชื่อ พ่อขุนผาเมือง ท่านเจ้าเมืองราดอีกที ท่านได้ชักชวนสหายของท่านคือ พ่อขุนบางกลางหาวมาช่วย เมื่อได้เมืองคืนแล้ว ขุนผาเมืองกลับยกเมืองสุโขทัยให้เพื่อนคือพ่อขุนบางกลางหาวนี้ พร้อมทั้งมอบพระขรรค์ชัยศรีและนามของท่านคือ “ศรีอินทราทิตย์” ซึ่งเคยได้รับมอบจากกษัตริย์เขมร เพราะท่านเป็นลูกเขยของเจ้าเขมรนี้อีกทีหนึ่ง การที่ได้มอบเมืองสุโขทัยให้เพื่อนนี่ ก็มีสันนิษฐานกันได้หลายอย่าง ข้าพเจ้าไม่อยากเล่าถึงเรื่องนี้จะยาวไป และเมื่อยกเมืองให้เพื่อนแล้วท่านก็กลับไปครองเมืองราดของท่านอย่างเดิม พระเจ้าศรีอินทราทิตย์นี้ก็คือ พ่อของพ่อขุนรามคำแหงนี่เอง ต้องเล่านิดหนึ่งว่าลูกหลานของพ่อขุนรามคำแหงคือใครบ้าง เพราะอาจต้องเอ่ยถึงในเวลาอภิปราย ขอใช้คำธรรมดาสามัญเพื่อง่ายต่อการเข้าใจ ลูกของพ่อขุนรามคำแหง คือ พระเจ้าเลอไท ต่อมามีลูกของพระเจ้าเลอไท คือพระเจ้าลิไท ได้เป็นกษัตริย์ของสุโขทัยต่อไป ท่านได้ใช้นามว่ามหาธรรมราชาที่ ๑ ในศิลาจารึกหลักที่ ๒ นี้ นอกจากที่จะได้เล่าประวัตินี้มา ก็ต่อไปได้มีการสรรเสริญพระมหาเถรศรีศรัทธา พระมหาเถรศรีศรัทธาที่ได้อ่านชื่อเต็มเมื่อสักครู่นี้ ก็เป็นเจ้านายที่เป็นหลานของพ่อขุนผาเมืองที่ได้กล่าวเมื่อสักครู่ และท่านได้ผนวชอยู่ที่สุโขทัย และท่าน

ได้เสด็จไปที่เมืองลังกา ที่เมืองลังกาก็ได้เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ก็มีการสรรเสริญท่าน และได้เล่าถึงอิทธิปาฏิหาริย์ในการเสี่ยงบารมีของพระมหาเถรศรีศรัทธานี้ และได้เล่าถึงประวัติเดิมของท่านอีกต่อไป ได้เล่าเมื่อท่านยังเป็นฆราวาสอยู่ ท่านได้มีการชนช้าง และก็เล่าประวัติของท่านต่อๆ แล้ว ก็เล่าถึงการสร้างวัดของท่าน และการปาฏิหาริย์ต่างๆ หลักนี้อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเช่นกัน

หลักที่ ๓ นั้น เรียกว่า **"ศิลาจารึกนครชุม"** ไม่ทราบแน่ว่ามาจากไหนทำขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๐๐ ผู้ที่สร้างขึ้นคือพระมหาธรรมราชาลิไท ตอนที่ ๑ ได้เล่าถึงการประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุของพระเจ้าลิไท และปลูกพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากลังกา และท่านก็ได้ชักชวนต่อไปให้ทำบุญกัน ตอนท้ายก็มีสรรเสริญพระเจ้าลิไท หลักนี้อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ

หลักที่ ๔ **"ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง"** เป็นภาษาเขมร รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงนำมาในปี ๒๓๗๖ ที่กล่าวกันอย่างชัดเจนพร้อมกับมนังศิลาบาตร ได้ทำขึ้นในปี ๑๙๐๔ ผู้ที่ทำคือพระเจ้าลิไท เป็นการเล่าถึงพระเจ้าลิไทเสด็จจากศรีสัชนาลัยไปสุโขทัยในปี ๑๘๙๐ มีการสรรเสริญพระปรีชาสามารถและเล่าถึงการอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชลังกาให้ไปประทับที่วัดป่ามะม่วง และเล่าถึงการทรงผนวชของพระเจ้าลิไท และก็มีการชักชวนให้ทำบุญเช่นกัน หลักนี้อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ

หลักที่ ๕ คือ **"ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง"** เป็นภาษาไทย เราก็เห็นว่าเป็นคู่กันคือหลักที่ ๔ และหลักที่ ๕ หลักหนึ่งเป็นภาษาเขมรอีกหลักเป็นภาษาไทย ได้จารึกในปีเดียวกันคือ ๑๙๐๔ พบที่อยุธยาในปี ๒๔๕๐ ข้อความเหมือนกับหลักภาษาเขมร แต่ไม่ได้เล่าถึงการไปตีสุโขทัยที่เล่าสักครู่ว่าพระเจ้าลิไทเสด็จจากศรีสัชนาลัยไปตีสุโขทัยกลับมา และก็ไม่ได้พูดถึงการประดิษฐานเทวรูป แต่มีกล่าวเพิ่มขึ้นคือ กล่าวถึงพระญารามราชปลูกต้นมะม่วง

หลักที่ ๘ คือหลักสุดท้ายที่ผู้อภิปรายได้บอกให้ข้าพเจ้าพูดถึงคือ ศิลาจารึก (คำนี้ข้าพเจ้าอ่านไม่เป็น ต้องขอความช่วยเหลือหน่อย) **"สุมนกูฏ"** ของเมืองสุโขทัย ไม่ทราบแน่ว่าพบที่ไหน สันนิษฐานตามจารึกว่าอยู่เขาสุมนกูฏ คือเขาพระพุทธบาทใหญ่ รัชกาลที่ ๖ ทรงนำมาในปี ๒๔๕๑ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ คือ พระเจ้าลิไท เป็นผู้จารึก พระเจ้าลิไทประดิษฐานรอยพระพุทธบาทไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๒ (ที่พูดอยู่ในจารึกนั้นคือ ๑๙๐๒) มีการเล่าถึงการแห่รอยพระพุทธบาทขึ้นเขานี้ และได้เล่าถึงพระเจ้าลิไทไปปราบหัวเมือง และไปประทับที่เมืองสองแควระยะเวลา ๗ ปี และได้ทรงนำชาวเมืองต่างๆ มาสักการะรอยพระพุทธบาทที่เขานี้ นี่ก็เป็นหลักต่างๆ ที่ผู้อภิปรายอาจจะได้เอ่ยถึง

ในเรื่องเก่าๆ หรือเรื่องใหม่ๆ นั้น จะสังเกตได้ว่า ชาวต่างประเทศมีความสนใจมาก ได้เริ่มศึกษาอย่างมีระบบก่อนเรา ข้าพเจ้าได้เคยพยายามอธิบายเรื่องความสนใจของฝรั่งมาครั้งหนึ่ง วันนี้ก็จะไม่พูดซ้ำ ถึงอย่างไรก็ดีเราก็เห็นได้ว่าสยามสมาคมฯ ได้ก่อตั้งขึ้นโดยไทยและฝรั่งร่วมกัน

มานานก่อนสมาคมต่างๆ ของไทยเรา เช่นสมาคมประวัติศาสตร์ สมาคมโบราณคดี และอื่นๆ เนื่องจากมีสมาชิกชาวต่างประเทศมาก ซึ่งไม่ทราบภาษาไทย สยามสมาคมฯ มีประเพณีที่จะใช้ภาษาอังกฤษส่วนมากในการแสดงปาฐกถาที่มีเป็นประจำ สมาคมนี้ก็อยู่มาได้ตลอดจนถึงทุกวันนี้ เพราะระดับสูงและการเป็นวิชาการของศาสตร์ต่างๆ ที่สมาคมนำมาแสดง แต่ก็เป็นการปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่ทราบภาษาอังกฤษเหมือนกัน ในวันนี้ ข้าพเจ้าได้ขอให้สยามสมาคมฯ จัดการอภิปรายขึ้นเป็นภาษาไทย เพื่อให้ทุกคนที่สนใจสามารถฟังได้โดยไม่มีภาษาเป็นอุปสรรค การศึกษาประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีนั้น มิได้เป็นสิ่งที่ไม่มีผลกระทบกระเทือนใดๆ อย่างที่ฝรั่งว่าไม่ INNOCENT นัก การสร้างประวัติศาสตร์ในทุกวันนี้ก็จะเห็นได้ว่า กลุ่มที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลจะสามารถเขียนประวัติศาสตร์ไปดั่งที่ต้องการโดยผู้ที่ไม่เห็นด้วยไม่ค้าน เพราะความกลัวหรือการไม่อยากออกตัว อยากอยู่สบายๆ จริงอยู่ผู้ค้านก็จะมีอยู่บ้างแต่ก็เป็นคนกลุ่มส่วนน้อย

ในการศึกษาศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ ไม่ได้มีการศึกษาทางวิชาการเท่านั้น เมื่อข้าพเจ้าได้พูดกับชาวต่างประเทศคนหนึ่ง เขาได้กล่าวว่าไม่สนใจเลยในความหมายที่มีอยู่ สนใจแต่ในด้านวิชาการ สำหรับคนไทยนั้น หลักที่ ๑ นี้มีความหมายลึกซึ้งทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ปรัชญา และจริยธรรม ดังนั้นจึงมีผู้สนใจมาก มีผู้มาถามว่าไม่กลัวหรือถ้าหลักที่ ๑ นี้เป็นของปลอม ข้าพเจ้าไม่กลัวเพราะคิดว่า ถ้ามีคนสงสัยอะไรก็น่าจะให้โอกาสเขาอธิบายความเห็นของเขาด้วยเหตุผลของเขา ซึ่งเราก็สามารถพิจารณาได้ภายหลัง ถึงอย่างไรก็ดี เราไม่ควรยึดถืออะไรนักทุกอย่างในโลกนี้ก็ไม่เที่ยง ถ้าหลักที่ ๑ นี้เป็นของปลอม อะไรก็จะมาลบการที่เรามีภาษาของเรา ซึ่งมีตัวเขียนของเรา ที่ใครสร้างขึ้นก็ตาม มีสถาปัตยกรรมของเราและอื่นๆ อีกมากมาย ที่เป็นของเรา บัดนี้เห็นจะถึงเวลาแล้วท่านคงอยากจะฟังอภิปรายมากกว่า จึงขอให้หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์ ดำเนินรายการต่อไป

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอพระราชทานกราบทูลทรงทราบฝ่าพระบาท ตามที่ทรงพระกรุณาประทานดำรัสให้แก่บรรดาท่านผู้มาฟังอภิปรายในวันนี้ ให้ได้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องซึ่งเกี่ยวกับประวัติของสุโขทัย และศิลาจารึกหลักต่างๆ อันเป็นการช่วยให้การฟังอภิปรายได้ดีขึ้น และเข้าใจได้กว้างขวางยิ่งขึ้น นับเป็นพระกรุณาล้นพ้น และพระดำรัสนั้น บรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายก็คงเห็นด้วยว่าทำให้เกิดความคิดความรู้และรู้สึกกระหายที่จะได้ฟังอภิปรายต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอพระอนุญาตได้เชิญบรรดาท่านผู้ฟังได้โปรดถวายพระเกียรติอีกครั้งโดยการยืนขึ้นปรบมือ

ทีนี้ ข้าพระพุทธเจ้าก็จะได้ขอพระราชทานพระอนุญาตให้ดำเนินการอภิปราย เริ่มแรกจะได้เชิญท่านผู้อภิปรายได้ขึ้นนั่งในที่ซึ่งจัดไว้แล้วเสียก่อน และถือโอกาสถวายตัวเป็นรายบุคคลและแนะนำให้ผู้ฟังได้ทราบด้วย ก็เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าผู้อภิปรายในวันนี้จะมี ๒ ฝ่าย ฝ่ายที่ ๑ ซึ่งเห็นว่าศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ นี้ เป็นของที่ทำในสมัยพระเจ้ารามคำแหง ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งว่าไม่ใช่ เป็นของที่ทำในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง การที่จะแนะนำก็ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ว่าจะต้องเลือกฝ่ายไหนก่อน ก็ว่าไปตามที่มีผู้จดมาให้

ท่านแรกที่จะขอเชิญขึ้นไปนั่งบนเวทีในที่อภิปรายคือ ท่านอาจารย์ประเสริฐ ณ นคร ท่านอาจารย์ประเสริฐนั้น ท่านศึกษาวิศวกรรมการเกษตร จากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ และได้ธรรมศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ M.S. และ PH.D. ทางสถิติจากมหาวิทยาลัยคอร์แนล ท่านเป็นศาสตราจารย์และรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสุดท้ายเป็นปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ปัจจุบันท่านเป็นนายกสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ เป็นราชบัณฑิต เป็นกิตติเมธีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ข้าพระพุทธเจ้าขอเบิกศาสตราจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร

ท่านต่อไปที่จะอภิปรายในวันนี้คือ พันเอกหม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒย์ เกษมศรี ท่านจบการศึกษานิติศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันท่านรับราชการประจำอยู่ในกรมข่าวทหารบก มีความสนใจในประวัติศาสตร์สุโขทัย อยุธยาเป็นกรณีพิเศษ ส่วนในราชการพิเศษ ท่านเคยได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ เป็นต้นมา และอยู่ในคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ อนุกรรมการพิจารณาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ธนบุรี และหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๓ และจากนี้ก็ยังเข้าร่วมในคณะบรรณาธิการทำสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทยของราชบัณฑิตยสถาน ขอเชิญหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

อีกท่านหนึ่งก็คือ รองศาสตราจารย์ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์ ซึ่งศึกษาจบแฮร์โรว์สกูลของประเทศอังกฤษแล้วได้รับ B.A. DEGREE, HISTORY OF ARTS จาก INDIANA UNIVERSITY ได้ PH.D. DEGREE, HISTORY OF ARTS จาก HAVARD UNIVERSITY ประเทศสหรัฐอเมริกา

ปัจจุบันเป็นรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านมีผลงานมากมาย คือได้เขียนหนังสือเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน History of the visual arts in Thailand และยังมีอีกมากมาย ซึ่งคิดด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าอ่านหมดนี้ก็คงจะไม่ได้ฟังอภิปรายกัน ก็ขอเอาเพียงพอสมควร และสำหรับบุคคลสุดท้ายที่จะขึ้นไปนั่งเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายคือ นายพัฒนไชย ไชยันต์ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาตอีกครั้งหนึ่ง คือว่า เพื่อให้การอภิปรายนี้ดำเนินไปด้วยดี มีรสเข้มข้น ก็อยากขอประทานพระอนุญาตให้บรรดาท่านผู้อภิปรายทุกท่าน รวมทั้งข้าพระพุทธเจ้าด้วย ได้ใช้ศัพท์สามัญชนโดยไม่ใช้ราชาศัพท์ หรือ สังฆศัพท์แต่ประการใด เพราะว่าถ้ามิฉะนั้นแล้วจะเป็นการได้เปรียบเสียเปรียบกัน คือท่านอาจารย์ประเสริฐนี้ท่านมีความเชี่ยวชาญในเรื่องราชาศัพท์มาก ท่านพูดราชาศัพท์ปร๋อไป โดยข้าพระพุทธเจ้าฟังไม่ทัน ดอกเตอร์พิริยะและหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ ก็ตามไม่ทัน เพราะฉะนั้นการอภิปรายไปแล้วก็ต้องคิดราชาศัพท์พร้อมกันไปด้วย ก็เป็นการเสียเปรียบ ได้เปรียบกันได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอประทานพระอนุญาตไว้ล่วงหน้าด้วย

อีกประการหนึ่ง การอภิปรายครั้งนี้จำต้องมีกติกาเล็กน้อยคือ เป็นที่ตกลงกันต่อหน้าพระพักตร์ของสมเด็จองค์สภานายิกากิตติมศักดิ์ของสยามสมาคมฯ ว่าได้ประทานพระอนุญาตให้ดอกเตอร์พิริยะเป็นผู้เริ่มต้นการอภิปรายก่อน โดยจะใช้เวลา ๑๕ นาที และต่อไปจะเชิญท่านศาสตราจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร ๑๕ นาทีเช่นกัน ต่อไปเป็นของหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ ๑๕ นาที นี่เป็นยกที่ ๑ และพอยกที่ ๒ ก็ ดอกเตอร์พิริยะ จะขึ้นพูดอีกรอบหนึ่งเป็นเวลา ๒๐ นาที และต่อไปก็ ๒๐ นาทีเหมือนกัน ถ้าหากว่าทางฝ่ายท่านอาจารย์ประเสริฐ หรือหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ ต้องการแสดงความเห็นอะไร แต่ท่านอาจารย์ประเสริฐบอกว่ายก ๒ ท่านไม่เอาแล้ว จะขอพักผ่อนนิดหน่อย ปล่อยให้คุณศุภวัฒย์ดำเนินการต่อไป ท่านผู้ฟังทั้งหลายผมได้เตรียมไว้แล้วว่าเวลาพูดอภิปราย บางทีผมอาจจะฟังเพลินไปไม่ได้ดูเวลา ประเดี๋ยวจะไม่เป็นการเที่ยงธรรม เพราะฉะนั้นผมจะมีที่จับเวลา อยากจะขอเรียนผู้อภิปรายทั้ง ๓ ท่านว่า เวลาพูด ๑๕ นาที จะตั้งไว้ ๑๔ พอ ๑๔ แล้วจะมีเสียงกริ๊งออกมา ก็แปลว่าใกล้ ๑๕ นาทีแล้ว ก็ขอความกรุณารีบๆ สรุปและถ้าเกินนิดหน่อยพอยอมกันได้ ขั้นต้นขอเชิญท่านรองศาสตราจารย์ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์ แสดงความเห็นของท่าน ๑๕ นาทีครับ

ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์

กระผมรู้สึกเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาได้ทรงดำริที่จะให้มีการอภิปรายเรื่องจารึกหลักที่ ๑ นี้ขึ้นเพื่อเสาะหาความจริงเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักนี้ กระผมจะไม่กล่าวโดยละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของความขัดแย้งทั้งนี้เพราะสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ได้ตรัสแล้ว แต่ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ในการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ศิลปะจำเป็นต้องพาดพิงไปถึงศัพท์และเนื้อหาของจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งท่านผู้มีเกียรติจะหาอ่านได้จากหนังสือ **"จารึกพ่อขุนรามคำแหง : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ"** ซึ่งมีหลายประเด็นที่การค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่มาของคำศัพท์ เนื้อหาและความหมายของข้อความในจารึกหลักนี้ ขัดแย้งกับความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของสุโขทัยที่ได้รับทราบจากศิลาจารึกหลักอื่นๆ แต่กลับมีลักษณะใกล้เคียงกับโลกทัศน์ของไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังจะขอยกขึ้นพูดโดยสังเขปตามหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. การใช้ศัพท์ที่ไม่ปรากฏในจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ และการปรากฏเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของสุโขทัย เช่น ชื่อช้าง **"มาสเมือง"** ซึ่งต่างกับการใช้คำชาวบ้านว่า **"อีแดงพะเลิง"** ในจารึกหลักที่ ๒ พระนาม **"รามคำแหง"** ซึ่งน่าจะมาจากตำแหน่ง **"พระรามกำแหง"** เจ้ากรมอาสาขวา ศักดินา ๕๐๐๐ ดังปรากฏในพระอัยการ ตำแหน่งนาทหารหัวเมืองจากกฎหมายตรา ๓ ดวง ซึ่งตำแหน่งนี้มีอยู่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แต่ไม่มีชื่อนี้ในจารึกสุโขทัย อย่างไรก็ตามในจารึกหลักที่ ๒ ได้ปรากฏชื่อ **"พญาคำแหงพระราม"** ซึ่งเป็นพระชนกของพระมหาเถรศรีศรัทธา ผู้แต่งจารึกหลักที่ ๒

คำว่า **"พระพุทธศาสนา"** ไม่ปรากฏในจารึกสุโขทัยหลักอื่น แต่จะมีเพียงคำว่า **"พุทธศาสนา"** หากจะเพิ่มคำนี้เป็น **"พระพุทธศาสนา"** ก็จะเป็นคำที่ใช้ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในสมัยสุโขทัยจะใช้คำว่า **"ศาสนาพระเป็นเจ้า" "ศาสนาพระเจ้า"**

๑๒๐๗ ศกปีกุน เป็นปีที่ผู้แต่งศิลาจารึกหลักนี้ คงจะจงใจให้ผิดพลาดไป ๒ ปี เพราะ ๑๒๐๗ เป็นปีระกา หากจะเป็นปีกุน ต้องเป็นปี ๑๒๐๙ ทั้งนี้ เพราะผู้แต่งอาจจะจงใจที่จะชี้ให้เห็นว่าจารึกหลักนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยนั้น

คำว่า "เมืองไทย" เป็นคำที่ใช้เมื่อหมายถึงพระราชอาณาจักรสยาม ซึ่งในช่วงระยะเวลาพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มิได้รวมอาณาจักรสุโขทัยไว้ด้วย นอกจากนั้นแล้วจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ ต่างก็ใช้คำว่า **"เมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย"** หรือ **"สุโขทัย"** แต่มิใช่ **"เมืองไทย"**

๒. การกล่าวถึงโบราณวัตถุสถานในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ยังขัดแย้งกับข้อมูลทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เช่น "ตรีบูร" อันน่าจะหมายถึงที่ป้องกันศัตรู ๓ ชั้น ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ จากการขุดค้นทางโบราณคดีของกรมศิลปากรแสดงให้เห็นว่า ก่อนหน้ารัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นเมืองสุโขทัยมีกำแพงเมืองเพียงชั้นเดียว

“พระอัฏฐารศ” จากรูปถ่ายโบราณ พระอัฏฐารศที่วัดมหาธาตุ (รูปที่ ๑) มีรูปแบบใกล้เคียงกับพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ (รูปที่ ๒) มากกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และพระอัฏฐารศที่วัดสะพานหินก็เช่นเดียวกัน (รูปที่ ๓)

“พระอจนะ” ก็มีลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่นกัน

รูปที่ ๑
พระอัฏฐารศ
วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
อิฐและปูนปั้น
ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑

รูปที่ ๒
พระศากยมุนีปางประทานอภัย
สัมฤทธิ์
ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑

รูปที่ ๓
พระอัฏฐารศ
วัดสะพานหิน อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
อิฐและปูนปั้น
ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑

รูปที่ ๔
นางมณีเมขลากับพระมหาชนก
บนแท่นหินกลางสวนมะม่วง
จิตรกรรมฝาผนังวัดหน่อพุทธางกูร
อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ข่ดานหินที่มีชื่อว่า **“มนังศิลาบาตร”** ที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างสลักขึ้นตั้งไว้ที่กลางสวนตาลนั้น มีรูปแบบใกล้เคียงกันกับพระแท่นซึ่งเป็นที่นิยมในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ดังเช่นจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหน่อพุทธางกูร จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเขียนขึ้นประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ (รูปที่ ๔)

การตกแต่งช้างทรงด้วยลยางหรือพู่ห้อยหน้าหัวช้างนั้นเป็นธรรมเนียมในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งไม่ปรากฏช้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จะมีการตกแต่งเช่นนี้เลย

๓. คำศัพท์และข้อความในจารึกหลักที่ ๑ บางครั้งก็ขอยืมมาจากศิลาจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไท เช่นข้อความที่ว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง” ซึ่งขอยืมมาจากศิลาจารึกหลักที่ ๓ **“เมื่อชั่วพระญารามราช”** และ **“จารึกอันฉึ่ง”** ซึ่งใช้ซ้ำกัน ๓ ครั้ง ก็ขอยืมมาจากศิลาจารึกหลักที่ ๓ เช่นกัน **“จารึกอันฉึ่ง มีจารึกอันฉึ่งมี จารึกอันฉึ่งมี”**

นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังขอยืมข้อความที่ว่า **“เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พืน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด”** และ **“ไต้ข้าเสือก ข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่า บ่ตี”** จากศิลาจารึกหลักที่ ๕ ดังจะเห็นได้ว่า **“เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พืน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด”** และ **“ไต้ข้าเสือก ข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่า บ่ตี”** นั้นนำมาจากศิลาจารึกหลักที่ ๕ เป็นไปไม่ได้ว่า พระมหาธรรมราชาลิไทจะทรงใช้จารึกหลักที่ ๑ เป็นแม่บท ทั้งนี้เพราะว่าจารึกหลักที่ ๑ ยังมีคำศัพท์ที่ไม่ปรากฏในจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทอีกมาก แต่จะปรากฏอยู่ในวรรณกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังเช่นตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือเรื่องนางนพมาศ

๔. การใช้ศัพท์เฉพาะที่ร่วมสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นว่า **“หมากม่วง”** ซึ่งปรากฏในนิทานอิหร่านราชธรรม “พนมดอกไม้” ซึ่งปรากฏในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ อันนี้เป็นศัพท์เฉพาะซึ่งกล่าวถึง พานดอกไม้ที่พระร่วงโปรดเกล้าฯ ให้ทำสำหรับเข้าพรรษา

นอกจากนั้นแล้ว คำว่า **“กาว ลาว”** ยังปรากฏอยู่ในพระราชสาสน์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงประมุขต่างชาติ เช่นพระราชสาสน์ถึงประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาใช้หมายถึงคนในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงสยาม โปรดสังเกตว่าคำว่า **“พระพุทธศาสนา”** ก็ปรากฏอยู่ในพระราชสาสน์ด้วย

“ลายสือไทย” ในที่นี้ท่านผู้มีเกียรติคงจะเห็นแล้วว่ารูปแบบของตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ในจารึกหลักที่ ๑ นี้ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไท จะแตกต่างกันก็ตรงที่ว่า **“สระ”** ในจารึกหลักที่ ๑ นั้นอยู่บนบรรทัดเดียวกันกับตัวอักษรมิได้อยู่ตอนบนและตอนล่างของตัวอักษร เช่นในจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทและในการเขียนภาษาไทยปัจจุบัน การเขียนภาษาไทยในลักษณะเช่นนี้มีแต่ในจารึกหลักที่ ๑ เท่านั้นเอง แต่อย่างไรก็ตาม การเขียนในระบบเดียวกันนี้ ได้นำไปใช้กับการเขียนภาษาบาลีที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงประดิษฐ์ขึ้นที่เรียกว่า **“อักษรอริยกะ”** ดังนั้นจึงมีเพียง ๒ ครั้งเท่านั้นที่ระบบนี้นำมาใช้ในประเทศไทย

หากท่านผู้มีเกียรติยังเห็นว่า จารึกหลักที่ ๑ นั้น ทำขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก็คงจะต้องหาเหตุผลมาขัดแย้งกับคำอธิบายทั้ง ๔ ประเด็นดังกล่าว และยังต้องหาข้อมูลที่จะสนับสนุนประเด็นที่ ๕ อันได้แก่ความรู้ที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นในปีพุทธศักราช ๑๘๒๖ ทั้งนี้เพราะความรู้ที่ว่ากษัตริย์สุโขทัยเป็นผู้ประดิษฐ์อักษรไทยนั้นไม่มีอยู่ในจารึกสุโขทัย หรือในวรรณกรรมอยุธยา ยกเว้นแต่ในหนังสือ **"จินดามณี"** ฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่เก็บรักษาไว้ใน รอแยล เอเชียติก โซไซตี้ ที่กรุงลอนดอน ซึ่งกล่าวว่า ศักราช ๖๔๕ มะแมศก เทียบเท่าพุทธศักราช ๑๘๓๖ พรญาร่วงเจ้าได้เมืองศรีสัชชนาลัยแล้ว แต่งหนังสือไทย (รูปที่ ๕) หนังสือฉบับนี้นายควอริช เวลส์ เป็นผู้มอบให้ รอแยล เอเชียติก โซไซตี้ หลังปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เท่านั้นเอง และ รอแยล เอเชียติก โซไซตี้ ก็ยังจำแนกไว้ว่าเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อีกด้วย (รูปที่ ๖)

ด้านหน้า

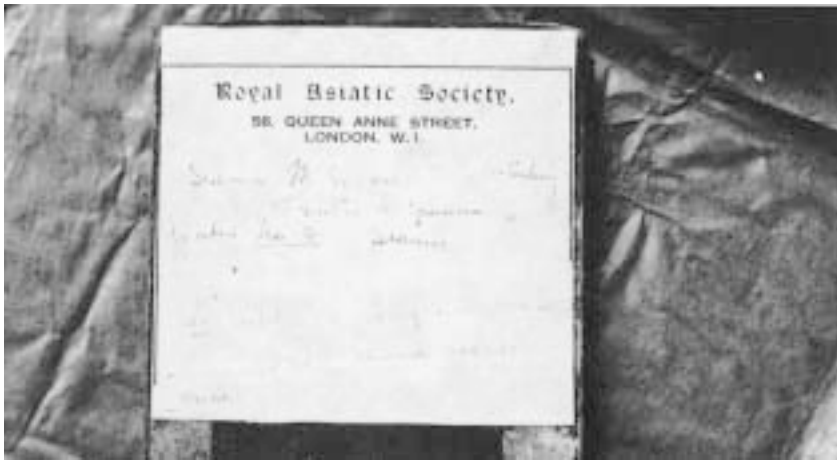

ด้านหลัง

รูปที่ ๔ และ ๕
หนังสือจินดามณีฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
สมบัติของ Royal Asiatic Society London ภาพจากความเอื้อเฟื้อจากคุณภาวรี วงศ์จิรชัย

นอกจากนั้น ความรู้เรื่องพระร่วงประดิษฐ์อักษรไทย ยังปรากฏอยู่ใน **“จินดามณีฉบับความแปลก”** และยังกล่าวถึงพร้อมกันกับเรื่องพระร่วงเปลี่ยนศักราช เช่น ในพระราชพงศาวดารเหนือ และพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ซึ่งรวบรวมขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความรู้เกี่ยวกับพระร่วงประดิษฐ์อักษรไทยและพระร่วงเปลี่ยนศักราชนั้น ไม่ปรากฏอยู่ในหนังสือ **“จุลยุทธการวงศ์ความเรียง”** ของสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเช่นกัน และหนังสือ **“คำให้การชาวกรุงเก่า”** ซึ่งหนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้กล่าวถึงพระร่วงโดยพิสดาร แต่ไม่มีข้อความดังกล่าวเลย

กระผมสันนิษฐานว่าความรู้เกี่ยวกับพระร่วงลบศักราชและพระร่วงได้เมืองศรีสัชชนาลัยได้มาจากการที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ได้ทรงนำศิลาจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมร ของพระมหาธรรมราชาลิไทมาที่กรุงเทพฯ พร้อมกับพระแท่นมนังศิลาบาตร ในปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ เท่านั้นเอง ทั้งนี้เพราะว่าในศิลาจารึกหลักนั้น กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาลิไทเสด็จจากเมืองศรีสัชชนาลัยและพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่จะเปลี่ยนศักราชได้ ข้อความดังกล่าวนี้ยังเป็นเครื่องบันดาลใจให้ผู้แต่งหนังสือเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ อันเป็นอัตชีวประวัตินางสนมในพระร่วงเจ้า และหนังสือไตรภูมิกถาที่เข้าใจกันว่า เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาอีกด้วย

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ศักราชที่ใช้ในหนังสือทั้ง ๒ เล่มนี้ ได้แก่ จุลศักราชใหม่ที่พระร่วงได้ทรงเปลี่ยนศักราชไปแล้ว ซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานว่าคือพระมหาธรรมราชาลิไท ยกตัวอย่างง่ายๆ ว่าปีนี้เป็นปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ แต่เมื่อเปลี่ยนไปแล้วจึงเป็นปีจุลศักราช ๑ ใหม่ ดังนั้นนางนพมาศเกิดเมื่อพระร่วงเจ้าได้เปลี่ยนศักราชไปแล้ว ๑๘ ปี และพระมหาธรรมราชาลิไทได้ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิกถา เมื่อเปลี่ยนศักราชไปแล้วได้ ๒๓ ปี แต่ในความเป็นจริงนั้นศิลาจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมรของพระมหาธรรมราชาลิไทมิได้ระบุว่าพระองค์ท่านได้เปลี่ยนศักราชเพียงแต่กล่าวว่าพระองค์ทรงมีความสามารถที่จะทำได้ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศและไตรภูมิกถา นั้นน่าจะเป็นคนเดียวกัน และแต่งขึ้นหลังจากได้รับความบันดาลใจในการไปเยือนสุโขทัย โดยได้รับทราบข้อความเกี่ยวกับพระมหาธรรมราชาลิไทที่ทรงมีพระปรีชาสามารถที่จะเปลี่ยนศักราชได้จากข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๔ กระผมจึงได้สรุปว่าความรู้เกี่ยวกับพระร่วงประดิษฐ์อักษรไทยและพระร่วงเปลี่ยนศักราชเพิ่งจะมีมาหลังจากปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ ซึ่งหมายความว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ไม่น่าจะเก่าไปกว่าปีพุทธศักราชนี้ และคงจะไม่แต่งขึ้นหลังปีพุทธศักราช ๒๓๙๘ อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงส่งพระราชสาสน์ไปถึง เซอร์ จอห์น บาวริ่ง ราชทูตอังกฤษ เกี่ยวกับจารึกหลักที่ ๑

ด้วยหลักฐานที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด รวมทั้งระบบอักขรวิธีที่เรียงพยัญชนะและสระอยู่บนบรรทัดเดียวกัน ซึ่งเป็นระบบเดียวกับที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงใช้กับอักษรอริยกะ กระทำให้กระผมรู้สึกว่าการแต่งศิลาจารึกหลักนี้อาศัยความสามารถอย่างเลิศล้ำ และกระผมใคร่ขอเสนอว่าผู้ที่มีความสามารถเช่นนี้ก็คงจะมีแต่ผู้เดียวคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นเอง

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณมากครับท่านดอกเตอร์พิริยะ ที่ได้กรุณาเสนอความคิดเห็นที่น่าฟังของท่าน ผมก็ฟังด้วยความสนใจ ส่วนท่านอาจารย์ประเสริฐก็สนใจ ท่านนั่งฟังแล้วท่านหัวเราะหึๆ อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นขอกราบเรียนเชิญท่านศาสตราจารย์ประเสริฐ ได้กรุณาอภิปรายให้พวกเราได้ฟังความคิดเห็นของท่านต่อไป เชิญครับ

ศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร

เดิมเข้าใจกันว่า วิคเกอรี่ จะมาร่วมอภิปรายด้วย ผมก็ได้เตรียมที่จะตอบข้อสงสัยของวิคเกอรี่ เพราะเห็นว่าเรื่องทั้งหลายมีสาเหตุมาจากวิคเกอรี่ด้วยเป็นส่วนใหญ่ แต่บังเอิญวิคเกอรี่ไม่มา ผมก็จะตอบเขาไว้ในที่นี้ เผื่อว่าลมจะหอบไปถึงหูเขาบ้าง คือ วิคเกอรี่สงสัยว่าสุโขทัยจะควบคุมประเทศอันใหญ่โตด้วยแบบคมนาคมของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้แล้วหรือ ถ้าสงสัยเช่นนี้จีนยุคเดียวกันซึ่งมีอาณาจักรใหญ่กว่า ได้ใช้ระบบคมนาคมอย่างไร วิคเกอรี่ถามว่า **“กมรเต็งอัญ”** มาโผล่ขึ้นที่เพชรบุรีได้อย่างไรในจดหมายเหตุจีน ในเมื่อสุโขทัยครอบครองเพชรบุรีอยู่

เรื่องจดหมายเหตุจีนนั้นเป็นเรื่องที่ยังไม่มีข้อยุติ จะต้องตีความกันต่อไป แต่บางท่านก็อธิบายว่า **“กมรเต็งอัญ”** นั้นคือพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จไปประทับเพชรบุรี เพื่อควบคุมหัวเมืองฝ่ายใต้

วิคเกอรี่ถามว่า ทำไมพ่อขุนรามจึงนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะทั้งๆ ที่หนังสือแขกอื่นก็ไม่เคยใช้มาก่อน แต่ต่อมาวิคเกอรี่ก็ยอมรับผิดว่ามีอักษรคฤนถ์ปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว แต่พ่อขุนรามคำแหงทรงนำสระไปไว้ข้างหน้าพยัญชนะแทนที่จะไปไว้ข้างหลัง ซึ่งไม่ถูกหลักภาษาศาสตร์ แสดงว่าพ่อขุนรามไม่ใช่อัจฉริยะ แต่ดูจะเพี้ยนเสียมากกว่า ผมขอตอบว่า อักษรอินเดียและอักษรขอมมีสระลอยวางไว้ข้างหน้า และอยู่บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะอยู่ก่อนแล้ว พ่อขุนรามจึงทรงนำสระมาไว้ข้างหน้าพยัญชนะตามแบบที่มีอยู่นั่นเอง วิคเกอรี่สงสัยว่าทำไมคนรุ่นหลังไม่เดินตามอักขระวิธีแบบนี้ ผมขอตอบว่า คนไทยยุคนั้นเคยเขียนอ่านหนังสือขอมจนเคยชินที่จะวางสระไว้ข้างบนและข้างล่างพยัญชนะไปแล้ว และยังจะต้องอ่านหนังสือขอมต่อไปอีก ฉะนั้นเมื่อหมดสมัยของพ่อขุนรามแล้ว ความเคยชินก็เลยทำให้กลับไปเอาสระไปวาง

ไว้ข้างล่างตามเดิม แต่กระนั้นก็ยังเผลอเขียนสระอีสระอือไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะในจารึกหลักที่ ๒ และหลักที่ ๓ ที่สุโขทัย และจารึกหลักที่ ๖๒ ที่วัดพระยืนจังหวัดลำพูน

วิคเกอรี่สงสัยว่าทำไมการใช้เครื่องหมาย **“วรรณยุกต์”** ของหลักที่ ๑ จึงตรงกับ **“วรรณยุกต์”** ของสมัยปัจจุบัน ทั้งๆ ที่จารึกสุโขทัยใช้บ้าง ไม่ใช้บ้างหรือใช้วรรณยุกต์ผิดพลาดบ้าง การใช้วรรณยุกต์นั้นน่าจะค่อยๆ พัฒนาการขึ้นทีละน้อยๆ ไม่น่าจะสมบูรณ์ตั้งแต่พอเริ่มจารึกหลัก ๑ ก็สมบูรณ์มาเลย ที่จริงวรรณยุกต์ในหลัก ๑ ก็ไม่ตรงกับปัจจุบันอย่างสิ้นเชิงหรอกครับ เพราะว่าไม่มีไม้ตรี และไม้จัตวา นะครับ และอย่างคำว่า **“ทั้ง”** ก็เขียนว่า **“ท้ง”** ซึ่งถูกต้องตรงกับคำไทยโบราณจริงๆ คือถ้าท่านใช้อย่างปัจจุบันจริงๆ ท่านก็ต้องใส่คำว่า **“ทั้ง”**

นักภาษาศาสตร์ทั่วโลกเชื่อตามหลีฟังก้วย ว่าภาษาไทยดั้งเดิมมี ๔ เสียง คือ (ตีเสียว่า A,B,C,D) D นี่คือพยัญชนะคำตายนะครับ ในที่นี้จะตัดคำตายออกไปเสีย A ตรงกับคำที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ในภาษากรุงเทพฯ เช่น มา ขา คา อย่างนี้ B จะตรงกับคำที่มีรูปวรรณยุกต์เอก และ C ตรงกับคำที่มีรูปวรรณยุกต์โท ส่วนพยัญชนะต้นนั้นมีเสียงก้องหรือโฆษะ เช่น **“บ.ใบไม้”** เป็นอักษรโฆษะ ส่วนพยัญชนะต้นเสียงไม่ก้องหรือ อโฆษะ เช่น **“ผ.ผึ้ง”** ทีนี้ **“ผา”** และ **“พา”** ในปัจจุบันนั้นเดิมมีเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงเดียวกัน สมมุติว่าออกเสียงเป็น **“ผา”** กับ **“บ๋า”** ถึงเสียงวรรณยุกต์เดียวกัน **“ผา”** กับ **“บ๋า”** ก็ฟังแยกกันออก แต่ต่อมาเสียงโฆษะที่ออกเสียงยากก็เลยกลายมาเป็นเสียงอโฆษะ คือ **“พ.พาน”** เปลี่ยนเสียงที่เคยออกเป็น **“บ.ใบไม้”** มาออกเป็นเสียงเดียวกับ **“ผ.ผึ้ง”** **“พา”** ก็เลยกลายเป็น **“ผา”** ไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เลยกลายเป็นเสียงเดียวกันทำให้ต้องเปลี่ยนตัวใดตัวหนึ่งให้มีเสียงวรรณยุกต์ผิดไปจากกันเพราะฉะนั้นก็เลยเปลี่ยน **“พ.สระอา”** ให้ออกเสียงสามัญเป็น **“พา”** ไป นี่ก็เป็นสาเหตุให้ต้องเกิดอักษรสูง อักษรต่ำแยกจากกัน

นอกจากนี้ก็ยังมีอักษรกลางคือ **“ป.ปลา”** ฉะนั้นเสียง A ก็จะแยกเป็น ๓ เสียง ตามอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ เสียง B. C ก็แตกเป็น ๓ เสียง อย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นเสียงวรรณยุกต์จึงอาจจะแยกจาก ๓ เสียงกลายเป็น ๙ เสียง แต่ว่าบางเสียงอาจจะซ้ำกันบ้างอย่างภาษากรุงเทพฯ นี้ก็เหลือเพียง ๕ เสียง ส่วนภาษาอีสาน และปักษ์ใต้มีวรรณยุกต์ ๗ เสียงด้วยกัน

ทีนี้ปัญหาว่า **“พ.พาน”** มากลายเป็นเสียงเดียวกับ **“ผ.ผึ้ง”** ตั้งแต่เมื่อไร หลีฟังก้วยบอกว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหง “ผ่า” กับ “พ่า” นั้น ยังออกเสียงเป็นวรรณยุกต์เดียวกันจึงใช้วรรณยุกต์เอกทั้งคู่ แต่วิคเกอรี่ไม่เชื่อหลีฟังก้วย กลับไปเชื่อแชมเบอเลนซึ่งบอกว่า **“พ.พาน”** ได้กลายเสียงเป็นอโฆษะไปแล้ว ก่อนสมัยสุโขทัยตั้ง ๖๐๐ ปี ศาสตราจารย์เกทนี่ ซึ่งเป็นอาจารย์ของแชมเบอเลน ก็สนับสนุนหลีฟังก้วยและบอกว่า แชมเบอเลนนี้ชอบคิดแผลงๆ มาตั้งแต่ตอนเป็นลูกศิษย์แล้ว ถ้าผมจะเทียบแบบนักมวยทางภาษาศาสตร์ก็คือว่าหลีฟังก้วยกับเกทนี่เป็น

แชมเปี้ยนรุ่นเฮฟวี่เวท ส่วนแชมเบอเลนเป็นแชมเปี้ยนรุ่นกลาง วิคเกอรี่กับผมนั้นในทางภาษาศาสตร์เป็นนักมวยไม่มีอันดับ ถ้าเชื่อว่าแชมเบอเลนพูดถูก ก็เท่ากับเชื่อว่าแชมป์รุ่นกลางจะสามารถไปคว่ำแชมป์เฮฟวี่เวทได้ถึง ๒ คน เกทนี่ยืนยันว่าแชมเบอเลนผิดสมัยพ่อขุนราม **“พ.พาน”** ยังออกเสียงต่างจาก **“ผ.ผึ้ง”** อยู่ เพราะฉะนั้น **“ผา”** กับ **“พา”** ก็ออกเสียงเป็นวรรณยุกต์เดียวกัน **“ผ. สระอาไม้เอก”** กับ **“พ. สระอาไม้เอก”** ก็วรรณยุกต์เดียวกัน **“ผ. สระอาไม้โท”** กับ **“พ. สระอาไม้โท”** ก็ออกเสียงเป็นวรรณยุกต์เดียวกัน เป็นคู่ๆ

ส่วนที่วิคเกอรี่สงสัยว่าทำไมจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ จึงใช้ไม้เอก ไม้โทไม่ตรงกับปัจจุบันเหมือนจารึกหลักที่ ๑ เกทนี่ชี้แจงว่าขึ้นอยู่กับผู้จารึกแต่ละคน คือศาสตราจารย์เกทนี่เคยดูสมุดดำในหอสมุดแห่งชาติ พบว่ายุคเดียวกันบางเล่มก็สะกดถูกเหมือนปัจจุบัน บางเล่มก็ผิดน้อยบางเล่มก็ผิดมาก ผมเองขอให้ดูหนังสือสัญญาที่ไทยทำกับเดนมาร์ก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๔ แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมและเรื่องทรงตั้งเจ้าประเทศราชในสมัยรัชกาลที่ ๑ ว่า ใช้ไม้เอกไม้โทถูกต้องตรงกับปัจจุบันแทบทุกตัว ดีกว่าเอกสารสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ เสียอีก ไม่ได้จำเป็นว่าจะค่อยๆ ดีขึ้นมาทีละน้อย เดี๋ยวก็ดี เดี๋ยวก็เลว แล้วแต่ว่าใครจะเขียน

ถ้าหากวิคเกอรี่ยังเชื่อแชมเบอเลนว่าสมัยสุโขทัย **“พ.พาน”** ได้กลายเสียงไปเหมือน **“ผ.ผึ้ง”** เสียแล้ว ผมก็อาจจะอธิบายตามทฤษฎีของบราวน์ได้ว่า ในภาษาใต้ที่สานสร้างขึ้นมาจากภาษานครศรีธรรมราชกับภาษาสตูลนั้น C เป็นเสียงรูปวรรณยุกต์โท เป็นเสียงระดับไม่ขึ้นไม่ลง แตกออกเป็นสามเสียง คือระดับสูง เช่น ก๊า ระดับกลาง เช่น กา ระดับต่ำ เช่น ก่า ส่น B ก็เป็นรูปวรรณยุกต์เอก มีเสียงสูงขึ้นตอนปลาย ก็อาจจะเป็นเหมือน ขา เสียงจัตวาแต่ตอนเริ่มต้นออกเสียงต่างกันเป็นสามระดับ แต่ตอนท้ายพยางค์ต่างก็ผันเสียงสูงขึ้น และ A นั้นเป็นคำที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ได้แตกเป็นเสียงต่ำลงตอนปลายทั้ง ๓ เสียง ใช้รูปวรรณยุกต์เพียงไม้เอก ไม้โท อย่างที่ใช้อยู่ในจารึกหลัก ๑ ก็พอแล้วและผมก็ยังเห็นต่อไปว่าจารึกหลัก ๑ นั้นใช้รูปวรรณยุกต์ตามคำแนะนำของพระมหาสังฆราชจากนครศรีธรรมราช จึงตามเสียงของภาษาถิ่นใต้ซึ่งไม่ตรงกับเสียงสุโขทัย ฉะนั้นพอมาถึงสมัยพระเจ้าลิไทแล้วคำไม้โทก็ใช้ไม้โทอยู่เพียง ๑๐% และคำที่ใช้ไม้เอกก็เหลืออยู่เพียง ๕% แต่พอมาถึงสมัยหลานพระเจ้าลิไทก็เลิกใช้วรรณยุกต์ไปเลย ยุคนั้นไม่ใช้เลยทั้งไม้เอก ไม้โท เพราะเสียงไม่ตรงกับเสียงชาวสุโขทัย วิคเกอรี่จะเลือกเชื่อหรือเลือกไม่เชื่อใครก็ได้ ตามใจชอบนะครับ

วิคเกอรี่บอกว่า **“ข.ไข่”** กับ **“ฃ.ขวด”** เดิมเสียงต่างกัน แต่จารึกหลัก ๑ มาจารึกเมื่อ **“ข.ไข่”** **“ฃ.ขวด”** ออกเป็นเสียงเดียวกันไปแล้ว จึงปนกันยุ่ง แต่ดอกเตอร์ดิลเลอร์ได้ชี้แจงว่าไทยขาวซึ่งยังใช้ตัวอักษร **“ข.ไข่”** กับ **“ฃ.ขวด”** แยกกันเสียงก็ยังต่างกันอยู่จนทุกวันนี้

ในจารึกหลัก ๑ นั้น คำ ๑๖ คำใช้ **“ข.ไข่”** กับ **“ฃ.ขวด”** ตรงกับไทยขาว ๑๕ คำ ไม่ตรงกันเพียงคำเดียวคือ **“หมากขาม”** ซึ่งมาจากแอฟริกาในภายหลัง ต่อมาสุโขทัยก็เริ่มใช้ **“ข.ไข่”**

“ข.ขวด” ปนกันมากทุกทีจนประมาณ พ.ศ. ๑๙๕๐ แยกกันไม่ออกเลย เมื่อ **“ข.ไข่” “ข.ขวด”** ของหลัก ๑ ยังใช้ได้ถูกต้องก็แปลว่าต้องเขียนขึ้นก่อน พ.ศ. ๑๙๕๐ อย่างแน่นอน เมื่อฟังคำอธิบายของดิลเลอร์แล้ว วิคเกอรี่ก็ไม่ติดใจเรื่อง **“ข.ไข่”** กับ **“ข.ขวด”** อีกต่อไป และที่ไม่มาในวันนี้ก็ได้ทราบว่าไม่ติดใจเรื่องที่เขียนนั้นอีกแล้ว หรือว่าสนใจน้อยไม่มาแล้ว ส่วนเรื่องอื่นๆ เช่นว่า **“ตรีบูร”** นั้นไม่ได้มีความหมายว่า กำแพง ๓ ชั้น ในยุคสุโขทัยผมก็ได้เขียนไว้แล้วในหนังสือของสมาคมโบราณคดี ว่าเชียงใหม่และอยุธยาก็ใช้ตรีบูร แทนกำแพงเมืองแต่ทั้งสองเมืองก็ไม่มีกำแพงเมืองสามชั้นแต่ประการใด รวมทั้งเรื่องดอกเตอร์พิริยะผมก็ได้ชี้แจงไปแล้วในหนังสือเล่มนั้น และในหนังสือศิลปวัฒนธรรม

ทีนี้ผมได้เคยวิจารณ์ระเบียบวิธีวิจัยของดอกเตอร์พิริยะไว้ก็อยากจะพูดให้ดอกเตอร์พิริยะฟัง เดี๋ยวจะว่าพูดลับหลังนะครับ ว่าข้อความในจารึกหลักที่ ๑ นั้น ถ้าไปเหมือนกับจารึกหลักอื่นๆ ดอกเตอร์พิริยะก็สรุปว่าไปลอกมาจากหลักนั้นๆ มา ถ้าเหมือนลิลิตยวนพ่ายและวรรณคดีเรื่องอื่นก็ว่าไปลอกมาจากเป็นภาษากวีนิพนธ์ ไม่ใช่ภาษาพูด หรือไม่ก็ไปยืมคำภาษาถิ่นมาใช้ ครั้นผมอ้างว่าพระนามพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ไม่มีใครเคยทราบในจารึกรัชกาลที่ ๔ เพราะยังไม่มีใครพบจารึกหลักที่ ๔, ๕ อีกทั้งจารึกหลักที่ ๒ ก็ยังอยู่ในอุโมงค์วัดศรีชุม ดอกเตอร์พิริยะก็ว่าพระยาสโมสรฯ บอกว่านำมาจากวัดศรีชุม เมื่ออายุ ๗๕ แล้ว ท่านคงจะหลงไป จารึกหลัก ๒ เดิมไม่ได้อยู่ที่วัดศรีชุม คือรู้ดีกว่าผู้นำจารึกมาเองเสียอีก

“จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ” ที่ลอนดอน กับอีก ๓ ฉบับที่หอสมุดว่าพระร่วงแต่งอักษรไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ตรงกับจารึกหลักที่ ๔ ดอกเตอร์พิริยะก็ว่าแต่งเติมขึ้นในรัชกาลที่ ๔ และยังบอกว่าจุลศักราชที่เขียนไว้เป็น ๖๕๕ ที่จริงของเขาเป็น ๖๔๕ ตรงกับในศิลาจารึกก็หาว่าเขียนเป็น ๖๕๕ แต่ผมได้ตรวจดูแล้วในฉบับพระเจ้าบรมโกศเป็น ๖๔๕ จริงๆ ครับ ถ้ายอมให้ใช้วิธีของดอกเตอร์พิริยะดังนี้ จารึกสุโขทัยทุกหลักก็ต้องปลอมหมด เพราะถ้านำหลัก ๒ มาบางตอนจะเหมือนกับหลัก ๓ หลัก ๔ หลัก ๕ ก็กล่าวหาว่าลอกมา พอไปเหมือนในกวีนิพนธ์ก็ว่าลอกกวีนิพนธ์มา ถ้าไม่ได้ลอกก็เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เพราะฉะนั้นหลัก ๒ ก็ต้องทิ้งไป หลัก ๓ ก็ปลอมอีก อย่างเดียวกันนะครับ

ดอกเตอร์พิริยะบอกว่า พระแท่นมนังศิลาบาตรที่จริงเป็นทับหลัง ถ้าเป็นอย่างนี้นักประวัติศาสตร์ศิลป์ นักโบราณคดีของไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงที่ ๙ จะเอาหน้าไปไว้ในปึบที่ไหนล่ะ เพราะไม่รู้ว่าอันไหนเป็นทับหลังอันไหนเป็นพระแท่น และนักประวัติศาสตร์ที่ไหนจะยอมเชื่อดอกเตอร์พิริยะว่า ศรีสัชชนาลัยอยู่ที่พิษณุโลก เพราะฉะนั้นจะดูว่าพ่อขุนรามคำแหงสร้างพระเจดีย์ขึ้นที่ศรีสัชชนาลัยให้ไปดูที่พิษณุโลก แล้วจะไปเจอที่ไหน เพราะศรีสัชชนาลัยไม่ได้อยู่ที่พิษณุโลก และบอกว่า “สระหลวงสองแคว” อยู่ที่นครสวรรค์นะครับ นี่เป็นเรื่องที่ผมว่าไว้ในหนังสือเล่มนั้นแล้ว ผมจะไม่พูดอีก

รัชกาลที่ ๔ ทรงนำอักษรอริยกะมาใช้ ตัวหนังสือไม่เหมือนกับหลัก ๑ เลย และสระเอาไปไว้ข้างหลังหมด ไม่ได้เอาไว้ข้างหน้าเลยครับ คนละเรื่องกันเลย

ส่วนเรื่องลบศักราชที่ว่าไม่มีนั้น ก็มีปรากฏในหนังสือชื่อ **"เรื่องราวพงศาวดารกษัตริย์สืบมา"** ซึ่งจัดไว้ในกลุ่มพงศาวดารเหนือเลขที่ ๑/ฆ.ระฆัง มีดอกเตอร์ผู้หนึ่งประมาณไว้ว่าเขียนขึ้นในราวรัชกาลที่ ๑ มีลำดับกษัตริย์มาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี เพราะฉะนั้นผมเห็นว่าอาจจะเขียนขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี แล้วก็มีว่าพระร่วงลบและตั้งศักราชขึ้นใหม่ เท่านั้นนะครับ ขอบคุณ

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับท่านศาสตราจารย์ประเสริฐ ดอกเตอร์พิริยะก็อดใจรอไว้ประเดี๋ยวนะครับ เดี๋ยวขอให้เวลาหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์เสียก่อน แล้วก็ว่าไปชัดทีเดียว ๒ คนเลย ต่อไปขอเชิญท่านหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

ผมคงต้องว่าของผมไป ไม่จำเป็นต้องตอบอาจารย์พิริยะฯ เสียด้วยซ้ำไป เพราะคิดกันคนละทาง บางส่วนตอบไว้ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรไว้แล้ว ผมขอเริ่มอย่างนี้ดีกว่า ความเป็นมานิดหนึ่ง คือที่มาคิดกันว่า รัชกาลที่ ๔ ปลอมอะไรต่ออะไรนั้น มันเนื่องมาจากความโง่ของคนบางคน เขาไปอ่านเอาบทพระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ที่ท่านเขียนแบบย่อไว้ในนั้นท่านพูดไว้ว่า เมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จกลับลงมาจากสุโขทัยแล้ว เอามาแต่จารึกหลักที่ ๔ และพระแท่นเท่านั้น บังเอิญว่าท่านไม่ได้เขียนบอกไว้ถึงจารึกหลักที่ ๑ และพอมาถึงฉลองพระนคร ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ รัชกาลที่ ๕ นี่แหละเป็นผู้นิพนธ์ (เทศนาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๔) เอง แต่พวกนี้ไม่รู้นึกว่าเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ความจริงโง่อยู่เมืองฝรั่ง ไม่ต้องเอ่ยชื่อหรอก คราวนี้มาถึงจุดนี้ ผมไม่ว่าหรอกเพราะเขาไม่รู้หลักฐานแต่พอมาอภิปรายที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ผมได้เสนอหลักฐานที่ถูกต้อง ๒ อัน ของสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ไปแล้วว่ารัชกาลที่ ๔ ได้ทรงเอาจารึกหลักที่ ๑ และจารึกหลักที่ ๔ ลงมา เรื่องมันควรจะจบกันแล้วครับ เมื่อหลักฐานเป็นอย่างนี้แล้วจะมีการปลอมได้ที่ไหนครับ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๖ ปีที่เสด็จขึ้นไปพบจารึก การปลอมมันเกิดไม่ได้ในตัวเองอยู่แล้ว (มีแต่จริง) ถ้าจะพูดว่าปลอม ต้องเปลี่ยนประเด็นใหม่ ตั้งแต่พ่อขุนรามรับเสวยราชย์ พ.ศ. ๑๘๒๒ จนถึงปีที่รัชกาลที่ ๔ เสด็จไปพบจารึก ถ้าอย่างนี้จะค้นคว้าก็ค้นคว้าไป

ถ้าเผื่อไม่เชื่อหลักฐาน ก็เหมือนกับเราไม่เชื่อรายงานของกรมศิลปากรที่เขามีจารึกเป็นร้อยๆ หลัก แล้วพูดว่าไม่เชื่อทั้งหมด พูดได้ยังไงครับ พูดอย่างนี้ผมถือว่าเป็นพาล ผมไม่อยากฟังจริงๆ ครับ ต่อไปผมจะพูดว่าไหนๆ ก็กล่าวหารัชกาลที่ ๔ แล้ว ผมอยากให้ท่านผู้ฟังที่มีใจเป็นธรรม ลองคิดดูถึงสถานะของรัชกาลที่ ๔ ตอนเสด็จไปสุโขทัย มองดูกันในแง่โอกาส

นะครับ ถ้าท่านไปดูในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางที่รัชกาลที่ ๔ ทรงบันทึกไว้เอง (ภาษาบาลี) กับของสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ประกอบกัน จะเห็นว่า รัชกาลที่ ๔ เสด็จไปเมืองเก่าตอนเย็นแล้ว และเย็นแล้วท่านจะไปทรงทำอะไรได้ วันรุ่งขึ้นวันเดียวเท่านั้นที่ได้เสด็จชมเมือง คือ เช้ายันเย็น และวันรุ่งขึ้นแต่เช้ารีบเสด็จกลับมาประทับที่เมืองใหม่เดี๋ยวนี้ คือที่ตัวจังหวัด โอกาสเสด็จอยู่จริงๆ มีเพียง ๑๒ ชั่วโมงเช้ายันเย็น เวลานั้นพระองค์ท่านเองประชวร เวียนพระเศียรตั้งแต่อยู่สวรรคโลกแล้ว จริงๆ ท่านไม่ทรงสบายหรอก ท่านจะทรงเอาเวลาที่ไหนไปหาจารึก ๖ – ๗ หลักอย่างที่คุณพิริยะฯ ว่าไว้ มันเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ท่านก็เป็นนักอุตุนิยมวิทยา เขียนบัญชีน้ำฝนไว้ไม่รู้เท่าไรต่อเท่าไร ท่านบอกว่าระหว่างที่อยู่ฝนตกน้ำท่วมเมืองหมดอย่างนี้จะเสด็จไปไหน เสด็จไปเป็นพระและไม่ใช่อุทยานประวัติศาสตร์อย่างเดี๋ยวนี้นี่ครับ จะได้โล่งเตียน ไม่ใช่เลย รกราจะตายไป ท่านจะเอาพระคณะธรรมยุตจำนวนมากไปเที่ยวฟันต้นหมากรากไม้ถากถางแล้วไปมุดดินเป็นขอมดำดินเที่ยวหาดูหลักโน้นหลักนี้ตั้ง ๗ หลัก อย่างที่เอามาพูดนั้นผมไม่เห็นด้วย เป็นเรื่องเดาที่จริงผมไม่จำเป็นต้องตอบ เพราะตอบไปก็เหมือนตอบกับคนไม่ได้เรื่อง

ผมจะพูดถึงจารึกต่อไป จารึกหลักที่ ๒ ประวัติเขาบอกว่า พระยาสโมสรฯ เอามาในรัชกาลที่ ๕ ตามที่ท่านอาจารย์ประเสริฐฯ พูดไปแล้ว จารึกหลักที่ ๓ คุณพิริยะฯ ก็โยกเยกจะย้ายเอาไปไว้สุโขทัยโน่น เพื่อจะได้โอกาสว่ารัชกาลที่ ๔ จะได้ทรงเห็น ที่จริงมันใช่ที่ไหน ไปพลิกดูจดหมายเหตุราชกิจรายวัน รัชกาลที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๒๗ เขาก็บอกแล้วว่าให้ปลัดเมืองกำแพงเพชรส่งลงมา ปลัดเขาก็ส่งรายงานมาอยู่ในจดหมายเหตุราชกิจฯ ต้องไปอ่าน ไม่ใช่ไม่เชื่ออะไร เรื่องส่งจารึกหลักที่ ๓ พร้อมมากับจารึกหลักที่ ๑๓ คือรูปพระอิศวร ผมคิดว่าเรื่องนี้หม่อมเจ้าสุภัทรดิศฯ ท่านคงจะต้องพูดเพราะมันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์ ตกลงจารึกหลักที่ ๓ ที่อ้างมาเกือบทั้งเล่ม (เล่มแดงนี้) บอกว่าได้เห็นได้ลอกมาจากนี้จากโน้นลอกยังไงกันครับ เพิ่งได้มาในรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ จึงเป็นไปไม่ได้เลย ผมไม่อยากพูดด้วยหรอก ไม่ต้องตอบด้วยเหลวไหลทั้งนั้น จารึกหลักที่ ๔ ก็บอกว่าไปลอกตรงโน้นตรงนี้ ลองไปดูซิว่ารัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณฯ ว่ายังไง **“เมื่อเวลาหม่อมฉันบวชเณร กำลังให้นักองค์ศิริวงศ์ ที่บวชเป็นพระ มีฉายาว่า ปุญวังโส แปลเสาที่เป็นอักษรเขมร”** รัชกาลที่ ๕ ทรงผนวชเป็นสามเณรใน พ.ศ. ๒๔๐๙ มันเลยข้อกล่าวหาที่ว่าไว้ในช่วง พ.ศ. ๒๓๗๖ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๘ อันเป็นปีที่พระราชทานสำเนาจารึกที่ ๑ ไปให้บาวริ่ง จารึกหลักที่ ๔ นี้เองยังเพิ่งแปล ไม่มีใครรู้เรื่องเลยครับ ต้องไปตามเจ้าเขมรมาอ่าน เจ้าเขมรทะเลาะกันอยู่ทางโน้น และเจ้าศิริรวงศ์เข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ว่างๆ ท่านคงไปช่วยสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ อ่านจารึก ที่จริงเจ้าเขมรองค์นี้อ่าน คนไทยยังไม่ได้มีความรู้มากมาก่อนหรอกครับ นี่คือเรื่องจารึกหลักที่ ๔ ผมขอผ่านไป ผมไม่เชื่อที่กล่าวหากล่าวอ้างทั้งนั้น ในหนังสือของอาจารย์พิริยะฯ ท่านผู้อ่านเวลาอ่านก็จะเห็นเอง สำหรับจารึก

หลักที่ ๕ ได้มาตอนปลายแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ แล้วจะไปลอกได้ยังไง ผมไม่เข้าใจเอาเลย ในจารึกหลักที่ ๕ มีพิเศษอยู่นิดหนึ่งคือในหลักบอกว่าพ่อขุนรามเป็นคนปลูกไม้ม่วง จารึกสุโขทัยทั้งหมดมีเรื่องนี้ในจารึกหลักนี้หลักเดียว ถ้ากล่าวหาว่าผู้ทำจารึกหลักที่ ๑ ได้แอบเห็นจารึกหลักที่ ๕ ทำไมเขาไม่เอาเรื่องพ่อขุนรามปลูกป่าม่วงไปใส่ไว้ในจารึกหลักที่ ๑ เล่าครับ มันไม่มีเหตุผล กิจกรรมของพ่อขุนรามถ้าเห็นก็ต้องเอาไปใส่ไว้ เขาไม่ได้เห็นหรอกครับ แล้วมาพูดได้ยังไงว่ามาเห็นจารึกหลักที่ ๕ ลอกประโยคนั้นคำนั้นคำนี้ เรื่องเหลวไหลทั้งนั้น ผมไม่มีทางจะรับฟังครับ

จารึกหลักที่ ๘ รัชกาลที่ ๖ เพิ่งไปได้มาตอนปลายรัชกาลที่ ๕ นี่เอง หากันแทบตายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จารึกหลักที่ ๙ ก็ไปบอกว่าหลักนี้วางอยู่แถววัดบวรนิเวศฯ เขียนแพรมเข้าไปอย่างนั้น มันใช่ที่ไหนละครับ อยู่ก็อยู่ได้ แต่ในแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ ต้องถือจารึกหลักที่ ๓ เป็นหลักแรก เพราะว่าพอได้มารัชกาลที่ ๕ ทรงตื่นเต้นถึงเสด็จไปดูจารึกหลักที่ ๓ เองใน พ.ศ. ๒๔๒๗ หลังจากนั้นมาท่านก็ทรงเฉยๆ จนกระทั่งปลายแผ่นดินท่านยังขอไปดูที่ตั้งเดิมของจารึกหลักที่ ๓ ส่วนจารึกอื่นๆ ที่ได้มา และที่พระยาสโมสรฯ ไปหาได้อะไรต่ออะไรนั้นเป็นยุคหลัง แต่ที่ไปอยู่วัดบวรนิเวศฯ นั้น เป็นไปได้ว่า นักปราชญ์ราชบัณฑิตท่านแสวงหาบัณฑิต ผมเชื่อใครๆ ก็รู้ว่าสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงเป็นบัณฑิตใหญ่ บางอันเอาไปให้ท่านทรงอ่าน เรื่องมีอยู่เท่านั้นเอง แต่ไปพูดมีเลศนัยว่าวัดบวรนิเวศฯ เป็นแหล่งปลอมจารึกหลักที่ ๑ ผมไม่เชื่อครับ ท่านผู้ฟังไปอ่านดูเอาเอง ผมว่ายังมีอีกหลายคนที่ไปนอนที่ปลายพระบาทรัชกาลที่ ๔ พูดได้ยังไงตระกูลไหนไปคิดเอาเอง

สรุปแล้วเรื่องจารึกในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔ นั้น ได้แท่งศิลาจารึกสุโขทัยลงมาเพียง ๒ หลัก คือจารึกหลักที่ ๑ และจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมร ดังที่ผมได้เรียนให้ทราบไปแล้ว นอกนั้นเป็นเรื่องที่ได้มาในรัชกาลที่ ๕ ลงมาทั้งหมด ฉะนั้น คุณพิริยะฯ ท่านจะว่าอะไรของท่านผมก็ฟัง แต่ไม่เชื่อและไม่ต้องตอบด้วย คนทำจารึกหลักที่ ๑ เขาไม่ได้เห็น แล้วผมจะตอบไปทำไม ตอบไปดอกเตอร์พิริยะฯ ก็เอาไปเขียนหนังสืออีก

สู้มาวิจารณ์งานของท่านดีกว่าว่าเป็นอย่างไร ท่านเป็นคนเขียนประวัติศาสตร์แบบ **“ปกปิดหลักฐาน”** เช่น อ้างนิทานอิหร่านราชธรรมที่แต่งในรัชกาลที่ ๑ แต่ไม่เคยอ้างเลยว่า มีนิทานเรื่องนี้อยู่ก่อนในกรุงศรีอยุธยา เพราะกลัวว่าคนอ่านจะรู้ว่าเรื่องในจารึกหลักที่ ๑ มันคล้ายกับบางเรื่องในนิทานอิหร่านราชธรรมอยุธยา ปิดความคิดคนไว้เพียงแค่นี้ เรื่องขี่ช้างเผือกเช่นกัน เห็นชัดว่าปิดหลักฐาน บอกได้ยังไงว่า ลาลูแบร์ว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ขี่ช้างเผือก แต่ก่อนหน้านั้นในหนังสือลาลูแบร์อีกเพียงสองบรรทัดเท่านั้นและเป็นเรื่องติดต่อกันบอกว่า **“พระเจ้าแผ่นดินขี่ช้างเผือก”** อย่างนี้เขียนไปได้ยังไง ไปเที่ยวกล่าวหาคนเขียนจารึกหลักที่ ๑ ว่า ไม่รู้ธรรมเนียมอะไรต่อมิอะไร เรื่องเหลวไหล ตัวเราไม่รู้เรื่องเอง อันนี้ความคิดฝรั่งเอามาจากไหนไม่รู้ เมืองอะไรผมไม่ทราบ

อีกอย่างเท่าที่ผมพิจารณาคือ **“ชอบสร้างหลักฐาน”** เรื่องอะไรที่มันไม่มีหลักฐาน คุณพิริยะฯ จะบังคับให้มี เช่น จินดามณีใครๆ ก็รู้ว่า เป็นหลักฐานที่จะยืนยันจารึกหลักที่ ๑ ฉบับที่ได้มาจากโรแยล เอเชียติก เขาเขียนไว้ว่าเป็นจุลศักราช ๖๔๕ ก็พยายามเถียงอยู่นั่นแหละว่าจุลศักราช ๖๕๕ ให้มันคลาดเคลื่อนไปอีก ๑๐ ปี ให้เชื่อถือไม่ได้ เพื่ออะไร ก็เพื่อจะทำลายน้ำหนักของจินดามณี และทำลายน้ำหนักของจารึกหลักที่ ๑

เมืองต่างๆ ไม่เคยมีในหลักฐานอะไร พูดไปได้ยังไงว่า **“ศรีสัชชนาลัยเป็นเมืองพิษณุโลก”** ทุกวันนี้ ท่านศึกษาจารึกทั้งหมด ใครพบเอามาให้ผมดูหน่อย ไม่มีหรอกครับ แต่งเอาเอง **“ปรางค์พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพิษณุโลก”** บอกว่าพ่อขุนรามคำแหงสร้าง จารึกหลักไหนครับ เอามาให้ผมดูหน่อยเถอะ ไม่มีหรอก ชอบพูดเอาเองทั้งนั้น **“เมืองสองแคว”** เป็นเมืองนครสวรรค์ อะไรอย่างนี้เหลวไหล **“เมืองพระบาง”** อย่างนี้หายไปไหน ไม่เห็นวิจารณ์ไว้นี่ครับ

“ขั้นรวบรวมหลักฐานบกพร่อง” นับเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้งานวิจัยใช้ไม่ได้ ผมพูดคราวที่แล้ว ที่พิมพ์นี้ (ของสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย) ก็หลายคำแล้ว แต่ยังมีอีก เช่น คำว่า **“สถาบก”** บอกไม่มีใช้ในจารึกสุโขทัย ในภาษาสุโขทัยที่จริงใช้อยู่ในจารึกที่ ๓๗ (ทิดไสหง) จารึกวัดพญาภู ๒ แห่ง วัดช้างค้ำอีก ๑ แห่ง รวมเป็น ๔ แห่ง อย่างนี้หรือครับผลงานวิจัย คำว่า **“เป็นท้าวเป็นพญา”** บอกไม่มีใช้ จารึกหลักที่ ๑๑ หลักที่ ๕ หลักที่ ๔๐ มีใช้ตั้งเยอะแยะ บกพร่องอย่างนี้จะเอาผลความบกพร่องไปเที่ยวทิ่มตำรัชกาลที่ ๔ หรือนักปราชญ์ในยุคนั้นได้ยังไง **“โขง”** บอกไม่มี ผมไม่ทราบอ่านจารึกกันยังไง มันมีอยู่ในจารึกหลักที่ ๘ เขาใช้ **“ของ”** และ **“ต้นตาล”** บอกไม่มีใช้ ก็มีในจารึกหลักที่ ๘๖ อ่านกันหรือเปล่า คำว่า **“อจน”** บอกไม่มีใช้ในภาษาไทย ผมพูดที่มหาวิทยาลัยศิลปากรไปแล้วว่า เป็นนามของขุนนาง พอมาเปิดดูหนังสือเล่มแดงของคุณพิริยะฯ นี้ เห็นเปลี่ยนไปนิดหนึ่งบอกว่าไม่มีในวรรณกรรม ผมบอกตรงนี้เสียเลยว่าในวรรณกรรมน่ะมี ไปดูใน **“เสือโคคำฉันท์”** อ่านกันเสียบ้างก็ดี ก่อนที่จะกล่าวหาอะไรคนอื่นเขา

คำว่า **“พนมเบี้ย”** คำนี้เหมือนกัน คิดมาจากต่างประเทศ ไปบอกว่าคนเขียนจารึกหลักที่ ๑ ไม่รู้ภาษาคน เอาเบี้ยที่ไหนไปวางเป็นกองๆ รู้ดีกว่าเสียอีกด้วยนะ แต่ไม่เคยไปดูในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ หรอกว่า พระมหาจักรพรรดิ์เวลาท่านทำ **“สัตตสดกมหาทาน”** ท่านทำยังไง ท่านก็บอกว่า **“มีกองเชิงเงิน ๔ เท้าช้างนั้น เป็นเงิน ๑๖๐๐ บาท”** หรือสมัยนั้นคิดเป็นเบี้ยราวๆ ๑๐ ล้านเบี้ย เห็นอยู่แล้วว่า **“กองเชิง”** คือ **“พนม”** นั่นเอง มีเชิงข้างล่างเป็นพานรอง คุณอะไรนั่นนะ ไมเคิล วิคเกอรี่ หรือไงนี่ เป็นคนนำปัญหานี้เข้ามา เขาไม่รู้เรื่องหรอกครับ คำว่า **“ขับ”** บอกมีแต่ **“ขับไล่”** สุโขทัยใช้ **“ขับไล่”** แต่ **“ขับร้อง”** ไม่มีใช้ ทำไมไม่ไปอ่านไตรภูมิพระร่วงเขาดูละ มีใช้อยู่ทั้ง ๒ ความหมาย **“บ้างขับ บ้างรำ”** และ **“ขับเนื้อ ขับฝูงข้าศึก”** เราพยายามจะบังคับหลักฐานและพยายามจะบีบหลักฐานกัน

คำว่า **“ลาน”** บอกว่าไม่มีใช้ เพราะเป็นศัพท์ของรัตนโกสินทร์ เขียนให้คนสงสัยไปยังงั้นเอง ความจริงไม่ใช่หรอกเขาใช้อยู่ในไตรภูมิกถา มหาชาติคำหลวง สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธิ์คำฉันท์และกฎหมายตราสามดวง ฯลฯ มีอีกไม่รู้เท่าไร คำ **“ตลาดปสาน”** ก็เหมือนกัน ในกฎหมายตราสามดวงมีใช้อยู่ ๔ คำ มหาชาติคำหลวงมี ส่วนคำว่า **“หมากม่วง”** ที่พูดเมื่อกี้นี้ ทำไมไม่ไปดูในนิราศธารทองแดง ของเจ้าฟ้ากุ้งล่ะครับ ว่าเขาใช้อยู่ ไม่ใช่ไม่มี อ่านกันหรือเปล่าเท่านั้นแหละ

“สรีดภงส์” ก็ไปแปลของเขาแผลงๆ บอก**“สรีดภงส์”** แปลว่า **“น้ำเหมือง”** ฟังได้ยังไงครับ ศาสตราจารย์ เซเดส์ แปลว่า **“ทำนบ”** ผู้เชี่ยวชาญที่กรมศิลปากร บอกผมว่า ให้ไปดูในจารึกสด๊กก๊อกธม ๒ เขาเขียนภาษาสันสกฤตแล้วแปลไว้เป็นภาษาเขมรอีกด้านหนึ่ง ในนั้นแปล **“ทำนบ”** เอามาใช้ในภาษาไทยตรงตัวของเขาถูกต้องอยู่แล้ว สำหรับจารึกหลักที่ ๑ ไปแปลอะไรเป็น **“น้ำเหมือง”** ให้มองดูว่าจารึกหลักที่ ๑ นั้นฟั่นเฟือน คำว่า **“หัวช้ายหัวขวา”** เป็นศัพท์ทหาร ก็ไม่รู้ว่าเขามีใช้อยู่ในตำราพิชัยสงคราม ตอนที่เรียกว่า **“จันทรพยุห และปทุมพยุห”** เขามี **“หัวซ้าย หัวขวา หัวหลัง หัวกลาง”** เราไม่รู้แต่เราเขียนเพื่อจะกล่าวหากันอย่างเดียว คำว่า **“ตระพัง”** บอกมีเอาไว้ทำ **“สีมาน้ำ”** แต่ทว่าจารึกหลักที่ ๑๑ เขาเอาไว้ปลูกบัวและจารึกหลักที่ ๑๔ บอกว่า เอาไว้เก็บน้ำอาบน้ำกิน ในจารึกพูดไว้ชัดเจน ผมเข้าใจว่าจะไม่อ่านจารึกกัน

ต้องขอพูดอีกเรื่องเถอะ เรื่อง **“ทุนนิยม”** พูดได้ยังไงว่า **“บ่มีช้าง บ่มีม้า บ่มีปั่ว บ่มีนาง บ่มีเงิน บ่มีทอง”** แล้วให้กันไปอย่างนี้ บอกเป็นโลกทัศน์ทุนนิยม มันใช่ที่ไหน ถามพระท่านดูก็ได้ อันนี้มาจากจักรวรรดิสูตร มีรากฐานความคิด (Concept) ใหญ่อยู่ที่โน้น ต้องไปดูในอรรถกถาอีก แล้วยาวต่อลงมาถึงสาระสังคหะซึ่งแต่งก่อนพ่อขุนรามคำแหง เรื่องสาระสังคหะ ผมขอขอบคุณดอกเตอร์ไซเล่อร์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย เดิมผมเองก็มืดมน แต่ท่านให้ความกระจ่างมาอย่างดีว่ามีมาอย่างไร และก่อนพ่อขุนรามคำแหง ในสาระสังคหะบอกไว้หมดว่า เอาเงินเอาทองให้กู้ไป ๓ ปี ถึงจะเรียกเอาต้นคืน เขามีอยู่แล้วทั้งนั้น เราไม่รู้เรื่องกัน ทุนนิยมอะไรที่ไหนเป็นพระราชกรณียกิจและพระมหากรุณาของกษัตริย์ในระบบพุทธที่ถือตามจักรวรรดิวัตร สารสังคหะ สังคหะวัตถุ ๔ ท่านถือกันมาอย่างนี้ทั้งนั้น ถ้าไม่เชื่อให้ไปอ่านดูงานของสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ ได้นะครับ มีที่ท่านทำเอาไว้ หรือจะดูของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ท่านแต่งเทศนาเรื่องนี้ไว้ก็ได้ เขามีอยู่พร้อมบริบูรณ์ เราไปเดากล่าวอ้างเอาเองทั้งนั้น

ผมถึงบอกว่า ผมไม่จำเป็นต้องตอบแม้แต่ข้อเดียว เพราะท่านที่ทำจารึกหลักที่ ๑ เขาไม่ได้รู้เห็นอะไรด้วยเลย แล้วผมจะตอบไปทำไมอีกเล่า ส่วนใหญ่ได้ตอบไว้แล้ว จริงๆ มันไม่จำเป็นอะไรเลย พอแล้วครับ

ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์

ในช่วงหลังของการอภิปรายนี้ กระผมจะขอเสนอหลักฐานเพิ่มเติม ที่จะสนับสนุนข้อสันนิษฐานว่า จารึกหลักที่ ๑ เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักฐานที่สำคัญได้แก่หนังสือเรื่อง **“อภินิหารการประจักษ์”** ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นผู้นิพนธ์ขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จสวรรคต สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงเป็นลูกศิษย์ของเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ตั้งแต่เมื่อทรงผนวชอยู่ที่วัดมหาธาตุ และเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขึ้นครองราชย์ สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ จึงทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศองค์ต่อไป สมเด็จกรมพระยาปวเรศฯ มีพระชันษายาวนาน สิ้นพระชนม์ลงในปีพุทธศักราช ๒๔๓๕

หนังสือเรื่อง **“อภินิหารการประจักษ์”** นั้นเป็นหนังสือที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงเล่าถึงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เมื่อแรกผนวช จนถึงเมื่อสวรรคต และเน้นเหตุการณ์สำคัญในพระราชประวัติ โดยเฉพาะปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นการแสดงถึงพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สำคัญได้แก่ปาฏิหาริย์เมื่อพระองค์เสด็จประพาสสุโขทัยในปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ ที่กล่าวว่าเมื่อเสด็จถึงสุโขทัยนั้นทรงพบแท่นศิลาที่ชาวเมืองนั้นถือว่าเป็นของขลัง ไม่ให้ใครเข้าไปใกล้ แต่พระองค์เสด็จขึ้นไปประทับบนแผ่นศิลานั้น รับสั่งว่า **“อยู่ทำไมกลางป่า ไปอยู่บางกอกด้วยกัน จะได้ฟังเทศน์จำศีล”** และไม่มีอะไรเกิดขึ้นกับพระองค์ เมื่อพระองค์เสด็จกลับจึงโปรดเกล้าฯ ให้ชะลอมาก่อเป็นพระแท่นไว้ที่วัดสมอราย

กระผมสันนิษฐานว่า แท่นศิลานี้น่าจะได้แก่แท่นที่วางดอกไม้สำหรับสักการะพระเจดีย์ดังเช่นที่วัดวิหารทอง จังหวัดสุโขทัย (รูปที่ ๗) ซึ่งปัจจุบันแท่นศิลาด้านทิศใต้ได้ถูกเคลื่อนย้ายไปแล้ว ส่วนแท่นศิลาทางด้านทิศตะวันออกยังคงอยู่ ณ ที่เดิม พร้อมกับแท่นศิลานั้นพระองค์ยังทรงเอาเสาศิลาจารึกหลักที่ ๔ ภาษาเขมรของพระมหาธรรมราชาลิไทลงมาด้วย แต่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ มิได้รับสั่งว่า ทรงนำเอาเสาศิลาจารึกหลักที่ ๑ มาด้วยในคราวนั้น

รูปที่ ๗
แท่นที่วางดอกไม้
สำหรับสักการะพระเจดีย์
วัดวิหารทอง
อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงสันนิษฐานว่า ดูเหมือนเทพเจ้าเมืองสุโขทัยจะมาทูลเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ว่า ในภายหน้าพระองค์จะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน มีพระบารมีเท่าเทียมกับพระมหาธรรมราชาลิไทที่กล่าวถึงในศิลาจารึกหลักนั้น นอกจากนั้นสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ยังทรงวิเคราะห์ว่า การที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงสร้างศิลาจารึกขึ้นนั้นเป็นการบันทึกปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นเพราะพระบารมี สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ยังได้ตีพิมพ์คำแปลศิลาจารึกภาษาเขมรของพระมหาธรรมราชาลิไท ที่พระองค์ทรงแปลไว้เป็นภาคผนวกอีกด้วย เพื่อให้ผู้อ่านได้เปรียบเทียบพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระมหาธรรมราชาลิไท

นอกจากนั้นแล้วสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ยังได้ตรัสไว้ว่า **"เรื่องในหนังสือในเสาศิลานั้น ถูกต้องกับรัชกาลที่เป็นไปนี้โดยมาก"** อาจจะกล่าวไว้โดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

"พระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ทรงเป็นรัชทายาท แต่เพราะเหตุผลบางประการ จึงไม่สามารถที่จะสืบราชสมบัติได้ทันทีแต่ต้องทรงรอคอยไปก่อน ทั้ง ๒ พระองค์ได้ทรงศึกษาพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้ง และทรงมีพระปรีชาสามารถในการศึกษาดาราศาสตร์ และสามารถที่จะเพิ่มหรือลบศักราชได้ ทั้ง ๒ พระองค์ ทรงสถาปนานิกายใหม่ โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุต่างชาติ ทั้ง ๒ พระองค์ ทรงผนวช และลาสิกขาบทเพื่อขึ้นครองราชย์ และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม และทรงสั่งสอนพสกนิกรของพระองค์ ให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีทั้ง ๒ พระองค์ยังได้ทรงแสดงความอัศจรรย์อันเป็นผลแห่งพระบารมีให้เป็นที่ประจักษ์ เช่นแผ่นดินไหวเมื่อพระมหาธรรมราชาลิไททรงอุปสมบท และเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เสด็จไปครองวัดบวรนิเวศ ได้เกิดปาฏิหาริย์ที่มีผู้เห็นพระอาทิตย์ขึ้น ๒ ดวง" เป็นต้น

ในตอนท้ายของเรื่อง **"อภินิหารการประจักษ์"** สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงกล่าวเพิ่มเติมถึงจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งไม่ได้ทรงกล่าวถึงเลยในตอนต้นว่า **"เรื่องราวของพระแท่นมนังศิลาบาตรอยู่ในเสาศิลาที่มาแต่เมืองสุโขทัยและพ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยเป็นผู้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น"** ข้อความนี้เท่ากับเป็นการตีพิมพ์เนื้อหาของจารึกหลักที่ ๑ ขึ้นเป็นครั้งแรก เพราะคงจะมีความสำคัญเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทำให้สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ นำมาตีพิมพ์ไว้ที่นี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาของจารึกหลักที่ ๑ ที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงแปลนั้นจะยกเอามาแต่เฉพาะเหตุการณ์ที่มีศักราช โดยเริ่มขึ้นที่ **"มหาศักราช ๑๒๑๔ ศกปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหงให้ปลูกไม้ตาลนี้ได้ ๑๔ ปีเข้าจึงให้ช่างถากขดานหินกลางไม้ตาลนี้ และในวันอุโบสถก็โปรดให้พระเถระผู้ใหญ่สวดธรรมแก่เหล่าอุบาสก หากไม่ใช่วันอุโบสถ พระองค์ก็เสด็จขึ้นประทับออกว่าราชการ"** ข้อความที่ว่า **"พ่อขุนรามคำแหง โปรดให้พระเถระผู้ใหญ่สวดธรรมบนแท่นหินนี้"** รับกับพระราชดำริของเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เมื่อเสด็จสุโขทัยที่ตรัสแก่แท่น

ศิลาว่า **“ไปบางกอกด้วยกัน จะได้ฟังเทศน์ จำศีล”** และอาจจะสันนิษฐานได้อีกว่า พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า **“หากเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อไรก็คงใช้แท่นศิลานี้เป็นบัลลังก์”** ซึ่งไม่ได้แสดงให้เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งเท่านั้น

ระยะเวลาที่พ่อขุนรามคำแหงให้ปลูกต้นตาล และถากขดานหินนี้สอดคล้องกับ ๑๔ ปี ที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงเป็นเจ้าอาวาสที่วัดบวรนิเวศ ซึ่งอาจจะเปรียบได้กับพระองค์เสด็จขึ้นประทับเหนือราชบัลลังก์ **“ให้ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง”** สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ยังทรงประทานข้อเฉลยไว้ท้ายเล่มว่า **“ถ้าจะใคร่ทราบกลค้นศักราชทั้งปวง ต้นศักราชปีมะเส็งมากกว่ามหาศักราช ๖๒๑”** ดังนั้นหากเราจะเปลี่ยนมหาศักราช ๑๒๑๔ อันเป็นปีที่พ่อขุนรามคำแหงปลูกต้นตาลมาเป็นพุทธศักราช โดยการเอา ๖๒๑ มาบวก ก็จะได้ปีพุทธศักราช ๑๘๓๕ ซึ่งถ้าเราอ่านศักราช ๑๘๓๕ เป็นคริสต์ศักราช ก็จะได้ปี ค.ศ. ๑๘๓๕ **“คือ ๒ ปีก่อนที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ จะเสด็จไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ และ ๑๔ ปีต่อมาก็เท่ากับปีพุทธศักราช ๑๘๔๙ หรือถ้าอ่านเป็นปีคริสต์ศักราช ก็คือปีคริสต์ศักราช ๑๘๔๙ อันได้แก่ ๒ ปี ก่อนที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์”**

ปีต่อมาที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ตรัสถึง ได้แก่ศักราช ๑๒๐๙ ปีกุน ซึ่งเราทราบดีแล้วว่าในจารึกหลักที่ ๑ กล่าวถึงศักราช ๑๒๐๗ ปีกุนเพราะฉะนั้นความผิดพลาดนี้ เป็นเจตนาที่จะแสดงให้เห็นความแตกต่างของเวลา ๒ ปี ดังนั้น ถ้าเอา ๒ ปี มาเพิ่มเข้าไปก็จะได้แก่ปีคริสต์ศักราช ๑๘๓๗ และคริสต์ศักราช ๑๘๕๑ ซึ่งปีคริสต์ศักราช ๑๘๓๗ ก็คือปีที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ซึ่งเป็นปีกุน

เหตุการณ์ต่อมาที่กล่าวถึงในจารึกหลักที่ ๑ คือเหตุการณ์ในปีศักราช ๑๒๐๙ ที่พ่อขุนรามคำแหงให้ขุดเอาพระธาตุออกให้คนทั้งหลายเห็น แล้วเอาไปฝังลงกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ปีนี้สามารถปรับเป็นปีคริสต์ศักราช ๑๘๓๐ ซึ่งตรงกับปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ โปรดเกล้าฯ ให้ขุด **“ศิลานิมิต”** วัดสมอรายขึ้นมาดู และทรงให้ผูกนิมิตใหม่พร้อมกับให้พระภิกษุที่วัดสมอรายอุปสมบทใหม่อีกครั้ง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นการสถาปนาธรรมยุติกนิกายโดยถูกต้อง

ส่วนปีศักราช ๑๒๐๕ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์ลายสือไทยนั้น ตรงกับปีที่เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะนำเอาพระวินัยมอญมาเป็นข้อปฏิบัติในธรรมยุติกนิกาย และอาจจะทรงริเริ่มประดิษฐ์อักษรอริยกะ เพื่อเขียนภาษาบาลีก็เป็นได้

การเฉลยการเปลี่ยนศักราชต่างๆ นั้นสมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงต้องการที่จะให้บุคคลในกาลข้างหน้ารับทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้กลเลขในการลบบวกศักราชต่างๆ ที่จะแสดงให้เห็นว่า พระองค์เกี่ยวข้องกับการนิพนธ์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศฯ ทรงเขียนไว้เป็นอวสานพจน์ของหนังสืออภินิหารการประจักษ์

“ศักราชคิดดั่งนี้	ชอบขยัน
มือลับชนสามัญ	ห่อนเจ้า
ไทยถือว่าสำคัญ	กลเลข
แยบยนต์คนเก่าแกล้ง	กล่าวอ้างคนไกล”

ดังนั้น กระผมจึงใคร่เสนอต่อหน้าผู้มีเกียรติว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นหลังจากที่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์อันได้แก่ ๑๔ ปี หลังจากที่ได้เสด็จไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ

นอกจากนั้นแล้ว ข้อความในจารึกหลักที่ ๑ ยังส่อให้เห็นอีกด้วยว่า เหตุใดพระองค์ถึงทรงพระราชนิพนธ์จารึกหลักนี้ขึ้นมา มูลเหตุอันเป็นแรงบันดาลพระทัยคงจะได้แก่ การที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยที่จะพระราชนิพนธ์ประวัติของพระแท่นมนังศิลาบาตรนี้ในรูปแบบของประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยใช้พระปรีชาสามารถทางด้านภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ดาราศาสตร์และการคำนวณ เพื่อสร้างภาพพจน์ที่ใกล้เคียงกับอดีตเท่าที่จะทรงทำได้ ประวัติศาสตร์นิพนธ์เช่นนี้ ยังเป็นกุศโลบายที่พระองค์จะนำไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงขนบประเพณีที่มีมาแต่เดิมไปสู่โลกทัศน์ใหม่ซึ่งรับกับอารยธรรมตะวันตก

จารึกหลักที่ ๑ จึงเป็นการสร้างภูมิหลัง เพื่อเป็นหลักประกันต่อการเปลี่ยนแปลงที่พระองค์จะทรงกระทำ เพราะความเปลี่ยนแปลงบางประการ เช่น การที่พระองค์จะทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะ และอาจจะมีพระราชประสงค์จะเปลี่ยนอักขรวิธีของภาษาไทยให้เขียนทั้งพยัญชนะและสระอยู่ในบรรทัดเดียวกัน เพื่อจะสามารถใช้กับเครื่องพิมพ์ได้สะดวกยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงบางประการที่พระองค์จะทรงริเริ่มขึ้น เช่น **“เปิดการค้าเสรี”** ซึ่งเป็นการขัดผลประโยชน์ของเจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์ที่แต่เดิมใช้ระบบ **“การค้าแบบผูกขาด”** ก็จะมิได้เป็นการกระทำผิดไปจากโบราณราชประเพณี แต่กลับเป็นการรักษาโบราณราชประเพณีที่มีมาแต่สมัยสุโขทัยให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป และเป็นการช่วยให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข เช่นการที่พระองค์จะลดค่าระวางปากเรือ (จังกอบ) ให้เหลือวาละ ๑,๐๐๐ บาท จากวาละ ๑,๗๐๐ บาท ตามที่อังกฤษขอมาในสนธิสัญญาบาวริ่งจึงมีมาแต่โบราณว่า **“เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่”** หรือเมื่อพระองค์จะทรงโปรดเกล้าฯ ให้ไพร่ผู้ไม่สามารถจะช่วยตนเองได้ให้มาถวายฎีกาแก่พระองค์โดยตีกลองวินิจฉัยเภรี ก็มีมาแล้วจากการที่ **“ไพร่ฟ้าหน้าใสไปลั่นกระดิ่งถวายฎีกาต่อพ่อขุนรามคำแหง”**

พระองค์ยังต้องการที่จะปรับปรุงพระราชพิธีสำหรับบ้านเมือง เช่น ให้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระองค์เองก็เสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย ก็แสดงให้เห็นในข้อความที่ว่า **“ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ถือบ้านถือเมือง”**

นอกจากนั้น พระองค์ก็ยังทรงให้ความสำคัญของเทพารักษ์ผู้พิทักษ์รักษาบ้านเมือง เช่น การนับถือพระขพุงของสุโขทัยและพระสยามเทวาธิราช ซึ่งทรงสถาปนาขึ้นเพื่อพิทักษ์รักษากรุงสยามในลักษณะเดียวกัน และเมื่อพระองค์โปรดเกล้าฯ อนุญาตให้ราษฎรมาเฝ้าชมพระบารมีในการเสด็จพระราชดำเนินต่างๆ ก็ได้มีมาแล้วในจารึกหลักที่ ๑ ที่กล่าวว่าชาวเมืองสุโขทัยมาดูพ่อขุนรามแหงท่านเผาเทียนเล่นไฟ ทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศิลาจารึกหลักนี้ จึงเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นแนวทางในการบริหารแผ่นดิน เพื่อให้บ้านเมืองเจริญตามอารยธรรมตะวันตก เพื่อให้เป็นที่นับถือของฝรั่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงใช้พระปรีชาสามารถในทางปัญญาที่ได้นำกรุงสยามให้พ้นจากภัยพิบัติได้ กระผมขออัญเชิญพระดำรัสของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงตรัสไว้ว่า **“แต่น่าอนาถใจอยู่ที่ทุกวันนี้ ผู้รู้พระคุณของทูลกระหม่อมมีน้อยตัวลงทุกที”**

ข้าพระพุทธเจ้าขอสดุดีพระมหาราชาปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของเมืองไทยด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับ ดอกเตอร์พิริยะ ลำดับต่อไปก็ทางฝ่ายดอกเตอร์ประเสริฐกับ หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ นั้นก็มีเวลา ๒๐ นาที เท่ากันและก็ได้ตกลงกันไว้ว่า ท่านศาสตราจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐท่านจะขอเป็นผู้เริ่มก่อน เสร็จแล้วท่านก็จะโยนลูกไปที่หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ภายหลัง

ศาสตราจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร

ผมก็ว่าจะไม่พูดแล้วนะครับ แต่บังเอิญเรื่องที่ดอกเตอร์พิริยะ ได้กล่าวถึงความบังเอิญต่างๆ ที่รัชกาลที่ ๔ ปีเสวยราชย์ ปีอะไรไปตรงกับจารึกหลักที่ ๑ ทั้งหมด ผมก็เลยนึกถึงว่ามนุษย์ใดในโลกจะทำได้นอกจากดอกเตอร์พิริยะคนเดียวที่สามารถนะครับ ทำให้เกิดความบังเอิญต่างๆ ตัวเลขไปคล้องจองกันหมด เพราะฉะนั้นผมก็จะพูดถึงแต่ว่าความบังเอิญที่เป็นไปได้อีกหลายอย่าง อย่างหนังสือของดอกเตอร์พิริยะที่ขายเล่มแดงๆ นั้นนะครับ เขียนข้างหน้าว่าศาสตราจารย์ แต่ว่าตก **“ส”** ไปตัวหนึ่ง **“ศาตรา”** ก็แปลว่า **“อาวุธ”** หรือ **“พระแสง”** ฉะนั้นรองศาตราจารย์ก็คือ อาจารย์แสง มนวิทูร คนที่ ๒ นั่นเอง นี่คือความบังเอิญนะครับ ผมก็จะตอบเพียงเท่านี้ละครับ คุณศุภวัฒย์ก็คงไม่อยากจะตอบอะไรเพราะอ่อนเพลีย เหนื่อยใจ แต่ว่าผมขอร้องว่า ขอให้ยืนยันหน่อยว่าเรื่องจารึกหลักที่ ๑ นำลงมาจากสุโขทัยปรากฏอยู่ในหนังสือวชิรญาณ เมื่อปี ๒๔๒๗ เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศฯ

หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

ผมก็ยืนยันไว้ ณ ที่นี้เลยว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศฯ พระองค์นั้นได้บันทึกไว้แน่ชัดว่า **"พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังทรงผนวช เสด็จขึ้นไปประพาส ณ หัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้รับเสาศิลาทั้ง ๒ แท่ง ลงมายังกรุงเทพฯ"** ถ้าไม่เชื่อหมายความว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นทรงนำความไม่จริงมาเขียน ใครจะเชื่อคุณพิริยะฯ ผมก็ไม่ทราบ ในระหว่างคุณพิริยะฯ กับสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ผมไม่แน่ใจ

ในเรื่อง **"อภินิหารการประจักษ์"** ซึ่งผมอ้างมาแล้ว แต่จะย้ำไว้อีกทีว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น คงยืนยันในเรื่องนี้ว่า **"แท่นศิลาที่ว่ามาข้างต้นนั้น มีความระบุในเสาศิลาที่มาแต่เมืองสุโขทัย"** คือท่านหมายความว่าแท่นมนังศิลาบาตรนั้นมีข้อความเป็นเรื่องอยู่ในเสาศิลาที่มาจากสุโขทัย ผมจึงยืนยันได้แน่นอนว่า เมื่อจารึกนี้ได้นำลงมาในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้ว ปัญหาใครจะมากล่าวอ้างว่าปลอมมันเป็นไปไม่ได้หรอกครับ ถ้าอย่างนั้นจะต้องกล่าวอ้างอะไรต่อมิอะไรไปอีกทั้งหอสมุดแห่งชาติไม่ใช่แต่จารึกเท่านั้น ถ้าเราไม่เชื่อเสียอย่างเดียว แต่ในแวดวงวิชาการแล้วผมคิดว่า คนที่เคารพหลักฐาน เคารพการรายงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ซึ่งพูดมาอย่างนี้โดยชัดเจน พระประวัติของสมเด็จพระสมณเจ้าพระองค์นี้ก็ไม่ได้คลอนแคลนอะไรเลย ยังทรงรับเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศสืบต่อมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉะนั้นผมฝากไว้เท่านี้ อย่างอื่นผมคงจะตอบอะไรไม่ได้ ใครจะฟุ้งเฟ้อกันไปถึงไหนต่อไหน อะไรนั้น กระผมรับรู้ไม่ได้หรอกต้องเอาหลักฐานมาว่ากัน ถ้าเชื่อว่าพบและเอาจารึกลงมาอย่างนี้เรื่องการปลอมภายหลัง พ.ศ. ๒๓๗๖ นั้น มันมีไม่ได้ในตัวของมันเองอยู่แล้ว ถ้าปลอมจารึกต้องปลอมก่อนหน้านั้น ก่อนพบนะครับ ฉะนั้นเรื่องเวลาที่เอามาอ้างของคุณพิริยะฯ กับผมนั้นมันคนละมิติเสียแล้วพูดกันไปก็ไม่รู้เรื่อง

อีกอย่างหนึ่งผมอยากจะพูดไว้สักนิดหนึ่ง เป็นข้อสุดท้าย การที่คุณพิริยะฯ ชอบพูดว่าผู้แต่งนางนพมาศคือ ผู้แต่งจารึกหลักที่ ๑ ในทัศนะของผม ผมเห็นว่าพูดอย่างนี้มันเลื่อนลอย นักวรรณคดีใครๆ ต้องรู้ว่ารัชกาลที่ ๓ นั้นทรงแต่งอยู่ด้วย ถ้าอย่างนี้หมายความว่ายังไง จะเป็นพระองค์ใดเล่า ผมว่าดีไม่ดีคุณพิริยะฯ อาจจะรวมรัชกาลที่ ๓ เข้าไปด้วยนะครับ ไม่ใช่แต่รัชกาลที่ ๔ เท่านั้น พงศาวดารเหนือก็บอกว่าแต่งแทรกและเป็นคนเดียวกันอีกนั่นแหละ พงศาวดารเหนือ รัชกาลที่ ๒ ทรงนำขึ้นทูลเกล้าฯ รัชกาลที่ ๑ เอง แล้วจะพูดยังไงละครับ ผมว่ามันจะไหลเลื่อน เลอะเทอะกันไปใหญ่แล้ว ดีไม่ดีกระทบไปถึงรัชกาลที่ ๒ ด้วยนะครับ เพราะมันกว้างเหลือเกิน เจาะจงไม่ได้ เอาเอกสารเกี่ยวข้องคนสำคัญมาพูดประหลาดๆ เรื่องนางนพมาศใครๆ ก็ต้องรู้ ในคำนำบอกแล้วว่า คนที่เชื่อถือมาก คือสมเด็จพระจอมเกล้าฯ หนึ่ง และสอง กรมหลวงวงศาธิราชสนิท นักปราชญ์ใหญ่ในเวลานั้นท่านกรมหลวงวงศาฯ คือใคร เป็นต้นสกุลไหน กล่าวหาเลอะเทอะ ผมไม่ชอบหรอกครับ ไปพูดเรื่องแอบแต่งแทรกจินดามณี เห็นอยู่

แล้วว่าใครเป็นคนแต่งจินดามณีให้กุลบุตรกุลธิดาในสมัยรัชกาลที่ ๓ กับที่ ๔ ท่านกรมหลวงวงศาธิราชสนิทปราชญ์ใหญ่อีกนั้นแหละ และเวลาท่านจะแต่งต้องเอาหนังสือรุ่นเก่ามาเรียงกันเป็นตับอย่างคนโบราณ แล้วถ้าเราพูดอะไรมีนัยยะที่ไม่ชัดเจนเฉี่ยวๆ แบบนี้ สำหรับความเห็นของผม อยากจะพูดทิ้งไว้ที่นี้ว่าควรระมัดระวังพอควรครับ เพราะกล้าพูดว่ารัชกาลที่ ๔ ทำ คงต้องกล้าพูดว่ารัชกาลที่ ๒ ก็น่าจะเกี่ยวนะครับ เพราะว่าเกี่ยวข้องกับพงศาวดารเหนือเป็นคนทูลเกล้าเองในรัชกาลที่ ๑ ปกติแล้วคนธรรมดาต้องคิดว่า ใครจะกล้าเอาอะไรไปสอดแทรกในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำได้ยังไงครับ มันเป็นไปไม่ได้ทั้งนั้นแหละ

ฉะนั้น หลักฐานของคุณพิริยะฯ ที่เอามาอ้างอิง ล้วนเป็นหลักฐานที่อ่อนแอในวงการวิชาการทั้งนั้น พงศาวดารเหนือเอย คำให้การชาวกรุงเก่าเอย อะไรต่อมิอะไร นิยายต่างๆ ที่เขาอ่านกันเล่นในราชสำนักเพื่อความบันเทิง ก็เอามาตั้งเป็นข้อหลักสำหรับวินิจฉัย และใช้หักล้างจารึกหลักที่ ๑ ผมเห็นว่าอย่างนี้ไม่ถูกเรื่องในทางหลักวิชาทั้งนั้นเลย ผมขอพูดทิ้งท้ายไว้เท่านี้

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับคุณศุภวัฒย์ นอกจากท่านผู้อภิปรายทั้ง ๓ ท่านนี้แล้ว กระผมมีความยินดีที่จะเรียนให้ท่านผู้ฟังทราบว่า เรายังมีนักวิชาการอยู่กับเราอีก ๕ ท่าน ซึ่งได้กรุณาแสดงความจำนงไว้ที่จะออกความเห็นในเรื่องนี้ และท่านแรกกระผมก็ขอกราบทูลเชิญ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงอภิปรายความเห็น ๑๐ นาที กระหม่อม

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

ขอประทานกราบทูลใต้ฝ่าพระบาท ที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ ส่วนใหญ่จะไม่เกี่ยวกับศิลาจารึกหลักที่ ๑ เพราะเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะเอือมกันเต็มทนแล้ว แต่จะพูดถึงหนังสือของดอกเตอร์พิริยะ เล่มแดงนี้ ซึ่งก็ขอโทษ ที่จะมากล่าวนี้จะมากล่าวคัดค้านในบางเรื่อง ก็ขอให้ดอกเตอร์พิริยะถือว่าเป็นการช่วยโฆษณาขายหนังสือให้ก็แล้วกันนะครับ

คือว่า ผมได้คั่นเอาไว้ในหน้าต่างๆ นะครับ หน้าแรกที่อยากจะพูดถึงก็คือหน้า ๑๔ คือผมก็ยินดีที่ว่า ดอกเตอร์พิริยะเมื่อพูดถึงพระอัฏฐารศที่วัดสะพานหินแล้ว ได้บอกไว้ด้วยว่า ซึ่งพอที่จะกล่าวได้ว่า พระอัฏฐารศของพ่อขุนรามคำแหง มิใช่พระอัฏฐารศที่วัดสะพานหินนี้ หรือถ้าเป็นพระอัฏฐารศองค์ที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ก็ต้องเป็นองค์ที่ซ่อมแซมขึ้นใหม่ภายหลัง ประโยคหลังนี้ผมเห็นว่าสำคัญมาก แต่ดอกเตอร์พิริยะในหนังสือเล่มนี้ มิได้นำมาใช้เลย คือมิได้เคยคิดเลยว่าพระพุทธรูปที่ท่านบอกว่าไม่กล่าวถึงในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นอาจจะมาซ่อมขึ้นภายหลังได้ อาจจะเป็นสมัยสุโขทัยก็ได้ สมัยอยุธยาก็ได้ แต่ดอกเตอร์พิริยะมิได้นำมาใช้เลยครับ

คราวนี้ต่อมาถึงศิลาจารึกหลักที่ ๒ คือ **“วัดศรีชุม”** ที่ดอกเตอร์พิริยะบอกว่าพระยาสโมสรสรรพการ คนไปถามท่านตอนอายุ ๗๕ แล้ว อาจจะหลงไปก็ได้ คือคำกล่าวเช่นนี้พาดพิงถึงสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพด้วย ซึ่งผมจำต้องมากล่าวในที่นี้ เพราะเหตุว่าใน **“ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑”** ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ กล่าวถึงเรื่องนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นผู้เขียนคำนำให้ เพราะฉะนั้นก็หมายความว่า ท่านจะต้องทรงอ่านข้อความที่ศาสตราจารย์เซเดส์เขียน และทรงเห็นว่าถูกต้อง จึงทรงยอมรับนะครับ ผมเห็นว่าการที่ไปพูดง่ายๆ ว่าคนอายุเท่านั้นเท่านี้ก็หลงเสียแล้วนะครับ ผมขอยืนยันครับว่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้น เมื่อสิ้นพระชนม์ พระชนม์ได้ ๘๑ ไม่เคยหลงเลย สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จกลับจากปีนังอายุ ๘๐ แล้ว เมื่ออยู่ปีนังทรงเขียนเรื่องนิทานโบราณคดีจากความทรงจำ และเมื่อกลับมาแล้วผมก็อยู่ที่นั่น ท่านเคยเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยถึง ๒๓ ปี มีเจ้าเมืองต่างๆ มาเฝ้า ท่านถามได้ถูกหมดเลยว่าอำเภอนั้นเป็นยังไงบ้าง ตำบลนั้นเป็นยังไงบ้าง เอ่ยชื่อได้ถูกหมดจนกระทั่งเจ้าเมืองเหล่านั้นยังมาพูดว่า โอ้โฮ! สมเด็จฯ ทำไมความจำท่านจึงได้ดีอย่างนี้

ผมขอโทษนิดเดียวครับ ความจริงก็ไม่ได้ตั้งใจ แต่พูดแล้วก็ขอติดลมนิดหน่อย คือว่าเสียดายที่ดอกเตอร์พิริยะ เป็นเด็กสมัยใหม่จึงไม่อาจทราบได้ว่า คนโบราณนั้นความจำเขาดีแค่ไหน ถ้าเผื่อเป็นปู่ของดอกเตอร์พิริยะ คือพระยาประเสริฐศุภกิจ (เพิ่ม ไกรฤกษ์) จะทราบได้ดี อันนี้ผมขอความกรุณาท่านทั้งหลาย อย่าคิดว่าผมจ้วงจาบไปกล่าวถึงบรรพบุรุษของดอกเตอร์พิริยะ แต่ที่สามารถกล่าวได้เช่นนี้ เพราะผมรู้จักกับเจ้าคุณประเสริฐดี และทราบดีว่าเจ้าคุณประเสริฐนั้นเลื่อมใสรักใคร่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงแค่ไหน จึงสามารถกล่าวได้นะครับ

ทีนี้มีอีกข้อหนึ่ง อันนี้ผมไม่ทราบแน่คือว่า ถ้าไปดูหน้า ๒๖ ในหนังสือ ผมขอให้ท่านดอกเตอร์ประเสริฐช่วยดูด้วย คือว่า เรื่องนี้ผมเข้าใจว่า ในจารึกข้างบนนี้ **“โคชาณิยะชาดก”** แต่ว่าดอกเตอร์พิริยะพิมพ์ข้างล่างว่า **“โพกชานิยะชาดก”** มันอะไรกันแน่ครับ (โคชา) อันนี้ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าดอกเตอร์พิริยะทราบเรื่องจารึกแค่ไหนน่ะครับ

ต่อไปถึงเรื่อง **“เทวรูปพระอิศวร”** ไม่ทราบว่าท่านผู้ดำเนินการอภิปรายจะอนุญาตให้ผมพูดต่อไปหรือเปล่า เทวรูปพระอิศวรนี่นะครับ ดอกเตอร์พิริยะเขียนในนี้ว่าได้ไปถึงเยอรมัน อันนี้ผมต้องขอประทานโทษหม่อมหลวงมานิจ ชุมสายไม่ทราบว่าท่านอยู่ที่นี่ด้วยหรือเปล่า รวมทั้งดอกเตอร์สุเมธ ชุมสาย ซึ่งเป็นบุตรของท่านด้วย ดอกเตอร์พิริยะไปได้มาจากหนังสือของหม่อมหลวงมานิจ ซึ่งหม่อมหลวงมานิจไปเข้าใจเอาเองว่า เทวรูปพระอิศวรที่เมืองกำแพงเพชรนั้น ได้ไปถึงเยอรมัน แต่ความจริงไม่ได้ไปหรอกครับอยู่แค่กรุงเทพฯ นี้เอง ผมอยากจะขออ่านจดหมายของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ จะอ่านเพียงวรรคเดียวนะครับ

“LES GARÇONS DE MUSEUM, PARIS MAY 16, 1884 DEAR DR. LINDAO, YOU WILL RECOLLECT HAVING HAD AN INTERVIEW WITH MR. VERNEY ON THE SUBJECT OF A STATUE FOUND IN THE NORTH OF SIAM BY HEIR J.E. RUSSMAN, SURVEYOR OF THE IMPERIAL ETHNOLOGICAL MUSEUM OF BERLIN. THE REMOVER OF WHICH WAS OBJECTED TO BY MY GOVERNMENT AND CONCERNING WHICH I ALSO HAD AN INTERVIEW WITH PROFESSOR SEBASTIAN WHEN I WAS IN BERLIN. I’M NOW VERY GLAD TO LEARN FROM MY GOVERNMENT THAT THE PARTS OF THE SAID STATUE WHICH WERE REMOVED BY HEIR RUSSMAN HAVE (PRESUMABLY IN ACCORDANCE WITH INSTRUCTIONS RECEIVED FROM THE GERMAN GOVERNMENT) BEEN RESTORED TO THE GOVERNMENT OF SIAM BY THE GERMAN CONSUL AT BANGKOK.”

เราดูในนี้ ผมขอย้ำคำว่า “THE PARTS OF THE SAID STATUE” แล้วก็ได้รับคืนจากกงสุลเยอรมันที่กรุงเทพฯ มิได้กล่าวเลยว่าส่งกลับมาจากที่กรุง BERLIN ผมบอกได้ว่าไอ้ THE PARTS นี้มันคืออะไร คือ ๓ ส่วน พระศอ พระกร ๒ ข้าง คราวนี้ไปดูหนังสือจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันสมัยรัชกาลที่ ๕ อันนี้ ต้องขอบคุณหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ที่บอกให้ผมไปค้นนะครับ ภาพที่ ๑๖ พิมพ์ในงานศพเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมทร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ กว่า (๒๔๗๒ หรือไงนี่) มีบอกไว้อย่างนี้ (อีกฉบับหนึ่งอยู่ในนั้นนะครับ) ว่า **“แต่ก่อนได้ทูลให้สืบเรื่องเทวรูปเมืองกำแพงเพชรซึ่งไอ้ RUSSMAN ยุให้กงสุลเยอรมันขอ จะได้มีไปหรือไม่ได้มีกาลนานมาแล้วได้ผัดไว้ ครั้งนี้กงกุลบอกมาว่า ไอ้ RUSSMAN ไปขโมยเอาเศียรและกรลงมาแล้วกงสุลยึดไว้ และมิสเตอร์แมคคาร์ที ได้ทูลว่าศาลไม่ห่างบ้านเจ้าเมืองนักว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ การเรื่องนี้ไม่รู้ว่าจะตอบเขา ถามก็ไม่บอก ขโมยลักมาก็ไม่บอกให้รู้ ให้ทรงไต่สวนให้ได้ความ”** นี่อย่างน้อยก็เป็นสิ่งที่รัชกาลที่ ๕ ทรงบอกให้ราชเลขานุการจดหรืออาจจะทรงพระราชนิพนธ์เองก็ได้

ต่อมาอีก ๑ ปี ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน เรื่องเดียวกันนี้บอกว่าฉบับหนึ่งบอกพระอินทรแสนแสง ปลัดเมืองกำแพงเพชรว่า **“หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์รับรับสั่งกรมหมื่นพิชิตมีหนังสือมาว่าให้ส่งเทวรูปใหญ่สำหรับเมืองกำแพงเพชรและแผ่นศิลาจารึกลงมากรุงเทพฯ นั้นได้ส่งลงมาแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ส่งเทวรูปนี้ไปที่วังพระองค์ประดิษฐ์ ด้วยพระเศียรและพระหัตถ์นั้น MR.RUSSMAN ขึ้นไปลักตัดเอาลงมา กงสุลเยอรมันลุแก่โทษมาก จึงโปรดให้กรมหมื่นเทววงศ์ไปรับเอากลับมาเสีย ครั้งนี้จึงโปรดให้พระองค์ประดิษฐ์ซ่อมเสียอย่างเดิม”** เพราะฉะนั้นแสดงว่าทั้งพระเศียรและพระกร ๒ ข้างไม่เคยได้ไปเมืองเยอรมัน พระองค์ก็ไม่ได้ไป และพระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการซึ่งเป็นช่างสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เอามาต่อเข้า

อันนี้มีสำคัญอีกอันหนึ่งที่บอกว่า **"ให้ส่งเทวรูปใหญ่สำหรับเมืองกำแพงเพชร และแผ่นศิลาจารึกลงมากรุงเทพฯ นั้น ได้ส่งลงมาแล้ว"** แผ่นศิลาจารึกจะเป็นแผ่นอะไรครับจากกำแพงเพชร นอกจากแผ่นดินศิลาจารึกหลักที่ ๓ นะครับ คราวนี้ดอกเตอร์พิริยะ ก็ไม่เชื่ออีก ดอกเตอร์พิริยะบอกว่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ รับสั่งว่า **"ฐานที่ตั้งศิลาจารึกแผ่นนั้นยังอยู่ที่มุขเด็จวิหารหลวงเป็นศิลาแลงแท่งใหญ่เจาะกลาง เป็นช่องเฉพาะฝังโคนศิลาจารึก พิเคราะห์ดูช่องพอได้กับขนาดศิลาจารึก"** ดอกเตอร์พิริยะก็ไม่เชื่อ ดอกเตอร์พิริยะบอกว่าเจ้าอาวาสจำพรรษาที่วัดนั้นเป็นเวลาถึง ๔๐ ปีเศษ อาจจะหลงแล้วก็ได้ คือคนแก่หลงง่ายสำหรับดอกเตอร์พิริยะครับ เพราะฉะนั้นอันนี้ละครับผมเข้าใจว่า ฐานที่ตั้งศิลาจารึก ศิลาจารึกหลักที่ ๓ นี้กว้าง ๖ ซ.ม. ตามในหนังสือดอกเตอร์พิริยะเอง เพราะฉะนั้นเดือยของศิลาจารึกคงจะแคบและยาว สำหรับฝังศิลาจารึกลงไปในนั้น แต่ว่าฐานพระพุทธรูปไม่เหมือนกันหรอกครับ ฐานพระพุทธรูปจะต้องเป็นสี่เหลี่ยม หรือเป็นขนาดใหญ่กว่าฐานศิลาจารึกมาก เรื่องนี้ผมว่าน่าจะเชื่อสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ มากกว่าดอกเตอร์พิริยะนะครับ

เรื่องอื่นต่อไปนะครับ คืออยากจะพูดถึงเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะ คือขอโทษดอกเตอร์พิริยะหน่อยหนึ่ง คือมีท่านหนึ่งซึ่งดอกเตอร์พิริยะรู้จักดีกว่าผม แล้วก็ได้ปริญญาโททางด้านศิลาจารึก ผมก็ได้ไปชวนให้มาฟังในวันนี้ ท่านผู้นั้นบอกว่าไม่มาหรอกวันนี้ ขี้เกียจมาฟัง เพราะว่าในหนังสือดอกเตอร์พิริยะบอกว่า **"จารึกของพ่อขุนรามคำแหง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ"** เปิดดูไม่เห็นมีประวัติศาสตร์ศิลปะสักอย่าง มีแต่เรื่องภาษาศาสตร์ เพราะฉะนั้นถ้าเป็นวิทยานิพนธ์ ก็ให้คะแนน ๐ ไปแล้ว เพราะเนื้อหากับชื่อเรื่องมันไม่ตรงกัน ท่านว่าอย่างนั้น บุคคลผู้นั้นก็เลยไม่มาวันนี้นะครับ

ทีนี้สำหรับทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะนะครับ ผมมีความเห็นว่าดอกเตอร์พิริยะในหนังสือเล่มนี้ก็พูดน้อย แต่พูดเสมอว่า **"พระพุทธรูปสมัยพ่อขุนรามคำแหง จะต้องเป็นศิลปะอู่ทองรุ่นที่ ๑"** เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าอยู่ในสมัยเดียวกับพ่อขุนรามคำแหง แต่ดอกเตอร์พิริยะคำนึงถึงแต่เวลาไม่ได้คำนึงถึงสถานที่เลย ศิลปะอู่ทองเจริญขึ้นทางภาคกลางของประเทศไทย เป็นการผสมกันระหว่างศิลปะทวารวดีกับเขมร หรือ ลพบุรี หรือขอมก็แล้วแต่ แต่ว่าศิลปะสุโขทัยอยู่ทางเหนือแล้วก็อีกอย่างเราอย่าลืมว่า สมัยอยุธยาตอนต้นนั้นศิลปะอู่ทองก็ยังทำอยู่ เพราะเราได้ค้นพบศิลปะอู่ทองรุ่นที่ ๓ มาตั้ง ๓๐๐ องค์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ซึ่งเจ้าสามพระยาทรงสร้าง พ่อขุนพระงั่วซึ่งเป็นกษัตริย์อยุธยาองค์ที่ ๒ หรือ ๓ ตีได้สุโขทัย เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปอู่ทองอาจจะขึ้นไปตอนนั้นก็ได้ และที่สุโขทัยเราก็ไม่ได้ค้นพบมากนักนะครับ เพราะฉะนั้นผมเห็นว่า การที่จะไปยืนยันว่าพระพุทธรูปสมัยพ่อขุนรามคำแหง ต้องเป็นอู่ทองรุ่นที่ ๑ นั้น ยังมีหลักฐานไม่เพียงพอหรือมิฉะนั้นดอกเตอร์พิริยะก็ต้องอธิบายเพิ่มเติมว่าพระพุทธรูปสมัยพ่อขุนรามคำแหงเป็นอู่ทองหน้าสี่เหลี่ยม มีไรพระศก แล้วทำไมพอถึงสมัย

พระเจ้าลิไท เราไม่พูดถึงเลอไทล่ะ ถึงเปลี่ยนเป็นหน้ารูปไข่ คิ้วโก่ง อมยิ้มได้ มันมีวิวัฒนาการยังไงมันถึงได้เปลี่ยนไปได้อย่างนั้น ซึ่งตรงกันข้าม มันได้รับอิทธิพลมาจากไหน ดอกเตอร์พิริยะต้องอธิบายให้ได้ว่าทำไมจึงเปลี่ยน กลับหัวเป็นท้ายได้ถึงเพียงนั้น อันนี้นะครับทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

อีกอันหนึ่งผมขอพูดเป็นอันสุดท้ายก็แล้วกัน ความจริงคั่นไว้มากกว่านี้ แต่จะไปกินเวลาท่านอื่น อันนี้ผมอาจจะผิดนะครับ แต่ว่าอยากทราบว่าในรูปพระศรีศากยมุนีในวิหารวัดสุทัศน์นี้ ดอกเตอร์พิริยะบอกว่า รัชกาลที่ ๑ โปรดให้หล่อพระเศียรพระหัตถ์ใหม่ และให้ปิดพุทธศักราชด้วย เรื่องนี้ผมค้นไม่พบในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ แต่ว่าไปปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า รัชกาลที่ ๒ โปรดให้ (อันนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ คงจะไม่ทรงเชื่อจึงตัดออก) ว่าพระเศียรเดิมเล็กไป เพราะฉะนั้นให้เติมให้ใหญ่ขึ้น แต่ไว้เติมสัมฤทธิ์นี่ก็แปลกไม่รู้จะเติมยังไง เว้นแต่จะหล่อใหม่ทั้งอัน และเอาไปใส่แล้วก็ให้เปลี่ยนพระหัตถ์ เพราะของเดิมนิ้วพระหัตถ์ไม่เท่ากัน สมัยรัตนโกสินทร์นิยมนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน จึงได้เปลี่ยนให้นิ้วพระหัตถ์เท่ากัน แต่ว่าอันนี้ผมว่า ยังอาจจะพิสูจน์ได้ ถ้าหากเราไปดูที่องค์พระนะครับ ว่ามีรอยต่อที่พระศอ หรือรอยต่อที่พระหัตถ์หรือเปล่า ซึ่งก็เป็นความจริง ก็ขอพูดเพียงเท่านี้ละครับ ผมไม่รู้ดอกเตอร์พิริยะจะตอบหรือเปล่า

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

เชิญดอกเตอร์พิริยะ ตอบชี้แจงอีกครั้งหนึ่งครับ

ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์

สำหรับวิวัฒนาการของพระพุทธรูปนั้น คอยหนังสือเล่มใหม่ก็แล้วกันนะครับ ส่วนการที่เศียรพระศรีศากยมุนีได้รับการเปลี่ยนแปลงนั้น ปรากฏอยู่ในหมายรับสั่งสมัยรัชกาลที่ ๑ ครับ

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับ ต่อไปนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง ท่านได้แสดงความจำนงไว้ คือ ดอกเตอร์วินัย พงษ์ศรีเพียร แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร เชิญครับอาจารย์วินัย

ดอกเตอร์วินัย พงษ์ศรีเพียร*

ท่านผู้มีเกียรติครับ ความจริงผมตั้งใจมาฟังการอภิปรายในวันนี้เสียมากกว่า แต่ความที่เป็นครูประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องตอบคำถามนักศึกษา ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาปีหนึ่งนี้

* ปรับปรุงแก้ไขคำอภิปราย เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

นักศึกษาปริญญาโทนักศึกษาปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ผมสอนอยู่ มักจะมาถามเสมอว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นั้น ปลอมตามที่ดอกเตอร์พิริยะได้เสนอไว้หรือเปล่า ความที่สอนวิชา HISTORICAL RESEARCH และก็วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ ก็ย่อมสนใจเรื่องนี้เป็นพิเศษ และอยากมองด้านหลักฐานเสียก่อน ผมเห็นอกเห็นใจดอกเตอร์พิริยะในวันนี้ก็เพราะว่า ท่านมาเจอนักวิชาการรุ่น HEAVYWEIGHT ก็คงจะลำบากหน่อยครับ พยายามเอาใจช่วย อยากจะเรียนให้กับท่านผู้มีเกียรติทราบว่า ผมเองนั้นชื่นชมดอกเตอร์พิริยะ เพราะว่าท่านทำให้ตัวผมเองและนักวิชาการหลายๆ ท่าน ต้องกลับไปนั่งอ่านตำรากันใหม่หมด แต่ว่าความเห็นอกเห็นใจมีกันเพียงแค่นั้นนะครับ

ในเบื้องต้นผมคิดว่าสิ่งแรกที่เราจะต้องดูก็คือว่า จะมีหลักฐานอะไรที่แน่ชัดหรือเปล่าที่จะบอกในทางใดทางหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลอมจารึกหลักนี้ขึ้น สิ่งที่เป็นหลักฐานสำคัญที่สุดสำหรับในเรื่องนี้ก็คือ ในตัวอย่าง RUBBING หรือว่า สำเนาจริงของศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่พระราชทานเซอร์จอห์น บาวริ่ง และเซอร์จอห์น บาวริ่งได้ตีพิมพ์ในหนังสือของท่านชื่อ “THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM VOLUME 1” หน้า ๒๗๘-๒๗๙ ในนั้นมีลายพระราชหัตถเลขาเป็นภาษาอังกฤษตรงชื่อ **“พระนามพระบิดาของพ่อขุนรามคำแหง”** ในที่นั้นทรงถ่ายถอดเป็นภาษาอังกฤษในแบบถ่ายรูปอักษรตามจริงไม่ใช่ตามเสียงอ่านได้ความว่า **“สุรินทราทิตย์”** ถ้าหากว่าพระองค์เป็นผู้ปลอมหลักฐานชิ้นนี้ ก็น่าจะเขียนให้มันถูกๆ ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะไปบอกว่าพระองค์ท่านปลอมแล้วแกล้งอ่านผิด

ข้อที่ ๒ ในพระราชหัตถเลขาที่มีไปถึง เซอร์จอห์น บาวริ่ง ได้อ้างถึงปีการประดิษฐ์อักษรไทย ในนั้นบอกว่าเป็นปี ARSTRONOMICAL ERA หรือว่าเป็นศักราชโหร ๑๒๐๖ ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๒๘๔ อันนี้ก็เข้าใจว่าผิดเหมือนกันเพราะว่า ในตัวจารึกเองเขียนไว้ว่า ๑๒๐๕ ศก คลาดเคลื่อนไป ๑ ปี แสดงว่าทรงอ่านผิด ถ้าหากว่าพระองค์ท่านปลอมเองแล้ว ก็ไม่น่าที่จะอ่านผิด แต่ในขณะเดียวกันในตัวพระราชหัตถเลขาเอง ที่ตีพิมพ์ไว้ในท้ายหนังสือภาคผนวกนั้น กลับทรงเขียนไปเองว่าเป็นปี ๑๒๘๓ แสดงว่าการอ่านครั้งนั้นยังไม่สู้จะแน่นอนนัก แล้วก็ตรัสไว้ว่า “ตอนนี้ยังแปลเป็นภาษาอังกฤษไม่เสร็จ ถ้าเสร็จเมื่อไหร่จะส่งมาให้” เข้าใจว่าคงจะแปลลำบากและคงจะอ่านเข้าใจได้ไม่ง่ายนัก แต่ถ้าหากเข้าใจเอง ทำปลอมเอง มันก็ไม่ควรที่จะเข้าใจผิดเขียนผิด นี่คือประเด็นที่ ๑

สำหรับการอภิปรายเท่าที่ผ่านมา ผมสังเกตดูเห็นว่า เป็นการอภิปรายในประเด็นย่อย ผมเองต้องเรียนให้แก่ที่ประชุมทราบว่า ตัวเองไม่ได้อ่านหนังสือ เล่มสีแดงของดอกเตอร์พิริยะ เพราะเห็นว่าข้างหน้าตกตัว **“ส”** ไปยังไงไม่ทราบ ขนาดปลอมของท่านยังปลอมไม่สนิท แต่จะสรุปว่าประเด็นที่เป็นประเด็นหลักสำหรับดอกเตอร์พิริยะก็คือ ประเด็นที่ ๑ สถานการณ์ในเรื่อง

การค้นพบศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงและก็ตัวจารึกเอง ผมเข้าใจว่าคงจะไม่ต้องพูดถึงเรื่องนี้เพราะว่านักชกรุ่น HEAVYWEIGHT ท่านพูดไปแล้ว

ประการที่ ๒ เป็นเรื่องของลีลาการเขียน หรือ STYLE การเขียนซึ่งเป็นเรื่องที่ดอกเตอร์พิริยะอ้างว่าตรงกับในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ กระผมเองเข้าใจว่านักวรรณคดี ผู้ที่มีความรู้ทางด้านภาษา คงจะมีความเห็นคล้ายๆ กับตัวผมเองว่า ภาษาไทยสมัยปลายอยุธยากับต้นรัตนโกสินทร์นั้น ไม่น่าจะแตกต่างกันมาก ทำไมไปจำกัดว่าต้นรัตนโกสินทร์ ทำไมไม่บอกว่าเป็นการปลอมในสมัยปลายอยุธยาเล่าหากว่ามันเป็น ลีลาวรรณกรรม ที่มันต่อเนื่องกัน

ประการที่ ๓ ผมอ่านจากงานที่ท่านเสนอที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีคนเอามาให้อ่านผมเองไม่ได้ไป ท่านบอกว่าจารึกหลักที่ ๑ มีความผิดสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง นั่นคือเป็นจารึกหลักที่พูดถึงความรู้สึกส่วนตัว ไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อนว่าจารึกจะเป็นลักษณะนี้ ส่วนมากจะเป็นการระลึกถึงการสร้างปูชนียสถานทางด้านศาสนาหรืออะไรทำนองนั้น ผมไม่คิดว่าประเพณีการบันทึกประวัติศาสตร์ในเชิงจารึกจะเป็นแบบนั้นทั้งหมด ถ้าหากเราลองไปอ่านดูจารึกเขมรที่เซเดส์ได้ทำไว้ จำนวนหลาย เล่ม ส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องที่กล่าวถึงวงศาคณาญาติ

ประเด็นที่ ๔ ที่คิดว่าดอกเตอร์พิริยะต้องการจะพูดในงานของท่านเท่าที่ผมจับความได้ก็คือว่า สารัตถะหรือ CONTENT ของศิลาจารึกหลักที่ ๑ มันเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศาสนาเป็นเรื่องผิดปกติ คือมักจะกล่าวถึงการชมเมืองชมกษัตริย์ ผมคิดว่าไม่แปลกอะไร ส่วนการที่เขียนชมเมืองชมกษัตริย์ และชมเกินความเป็นจริง มันเป็นสิ่งที่ PERMISSIBLE หรือว่ายอมอนุญาตให้เกิดขึ้นได้ แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้เวลาพูดถึงบุคคลสำคัญก็พูดเกินจริง ถ้าอย่างนั้นงานของดอกเตอร์พิริยะนี่ จะมีประโยชน์อะไรสำหรับผมบ้างหรือเปล่า ผมเองก็คิดว่ามีประโยชน์ในแง่ที่ว่า ท่านได้กล่าวถึงลักษณะการศึกษาที่เป็น SEMANTIC APPROACH คือการนำเอาเค้าโครงเรื่องของวรรณกรรมที่ซ้ำซ้อนกัน และมากล่าวซ้ำในศิลาจารึกหลักที่ ๑ เช่น เรื่องช้างรูจาศรี รูจาครีอะไรพวกนี้ แต่ว่างานเหล่านั้นที่เป็นงานวรรณกรรมที่ดอกเตอร์พิริยะกล่าวถึงนั้น อาจจะไม่ได้เป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์อย่างที่เข้าใจ ผมจำได้ว่าแม้แต่ไตรภูมิกถาหรือว่าไตรภูมิพระร่วง ที่ดอกเตอร์พิริยะกล่าวว่าเป็นงานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น อันนี้มันก็มีหลักฐานอย่างแน่นอนว่า เป็นงานที่มีการเขียนบานแผนกเป็นภาษาบาลีใหม่ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ถ้าอ่านให้ดีแล้วดอกเตอร์พิริยะอาจต้องไปอ่านคำวิจารณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าองค์สุดท้ายที่ทรงกล่าวไว้ว่า **“คาถาที่แต่งปะหน้า เป็นภาษาบาลีนั้นเป็นของใหม่”** แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เนื้อความ นั้นจำต้องเป็นของใหม่ไปด้วย แม้แต่ไมเคิล วิกเกอรี่เองก็ยังกล่าวว่าอันนี้เป็น HAZY AYUTHAYA RECOLLECTION OF SUKHOTHAI PAST เป็นความทรงจำของคนอยุธยาอย่างเลือนลาง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสุโขทัยในสมัยโบราณ

ผมไม่คิดว่า ไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และอยากตั้งข้อสังเกตต่อไปด้วยว่า ถ้าหากว่าไตรภูมิกถาเป็นของแต่งขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แล้วก็ไม่น่าจะมีเหตุผลอะไรที่จะต้องแต่งไตรภูมิโลกวินิจฉัยอีกเล่มหนึ่งให้มันเสียเวลาไป เพราะทั้งสองเรื่องมันเป็นเรื่องราวเดียวกัน นี่เป็นเรื่องใหญ่ๆ ที่ผมอยากจะเตรียมเสนอให้ดอกเตอร์พิริยะลองรับทราบไว้นะครับ

ยังมีประเด็นเรื่องย่อยๆ ที่ได้ฟังในวันนี้ เรื่องแรกคือเรื่อง **"ศัพท์"** เรื่องเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับสมัยสุโขทัยที่ปรากฏ ดอกเตอร์พิริยะได้กล่าวถึงช้างที่ชื่อว่า **"มาศเมือง"** บอกว่ามันไม่ใช่คำไทย ไม่ใช่ธรรมเนียมไทยที่จะกล่าวอย่างนั้น แล้วก็ยกตัวอย่างว่าในศิลาจารึกหลักที่ ๒ นั้นมีคำว่า **"อีแดงพุะเลิง"** ผมว่ามันก็ไม่แตกต่างกันนะครับ ในแง่ที่ว่า คำว่า **"มาศ"** อาจจะเป็นภาษาเขมร แต่คำว่า **"เมือง"** ไม่ใช่เป็นคำเขมร เป็นคำไทยคือคำว่า **"มะเลือง"** แต่ไปแปลงเขาผิด **"อีแดงพุะเลิง"** **"พุะเลิง"** ก็เป็นภาษาเขมร ๑ คำ **"อีแดง"** นี่ก็อาจจะเป็นภาษามอญ

ยังมีเรื่องที่คุณชายศุภวัฒย์ได้กล่าวไปแล้ว และผมอยากจะกล่าวย้ำอีกครั้งว่า เรื่อง **"พระเจ้าแผ่นดินไม่ขี่ช้างเผือก"** นั้น ตัวกระผมก็ได้ไปตรวจสอบดูในงานของเดอลาลูแบร์ ปรากฏว่าเป็นการใช้หลักฐานในทางที่ผิดนะครับ เป็นการทำงานไม่ละเอียด เพียงแต่กล่าวไว้ว่า **"พระเจ้าแผ่นดินไม่ค่อยขี่ช้าง"** และก็ช้างเผือกเป็นช้างศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าไม่ขี่

คราวนี้เรื่องวิธีการทางด้านประวัติศาสตร์นั้น ก็มีที่น่าสงสัยอยู่เหมือนกัน อย่างว่าถ้ามีชื่อซ้ำกันดอกเตอร์พิริยะบอกว่าไปลอกเอาของเก่ามาอย่างเช่น เรื่องพ่อขุนรามกำแหง คำว่า **"ขุนรามกำแหง"** ซึ่งปรากฏในอัยการตำแหน่งนาทหาร ถ้าหากว่าเป็นอย่างนั้น คนที่แต่งตำนานทางภาคเหนือของพะเยานี้ก็คงจะยืมคำว่า **"งำเมือง"** ไปจากทำเนียบนี้เหมือนกัน จากอัยการตำแหน่งนา มันก็คงจะเป็นไปไม่ได้ เป็นการกลับขบวนการกัน เรื่องขดานหินนี้ดอกเตอร์พิริยะบอกว่ามันเป็น **"ทับหลัง"** และก็บอกว่าอาจจะทำขึ้น ไม่มีก่อนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผมอยากจะขอให้ดูว่าในกฎมนเทียรบาลซึ่งเป็นกฎหมายเก่าของไทยในสมัยอยุธยา ในมาตรา ๑๑๗ จะมีกล่าวไว้ค่อนข้างชัดเจน ข้อความมีว่า **"อนึ่งไม้ในป่าศิลาบาตรหลักประโคนด่านแดนเมืองใดๆ ก็ดี ท่านมิให้ตัดกิ่งก้านลานต้นไม้ และขุดหินศิลาบาตรขึ้นมาและตีให้แหลกแตกเป็นท่อนโทษ ๓ ประการ"** แสดงว่า ขดานหินหรือว่าศิลาบาตรนั้น ไม่ใช่เป็นของที่มามีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่เคยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณสมัยอยุธยาแล้วแต่เข้าใจว่าเป็นสิ่งของที่สำคัญ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ เพราะมีการกำหนดโทษไว้ว่า ถ้าไปขุดหินศิลาบาตร ขุดนี่ไปขุดขึ้นมาจากดินนะครับ ไม่ใช่วางอยู่เป็นแท่น มีโทษ ๓ ประการ ถ้าทำแตกเสียหาย มีเรื่องของป่า เรื่องของหลักประโคนคือหลักบอกเขตแดนของเมืองหรือของอาณาจักร

สำหรับเรื่องการพูดถึงเรื่อง **“ข้าเสือก ข้าเสือจับมาแล้ว ไม่ฆ่าไม่ตี”** นั้นผมอยากจะเรียนว่า ธรรมเนียมการเขียนงานประเภทนี้คงจะต้องนำเอาแนวความคิดมาจากวรรณกรรมพุทธศาสนา อันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ในความเป็นจริง สมัยก่อนเชลยศึกถูกนำมาเป็นทาส เป็นรางวัลแก่ผู้ได้ข้าศึกมาใช้เป็นแรงงาน ถือเป็นโภคทรัพย์อย่างหนึ่ง เพื่อแสดงความชื่นชมในพระมหากษัตริย์

มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งผมคิดว่าสำคัญ และเป็นอันตรายแก่นักศึกษาที่ได้อ่านงานของอาจารย์พิริยะ นั่นคือเรื่อง **“พ่อขุน”** อันนี้ค่อนข้างจะหนักใจ ผมอยากจะเรียนฝากอาจารย์พิริยะไว้ด้วยว่า การอ้างอาจารย์นิธินั้นผมว่าเป็นอันตราย บางครั้งท่านอาจจะขายชื่อแล้วก็ได้ตอนนี้บอกว่า **“ตำแหน่งพ่อขุนเป็นตำแหน่งสำหรับกษัตริย์ที่ตายไปแล้ว”** ผมอยากจะขอให้ดูจารึกร่วมสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ค.ศ. ๑๔๗๐ กว่าๆ เป็นจารึกที่ตะนาวศรี พูดถึงตำแหน่งพ่อขุนศรีสุทัศน์เจ้าเมืองตะนาวศรี อันนี้ก็ขอให้ทราบว่ามันไม่ใช่เป็นตำแหน่งที่ตายแล้วหรือว่าไม่ได้ใช้ มันเป็นตำแหน่งที่อยู่ในทำเนียบของอยุธยาด้วย อันนี้เราต้องอ่านให้ละเอียด จารึกต้องอ่านทุกหลักไม่ใช่อ่านเฉพาะบางหลัก

ส่วนเรื่องอื่นๆ ที่ขอหยิบยกมาคือ เรื่องอักษรอริยกะ เซอร์จอห์น บาวริ่ง เขียนว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวว่า **“ในเวลาที่ได้มีการประดิษฐ์อักษรไทยในปี ๑๒๐๖”** ตัวอักขระเหล่านั้นได้ถูกนำเข้ามาใช้ในประเทศไทยจากประเทศกัมพูชาและรูปแบบอักษรนั้น เป็นรูปแบบอักษรที่เข้ามาแทนที่อักษรที่พวกพราหมณ์ได้เคยใช้อยู่เดิม อันนี้เป็นหลักฐานว่า ในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงเซอร์จอห์น บาวริ่ง นั้นอาจจะยังไม่ทรงเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏในเนื้อความเหล่านั้นก็ได้

กระนั้นก็ตามผมเองมีความเห็นว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นศิลาจารึกหลักที่มีความลึกลับที่สุดในโลก บางส่วนนี้ไม่สามารถจะเข้าใจได้ง่ายๆ เลย อย่างเช่นในด้านที่ ๔ ซึ่งอาจจะเป็นตอนที่เขียนเพิ่มเข้าไปใหม่แต่เมื่อสงสัยลองตรวจสอบดูตัวอักษรก็ปรากฏว่ามีการใช้ค่อนข้างเป็นระบบระเบียบ

เรื่องสุดท้ายจริงๆ ที่ผมอยากจะพูดถึง คือ ดอกเตอร์ พิริยะได้พยายามนำเอาหลักการเขียนภาษาสมัยใหม่ ภาษาไทยที่เป็นมาตรฐานแล้ว และพยายามเอาเรื่องของภาษาบาลีการเขียนคำที่ถูกต้องไปใช้ คราวนี้ผมไม่เห็นด้วย ในจารึกนี้บางครั้งเขาเขียนตามเสียงอ่าน อย่างเช่น **“บานเมือง”** ควรจะเป็น **“บาลเมือง”** แต่กลับไม่ได้เขียนอย่างนั้น รูปคำที่ถูกต้องตามบาลีอาจจะไปปรากฏในคัมภีร์ของทางภาคเหนืออย่างเช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ เพราะเขียนเป็นพระยาปาลราช อะไรทำนองนั้น แต่ยังมีคำอื่นอีกเหมือนกันที่ไม่ได้เขียนตามหลักอักขระวิธีที่ถูกต้องแต่เขียนตามเสียงอ่าน เนื่องจากนี่เป็นครั้งแรกที่มีการใช้อักษรไทยแบบนี้ ไม่ว่าจะเป็นสมัยที่คนไทยยังไม่ชินกับภาษาบาลีสันสกฤตอย่างจริงๆ จึงมีการเขียนผิดพลาดไป ตัวอย่างก็

อย่างเช่นคำว่า **“บาลเมือง”** คำว่า **“พรรษา”** คำว่า **“พาด”** ซึ่งใช้ **“ด”** สะกดเลย ไม่ใช้คำว่า **“พาทย์”** คำว่า **“กุฏิ” “ปิฎก”** คำว่า **“สรีดภงส์”** คำว่า **“ไม้ตาล”** เหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่น่าจะรับฟังไว้ว่า เป็นการเขียนตามเสียงอ่านจริงๆ ในที่จารึกหลักหนึ่ง ผมจำไม่ได้แล้วมีการเขียนคำว่า **“สิงหน”** ใช้คำว่า **“น”** สะกด ไม่ใช่ **“ล”** และจะนำไปสู่การที่มี เป็นการเขียนเลียนแบบคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา ก็จะขอตั้งข้อสังเกตไว้เพียงแค่นี้ เพราะว่าให้เวลาเพียง ๑๐ นาที ก็พูดเกินมาแล้วขอขอบพระคุณมากครับ

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณดอกเตอร์วินัยครับ ลำดับต่อไปผมขอเชิญดอกเตอร์ปราณี กุลวณิชย์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดอกเตอร์ปราณี กุลวณิชย์

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชานุญาตมาพูดในวันนี้นั้นเนื่องจากว่าได้มีการใช้หลักฐานที่อ้างว่าเป็นภาษาศาสตร์หลายครั้ง เกี่ยวกับจารึกหลักที่ ๑ และข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่ามีข้อที่ไม่เข้าใจหลายเรื่องด้วยกัน จึงสมควรที่จะพูดให้เข้าใจเสียวันนี้ สิ่งที่ข้าพระพุทธเจ้าจะพูดนั้นมีอยู่ ๒ ประเด็นด้วยกัน เป็นประเด็นที่อยู่ในบทความของวิคเกอรี่

ประเด็นที่ ๑ พูดว่า ระบบการแสดงเสียงวรรณยุกต์ในจารึกหลักที่ ๑ นั้นเหมือนกับระบบการแสดงเสียงวรรณยุกต์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการที่ค่อนข้างจะน่าสงสัย ถึงแม้ว่าวิคเกอรี่จะไม่ได้พูดว่าน่าสงสัย แต่ในบทความของเขาก็ได้มีความคิดเห็นหรือ IMPLICATION ว่า **“น่าแปลก”**

ประเด็นที่ ๒ ก็คือว่าความเห็นที่ว่าการแสดงเสียงวรรณยุกต์ในหลักที่ ๑ สมบูรณ์มากเกินไป ถ้าเปรียบเทียบกับหลักอื่นๆ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เพื่อที่จะอธิบายในเรื่อง ๒ ประเด็นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขออธิบายเสียก่อนว่า ภาษาศาสตร์เปรียบเทียบนั้นหมายความว่ากระไร

“ภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ” นั้นก็คือการที่ใช้วิชามาศึกษาภาษาในปัจจุบันหรือภาษาไทยในสมัยหลัง โดยการเทียบกันแล้วก็โดยวิธีขั้นตอน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะไม่กล่าวถึง แล้วสันนิษฐานภาษาไทยสมัยเก่าขึ้น วิธีการขั้นตอนเหล่านี้ ก็ได้ใช้ในการเปรียบเทียบภาษาตระกูล **“ไทย”** แล้วก็สันนิษฐานมีเป็น **“พยัญชนะ”** ในภาษาดั้งเดิม **“สระ”** ในภาษาดั้งเดิม และ **“วรรณยุกต์”** ในภาษาดั้งเดิม สำหรับในที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอกล่าวแต่เฉพาะ **“เสียงวรรณยุกต์”** ในภาษาดั้งเดิม ซึ่งศาสตราจารย์ฟังกวยลีได้สันนิษฐานไว้ จากการใช้ภาษาศาสตร์เปรียบเทียบมิได้ใช้จารึกหลักที่ ๑ ว่ามีอยู่ทั้งหมด ๓ เสียงด้วยกัน ดังที่ท่านอาจารย์ประเสริฐได้พูดไปแล้วว่ามี ๓ เสียงในพยางค์ที่เป็น “คำเป็น” ก็คือพยางค์ที่ลงท้ายด้วยสระเสียงยาวและพวกที่เป็น กง กน กม เกย เกอว ส่วนวรรณยุกต์ **“D”** นั้นอยู่ในพยางค์ที่เป็น **“คำตาย”**

ทีนี้ข้าพระพุทธเจ้า ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า ศาสตราจารย์ลีมิได้ใช้จารึกหลักที่ ๑ แต่ใช้วิธีการทางภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ เมื่อได้ออกมาเป็น ๓ วรรณยุกต์แล้ว ก็ได้มีความยินดีที่ได้พบว่าในจารึกหลักที่ ๑ นั้นมาตรงกันพอดี อันนี้ก็เป็นเรื่องที่นักภาษาศาสตร์เปรียบเทียบมักจะดีใจเสมอ เมื่อพบว่ามีหลักฐานทางตัวเขียนมายืนยันสิ่งที่ตัวสันนิษฐาน

ทีนี้ในการที่จะกล่าวถึงประเด็นที่ ๑ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอกล่าวถึงวิวัฒนาการของเสียงวรรณยุกต์ว่า **“วรรณยุกต์”** เป็นภาษาดั้งเดิมที่มี ๓ วรรณยุกต์ ในพยางค์คำเป็นข้าพระพุทธเจ้าจะไม่กล่าวถึงวรรณยุกต์ **“D”** แต่จะกล่าวถึงวรรณยุกต์ **“A, B, C”** ว่ามันมีการวิวัฒนาการ ขึ้นอยู่กับเสียงที่อยู่ข้างหน้าคือ เสียงพยัญชนะต้น เสียงพยัญชนะต้นนั้นมีอยู่อย่างใหญ่ๆ ๒ จำพวกด้วยกัน คือ **“พยัญชนะเสียงก้อง”** และ **“เสียงไม่ก้อง”** อันนี้นั้นเป็นการสันนิษฐานที่มีเหตุผลมากที่สุด เพราะว่าจากการศึกษาค้นพบว่า ทุกๆ ภาษาตระกูล **“ไท”** นั้นแสดงให้เห็นว่ามีพยัญชนะ ๒ กลุ่มนี้ ถ้ามีพยัญชนะ ๒ กลุ่มนี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขออธิบายว่าทำไมจึงมีโทนเพียง ๓ โทน ก็คือว่าเสียงพยัญชนะก้อง และไม่ก้องนี้ ถ้าสมมุติมีคำว่า **“ซา”** ที่แปลว่านก ถ้าออกเสียง **“ส่า”** และมีคำว่า **“ซา”** ที่แปลว่าไก่ ออกเสียงเป็นเสียงกลางทั้ง ๒ คำนี้ คือคำว่าไก่และนก คือ **“ส่า”** และ **“ซา”** นั้นจะต่างกันที่ตัวพยัญชนะต้น คือตัวเสียง **“สิ”** กับตัวเสียง **“ซิ”** ที่เป็นเสียงไม่ก้องและยังต่างอีกที่เสียงวรรณยุกต์คือเสียงวรรณยุกต์กลางและเสียงวรรณยุกต์ต่ำ ถ้าสมมุติว่าเราอ่านคำว่า **“ส่า”** ว่า **“ซา”** คนที่ทราบภาษานี้ก็ยังเข้าใจอยู่ดีว่าคือคำว่า **“นก”** เพราะฉะนั้นเสียงวรรณยุกต์จึงไม่จำเป็นสิ่งที่จำเป็นคือเสียงที่เป็นพยัญชนะต้น ด้วยเหตุนี้เราจะเขียนเสียใหม่ว่า **“ส่า”** กับ **“ซา”** นั้นมีโทนเป็นโทน **“A”** ต้องเขียนเป็น **“ซา”** **“_SAA”** เป็นโทน **“A”** และ **“_ZAA”** ก็เป็นโทน **“A”** เช่นกัน ก็คือใช้โทนเดียวกัน ทีนี้ต่อมาวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นก็คือว่า พยัญชนะทั้งเสียงก้อง และไม่ก้องนี้ ได้มีการรวมกันเกิดขึ้น นั่นก็คือว่าเสียง **“Z”** อาจจะเป็นเสียง **“S”** เช่น เป็นเสียง **“ซา”** เพราะฉะนั้นถ้าเราอ่านออกเสียงว่า **“ซา”** มันก็ไม่ทราบว่าเป็นนกหรือไก่ด้วยเหตุนี้ วรรณยุกต์จึงกลับมีบทบาทสำคัญจะต้องอ่านว่า **“ส่า”** ถึงจะแปลว่า นก ต้องอ่านว่า **“ซา”** ถึงจะแปลว่าไก่ เพราะฉะนั้นก็เกิดการแบ่งเสียงวรรณยุกต์ขึ้น คืออาจจะมีเป็น ๖ เสียง ด้วยกันในพยางค์คำเป็น แต่ปรากฏว่าในสมัยต่อมาแล้ว เช่นในภาษาไทยของเรานั้นมีการวิวัฒนาการต่อไปมีการเกิด MERGE กันขึ้น หรือการรวมเสียงวรรณยุกต์ขึ้นในบางที จึงมีแค่เสียง ๕ วรรณยุกต์ อันนี้เป็นภาษาไทยกรุงเทพฯ

ทีนี้การที่พิสูจน์ออกมาเป็น ๓ เสียงวรรณยุกต์นั้น หลักในการนั้นสามารถอธิบายเสียงวรรณยุกต์ในทุกภาษาได้ แสดงให้เห็นว่าการที่สันนิษฐานขึ้นเป็น ๓ เสียงวรรณยุกต์นั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องบังเอิญ เป็นเรื่องที่ใช้อธิบายได้ทุกที่นะคะ

ทีนี้ปัญหามันมาอยู่ประเด็นที่ ๑ ว่า เหตุใดวรรณยุกต์ในหลักที่ ๑ จึงมีการแสดงเหมือนกันในสมัยปัจจุบัน ถ้าเราคิดว่าคำที่มีเสียงวรรณยุกต์ในหลักที่ ๑ กับคำที่มีเสียงวรรณยุกต์ใน

สมัยปัจจุบันหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นสืบมาจากคำๆ เดียวกันอย่างเช่นคำว่า **"บ้าน"** หรือคำว่า **"ป้า"** นั้นเป็นคำเดียวกันมาแต่เดิม มันก็ต้องตกในช่องที่เขียนว่า **"c"** และไม่ก้อง ทีนี้ถ้ามาจาก **"c"** และเป็นเสียงไม่ก้องเหมือนกัน ไม่ว่าเราจะเขียนไม้อะไรก็ตาม เขียนกากบาทหรือจะเขียนไม้โท ก็ต้องตรงกัน ถ้าไม่ตรงกันก็ไม่ใช่สื่อมาจากคำๆ เดียวกัน คราวนี้ถ้าอย่างนั้นจริงแล้ว ก็ไม่เป็นข้อน่าสงสัยแม้แต่น้อยว่า ทำไมจึงจะต้องตรงกัน ข้อนั้นไม่ควรใช้มาเป็นข้อสงสัยว่าจารึกหลักที่ ๑ เหตุใดจึงมาเขียนมีมาตรฐานตรงดีเช่นนี้

ต่อไปเป็นประเด็นที่ ๒ ประเด็นที่ ๒ บอกว่า ทำไมเสียงวรรณยุกต์ในหลักที่ ๑ จึงสมบูรณ์มาก ต่อมาไม่เห็นเป็นเช่นนั้นเลย อันนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอกล่าวว่า ในการที่จะตั้งตัวเขียนขึ้นนั้นโดยปกติก็ต้องดูว่ามีเสียงจริงๆ อย่างไรแล้วจึงตั้งตัวอักษรขึ้น เพราะฉะนั้นการที่มีตัวอักษรเกิดขึ้นนั้นจำเป็นต้องมีเสียงรองรับอยู่แล้ว ทีนี้ปัญหาก็คือว่า ถ้าเราดูในจารึกหลักที่ ๑ เราจะเห็นว่ามีอักษรเป็นคู่ๆ กัน อย่างเช่น **"ห, น"** ก็คู่กับ **"น"** **"ห, ร"** ก็คู่กับ **"ร"** **"ห, ม"** ก็คู่กับ **"ม"** ถึงแม้ว่าจะมีท่านบางท่านอาจคิดว่านี่เป็นพยัญชนะผสม แต่วิธีการเขียนที่เกี่ยวกันไว้นั้นน่าจะเป็นข้อสงสัยว่า ต้องการแสดงอะไรสักอย่างหนึ่งว่าจะมีพยัญชนะ ๒ ประเภทนี้ ซึ่งไปตรงกันพอดีกับการที่ว่าเป็นเสียงก้อง หรือไม่ก้อง ในการที่ RECONSTRUCT ขึ้นมา ทีนี้ข้อกังขาก็เกิดขึ้นว่าทำไมหลักที่ ๑ จึงมีลักษณะไปเหมือนกับภาษาโบราณมากนัก

ข้าพระพุทธเจ้าขอเสนอว่าอย่างนี้ว่า ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงหรือสมัยสุโขทัยนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่าเริ่มมีการที่พยัญชนะก้องและไม่ก้องสับสนกันแล้วคือเริ่มมีการที่จะรวมกันการรวมกันของเสียงพยัญชนะนั้น ใช้เวลานานมาก หรืออาจจะเกิดมานานแล้ว แล้วก็เกิดมาในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น มีการรวมเข้าไปหลายตัวด้วยกัน แต่ยังรวมไม่หมดเพราะเหตุที่ว่า **"ห, น"** คู่กับ **"น"** ให้เห็นชัด **"ห, น"** นี้ผลิตขึ้นทีหลัง ไม่มีในอักษรขอม เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นว่าจะต้องได้ยินเสียงนี้เป็นแน่นอน การที่มีการกลายเสียงอย่างนี้ อาจจะเป็นไปได้ว่าระบบที่เคยมีอยู่คือระบบการเขียนภาษาไทยนั้น ทำให้ไม่ชัดเจน ทำให้มีการสับสน อาจเป็นไปได้หรือไม่ว่าพ่อขุนรามคำแหง หรือใครก็ตามที่เขียนศิลาจารึกหลักที่ ๑ นั้น ได้ค้นพบหรือหาทางที่จะพบว่ามันมีการเขียนแบบ A B C นั้น คือแบบที่ใช้ลักษณะทางวรรณยุกต์ในสมัยดั้งเดิมซึ่งสามารถครอบคลุมการเปลี่ยนแปลง และสามารถครอบคลุมการมี DEVIATION ในภาษาถิ่นได้ การค้นพบอันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าเป็นการค้นพบที่ค่อนข้างยากมาก และเมื่อใช้อันนี้ออกมาแล้วเป็นการชัดเจน ตรงกันทุกที่หมด ผู้ที่จะเข้าใจอันนี้จะเข้าใจยาก ด้วยเหตุนี้ ในการต่อมาอาจจะไม่มีการเขียนแบบนี้ก็ได้ เนื่องจากไม่เข้าใจระบบ ข้าพระพุทธเจ้าขอเสนอว่าผู้ที่คิดระบบนี้ได้ ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ย่อมเป็นผู้น่าสรรเสริญทั้งสิ้น เพราะสามารถค้นพบระบบซึ่งหยุดยั้งการที่จะทำให้เราไม่ทราบเลยว่ามีพยัญชนะก้องหรือไม่ก้องข้าพระพุทธเจ้าพูดเช่นนี้หมายความว่าในภาษาไทยเหนือที่เป็นภาษา **"ไตโหลง"** นั้น ปรากฏว่ามีเสียงพยัญชนะ และอักษรเก่าน้อยมาก

เพราะเหตุที่ว่าก้องไม่ก้องนั้นเขาเอาไปรวมกันหมดแล้ว และเขาใช้อักษรเป็นอักษรที่เป็นไม่ก้องแทนทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า ถ้าไม่ได้มีการประดิษฐ์หรือการค้นพบระบบนี้ในสมัยใด ข้าพระพุทธเจ้าพบว่าในสมัยสุโขทัยหรือในสมัยเก่าแล้ว เป็นอันแน่ว่า ตัวอักษรของเราต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าไม่ใช่เป็นเหตุที่จะมากล่าวว่า ทำไมหลักศิลาจารึกหลักหลังๆ จึงไม่มีไม้เอกไม้โทที่ชัดเจน นี่เป็นเหตุที่ว่ายังไม่มีใครเข้าใจระบบได้ดีพอ ข้าพระพุทธเจ้าขอเพียงเท่านี้เพคะ

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับดอกเตอร์ปราณี ต่อไปผมขอเรียนเชิญอาจารย์พิทยา บุนนาค จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์พิทยา บุนนาค

ผมอยากจะเสริมว่า ระบบนั้นไม่ใช่เป็นการค้นพบ แต่เป็นการวิวัฒนาการนะครับ หลักอื่นๆ ยังไม่มีระบบนี้เพราะว่าวิวัฒนาการยังมาไม่ถึง และอีกเรื่องหนึ่งอยากจะให้ดูและชี้ให้เห็นคือว่า รัชกาลที่ ๔ นั้นอ่านผิดๆ ถูกๆ กับเซอร์จอห์น บาวริ่ง แต่สมเด็จพระสมณเจ้าฯ อ่านถูกหมด แม้แต่มหาศักราชก็ไม่ผิดพลาดเลย เป็นข้อแปลกมาก

เรื่องต่อไปผมจะพูดเรื่อง **“จินดามณี”** หนังสือจินดามณีนะครับ หนังสือนี้เป็นตำราเรียนเขียนอ่านภาษาไทย ใช้กันในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนมาสมัยกรุงเทพฯ จินดามณีมีอยู่มากมายที่หอสมุดท่าวาสุกรีนี้มีหลายร้อยเล่ม แต่ก่อนนั้นคนใช้จินดามณีเป็นตำราเรียนมีอยู่ ๔ เล่ม ในจำนวนมากมายนี้ ที่มีบานแผนกหรือคำนำว่า **“พระยาร่วงแต่งหนังสือไทย”** ๔ เล่มที่ว่านี้เรียกว่า **“จินดามณีฉบับความแปลก”** ๓ เล่มเก็บอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ อีกเล่มหนึ่งอยู่ที่ ROYAL ASIATIC SOCIETY, LONDON เล่มที่เก็บอยู่ที่ ROYAL ASIATIC SOCIETY ที่ LONDON มีที่พิเศษขึ้นไปกว่านั้นคือ มีปีระบุว่าเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ ซึ่งเป็นปีของแผ่นดินพระบรมโกศ จึงเรียกจินดามณีฉบับนี้ว่า **“ฉบับพระบรมโกศ”** กันแต่ในที่นี้ผมจะเรียกว่า จินดามณีฉบับ RAS หรือว่า ROYAL ASIATIC SOCIETY เพราะว่าจินดามณีฉบับนี้เป็นจินดามณีฉบับที่ไม่ได้เขียนในสมัยพระบรมโกศจริง

การที่จินดามณี RAS มีระบุว่าเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๒๗๕ แล้วถ้าหากจับได้ว่าไม่ได้เขียนขึ้นในปีนั้นจริง ก็จะถือว่าเป็นจินดามณีฉบับ **“ไม่จริงหรือปลอม”** แต่อีก ๓ ฉบับที่หอสมุดท่าวาสุกรีนั้น ไม่ได้ระบุว่าเขียนขึ้นเมื่อไร เพราะฉะนั้นไปกล่าวหาไม่ได้ว่าปลอม และการที่จินดามณี RAS มีความระบุว่า **“พระยาร่วงแต่งหนังสือไทย”** และ **“จินดามณี RAS นี้เขียนขึ้นในแผ่นดินพระบรมโกศ”** และนักวิชาการส่วนใหญ่ก็จะเอาข้อความนี้เป็นหลักฐานในทำนองว่าความรู้เรื่องพระยาร่วงหรือพ่อขุนรามคำแหงแต่งหนังสือไทยนั้นไม่ใช่เป็นของใหม่ เขารู้กัน

มาตั้งนานแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา และในบานแผนกจินดามณีฉบับความแปลกก็มีกล่าวอีกว่า **"อันหนึ่งในจดหมายแต่ก่อนว่า"** คือ เป็นความรู้ที่รู้สืบทอดกันมาก่อนแผ่นดินพระบรมโกศเสียด้วยซ้ำ อันหนึ่งในจดหมายแต่ก่อนว่าที่สำคัญก็คือเมื่อเทียบ จ.ศ. ๖๔๕ อันนี้ ๖๔๕ จริงๆ (บรรทัดแรกเลยในจินดามณี) กับมหาศักราชในจารึกขุนรามคำแหง เรื่องคิดลายสือไทยขึ้นก็ตรงกันยังกับนัดวิวัฒนาการของรูปอักษรไทยนั้นมีคนเขียนตำราไว้แล้ว ผมไม่ต้องลำบากมาทำเอง ผมได้อาศัยตำราของอาจารย์อิงอร สุพรรณวนิช เรื่อง **"วิวัฒนาการอักษร และอักขรวิธีไทย"** ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เชื่อว่าเป็นหนังสือที่เชื่อถือได้ ถ้าเราพลิกไปหน้า ๗ หรือหน้า ๘ ของจินดามณี RAS ก็จะเห็นระบบการเรียงตัวอักษรตั้งแต่ ก.ไก่ถึง ฮ.นกฮูก สะดวกมากนะครับ มีทุกตัวอักษรเลย แล้วก็ระบบการเรียงนี้ผมก็ไม่ค่อยเข้าใจนัก และไม่แปลกใจด้วยว่าทำไมเมื่อก่อนคนทั่วประเทศอ่านเขียนกันไม่ออกหมด อักษรทุกตัวมีการเปลี่ยนแปลง หรือวิวัฒนาการไม่น้อยก็มากตามยุคตามสมัย แต่ในที่นี้ ผมจะยกอักษรบางตัวเท่านั้น เพราะเวลาจำกัดจะให้พูดทั้ง ๔๐ กว่าตัวนี้ไม่ไหวแน่ เอามาเพียง ๕ ตัว เพื่อมาเป็นหลักฐาน **"ป.ปลา"** เราจะเห็นว่าสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาก็ตาม **"ป.ปลา"** จะมีหางขมวด หรือบางทีก็หางหลุดขึ้นอยู่กับวัสดุที่การใช้เขียนจะเป็นเหล็กจารหรือปากไก่ แล้วแต่จะเขียนด้วยอะไร เพราะว่า **"ป.ปลา"** หางขมวดใช้ด้วยปากไก่ มันจะฝืนมือมาก หรือหางหลุดไปเลย อย่างไรก็ตาม หางของ **"ป.ปลา"** นี้จะมาเชื่อมติดกับตัวก็ต่อเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ในหนังสือออกพระวิสูตรสุนทร (หนังสือนี้นับจากข้างบนลงมา ๗ ช่อง ก็เป็นช่องที่ ๔ จากด้านซ้ายมือ) เริ่มต้นเชื่อมกันกับตัวก่อนนั้นไม่มีเชื่อมกันเลย แต่ว่าการเชื่อมกับตัวนั้น ก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมเอาไว้ คือ เบนออก ไม่ใช่ตรงแต่เบนออก และการเบนออกจะสูงขึ้นไปเรื่อยๆ เช่นในแผ่นดินพระบรมโกศ **"ป.ปลา"** นี้จะสูงขึ้นไป แต่ยังเบนออกอยู่ดี **"ป.ปลา"** เมื่อเทียบกับของจินดามณี **"ป.ปลา"** หางตรงเป็น **"ป.ปลา"** สมัยรัตนโกสินทร์ ผมอยากจะชี้ให้ดูว่าถ้านับจากข้างล่างขึ้นไป ๓ ช่อง และช่องแรกคือ **"ป.ปลา"** ของพงศาวดารหลวงประเสริฐซึ่งผิดสมัย (อันนี้ผมจะพูดทีหลัง และไม่อยู่ในที่นี้ที่จะพูดก็แล้วกัน)

"ฝ.ฝา" เหมือนกับ **"ป.ปลา"** เป็นอักษรที่ไม่ค่อยได้ใช้มาก และก็มีวิวัฒนาการน้อยกว่า **"ป.ปลา"** หางนี้จะเริ่มตรงก็เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๗ แต่เมื่อผสมกับสระ **"อิ"** หรือสระ **"อี"** หางก็จะเบนออก แต่ว่าสังเกต **"ฝ.ฝา"** ของจินดามณี RAS หางตรง และก็อยากจะฝากของพงศาวดารหลวงประเสริฐไว้ด้วย

"ฟ.ฟัน" ก็กรณีเดียวกันกับ **"ฝ.ฝา"** อันนี้ผมไม่ได้ ROLL UP จินดามณีให้ดู

"ส.จุฬา" เป็นอักษรที่ไม่ค่อยได้ใช้เหมือนกัน ขมวดของหางที่สังเกตดูจะอยู่ในบรรทัดเดียวกันกับตัว (จุดเหลืองๆ กลมๆ นั้นคือเป็นช่องที่จินดามณี RAS ควรจะอยู่ แต่จินดามณี RAS แพ่นไปอยู่ในช่องสุดท้าย คือหางของจินดามณี RAS ติดลมบนไปแล้ว)

“ฮ.นกฮูกตาโต” เป็นตัวสุดท้ายและสำคัญที่สุด มีหลักฐานว่าใช้ **“ฮ.นกฮูก”** เป็นครั้งแรกในหนังสือนันโทปนันทสูตรคำหลวง พ.ศ. ๒๒๗๙ ในแผ่นดินพระบรมโกศ (อันที่ ๒ จากข้างล่างขึ้นไป) แต่ **“ฮ.นกฮูก”** ของสมัยนั้นไม่เหมือนของสมัยนี้คือเป็น **“อ.อ่าง”** ของสมัยนั้น และมีขีดออก **“ฮ.นกฮูก”** ของจินดามณี RAS นั้นคือ **“ฮ.นกฮูก”** สมัยรัชกาลที่ ๑ หรือหลังจากรัชกาลที่ ๑ มาแล้ว

จากรูปตัวอักษรที่ได้นำมาเทียบ จะเห็นว่าจินดามณี RAS นั้นทำขึ้นในสมัยกรุงเทพฯ ส่วนจินดามณีฉบับความแปลกอีก ๓ ฉบับนั้นก็ไม่มีปัญหา ทำขึ้นในสมัยกรุงเทพฯ เหมือนกัน คงไม่แคล้วที่จะมีบางท่านแก้ตัวให้จินดามณี RAS ว่านี่ไม่ใช่ของปลอม แต่เป็นของเลียนแบบ เพราะความจริงนั้นอาจจะมีต้นฉบับเดิมที่เขียนขึ้นสมัยพระบรมโกศจริง แล้วก็จินดามณี RAS นี้ลอกมาจากฉบับอันนั้น ซึ่งสูญหายไปแล้ว ข้อแก้ตัวนี้ก็พอทนฟังได้ ก็มีทางเป็นไปได้ แต่อย่างน้อยก็เป็นการกำของเหลวเอาไว้กว่ากำลม

กระผมเองก็ไม่ใช่นักอักษรหนอนหนังสือ จึงจะขอทิ้งเรื่องนี้ให้ปราชญ์ทั้งหลายได้วิเคราะห์กันเอาเอง ที่น่าสนใจคือ เหตุใดจึงมีการทำจินดามณี RAS นี้ ปลอมขึ้นมา และใครเป็นผู้หวังดีสร้างหลักฐานให้แก่จารึกพ่อขุนรามคำแหง เรื่องนี้ก็เป็นที่น่าสนใจที่จะติดตามต่อไป

กระผมมีอะไรพิเศษมาให้ดูเพิ่งมาจาก LONDON เมื่อบ่ายโมงครึ่ง ออกจากกรมศุลกากรและบึ่งมอเตอร์ไซค์มาที่นี่เลยนะครับถ่ายมาจาก LONDON คือว่า จินดามณีฉบับ RAS ซึ่งยังไม่มีใครเคยเห็นเลย นอกจากรูปถ่ายมาจากไมโครฟิล์ม อันนี้ถ่ายมาจริงๆ ขึ้นเครื่องบินมาและก็ออกมาจากกรมศุลกากรเมื่อบ่ายโมงครึ่งวันนี้ ทางข้างซ้ายของท่านคือ จินดามณีฉบับ RAS หรือว่าอยู่ที่ ROYAL ASIATIC SOCIETY ซึ่งไม่เก่าเท่าไรถ้าดูจากสภาพ ถ้าเราจะเอาสภาพมาเป็นเครื่องวัด ซึ่งผมก็ไม่เห็นด้วยเรื่องนี้ และ จินดามณีอีกฉบับหนึ่งซึ่งมาพร้อมกันจากเชียงใหม่ ลายมือของจินดามณีฉบับเชียงใหม่นี้ ทุกคนคงไม่เคยเห็น ก็อาจจะไม่สวยเท่าจินดามณี RAS แต่อักขรวิธีใกล้เคียงกับของอาจารย์อิงอรมากกว่าด้วยเหตุที่ว่า ข้าพระพุทธเจ้าทำขึ้นเอง

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณมากครับ ท่านอาจารย์พิทยา ท่านนักวิชาการท่านสุดท้ายที่ได้รับเชิญคือ รองศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก

ขอพระราชทานกราบทูลราชานุญาต พูดคำสามัญครับ คือผมเป็นคนสุดท้ายและเป็นคนที่อยากพูดมากที่สุด ในวันนี้นั่งฟังมาตลอดเรื่องเลยครับ ก็ฟังทั้งนักวิจารณ์ไทยและผู้นำเสนอต่างคนต่างคลำช้างคนละแบบคนละอย่าง ไม่มีใครถึงช้างสักคนนะครับ เพราะเหตุว่าท่านมัวแต่สนใจสิ่งภายนอกมากกว่าสนใจสิ่งภายใน คือ ตัวท่านเองท่านไม่ได้สนใจกันมากนัก ทำไม

ท่านไม่ใช้จารึกในเมื่อท่านจะพิสูจน์จารึกกัน เรื่องนี้ผมขออรัมภบทสักนิดหนึ่งครับ เพราะว่าเพื่อที่จะเห็นชัดว่าของท่านอาจารย์พิริยะ ท่านใช้วิธีพิสูจน์ของท่านโดยท่านตั้งสมมุติฐานไว้ก่อนว่า จารึกนี่ปลอม ปลอมแน่ๆ เสร็จแล้วท่านก็แสวงหาข้อมูลที่จะมาพิสูจน์ทฤษฎีของท่านว่าปลอม เพราะฉะนั้นถ้าแสวงจุดร่วมสมมุติจุดต่างอะไรที่ท่านไม่เห็นด้วยก็ตัดออกไปนะครับ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าอันนี้เป็นวิธีการที่ผิดและอันตรายมากสำหรับนักวิจัยทั่วไป และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยปริญญาโทเหมือนกันครับ เลิกใช้วิธีนี้เสียที เพราะขณะนี้เรามีนักศึกษาอยู่เป็นจำนวนมากที่มักจะใช้วิธีแบบนี้ เพื่อแสวงจุดร่วมสมมุติจุดต่างตามทฤษฎีให้ได้ให้มันเสร็จ แต่เสร็จนั้นเป็นยังไงไม่รู้นะครับ อันที่ ๒ ผมว่าวิธีใช้ข้อมูลของอาจารย์นั้นมันไม่ถูกครับ ให้ความสำคัญของข้อมูลอันที่กระผีกแต่อันที่เป็นหลักๆ ไม่ให้ความสำคัญคือ **“อภินิหารการประจักษ์”** เป็นความเห็นของคุณคนเดียว ไฉนจะมีความสำคัญมากมายขนาดนั้น แล้วเอาตีความของเขาด้วย เขาเขียนอย่างนี้แต่ตีความให้เขาอย่างนี้ ผมว่าเป็นวิธีการที่ผิดพลาด การตีความผมว่าน่าจะพิจารณากันอีกทีหนึ่ง ผมอยากจะเสนอแค่นี้ว่าการตีความที่สำคัญที่สุด เราศึกษาจารึกต้องใช้เอกสารร่วมสมัยกับมัน คือจารึกสมัยสุโขทัย หรือจารึกเมื่อสมัยสุโขทัย จารึกของล้านนาก็มี จารึกของอีสานก็มี ล้านช้างก็มี สิ่งเหล่านี้ต่างหากที่จะพิสูจน์ได้ หรือไม่ศึกษาจารึกก่อนของพ่อขุนรามคำแหง เมืองไทยไม่ได้มีจารึกแค่ของพ่อขุนรามคำแหง ก่อนพ่อขุนรามคำแหงก็มี ก่อนนั้น ๑,๐๐๐ ปี ตั้งแต่จารึกสมัย **“เขารัง”** มา อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณที่ลำพูนมากมาย ทำไมไม่ดูพวกนี้ ผมว่าสิ่งเหล่านี้ทำกันไม่ถูกทาง สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าเรากำลังพลาดกันมาตลอดเวลา แล้วก็เป็นตัวอย่าง และผมอยากบอกท่านอธิบดีกรมศิลปากรเสียด้วยครับ ท่านอยู่ที่นี่หรือเปล่าก็ไม่รู้ เปิดให้เขาอ่านบ้าง หินนะครับ ศิลาจารึกนะเศษหิน รู้ไหมครับ จะต้องถ่ายศิลาจารึกรูปละ ๒๐๐ บาท ผมจนและไม่มีเงินไปถ่าย ก็เลยไม่ได้ไปอ่านบ่อยนัก จะใช้ตำราของที่พิมพ์ออกมาก็ตัวนิดๆ ผมก็ใช้แว่นขยายแล้วแว่นขยายอีก มันก็มองไม่ค่อยเห็นหรอกครับ แต่โดยหน้าที่ผมก็ไม่รับจ้างเขาอ่านจารึกกิน ผมก็เลยไม่ลำบากเท่าไรอ่านบ้างไม่อ่านบ้างนะครับ

ผมก็จะเล่าต่อไปว่า เรื่องนี้ผมเคยมีความคิดว่าเป็นจารึกหลักที่ปลอมมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ – ๒๕๒๕ ผมก็ปรึกษาท่านอาจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐอยู่บ่อยๆ ท่านก็เล่าให้ผมฟัง แต่จริงๆ ผมก็ไม่เชื่อท่านเท่าไรหรอก เพราะยังดื้ออยู่ อาจารย์มหาประสาร อาจารย์จำปา ผมเรียนถามท่านเสมอมา เชื่อท่านบ้างไม่เชื่อท่านบ้าง ผมก็แสวงหา ผมไปอ่านเอกสารที่นักประวัติศาสตร์เขียนก็ไปทางลบหมด ปลอมหมด คุยกันเองรู้สึกค่อนข้างจะปลอม ผมก็เลยใช้วิธีใหม่ไปศึกษากับท่าน เพราะใช้จารึกอ่านจารึก แล้วผมก็ใช้เวลาจริงจังนะครับ หลังปี ๒๕ จนอาจารย์ตายไปแล้ว ๒ คน คืออาจารย์มหาประสาร อาจารย์จำปา และเหลืออีก ๑ คน อาจารย์ประเสริฐ ผมเพิ่งถึงบางอ้อไม่นานนี้เองครับ ครับผมกำลังจะพูดให้ฟังว่า ผมศึกษาอย่างไร แล้วระยะหลังนี้ผมพยายามศึกษาจารึกอย่างจริงจัง ดูตัวอักษรหยุดบ้างอ่านบ้าง จารึกทางเหนือ

ตอนนี้ทำจารึกอีสานสมัยไทยลาว ตั้งแต่ปี ๒๗ ถึงปัจจุบัน เมื่อกรกฎาคมปีนี้ ผมก็ไปหลวงพระบางไปถึงปากอู ก็ไปดูชาวเขาชาวอูมากกว่า ไปกับท่านอาจารย์ประเสริฐ ณ นคร ไปเพื่ออะไรครับ นึกๆ ก็เพื่อพิสูจน์จารึกด้วยเหมือนกันครับ ไม่ใช่เพื่อไปสำรวจจารึกลาวอย่างเดียว แต่จะพิสูจน์จารึก ผมถึงบางอ้อตั้งนานแล้ว แต่ไม่ได้ร้องแรกแหกกระเชอว่าจารึกมันไม่ปลอม บางคนไม่ได้ศึกษาอย่างจริงจัง ผมใช้เวลาเกือบ ๑๐ ปีแล้วครับ แต่ผมก็ยังไม่บอกอันนี้แหละครับ ก็เป็นตัวอย่างที่ว่าต่อไปนี้ใครจะทำงานวิจัยมันดังๆ ใหญ่ๆ พยายามศึกษาหลายวิธี หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายหลักฐาน อย่าทำแบบสุกเอาเผากินครับ อันตราย

ทีนี้ผมอยากพูดถึงว่า จารึกคืออะไรกันเสียทีหนึ่ง มันไม่ใช่พงศาวดาร มันไม่ใช่อะไรมัน ไม่เป็นจดหมายเหตุดั้งเดิม มันเป็นแค่กิจกรรมของเจ้าศรัทธา แล้วก็จารึกนั้นไม่ใช่หมายความว่าจะอยู่ในวงจำกัด เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน จะถือสิทธิ์ ไม่ใช่ใครๆ ก็ทำได้ เพราะฉะนั้นจารึกมีหลายรูปแบบ และหลักที่ ๑ เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินทำมีความสำคัญหน่อย และหลักอื่นๆ ก็มีเยอะแยะไป นายอิน สรศักดิ์ ก็สร้างได้ พนมไสดำ ก็สร้างได้นะครับ พันเทพรักษากับอำแดงคำกลอนก็สร้างได้ไม่ได้ยากตรงไหน บางทีเราไม่ได้ให้ความสำคัญ จารึกใครๆ ก็สร้างได้ แต่บังเอิญโดยมากเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เพราะท่านมีเงินเป็นเจ้าศรัทธาใหญ่ก็สร้างไว้ เพื่อประกาศให้สาธารณชนรู้ว่าได้สร้างศรัทธาอะไร แก่เทวสถานแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแหล่ ฉะนั้นจารึกไม่มีความสำคัญ ผมจึงจะพิสูจน์ว่าจะปลอมกันทำไมไม่มีความสำคัญ ในทัศนะของคนสมัยโบราณไม่เหมือนคนสมัยนี้ แล้วเมื่อ ๑๕๐ ปีที่แล้วก็ไม่มีความสำคัญอะไร จารึกก็ไม่มีคนรู้จัก ทำไมรัชกาลที่ ๔ ต้องมานั่งปลอมเมื่อยมือเปล่าๆ ท่านจะปลอมก็เขียนลงไปในสุพรรณบัฏเสียเลยเป็นไง แผ่นทองไม่ต้องเขียนลงในแผ่นหิน ผมว่าแผ่นหินเขียนยังไง เราไม่เข้าใจจารึกกันรึเปล่าก็ไม่ทราบนะครับ

อันที่ ๒ ผมว่าเรื่องของภาษาศาสตร์ก็เหมือนกัน อ้างกันอยู่เรื่อย ท่านฟังกวยลี ท่านบอกแล้วว่า ดั้งเดิมของไทย ท่านเป็นคำสมมุติเพราะฉะนั้นถ้าเจอในจารึกมันตรงกับคำสมมุติ ก็แปลว่าทฤษฎีนี้ใช้ได้ แต่อย่าเอาภาษาศาสตร์ไปพิสูจน์ว่าจารึกนี้ไม่ตรงกับหลักภาษาที่สมมุติขึ้นว่าผิด ผมว่ามันจะไปกันใหญ่นะครับ แล้วอีกอย่างบางทีสนใจแค่หางตัวอักษร มันอะไรกัน ตัวหนังสือไทยก็ต้องสนใจหัวซิครับ ไม่ใช่หาง หางมันแค่ปลายแถว จะสั้นก็ได้ จะยาวก็ได้ ไม่จำเป็นเลยไม่มีความสำคัญ แล้วก็หนังสือสมุดข่อยไม่ได้มีอายุเกิน ๒๐๐ ปีหรอกครับ มันสูญไปหมดแล้ว นอกจากหนังสือฉบับนั้นลงรักแบบสมุดดำ ไม่เหมือนสมุดขาว เพราะเก็บไม่ดีมันผุไปหน่อย เพราะสมุดของเรามันแช่น้ำข้าวด้วยนะครับมาทำข่อย เพราะฉะนั้น โอกาสถ้าไม่มีการลงน้ำมันยางกับดินหม้อดำแล้วมักจะเสื่อมเร็ว เพราะฉะนั้นอายุมันจะเป็นสมุดขาวไม่นานหรอกครับ เพราะฉะนั้นมันลอกทุกฉบับละครับ ไม่มีฉบับ ORIGIN เดิมเป็นลายมือมันไม่มีหรอกครับ อย่าไปหลงว่า อันนี้ของจริงต้องเป็นสมุดข่อยใบลานผมยังไม่เชื่อว่าเป็นของจริงมันเป็นฉบับลอกทั้งนั้นแหละครับ ลอกไปเรื่อยๆ มา เพราะฉะนั้นเรารู้ว่าอันไหนมันใกล้เคียง

กับต้นฉบับเดิม เพราะฉะนั้นเรียกจินดามณีฉบับพ้อง คือพ้องกับฉบับของพระโหราธิบดี ไว้ ความแปลกมันแปลกไปหน่อยหนึ่ง คือลอกกันมาก็ถูกบ้าง ผิดบ้างเสริมบ้าง ทุกคนมีสิทธิ์จะเพิ่มเติมได้ เพราะว่าเป็นหนังสือส่วนตัว เพราะหนังสือสมุดข่อยเป็นหนังสือสมุดส่วนตัว จะเพิ่มอะไรก็ได้ เพราะฉะนั้นสมุดข่อยก็ผิดแปลกเสมอมา เพราะฉะนั้นการชำระวรรณคดีก็ตามนั้น ต้องดูหลายๆ ฉบับ และหลายๆ สำนวนนะครับ นี่ผมก็เป็นครูภาษาไทยไปเลย เป็นครูภาษาไทยเก่าครับ

ครับทีนี้ผมก็เลยพูดว่า จารึกหลักที่ ๑ นั้นมีปลอมไม่ได้หรอกครับ คือท่านจะปลอมได้ไง คือถ้าท่านใช้ก็ต้องใช้ปีจุลศักราช เมืองไทยใช้จุลศักราชมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ใครจะไปรู้ว่าสมัยสุโขทัยจะใช้มหาศักราชใครจะมาใช้สมัยพระเจ้าลิไท เขาใช้มหาศักราชปนจุลศักราช อยุธยาไม่มีใช้มหาศักราชอีกเลยครับ กฎหมายตราสามดวงมีปนใช้มหาศักราชควบกับจุลศักราชในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ หลังสมัยพระนารายณ์เป็นต้นไป นี่ใช้จุลศักราชหมดจนถึงกรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๕ ครับ แล้วใครเทวดาฟ้าดินจะมีญาณวิเศษว่าสุโขทัยใช้มหาศักราช พม่าใช้จุลศักราช ล้านนาเชียงใหม่ - จุลศักราช ล้านช้าง ลาวอีสาน - จุลศักราช อยุธยา - จุลศักราช เขาสื่อกันอยู่ครับ แล้วใครจะมาปลอมใช้มหาศักราช ผมว่าญาณวิเศษอันไหน ผมว่าถ้าผมปลอมผมก็ใช้จุลศักราช แล้วปลอมให้ใครอ่าน ถ้าปลอมให้คนปัจจุบันอ่านก็ต้องปลอมจุลศักราชสิ ต้องใช้พระยาร่วงแล้วทำไมบอกว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระยาร่วงคนรู้จัก ศักดิ์สิทธิ์วาจาก็สิทธิ์ พระร่วงทรงม้าก็เก่งที่สุด ทำไมต้องใช้เป็นขุนศรีอินทราทิตย์ ผมก็อัศจรรย์เหมือนกันนะ คนปลอมนี่ สู้ผมไม่ได้ ผมเก่งกว่าเยอะ ถ้าผมปลอม ผมปลอมง่ายกว่านี้เยอะ ปลอมแล้วอ่านชัดเจนเลย ไม่ต้องเสียเวลา ไม่ต้องบอกข้าเสือก ข้าเสือ หัวพุ่ง หัวรบก็ดี ข้าศึกก็ไม่ต้องค่าเสือก เสือกไม่ได้ ผมว่ามันวุ่นเหลือเกิน คืออย่างนี้นะครับเรื่องทั้งหลายแหล่ เมื่อเราคิดว่ามันปลอมเราก็ไปดูลอกจากอันโน้นอันนี้มา จารึกหลักที่ ๑ เจอเมื่อ ๒๓๖๗ แล้วมาเจอหลักที่ ๒ หลักที่ ๓ มัน ๕๐ ปีนะไอ้คนปลอมนี่ท่านล่วงลับไปแล้วทั้งนั้น แล้วไอ้ช่วง ๒๓๐๐ สมัยรัชกาลที่ ๓ ใครรู้จักจารึกบ้าง ผมถามหน่อยเถอะ คือมันแท่งหินแหว่งๆ มีรอยอักขระ ใครอ่านบ้าง ใครรู้บ้าง และใครรู้บ้างว่าสมัยพระเจ้าลิไท **“ธ.ธง”** เขียนยังไง **“ม.ม้า”** เขียนยังไง ฑ, ฎ, ฐ เขียนยังไง ทำไมจารึกหลักที่ ๑ จึงไปตรงกับลิไททั้งหมด ผมว่าท้ากันเลยว่า ใครนะมันปลอม ผมตามจับได้เดี๋ยวนี้ ถ้าผมหาได้ ถ้าให้ผมปลอมอีก ๒ ปี ผมก็ตามได้เหมือนกัน มันต้องมีอะไรพิรุธแน่ๆ นะครับ สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าทำไมถึงคิดตื้นว่าปลอม เราพยายามดูว่าปลอมหรือไม่ปลอม เออ! ดูเมืองสุโขทัยเป็นยังไงบ้าง มันโวเกินไปเมืองกว้าง ช้างหลาย ไอ้เมืองสุโขทัย เมืองกว้างช้างหลายเป็นทัศนะของคนโบราณนะครับ ไม่ใช่ของคนปัจจุบัน แค่พิษณุโลกก็ใช้เวลาเดินทางวันหนึ่งแล้วครับ จากสุโขทัยไปศรีสัชชนาลัย ๑ วันม้านะครับ ไม่ใช่ ๑ วันเท้า เดี๋ยวนี้ไปเชียงใหม่เพียงงีบเดียวนะครับ งีบเดียวก็ถึงแล้ว มันคนละเรื่องกันและยังอุดมสมบูรณ์ โอ้ย! เมืองสุโขทัยไม่น่าปลูกอะไรได้ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าวนั้น โกหกทั้งนั้น รู้ไหมว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าวนั้น

เขาบอกว่าอุดมสมบูรณ์มีอยู่มีกิน ไม่อดไม่อยาก มีข้าวกินไม่เคยมีข้าวยากหมากแพง แต่ไม่ต้องส่งขายปีละ ๓,๐๐๐ ล้านตันเหมือนปัจจุบันคนละทัศนะ ที่ว่าอุดมสมบูรณ์ไม่เหมือนสมัยปัจจุบันมันคนละเรื่อง ผมว่าความเป็นสุโขทัยเนี่ยอ่านอย่างอคติ จะรู้เลยว่ามีความสำคัญ เดี๋ยวนี้กำลังอคติกันแล้ว อาจารย์ประวัติศาสตร์กำลังเขวกันหมด เพราะว่ามันมีนักวิชาการประเภทรู้ไม่จริงก็วุ่นไปหมด ร้องแรกแหกกระเชอ กระเชอเลยพังหมด ร้องแรกกันเก่งมาก ผมก็ว่าไปเรื่อยนี่ผมบ่นหรือเปล่าผมก็ไม่รู้นะ เวลาหมดจริงๆ หรือเปล่าก็ไม่รู้ ถ้าไม่หมดผมจะพูดอีกสักนิดหนึ่งคืออย่างนี้ เราพบอักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งมันผิดแผกจากเขา เอาศัพท์ไว้บรรทัดเดียวกัน แต่กระนั้นก็ตาม อันนี้เป็นหลักฐานสำคัญ เงื่อนไขใหญ่ที่ผมไม่ยอมรับว่าเป็นของจริงเพราะทำไมคนจะต้องไปเขียนให้มันแปลกไปกว่าเขา และมีหลักเดียวจริงในเมืองไทยหลักอื่นๆที่กล่าวด้วยว่าเจออีกสามหลักก็หาไม่เจอ จะไปค้นไปคว้ายังไงก็หาไม่เจอ ก็เลยรู้ว่ามีหลักเดียวที่หลักเดียวนี่มันมีอักขระพิเศษกว่าเขา หลังจากนั้นเพียงไม่กี่ปี ๔๐, ๕๐, ๖๐ ปี ก็มีการเปลี่ยนอักขรวิธีใหม่ อันนี้ก็น่าแปลกมาก แต่ทำไมผมก็พยายามศึกษาจารึกหลักต่างๆในศิลาจารึกทุกอันไปคลำมันดู ไม่ได้ใช้หนังสือที่ศิลปากรพิมพ์เพราะไอ้ที่พิมพ์นั้นท่านไม่ได้เขียนว่าเอา **“อ.สระอี”** ไว้หน้า **“ก.ไก่”** แล้วอ่านว่า **“อีก”** ก็เขียน **“อ.อี.กอ.อีก”** ไปเลย พบมากมายครับ จริงๆ มันก็ไม่กี่ตัว หลักที่ ๒ พบตั้ง ๖ แห่ง ที่เขียนแบบอักษร **“สระลอย”** อย่าง คำว่าอินทราทิตย์ ศรีอินทราทิตย์ เกือบทุกคำในหลักที่ ๒ เขียนแบบลายสือไทย นะครับ

เมื่อคืนวันก่อนผมทำการบ้านอยู่เยอะหน่อย ตาลายเหมือนกัน เดี๋ยวผมอ่านหน่อย ดูโฉนดนิดหนึ่ง อยู่ตรงไหนบ้าง อ้อ! อีก ๑ **“เท้าอีจาน” “อีจาน”** เขียน **“อี”** ลอยครับ **“อีจาน”** มาถึง ๒๖ ปี **“สับเพยุดานอิงใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์”** คำว่า **“อิง”** เขียนแบบ **“อี”** ลอย เป็นต้นมา **“คนอีกแพะและแกะ”** นี่เรียก **“อี”** ลอย พ่อขุนบางกลางหาวได้ชื่อว่าศรีอินทราทิตย์ **“อิน”** ตัวนี้แหละใช้สระลอย **“อี”** ลอย และนี่คือหลักที่ ๒

หลักที่ ๘ หลักที่ ๓ สองแห่ง หลักที่ ๘ หนึ่งแห่ง หลักที่ ๒ สามแห่ง และหลักอื่นไม่ได้เขียนไว้ แต่มีอีกสองสามแห่งผมค้นไม่ทันครับ คืออันนี้ใช่ไหมที่เป็นหลักฐานว่า อักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง ยังหลงเหลืออยู่ในจารึกของพระเจ้าลิไทอีกมากมาย แล้วไม่เพียงเท่านั้น ยังเสด็จไปอยู่ถึงลำพูน หลักวัดพระยืนอีกสามแห่งที่พระสุมนเถระขึ้นไป ไปสอนศาสนาที่เชียงใหม่ บางทีนักประวัติศาสตร์ไม่เชื่อว่า อยู่สุโขทัยทำไมต้องไปสอนหลักธรรมที่โน่น ยังกับเป็นคนเก่งกาจสามารถจริงๆ แล้ว โบราณพระท่านไม่ได้ถือว่าอาณาจักรโน่น อาณาจักรนี่ เพราะท่านอยู่ในพุทธจักร ใครนิมนต์ให้ท่านไป ท่านว่างท่านก็ไปเหมือนกับสุโขทัย หลวงปู่ครูสังฆราชจากเมืองศรีธรรมราชมานิมนต์ได้ครับ พอนิมนต์ได้สังฆราชก็มา หลวงปู่ครูก็มา ก็แสดงว่าที่นั่นกษัตริย์แย่แล้ว ไม่ดูแลพระนะครับ เมืองศรีธรรมราชก็ไม่เจริญทางศาสนา ในขณะเดียวกันก็เห็นว่า เมื่อสมัยที่ปู่ครูขึ้นเหนือสุโขทัยก็เสื่อมเหมือนกัน อันนี้แหละครับที่ผมว่าต้องดูทางประวัติศาสตร์ด้วย

ผมว่าสิ่งเหล่านี้ผมอยากสรุปว่า ทั้งหมดนี้เราตาบอดคลำช้างครับ ตอนนั้นผมว่าเมื่อไรเราจะลืมตาแล้วดูช้าง แล้วช่วยกันลูบ ช่วยกันจับช่วยกันคลำและช่วยกันปั้นช้างขึ้นมาใหม่ อย่าไปถือทิฐิกันเลยว่า ข้าเก่ง คนนี้ไม่เก่ง คนนั้นไม่เก่ง ผมว่าไม่มีใครเก่งทั้งนั้นหรอกครับ เพราะต่างคนต่างจับหาง สนใจแต่แค่หางเท่านั้นเหมือนกันหมด ผมว่ามาช่วยคนที่จับหัว จับหาง จับตรงกลาง จับตัว และเราจะเจอหลักฐานที่ดี และมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นเรื่องเป็นราวเสียที ผมขอเท่านี้ครับ สวัสดีครับ

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับท่านอาจารย์ธวัช นี่เรายังมีเวลาเหลืออีกเล็กน้อยก็อยากจะเรียนถามท่านผู้ฟังอภิปรายว่า ท่านผู้ใดอยากจะแสดงความเห็น หรืออยากจะซักถามอะไรไหมครับ เชิญครับที่ไมโครโฟน และกรุณาบอกชื่อและสำนักของท่านด้วยนะครับ ท่านมาจากสำนักไหน กรุณาบอกด้วยนะครับ

นายภาษิต จิตรภาษา

ข้าพระพุทธเจ้า ภาษิต จิตรภาษา ผู้เขียนคอลัมน์ **“พจนานุกรมนิรุกติศาสตร์”** ในวารสารศิลปวัฒนธรรมรายเดือน ขอประทานอนุญาตแสดงความคิดเห็นตามควรแก่เหตุผลทั้งเสริมและทั้งค้านนะครับ คือผมมีเรื่องที่จะเสริมคุณพิริยะ เหมือนกันนะครับ แต่ว่าก่อนอื่นจะขอติงไว้ก่อน คือที่ติงนี่พูดกันไป พูดกันมา ได้ยินท่านพูดว่าไอ้จารึกนี่ปลอมๆ กันนะครับ ยังกะว่าจารึกเขียนในกระดาษไปแอบเขียนในกุฏิ หรือในบ้าน หรือในส้วมได้ ที่จริงเป็นหลักหินนะครับ สามคนยกไม่ไหวนะครับ การหาหินมานี่ก็ยากอยู่แล้ว แล้วก็จะจารึกต้องเอาเหล็กสกัดนะครับ ฆ้อนตอกเหล็กสกัดเสียงดังเก๊กๆๆ มันรู้กันทั่วเลย ปกปิดไม่ได้

เรื่องนี้มันเกิดขึ้นจากมหาแสง เมื่อกี้พระองค์ท่านก็ตรัสแล้วผมก็ขอเสริมว่ามันเป็นความจริง มหาแสงแกล้งกุขึ้นก่อน พูดกับนักเรียนโบราณคดีของท่านบ้าง คนที่ไปหาท่านที่หอวชิรญาณบ้าง เรื่องนี้ผมมีพยานเป็นบุคคลครับที่มาในหอประชุมนี้ก็ท่านหนึ่งคือคุณเทิม มีเต็ม นี่เป็นพยานผมได้ อีกคนหนึ่งคือคุณก่องแก้ว วีระประจักษ์ นะครับ เป็นพยานได้ว่ามหาแสงแกล้งกุขึ้นแล้วข่าวนี้ก็รั่วไป จะไปทางไหนก็ไม่ทราบ แต่ข้อสันนิษฐานได้ ก็คือท่านจันทร์ รั่วไปถึงหูไมเคิล วิคเกอรี่ มันก็เลยกลับเข้ามาในเมืองไทยอีก

แต่ทีนี้ว่าหินนี่นะครับ มันเป็นหลักหิน เราก็ต้องดูวัตถุกันหน่อย มันเป็นโบราณวัตถุเราเคยพบไหมครับ ทั้งจดหมายเหตุ ทั้งคำเล่าลือว่าท่านไปหาหินคนเดียว ท่านหามาไม่ได้แน่ๆ ครับ อ้อ พ่อมหาแสงบอกว่าพระจอมเกล้าฯ ทำขึ้นที่วัดราชา เราเคยพบเศษหินที่วัดราชาบ้างไหมครับ

มีอีกข้อหนึ่งนะครับ ถ้าหากว่าไม่ใช่วัดราชาเป็นวัดบวรฯ คุณศุภวัฒย์ก็ว่าแล้ว ที่สุโขทัยก็เหมือนกัน ผมก็ไม่เชื่อว่าท่านจะหาหินมาได้ง่ายๆ แล้วก็แบกเอามาคนเดียว แต่ถ้าหากว่าใช้คนอื่น ก็ต้องมีคนรู้เห็น ซึ่งปิดไม่อยู่หรอกครับ สมัยรัชกาลที่ ๔ ก็เร็วๆ นี้เอง ไม่อาจที่จะปิดกันอยู่ได้นะครับ

ทีนี้ผมก็มีเรื่องที่จะเสริมคุณพิริยะคือที่คุณพิริยะกล่าวไว้ในหนังสือซึ่งลงในศิลปวัฒนธรรมเล่มแดงของท่าน ผมไม่ได้อ่านหรอกครับ เพราะผมไม่มีสตางค์ซื้อ คือที่ท่านว่า **“นางเสือง คือ นางเสิง”** อันนี้ผมเห็นด้วย **“เสือง”** คือ **“เสิง”** จริงอยู่เราไม่อาจทราบได้ว่าสระต่างๆ ท่านออกเสียงอย่างไรในสมัยนั้น แต่เราก็พอจะอนุมานเอาได้จากท้องถิ่นข้างเคียง คือถิ่นอีสาน ทำไมผมต้องพุ่งไปอีสาน ก็เพราะว่าในจารึกนี้เองละครับ บรรทัดที่ ๖ และที่ ๗ ด้านที่ ๒ กล่าวว่า **“กลางเมืองสุโขทัยนะมีน้ำตระพังโพย สีใสกินอร่อยกินดี ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง”** ซึ่งส่อแสดงว่ากลุ่มคนสุโขทัยในยุคพ่อขุนรามคำแหง เป็นกลุ่มคนที่เคยอยู่ริมแม่น้ำโขงมาก่อน จึงเปรียบเทียบได้เช่นนี้ ซึ่งดินแดนแถบริมแม่น้ำโขงก็คือถิ่นอีสานของเรา และในภาษาอีสานก็มีคำว่า **“เสิง”** นะครับ ซึ่งแปลว่า **“รุ่งสาง”**

อนึ่ง สระในจารึกที่เราออกเสียงกัน **“เอือ”** อย่างเช่นคำ **“เผือ”** ในบรรทัดที่ ๒ ที่ ๓ ด้านที่ ๑ ความว่า **“พี่เผือผู้อ้าย ตายจากเผือตั้งแต่ยังเล็ก”** ก็ดี คำ **“เพื่อ เนื้อ เมื่อ เชื่อ เชื้อ เสื้อ”** ในด้านอื่นๆ บรรทัดอื่นๆ ก็ดี ล้วนเขียนมี **“อ”** เคียงทั้งนั้นนะครับ นี่ว่าตามอักขรวิธีทั้งนั้น แต่คำนี้คือคำ **“เสือง”** นี้มี **“อ”** ตัวเดียว เฉพาะในส่วนที่ต้องผสมกับสระ **“เอ”** กับสระ **“อือ”** เพื่อให้เป็น **“เออ”** เท่านั้น เพราะฉะนั้นคำนี้จึงอ่านว่า **“เสิง”** ตามที่คุณพิริยะว่า แต่จุดนี้เองครับที่ทำให้ผมมองว่ารัชกาลที่ ๔ ท่านไม่ได้ทรงทำจารึกหลักนี้ เพราะถ้าท่านทำขึ้นเอง ท่านคงไม่อ่านผิดนะครับ ท่านเองเป็นพระองค์แรกที่อ่านว่า “เสือง” แล้วเราก็อ่านตามกันมาจนปัจจุบัน **“เมิง”** ก็อ่านเป็น **“เมือง”** นี่เราเอาเสียงไทยภาคกลางเข้าไปตัดสินนะครับ แล้วอ่านโอนเข้ามา เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่รัชกาลที่ ๔ หรือคนรุ่นปัจจุบันทำขึ้นแน่ ถ้าคนรุ่นปัจจุบันทำ คงไม่ใช้รูปสระแผลงๆ แบบนี้ เพราะสระเออหรือสระเอือนี่ เราลงตัวกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยานะครับ

อีกหนึ่งจากหลักฐานในจารึกที่กล่าวมาแล้วนี่ **“น้ำตระพังโพยสีใสกินอร่อยกินดี ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง”** ตามพระราชประวัติของรัชกาลที่ ๔ นี้ ไม่ปรากฏว่าท่านเคยเสด็จไปทางจังหวัดแถบริมแม่น้ำโขงนะครับ หรือว่ามีผมไม่ทราบ แต่เท่าที่ผมทราบนั้นไม่มี แล้วท่านจะเปรียบเทียบได้ยังไง

อนึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า พระองค์ท่านโปรดเสวยน้ำที่กินอร่อย กินดี อย่างเช่นน้ำในแม่น้ำเพชร ก็โปรดให้ตักส่งเข้ามาในน้ำเสวยเป็นประจำ ก็ถ้าพระองค์เคยเสด็จไปแถบริมแม่น้ำโขงจนทรงทราบหฤทัยว่า **“น้ำโขงกินอร่อย กินดี”** เช่นนั้นแล้ว ทำไมไม่โปรดให้กรมการจังหวัดแถบริมแม่น้ำโขง จัดส่งน้ำโขงเมื่อแล้งเข้ามาเป็นน้ำเสวยนะครับ

สุดท้ายนี้ผมอยากจะขอร้องนะครับคือว่าใครก็ตามถ้าหากว่าจะวิจารณ์จารึกหลักนี้ละก็ว่าใครแต่ง ใครทำ ก็ได้โปรดช่วยกันอ่าน ช่วยกันแปลให้มันถูกต้องถ่องถ้วนเสียก่อน ทุกวันนี้เรายังอ่านกันไม่ได้หมดนะครับ และยิ่งคำแปลด้วยก็ยิ่งแล้วเลย ยังแปลไม่ถูกอยู่เยอะเลยครับ อย่างเช่นคำ **“ตลาดปสาน”** นะครับ ที่เราแปลปัจจุบันนี้ว่า **“ตลาดร้านค้า”** ร้านค้านี่ดูเหมือนจะอยู่ในจารึกเองนะครับ ตลาดร้านค้าบ้าง ตลาดมีห้องแถวบ้าง ก็แล้วตลาดที่ไหนครับมันไม่มีร้านค้า ถ้ามีร้านค้าก็มีห้องแถวทั้งนั้น แม้กระทั่งในน้ำก็ยังมีแพเป็นแถวๆ ตลาดท้องน้ำนะครับไม่มีร้านค้า แล้วถ้าจะถามว่าแปลว่าอะไรผมก็จะขออ้างมหาชาติคำหลวง ไม่ทราบจะมีเวลาให้ผมหรือเปล่า **“ตลาดปสาน”** มันก็แปลว่า **“ตลาดค้าสัตว์”** เพราะว่าในมหาชาติคำหลวงบอกว่า **“อันว่าพระโพธิสัตว์เสด็จในที่นั้น ครั้นกักค่าพระกุมารให้อยู่คู่ดั่งชายขายวัว กัดค่าตัวให้ขาดนั้น ตลาดปสานโสดแล”** นี่มหาชาติคำหลวง แต่ท่านอาจจะไม่เชื่อก็ได้ว่าสมัยสุโขทัยมีตลาดปสาน มีตลาดขายวัวขายควาย ขายอะไรนี่ ผมก็ต้องอ้างจารึกหลักที่ ๒ ซึ่งเป็นครูที่คุณพิริยะนับถือนัก คือในหลักที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๕, ๑๖ ว่าอย่างนี้ครับ **“ลางแห่งเทตลาดซื้อสัตว์ทั้งหลายโปรด” “โปรด”** คำนี้แปลว่า **“ปล่อย”** นะครับ **“อันเป็นต้นว่าคนอีกแพะและหมูหมาเป็ดไก่ทั้งห่านนกหกปลา เนื้อฝูงสัตว์ทั้งหลาย”** นี่ พ่อขุนศรีศรัทธาท่านใจบุญ ท่านซื้อสัตว์ในตลาดปสานไปปล่อย

ขอเวลาอีกนิดได้ไหมครับนอกจาก **“ปสาน”** ยังมีคำ **“บัวนาง”** อีกนะครับ คำ **“บัวนาง”** ที่แปลว่า **“ได้ชายได้หญิง”** อะไรนั่นนะ ผมก็ว่ายังจะถูกหรือไม่ก็ไม่ทราบแต่ว่าผมมีพงศาวดารลานช้างมาเทียบให้ **“บัดนี้เมือภายหน้าขุนบรมจึงให้หาบัวนางอันออกที่น้ำเต้าพุ่งหน่วยพี่นั้น”** ไม่ทราบเหมือนกันนะว่า **“บัวนาง”** นี่หมายความว่าอะไร กฎมณเฑียรบาล **“อนึ่งพระราชบุตรี พระราชนัดดา พระสนมบัวนาง ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวพัทยาไปแก่พระราชกุมารแลราชนิกุล ท้าวพระยาพระหลวงขุนหมื่นหัวพัน ผู้มีบำเหน็จ บำนาญ และความชอบนั้น”** ไม่ทราบว่าเป็นผู้ชายหรือเปล่านะครับ

การที่เราไม่ศึกษาให้ถ่องแท้ แล้วก็เอาไปวิจารณ์นั้นมันก็เหมือนกับเราปลูกต้นไม้ที่ไม่ได้ลงดิน ปลูกต้นไม้บนอากาศ มันเสี่ยงอย่างยิ่งและเคยเสียหายมาแล้วนะครับ เสียหายอย่างไรถามดอกเตอร์ประเสริฐท่านดูก็ได้ครับ ในจารึกวัดศรีชุมนี้เองแหละครับ ยกตัวอย่างให้นะ แต่เดิมอ่านว่า **“เบื้องหัวนอนสองแสนพยาม”** ก็อาจารย์ประเสริฐนี้เองครับแปล **“พยาม”** ว่า **“วา”** คือบอกอาณาเขตว่าจากสุโขทัยไปเมืองฉอดว่า **“๒ แสนวา”** แล้วพอสัมมนาอ่านใหม่ว่ายังไงครับ **“เบื้องพายัพถึงเชียงแสนพะเยา”** ไปคนละเรื่องเลยเห็นไหมครับ ประวัติศาสตร์ว่ายังไง ถ้ายืนอยู่บนฐานอย่างนี้ เพราะฉะนั้นก็ขอร้องนะครับ ให้ช่วยกันอ่านเสียก่อน อ่านและแปลให้ถูกต้องแล้วมาวิจารณ์กันนะครับ แล้วจะได้เรื่องราวมาก สวัสดีครับ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ขอบคุณครับคุณภาษิต ผมจะเปิดโอกาสให้อภิปรายซักถามกันต่อไป ก็เกรงว่าเวลาจะยืดล่วงเลยไปนานแล้ว เพราะฉะนั้นก็ต้องขอปิดการอภิปรายและซักถามแต่เพียงเท่านี้ แล้วก็ใคร่ขอกราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ได้รับสั่งสรุปต่อไป

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

การสรุปรู้สึกว่าจะไม่ไหวเสียแล้ว เห็นจะเหนื่อยกันไปทั้งหมด และงงกันไปหมดเลย ถ้ามีการปลอมก็เป็นการไม่ควรจะผิด แต่ถ้าแกล้งให้ผิด นั่นแหละ เห็นว่าปลอมก็ทำให้งงไปหมด เพราะฉะนั้นจะปลอมดีหรือไม่ปลอมดี จะให้เขาเชื่อตามที่ได้พูดกันมาหลายท่านได้แสดงความเห็นว่าน่าจะมาศึกษากันอีกให้ดีๆ ร่วมกันทั้งหมด งานชนช้างวันนี้ก็จบไปแล้ว เพราะฉะนั้นเรามาสร้างช้างตัวใหม่ด้วยกันก็เห็นจะดี ให้มารวมกันทุกฝ่าย และศึกษากันจริงๆ แต่ก่อนที่จะจบนี่ยังจะมีอะไรแปลกออกไปนิดหนึ่ง ก่อนที่จะจัดการอภิปรายนี้ ข้าพเจ้าได้คิดว่าน่าจะหาวิธีอื่นที่จะมาศึกษา เพราะว่าพูดไปอย่างนี้ท่านเองก็คงงงไปหมด อย่างข้าพเจ้าก็ไม่รู้ว่าเป็นยังไงกันแน่ แต่อาจจะมีวิธีอื่น ที่จะหาความจริงหรือความใกล้ความจริงขึ้นอย่างหนึ่ง คือ ถ้าเราใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ก็อาจจะได้ ข้าพเจ้าจึงได้สืบดูว่ามีวิธีใหม่ คือ การที่จะใช้คาร์บอน ๑๔ นั้น สำหรับของเช่นนี้มันเป็นไปไม่ได้ เพราะจะวัดได้เป็นระยะเวลาไกลมากแต่เมื่อสอบดูแล้ว มันมีวิธีหนึ่งที่จะดูได้ว่า สิ่งของบางอย่างนั้นเกิดขึ้นในศตวรรษอะไรคือห่างจากอีกศตวรรษหนึ่งสักเท่าไร ถ้าในระยะเวลาสัก ๕๐๐ ปีนี่ พอที่จะทราบได้ ดังนั้นข้าพเจ้าได้ขอให้คุณจิราภรณ์ อรัณยะนาค ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ ๖ กรมศิลปากร ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุ ของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขึ้นมาอธิบายถึงเครื่องที่จะสามารถบอกได้ว่าหลักที่ ๑ นี้เป็นหลักของศตวรรษของพ่อขุนรามคำแหง หรือของรัชกาลที่ ๔ ขอเชิญ...

คุณจิราภรณ์ อรัณยะนาค

ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาตกล่าวคำสามัญเท่าที่ดิฉันได้สำรวจสภาพและประวัติของศิลาจารึกหลักที่ ๑ และศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่อยู่ในครอบครองของกรมศิลปากร ได้พบว่าพอจะมีช่องทางอยู่บ้างที่พอจะพิสูจน์ทราบได้ว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยหรือในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยไม่ใช้วิธีหาอายุของหิน เพราะว่าอายุของหินก็คืออายุของหินไม่ใช่อายุของศิลาจารึก

แนวทางในการตรวจพิสูจน์ที่ดิฉันจะนำมาเสนอนี้ ก็คือการดูจากริ้วรอยการสึกกร่อนของหิน เนื่องจากการกระทำของธรรมชาติ ถ้าหากว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยซึ่งก็คงจะมีอายุประมาณ ๗๐๐ กว่าปีมาแล้ว และก็ตามประวัติพบว่าได้ถูกค้นพบเมื่อ

สมัยรัตนโกสินทร์ก็ประมาณ ๒๐๐ กว่าปีมานี้ และหลังจากถูกค้นพบแล้วก็ถูกนำมาเก็บรักษาในกรุงเทพฯ ซึ่งดิฉันคิดว่าก็คงเก็บรักษาในที่ร่มตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้นศิลาจารึกหลักนี้ก็คงจะต้องถูก EXPOSE ต่อสภาวะแวดล้อมเป็นเวลานานพอสมควร อาจจะถึง ๔๐๐ – ๕๐๐ ปี เพราะฉะนั้นริ้วรอยที่เกิดจากการสึกกร่อนของหินอันนี้ก็จะคมชัด ลึก และถี่กว่าศิลาจารึกที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ถ้าหากว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้สร้างขึ้นในรัตนโกสินทร์จริง ระยะเวลาที่จะ EXPOSE ต่อสภาวะแวดล้อมนั้นจะสั้นมาก หรืออาจจะไม่มีเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่แกะสลักกันในวัดบวรนิเวศอย่างที่ได้มีผู้กล่าวเพราะฉะนั้นถ้าจะให้เปรียบเทียบดิฉันขอเปรียบเทียบว่าริ้วรอยบนศิลาจารึกที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยเปรียบได้เสมือนกับริ้วรอยบนใบหน้าของคนชราอายุไม่ต่ำกว่า ๘๐ ในขณะที่ศิลาจารึกที่ทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเปรียบได้เสมือนริ้วรอยบนใบหน้าของชายหนุ่มและหญิงสาวค่ะ

การที่จะศึกษาริ้วรอยที่เกิดขึ้นนี้ จำเป็นจะต้องใช้อุปกรณ์ช่วยสายตา เพื่อให้สามารถมองเห็นรายละเอียดของหินได้มากที่สุด ซึ่งกล้องจุลทรรศน์ธรรมดา ไม่สามารถจะให้รายละเอียดได้ เครื่องมือที่ดิฉันคิดว่าจะศึกษาและได้ผลมากที่สุด ก็คือ กล้องจุลทรรศน์ ELECTRON แบบ SCAN หรือ SCANNING ELECTRON MICROSCOPE (รูปที่ ๘)

รูปที่ ๘
SCANNING ELECTRON MICROSCOPE

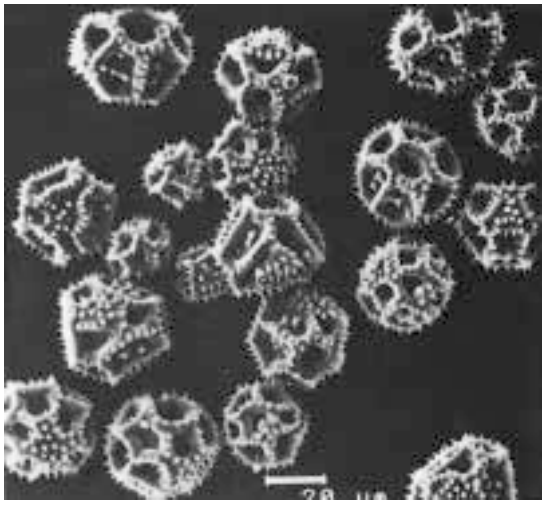

รูปที่ ๙
ภาพขยายของละอองเกสร

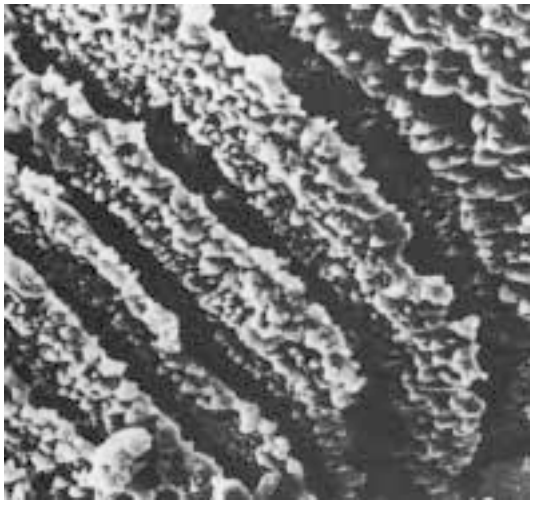

รูปที่ ๑๐
ภาพขยายพื้นผิวของหินอ่อน

กล้องจุลทรรศน์ ELECTRON แบบ SCAN สามารถจะให้รายละเอียดและกำลังขยายสูงกว่ากล้องจุลทรรศน์ธรรมดามาก การทำงานของกล้องนี้อาศัยหลักที่ว่าเมื่อนำแสง ELECTRON มาส่องกราดลงไปบนผิวของวัตถุตัวอย่างนะคะ จะเกิดกลุ่มของ ELECTRON ชุดที่ ๒ ขึ้นออกมาจากผิวของวัตถุตัวอย่าง เมื่อนำ ELECTRON ชุดนี้มาขยายสัญญาณ และแปรสัญญาณจะออกมาเป็นภาพปรากฏบนจอโทรทัศน์ นะคะ เป็นภาพสามมิติเหมือนจริงและเป็นภาพสีขาวดำ

อันนี้เป็นภาพของละอองเกสรนะคะ (รูปที่ ๙) ภาพที่ได้จะมีกำลังขยายตั้งแต่ ๑๕ เท่าจนถึง ๒ แสนเท่า และก็จะมีรายละเอียดสูงมาก กล้องที่มีประสิทธิภาพดีมากๆ จะสามารถแยกจุดที่อยู่ห่างกันเพียง ๓๐ แอมสตรองออกจากกันได้ ทำให้เราสามารถมองเห็นรายละเอียดของวัตถุเพิ่มขึ้นอีกมากมาย ซึ่งประโยชน์ข้อนี้ใช้ในการศึกษาลึกลงไปถึงระดับโมเลกุลของสารนะคะ

ภาพที่ได้จากกล้องจุลทรรน์ชนิดธรรมดา ซึ่งจะไม่บอกรายละเอียดอะไรมากนัก อาจจะบอกได้ว่าหินชนิดนี้เป็นหินอะไร และก็มีองค์ประกอบเป็นแร่อะไรบ้าง เช่นอาจจะบอกว่ามีแร่ควอช ๒๐% เฟลสตา ๕๐% ไมก้าอีก ๑๐% อะไรทำนองนี้นะคะ แต่ภาพที่ได้จากกล้องจุลทรรศน์ ELECTRON จะแสดงให้เห็นถึงปาร์ติเกอร์ที่เล็กมาก เช่นภาพนี้พื้นผิวของหินซึ่งกำลังจะสึกกร่อน ใกล้จะหลุดร่วงออกมาเป็นผง ที่เห็นเป็นก้อนนั้นนะคะคือปาร์ติเกอร์ของหินซึ่งกำลังจะหลุดออกจากกัน เนื่องจากว่าวัสดุที่เป็นตัวประสานนั้นถูกละลายไป

ภาพนี้ (รูปที่ ๑๐) เป็นพื้นผิวของหินอ่อน ซึ่งอยู่กลางแจ้งมาเป็นเวลานานนับหลายๆ ร้อยปี องค์ประกอบส่วนซึ่งละลายได้ง่ายก็จะละลายออกไปกับน้ำฝนพื้นที่ละลายอันนั้นก็จะกลายเป็นร่องลึก ที่เห็นเป็นร่องๆ อยู่ในภาพ คงเหลือแต่องค์ประกอบส่วนที่ละลายได้ยาก เพราะฉะนั้นอันนี้จะช่วยพิสูจน์ได้ว่า หินอันนั้นอยู่กลางแจ้งมาเป็นเวลานานมากน้อยแค่ไหน

เมื่อหินทำปฏิกิริยากับสารเคมีที่มีอยู่ในน้ำฝนหรือ น้ำใต้ดิน หรือว่าในสิ่งแวดล้อมอื่นๆ จะเกิดสารเคมีชนิดใหม่ขึ้นอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป จะเกิดผลึกของสารเคมีมีขึ้นมาซึ่งทำปลอมไม่ได้ กล้องชนิดนี้ก็ช่วยให้เรา มองเห็นสภาพของผลึกนั้น ถ้าหากว่าเอากล้องชนิดนี้มาและมีหัววัดรังสีเอ็กซ์มาติดตั้งเข้าไป ก็จะสามารถวิเคราะห์ได้ว่าแต่ละจุดเล็กๆที่เรามองเห็นในจอโทรทัศน์นั้นประกอบไปด้วยธาตุอะไรบ้าง แล้วก็มีองค์ประกอบเท่าไรกี่เปอร์เซ็นต์ นี่เป็นอุปกรณ์ ELECTRONIC ที่จะช่วยขยายสัญญาณแยกแยะพลังงาน วิเคราะห์ ธาตุ ตีความและคำนวณ และเปรียบเทียบและทำอะไรได้หลายๆ อย่าง จนกระทั่งได้ผลปรากฏออกมาบนจอในรูปของกราฟ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจุดเล็กๆ ที่เรามองเห็นนั้นประกอบไปด้วยธาตุอะไรบ้าง มีปริมาณกี่เปอร์เซ็นต์

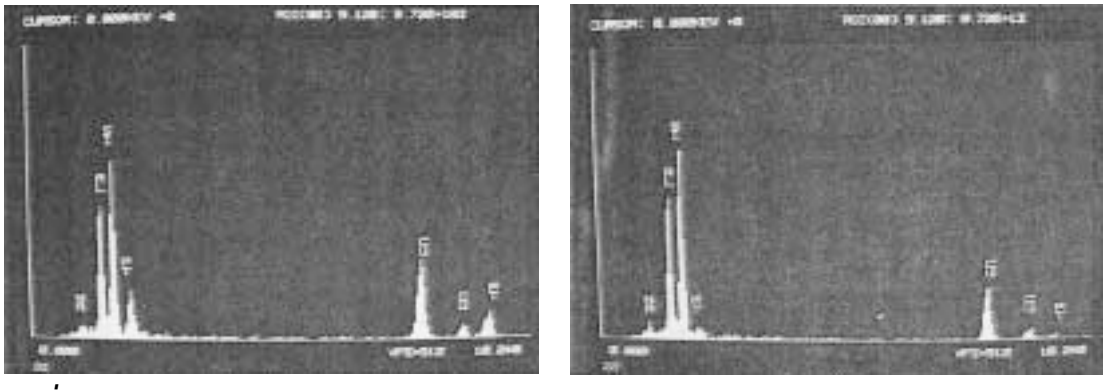

รูปที่ ๑๑
กราฟแสดงความแตกต่างของปาร์ติเกอร์ ๒ ปาร์ติเกอร์

กราฟ ๒ กราฟนี้ (รูปที่ ๑๑) แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของปาร์ติเกอร์ ๒ ปาร์ติเกอร์ ซึ่งอยู่ติดกัน มีปริมาณของธาตุบางชนิดไม่เท่ากัน ซึ่งเครื่องมืออื่นๆ ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ถึงระดับนี้

ภาพที่ได้จากกล้องจุลทรรศน์ ELECTRON จะสามารถแสดงผลในรูปของแผนที่ก็ได้ ซึ่งแผนที่นี้จะแสดงความแตกต่าง และการกระจัดกระจายของแร่ธาตุชนิดต่างๆ บนพื้นผิวของตัวอย่าง เช่น ส่วนที่เป็นสีน้ำเงินนั้น อาจจะแสดงถึงธาตุโซเดียมหรือสีชมพูอาจจะแสดงถึงปริมาณของธาตุโปตัสเซียม เป็นต้น แล้วก็ในขณะเดียวกันก็สามารถคำนวณ และพล็อตกราฟซึ่งแสดงถึงปริมาณและองค์ประกอบที่จุดต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นบนภาพ และเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างได้

ถ้าหากว่าเรานำตัวอย่างจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ และศิลาจารึกหลักอื่นๆ ตลอดจนพระแท่นมนังศิลา และวัตถุที่ทำด้วยหินที่มีองค์ประกอบคล้ายคลึงกันและสมัยใกล้เคียงกันมาตรวจสอบด้วยเครื่องมือชนิดนี้ อาจจะได้ข้อมูลที่ช่วยให้สามารถบ่งบอกได้ว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์หรือทำขึ้นในสมัยสุโขทัย ก็มีเพียงเท่านี้นะคะ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

ขอพูดเสริมหน่อยว่า เครื่องนี้ทางศิลปากรยังไม่มี คิดว่าอาจจะได้รับจากประเทศญี่ปุ่น แต่เวลานี้ประเทศญี่ปุ่นยังพิจารณาอยู่ และจะให้คำตอบในเดือนพฤษภาคม ที่สถาบันอื่นมีบ้างแล้วที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ทราบว่าเครื่องต้องใช้มากในด้านไหนบ้างไม่ทราบ แต่ต้องรอคิวอยู่นาน เพราะฉะนั้นจะไปรบกวนคงลำบากหน่อย แต่จะพยายามไปรบกวน เพราะจะได้คำตอบโดยเร็ว ไม่ต้องคอยเครื่องของญี่ปุ่น สำหรับวันนี้ก็เห็นจะมีเท่านี้ ก็ขอปิดการอภิปรายในวันนี้

หม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาต ได้ประทานของที่ระลึกแก่ผู้จัดการอภิปรายและผู้อภิปราย เริ่มต้นด้วยคุณวิระ รมยรูป ผู้แทนของธนาคารกรุงเทพ จำกัด รับของที่ระลึกจากสยามสมาคมฯ จากสมเด็จองค์สภานายิกาของสมาคม

ต่อไปก็เป็นผู้แทนสยามสมาคมฯ ซึ่งคิดด้วยเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าขอสละสิทธิ์ และขออัญเชิญผู้อภิปรายต่อไปเลย คือ ท่านศาสตราจารย์ดอกเตอร์ประเสริฐ ณ นคร

หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี

และคนสุดท้ายซึ่งรู้สึกว่าบอบช้ำมากในวันนี้คือ ดอกเตอร์พิริยะ ไกรฤกษ์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

จะต้องขอรบกวนให้ขึ้นมาอีกรอบที่ ๒ เพราะข้าพเจ้ามีของที่ระลึกส่วนตัวให้ เป็นจารึกเหมือนกัน ทีแรกเมื่อ ๒ - ๓ วันนี้คิดว่า น่าจะจารึกด้วยอักษรของพ่อขุนรามคำแหง แต่คิดช้าไปหน่อย อาจารย์วงจันทร์ก็เกรงว่าถ้ารีบนักอาจจะจารึกผิด อาจจะจารึกเป็นเหมือนหน้าปกของหนังสือของอาจารย์พิริยะ ดังนั้นจารึกนี้จะเป็นจารึกศตวรรษที่ ๒๖ อย่างแน่นอน

ขอเชิญทางธนาคารกรุงเทพ

ขอเชิญหม่อมราชวงศ์พัฒนไชย ไชยันต์ สำหรับสยามสมาคมฯ และของคุณพัฒนไชยส่วนตัว

ขอเชิญดอกเตอร์ประเสริฐ

ศุภวัฒย์

และดอกเตอร์พิริยะ

การอภิปรายเรื่อง "การศึกษาและวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหง" *

การอภิปรายเรื่อง "การศึกษาและการวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหง" จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๓๓ โดยกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งมีผู้ร่วมอภิปรายประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ อาจารย์สอนวิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา อาจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และดร.แอนโธนี่ ดิลเลอร์ ผู้ช่วยดำเนินงานหลักสูตรปริญญาโท การสอนภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ดำเนินการอภิปรายโดย นายสมชาย พุ่มสะอาด หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมและจารีตประเพณี กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

---

* จาก สารศิลปากร ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ - ๘ พ.ศ. ๒๕๓๓.

นายสมชาย พุ่มสะอาด

การที่จะต้องมาพูดในหัวข้อเรื่อง **“การศึกษาและวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหง”** นี้ เนื่องจากว่าเกิดการความสงสัย เป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษาค้นคว้า เพื่อดับความสงสัย เพราะว่าได้มีการอภิปรายเรื่องนี้มาหลายครั้งหลายหนแล้ว เนื่องจากว่า การศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น ได้มีนักวิจารณ์หลายท่านได้เสนอข้อเท็จจริงและข้อขัดแย้ง อันนี้คงเป็นที่ทราบกันดีแล้วนะครับ ทีนี้ ข้อโต้แย้งเหล่านั้นนะครับบางท่านอาจจะเสนอข้อมูลใหม่ๆ ในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทุกหัวข้อที่ผมกล่าวมานั้น ก็ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย คือทำให้มีการตื่นตัวกันขึ้นอีกครั้งหนึ่ง สำหรับความเห็นของนักวิชาการที่สนใจในการศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้นอาจแยกออกได้เป็น ๓ ประเด็นด้วยกันคือ

ประเด็นที่ ๑ เชื่อว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น ทำในสมัยพ่อขุนรามคำแหงจริง

ประเด็นที่ ๒ ไม่ได้ทำขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัย อาจจะเป็นสมัยพญาลือไทหรือสมัยพญาลิไทก็ได้

ส่วนประเด็นที่ ๓ นั้น ไม่ได้ทำขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงและสมัยสุโขทัย แต่ทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

จากประเด็นทั้ง ๓ ข้อ ทำให้ต้องมีการพูดกันขึ้น ๒ หน ๓ หน สำหรับวันนี้เราจะมาพูดถึงเรื่องจารึกพ่อขุนรามในแง่มุมมองหลายมุม เพราะว่าวิทยากรที่ได้รับเชิญมาวันนี้นั้นล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และศึกษาด้านภาษาศาสตร์มาโดยเฉพาะ อาจารย์วิไลวรรณ จะเสนอทางด้านแนวภาษาศาสตร์ คำศัพท์และไวยกรณ์ในจารึกนะครับ ส่วนท่านอาจารย์กรรณิการ์จะว่าด้วยอักขรวิทยา และอักขรวิธี ส่วน ดร.แอนโธนี่ จะเสนอเรื่องภาษาศาสตร์ แนวเปรียบเทียบตลอดจนการใช้พยัญชนะ ข และ ฃ ท่านเน้นโดยเฉพาะ ๒ ตัวนี้ท่านรักมากและยังเปรียบเทียบแนวคิดของชาวต่างประเทศที่สนใจด้านภาษาไทยโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้น ดร.แอนโธนี่ จะเป็นผู้เสนอแนวคิดของชาวต่างประเทศเป็นหลัก ก่อนอื่นกระผมขอนำด้วยสักวานิดหนึ่งครับ

สักวาอภิปรายนับหลายครั้ง *แต่ก็ยังสงสัยในลายสือ*
เคยเชื่อว่าพ่อขุนรามนามระบือ *นั่นก็คือผู้ประดิษฐ์คิดขึ้นมา*
ในวันนั้นกลับลางเลือนเตือนให้คิด *ไทยประสิทธิ์ลิขิตขึ้นจึงศึกษา*
ขอเชิญผู้รู้กล่าวเล่าวิชา *เป็นแสงทองส่องปัญญาไพร่ฟ้าเอย*

ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์วิไลวรรณ ซึ่งวันนี้ท่านจะเสนอแนวภาษาศาสตร์ คำศัพท์ตลอดจนไวยกรณ์จากจารึกพ่อขุนรามคำแหงในหัวข้อการศึกษาและวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหง ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์

อาจารย์วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์*

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมานักวิชาการหลายวงการได้แสดงความคิดเห็นโต้แย้งข้อเขียนที่ว่า “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นสิ่งที่ทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์” นักวิชาการหลายท่านก็ได้ชี้ให้เห็นข้อผิดพลาด และข้อบกพร่องของข้อเขียนนี้ไปแล้ว แต่ดูเหมือน รศ. ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ไม่ได้ยอมรับฟังความเห็นของผู้รู้ทั้งหลายเลย เพราะในปีนี้ ปีฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รศ.ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้ถือเป็นโอกาสที่นำเรื่องเดิมกลับมาพูดซ้ำใหม่

จุดประสงค์ในการปรับปรุงข้อคิด ข้อเขียนเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของดิฉันในครั้งนี้ คือ เพื่อให้คำอธิบาย และแนวทางการคิดตอบคำถามแก่เยาวชน ผู้ซึ่งถามคำถามว่า “แล้วศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นของที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยจริงหรือไม่?” ดิฉันเป็นนักภาษาศาสตร์ ข้อมูลและความคิดเห็นของดิฉัน เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าในวงการภาษาศาสตร์ ซึ่งสามารถตอบคำถามทางภาษาในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้ดีกว่าของ รศ.ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เพราะท่านเป็นนักประวัติศาสตร์ ไม่มีความรู้เรื่องภาษาไทย ตระกูลภาษาไท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการของภาษาด้วย

แนวทางการอธิบายของดิฉันแบ่งเป็น ๓ หัวข้อ ดังนี้

๑. บริบทของภาษาสมัยศิลาจารึกหลักที่ ๑
๒. อายุของภาษาใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑”
๓. เสียงโบราณในภาษาของศิลาจารึกหลักที่ ๑

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

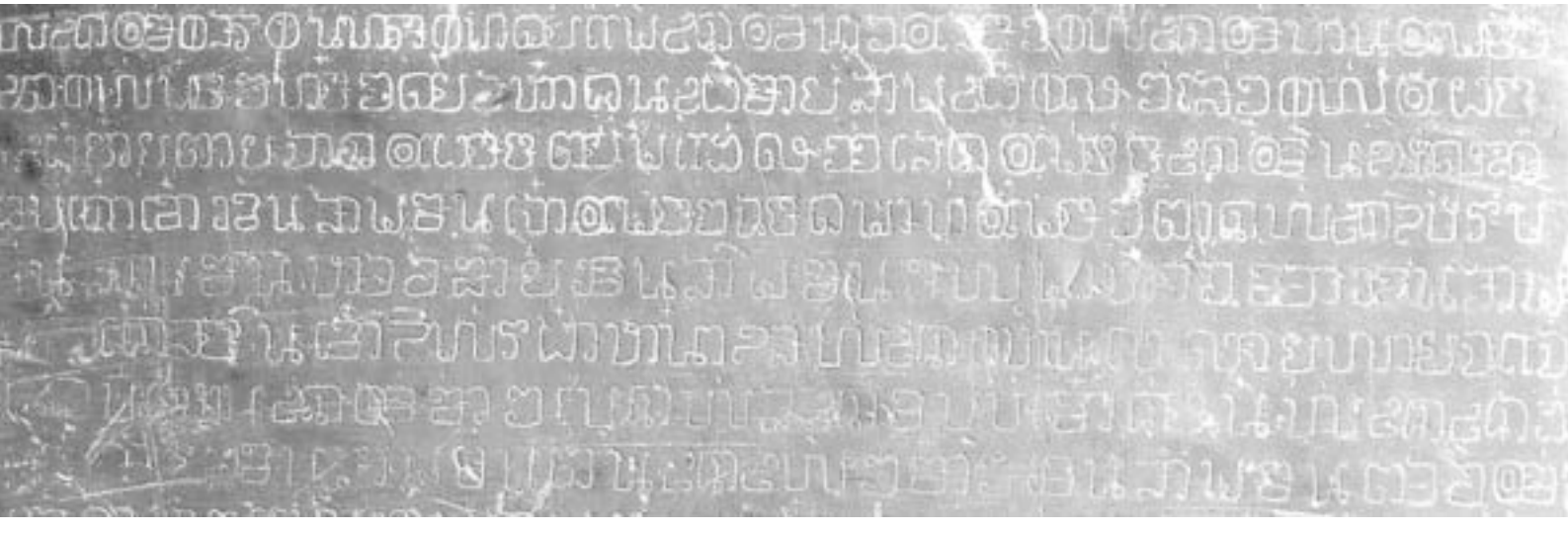

* ผู้บรรยายปรับปรุงแก้ไข เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๔๗

๑. บริบทของภาษาสมัยศิลาจารึกหลักที่ ๑

การจารึกเรื่องราวลงบนแผ่นศิลามิได้เกิดขึ้นครั้งแรก และที่เดียวที่สุโขทัย แต่เป็นขนบธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันอยู่ในเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเวลานานมาก่อนถึงยุคสุโขทัย อินเดีย และ(ศรี)ลังกา มีจารึกมากมาย และมีผู้รวบรวมศึกษา ตีความไว้เป็นแสนหลัก (Mahilingam, 1988) สุโขทัยซึ่งรับพระพุทธศาสนาจากลังกาก็คงได้อิทธิพลไปจากลังกา เพราะรูปแบบการจารึกเรื่องราวเป็นไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือกษัตริย์ในลังกามักทรงทำศิลาจารึก ทุกที่ขึ้นครองราชย์ และทุกครั้งที่ทำบุญใหญ่ และทำสงคราม รูปแบบการจารึก คือ เริ่มต้นโดยกล่าวว่ากษัตริย์พระองค์นั้นเป็นผู้สืบทอดมาจากกษัตริย์พระองค์ใด(เป็นพระราชบุตรหรือพระราชนัดดาของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์ใด) และกษัตริย์พระองค์นั้นๆ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญๆ อะไรบ้าง อาทิสร้างวัดที่ใด ถวายอะไรให้วัด ทำสงครามที่เมืองใด ชนะใครบ้าง พม่าก็มีจารึกมากมายในทำนองเดียวกันนี้และจารึกถึงความเป็นกษัตริย์ชาวพุทธที่ดี มีราษฎรที่ดีอยู่ในศีลในธรรม บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์ศฤงคาร และมีศิลาจารึกที่อินโดนิเซีย กล่าวถึงการแขวนระฆังไว้ให้ราษฎรได้ใช้เป็นที่ร้องทุกข์ด้วย ประการสุดท้าย การเรียกกษัตริย์ หรือผู้ปกครอง เป็น “พ่อ” นั้นมีใช้อยู่ในเวียดนามในยุคก่อนสุโขทัย(และถึงยุคสุโขทัย) คนไทโบราณเคยอยู่ในเวียดนาม (ปัจจุบันยังมีคนไทหลายล้านอยู่ที่นั่น) จึงรู้เรื่องนี้ดี

เมื่อเรามีข้อมูลและรู้ถึงบริบทการสร้างศิลาจารึก ดังกล่าวนี้แล้ว ข้อความและเนื้อหาของ “ศิลาจารึกหลักที่ ๑” ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ตามยุคตามสมัยสุโขทัย และเมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สังคมก็มีการพิมพ์แล้ว คนคงไม่คิดถึงเรื่องจารึกให้ล้าหลัง

๒. อายุของภาษาใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑”

ทุกภาษาในทุกสังคมของทุกยุคทุกสมัย มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง และลักษณะดังกล่าวนี้ (ซึ่งรวมทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน) จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และสภาพของสังคม แต่ภาษาเขียนโดยเฉพาะที่จารึกลงบนแผ่นศิลาไม่เปลี่ยนแปลง ภาษาในศิลาจารึกจึงคงลักษณะเดิมนับตั้งแต่วันที่จารึกลงบนแผ่นศิลา

ภาษาใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑” มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงมากกับภาษาที่ใช้เขียนตำนานหรือพงศาวดาร ของคนไท(ย) และคนไทที่อื่นๆ อาทิ พงศาวดารอาหม ความเหมือนหรือความคล้ายนี้มีอยู่ทั่วทั้งภาษา คือ ทั้งในเสียง ศัพท์ สำนวน และการลำดับเรื่องราว เรื่องเสียงจะยกไปหัวข้อหน้า ในหัวข้อนี้จะขอกล่าวถึงศัพท์ และการเรียบเรียงเรื่องราวก่อน

คำศัพท์ที่เก่าและใช้แตกต่างไปจากภาษาไทยในสังคมเมืองหลวงในปัจจุบันมีอยู่มากมาย อาทิ คำสรรพนามแทนตัว **“กู”** และ **“เผือ”** คำเรียกกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม อาทิ **“ไพร่ฟ้า”** **“เจ้าเมือง”** **“ลูกเจ้าลูกขุน”** **“ปั่ว”** **“นาง”** คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำมรดกไทยโบราณ ที่ตกทอดมายัง

สังคมไท(ย)ต่างๆ ในปัจจุบัน สังคมคนไทยในประเทศไทยอาจจะเลิกใช้คำไทเดิมบางคำไป แต่คนไทในที่อื่นๆ อาทิที่ใน เวียดนาม จีน และอินเดีย ยังคงใช้คำเหล่านี้อยู่ และที่สำคัญเรายังใช้คำที่ตกทอดมาจากภาษาไทโบราณอีกจำนวนมากมาย เราจึงยังได้ชื่อว่ายังใช้ “ภาษาไทย” อยู่ และคนไทในที่ต่างๆ ยังใช้ภาษาไทอยู่เช่นกัน ภาษาไทโบราณมีศัพท์มากมายไว้สำหรับสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ในชีวิต คำศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกไทยหลักต่างๆ เป็นเพียงคำศัพท์ส่วนหนึ่งของภาษาไทยที่ใช้กล่าวถึงเรื่องที่กำลังจารึก(บันทึก)อยู่ที่ไม่ใช้หมดทุกคำ เพราะไม่ได้จารึกเกี่ยวกับทุกเรื่อง คำว่า **“หัว” “ขวา” “ซ้าย” “ปตู”** ฯลฯ ที่ รศ.ดร.พิริยะ กล่าวว่า ไม่มีใช้ในศิลาจารึกหลักอื่นๆ ผู้แต่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ น่าจะนำมาจากที่อื่นนั้น ความจริงเป็นคำไท(ย)ที่มีใช้ทั่วๆ ไป ผู้แต่งศิลาจารึกหลักที่ ๑ รู้จักคำเหล่านี้อยู่แล้วในฐานะคนไทพูดคำไท ที่เราน่าจะศึกษา คือ คำที่เราไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ เพราะภาษาไทยของเราเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ถ้าเราพยายามศึกษาค้นคว้าคำที่เราไม่รู้จัก เราก็จะรู้จักภาษาไทโบราณดีขึ้น ซึ่งจะมีสาระ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าการที่จะนั่งนึกเอาเองโดยไม่มีหลักเกณฑ์ และหลักฐานว่าคำใดลอกมาจากที่ใด

สิ่งหนึ่งที่ รศ.ดร.พิริยะ ไม่ได้กล่าวถึงเพราะท่านไม่ใช่นักภาษาศาสตร์ คือ วิธีการเรียบเรียงประโยค และลำดับเรื่องราว หรือไวยากรณ์การเชื่อมโยงความ สิ่งนี้มีแต่นักภาษาศาสตร์เท่านั้นที่จะศึกษาวิเคราะห์อย่างจริงจัง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “ตัวภาษา” เท่านั้น คำศัพท์ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์เชื่อมโยง หรืออ้างถึงสิ่งรอบตัว หรือสิ่งในความคิด เช่น พ่อ ช้าง น้ำ ดี อร่อย คนทั่วๆ ไปเมื่อศึกษาจึงนึกถึงแต่คำศัพท์ และ **นึกไม่ถึง** ไวยากรณ์การรวมประโยค การลำดับประโยค เพราะ “ไวยากรณ์ภาษา” ไม่อ้างถึง ไม่อ้างอิงกับสิ่งภายนอกภาษา เช่น “แต่” “จะ” “อาจ” “กับ” ไม่สัมพันธ์กับสิ่งใดในโลกรอบตัวเราเลย แต่เราต้องใช้ไวยากรณ์ในการเรียบเรียง และเชื่อมโยงคำพูด ความคิด และเรื่องราว และไวยากรณ์ก็เหมือนคำศัพท์ที่ต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ดังนั้นไวยากรณ์การโยงความ และเชื่อมโยงประโยคของภาษาในสุโขทัยจึงแตกต่างไปมากจากภาษาสมัยรัตนโกสินทร์

ภาษาใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑” ไม่ใช้การเชื่อมโยงประโยคด้วย “และ” “แต่” “หรือ” เหมือนภาษาในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนั้น “ประโยค” ในศิลาจารึกจึงดู “สั้น” เมื่อเปรียบเทียบกับภาษาไทยปัจจุบัน นอกจากนี้ภาษาไทยสุโขทัยไม่ใช้ “การวลี” ลดรูปประโยค เช่น “การช่วยเหลือผู้อื่นทำให้เขามีความภูมิใจ” มาจากประโยค “เขาช่วยเหลือผู้อื่น” และ “เขาภูมิใจ” แต่การใช้ “การวลี” เป็นเรื่องปกติของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนั้นถ้าคนยุครัตนโกสินทร์คิดหรือ เรียบเรียงข้อความ จะต้องมีการใช้ “การวลี” อย่างแน่นอน และจะเป็นสิ่งที่ผู้แต่งทำโดยไม่รู้ตัว หากพิจารณาข้อความใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑” ให้ละเอียดลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าไม่มีลักษณะไวยากรณ์สมัยใหม่เลย

๓. เสียงโบราณ

สำหรับนักภาษาศาสตร์แล้ว เสียงในภาษาเปรียบเสมือน DNA คือเป็นสิ่งที่อยู่ลึก และไม่อาจปลอมแปลงกันได้ มนุษย์ประดิษฐ์ DNA ไม่ได้ฉันใด เราก็ไม่สามารถประดิษฐ์เสียงปลอมได้ฉันนั้น

ใน “ศิลาจารึกหลักที่ ๑” มีเสียงโบราณซึ่งไม่มีใช้ในภาษาไทยกลางปัจจุบันแล้ว คือ เสียง **“ฃ”** ขวด ในจารึกมีคำที่เขียนด้วย ข.ไข่ และ ฃ.ขวด ทั้งหมด ๑๖ คำ คำทั้งหมดนี้เกิดซ้ำมากกว่า ๔๐ ครั้ง และการใช้ ข.ไข่ และ ฃ.ขวด คงที่ คือ คำใดสะกดด้วย ข.ไข่ ก็จะสะกดด้วย ข.ไข่ ตลอด ไม่ใช่สลับ ข.ไข่ บ้าง ฃ.ขวด บ้าง ดังในศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในขณะที่จารึกหลักที่ ๑ เสียง ข.ไข่ และ เสียง ฃ.ขวด ยังแตกต่างกันอยู่อย่างชัดเจน แต่ภายหลัง ฃ.ขวด เปลี่ยนไปเหมือน ข.ไข่ คนเขียนนึกไม่ออกว่า ควรจะใช้ตัวใดเขียน ดังนั้นคำๆ เดียวกันบางครั้งใช้ ข.ไข่ เขียน บางครั้งใช้ ฃ.ขวด เขียน การที่คนยุครัตนโกสินทร์จะเขียนคำด้วย ข.ไข่ และ ฃ.ขวด ได้ถูกต้องหมดทุกคำ (ทราบเมื่อไปเปรียบเทียบกับภาษาไทอื่นๆ เช่น ไทขาว : Diller, 1988) จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เหมือนกับที่เราสร้าง DNA ไม่ได้

สรุป ภาษาใน **“ศิลาจารึกหลักที่ ๑”** เป็นภาษาเก่าแก่ และไม่ใช่ภาษาที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

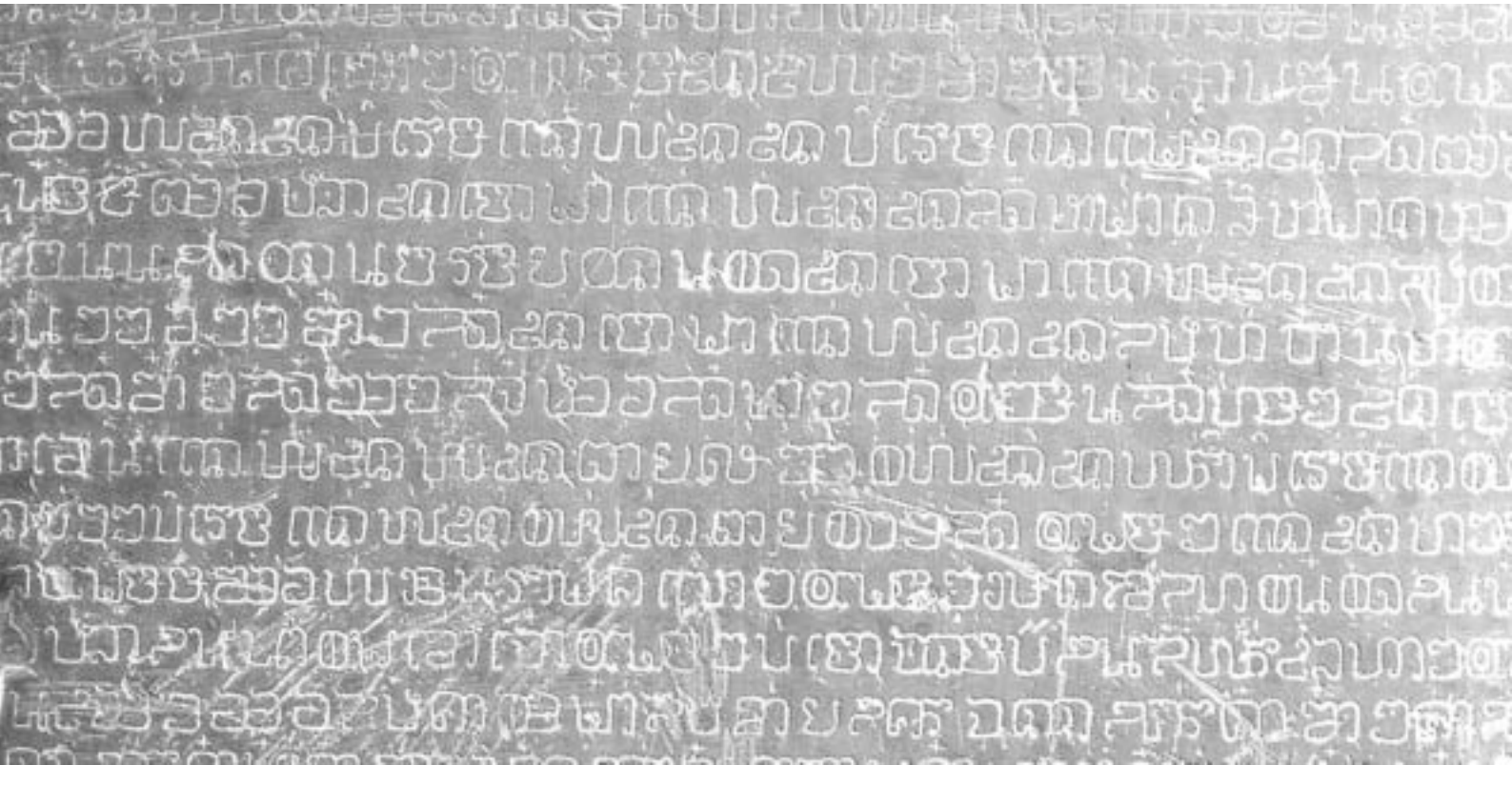

หมายเหตุ – ผู้บรรยายปรับปรุงแก้ไขคำอภิปราย โดยใช้หนังสืออ้างอิง ดังนี้

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. “คนไทในเวียดนาม : ภาษาและวัฒนธรรม.” **วารสารภาษาและภาษาศาสตร์.** ปีที่ ๒๑, ๑ ,หน้า ๑-๓๐.

Diller, Anthony V.N. “Consonant Mergers and Inscription One.” **Journal of Siam Society**, No. 76, 1988.

Mahilingam, T.V. **Inscriptions of Delhi Sutanate 1191–1562**. Centre of Advanced Study in History, Aligarh Muslim University, Delhi Oxford University Press, Bombay Cacutta madras, 1977.

Sastry, P. V. **Inscriptions of Andra Pradesh Part I**. The Government of Andra Pradesh, Hyderabad, 1977.

Wickremasinghe, Don Martinp De Zilva, ed. **Epigraph Zeylanica Vol. I**. Oxford University Press, Amen Cormer E. C. , 1912.

วัดพระศรีมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จ.สุโขทัย

นายสมชาย พุ่มสะอาด

ขอบพระคุณครับ ท่านอาจารย์วิไลวรรณก็ได้ชี้และก็เปรียบเทียบภาษามองเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้นการใช้ศัพท์และภาษาต่างๆ ในศิลาจารึกพ่อขุนราม กับปัจจุบันแตกต่างกันลิบลับ กระผมสรุปนิดหนึ่ง คือ เมื่อกูขึ้นใหญ่ ได้สังเกตท่านใช้คำดีมาก อายุไม่มีลงขึ้นลูกเดียว เมื่อกูขึ้นใหญ่ อันนี้ก็เราไม่ใช้อายุเลย เราไม่ใช้ขึ้นใหญ่ แสดงให้เห็นว่า ภาษาอย่างมรดกนั้นเรามองไม่เห็น ล้วนคำว่าพี่น้อง ผู้หญิง ผู้ชาย อย่างอาจารย์วิไลวรรณยกนั้นอันนั้นเป็นคำมรดก อย่างคำว่า นาง ไทยอาหมก็ใช้ ทั้งของสมัยรัตนโกสินทร์กับสุโขทัยนั้นต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ท่านอาจารย์วิไลวรรณก็ได้เสนอการเปรียบเทียบซึ่งเป็นที่น่าสนใจ เราหันมาดูด้านอักขรวิธีของจารึกพ่อขุนรามท่านดำเนินยังไง ก็ขอเชิญท่านอาจารย์กรรณิการ์ ครับ

อาจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม*

หัวข้อที่จะพูดวันนี้ ตั้งชื่อหัวข้อว่าการศึกษาศิลาจารึกพ่อขุนรามในด้านอักขรวิทยา เพราะฉะนั้นคงแตกต่างกับท่านอาจารย์วิไลวรรณโดยสิ้นเชิง เพราะไม่พูดถึงความหมาย ไม่พูดไวยากรณ์อะไรทั้งสิ้นนะคะ จะให้ดูรูปแบบตัวอักษรโบราณที่จารึกพ่อขุนรามและหลักจารึกหลักอื่นๆ ที่พบในประเทศไทย ก่อนที่จะเข้าหัวข้อตามที่ได้กราบเรียนไว้แล้วนั้น ขออธิบายคำว่าอักขรวิทยาสักนิดหนึ่ง อักขรวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวอักษรโบราณ เช่น รูปแบบ วิธีการเขียน ที่มาหรือวิวัฒนาการของตัวอักษร ตลอดจนการแพร่ขยายตัวอักษรไปยังท้องถิ่นต่างๆ การศึกษาวิธีนี้จะช่วยให้มองเห็นภาพความเป็นไปของกลุ่มชนที่ใช้ตัวอักษรที่วิวัฒนาการมาจากตัวอักษรชนิดเดียวกันได้ชัดเจนขึ้น และรวมทั้งสามารถกำหนดหรือประมาณอายุของตัวอักษรได้

การที่ดิฉันเลือกศึกษาศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงโดยวิธีนี้ก็เพราะว่าถือเป็นทางหนึ่งที่จะให้คำตอบเกี่ยวกับข้อสงสัย และอักขรวิธีค่อนข้างแปลกของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นข้อสงสัยของคนในขณะนี้ได้ วิธีการศึกษาของดิฉันนั้น จะเริ่มต้นจากการศึกษาจารึกพ่อขุนรามก่อน ศึกษาทั้งรูปแบบ และอักขรวิธีว่าเป็นอย่างไร แล้วจากนั้นจึงศึกษาอักขรวิธีในสมัยต่างๆ ที่พบในแผ่นดินไทยก็ได้แก่ จารึกก่อนสุโขทัยมีตัวอักษรที่ศึกษาอยู่ ๔ ชนิด ได้แก่ อักษรปัลลวะ อักษรหลังปัลลวะ อักษรขอมโบราณ และอักษรมอญโบราณและศึกษาจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ ทั้งที่พบในสุโขทัยและล้านนา ดูตัวหนังสือจารึกในภาคเหนือ ได้แก่ จารึกฝักขาม รวมทั้งจารึกอยุธยา และจารึกรัตนโกสินทร์ในบางหลัก เมื่อศึกษาทั้งหมดแล้ว นำมาเปรียบเทียบกับจารึกสุโขทัยว่าจะมีรูปแบบและอักขรวิธีนั้นแตกต่างกันอย่างไร เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกันทั้งหมดแล้วก็ได้ข้อสรุปหลายประเด็นด้วยกัน ผลการศึกษาศิลาจารึกพ่อขุนรามในด้านอักขรวิธีนั้น

---

* ปรับปรุงแก้ไขคำอภิปรายเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๗

ได้มาดังต่อไปนี้ คือ พบว่ารูปแบบของอักขรวิธีของพ่อขุนรามทั้ง ๔ ด้านนั้น มิได้เหมือนกันโดยตลอด นี่เป็นประเด็นแรก รูปแบบและอักขรวิธีในจารึกแตกต่างไปนั้น ปรากฏอยู่ด้านที่ ๔ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๑ ตั้งแต่ข้อความว่า พ่อขุนรามคำแหงนั้นไปจนถึงบรรทัดที่ ๒๗ มีความแตกต่างทางด้านรูปอักษรและอักขรวิธีปรากฏในด้านที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓ และด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑-๑๐ ทั้ง ๓ ด้านเหมือนกัน ความแตกต่างปรากฏให้เห็นเด่นชัดไม่ว่ารูปอักษร หรือสระ ตลอดจนการเขียนพยัญชนะควบกล้ำอะไรต่างๆ ที่แตกต่างไปจากสมัยพ่อขุนราม ลักษณะที่ปรากฏเช่นนี้ อาจสันนิษฐานได้ว่าศิลาจารึกหลักนี้ต้องมีการจารึกขึ้นอย่างน้อย ๒ ครั้ง ข้อความในตอนด้านที่ ๔ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๑ ลงมานั้น ก็คงจะจารึกขึ้นภายหลัง แต่ก็คงหลังไม่นานนัก อันนี้เป็นประเด็นแรก

ประเด็นที่สอง ดิฉันพบว่าลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีความใกล้เคียงกับลักษณะอักษรและอักขรวิธีในยุคสมัยสุโขทัยมากกว่าจะเหมือนกับรูปอักษรและจารึกของรุ่นอื่นๆ รูปแบบตัวอักษรที่พ่อขุนเขียนนั้นเป็นลักษณะขอมโบราณและมอญโบราณ นอกจากนี้ยังพบอีกว่ารูปอักษรพ่อขุนรามและอักขรวิธีของท่านนั้น ยังปรากฏอยู่ในยุคสุโขทัยหลักอื่นๆ ตลอดจนจารึกฝักขามของภาคเหนือด้วย ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้น เป็นตัวอักษรที่อยู่ตรงกลาง เป็นตัวเชื่อมระหว่างอักษรโบราณ คือขอมและมอญกับตัวหนังสือในสมัยสุโขทัย ในประเด็นนี้ก็ขออธิบายเพิ่มเติมสักนิด ทางด้านรูปแบบที่จะเปรียบเทียบกันแล้ว เราจะมองเห็นความคล้ายคลึงกันทางด้านรูปแบบโดยชัดเจน ในตารางที่แสดงตอนนี้ ดิฉันได้เปรียบเทียบรูปแบบตัวอักษรหลายชนิดด้วยกัน ในช่วงที่ ๑ คืออักษรปัลลวะ ช่วงที่ ๒ คืออักษรหลังปัลลวะ ช่วงที่ ๓ คืออักษรมอญโบราณ ช่วงที่ ๔ คืออักษรขอมโบราณ และช่วงที่ ๕ คืออักษรพ่อขุนราม และช่วงที่ ๖ คือตัวอักษรในจารึกนครชุมให้ดูอย่างตัว ก หรือพยัญชนะตัวอื่นของพ่อขุนราม เราก็จะเห็นได้ชัดว่าท่านไม่มีศก คือท่านไม่ได้เขียนศกเอาไว้ เราก็เห็นแบบอย่างแล้วว่า ตัวอักษรมอญนั้นไม่มีศก ต้องเป็นตัวอักษรได้แบบอย่างมาจากมอญก็ได้ เพื่อจะให้เห็นความคล้ายคลึงกันเด่นชัด ขออนุญาตยกตัวอย่าง ตัวอักษร ก ของพ่อขุนรามนั้นจะมีเส้นในแนวตั้ง ๓ เส้น จะมีเส้นอยู่ตรงกลางแล้วก็เส้นหลังแล้วก็เส้นที่อยู่ข้างหลังลักษณะนี้จะมองได้ชัดว่า มีความคล้ายคลึงกับตัวหนังสือหลังปัลลวะ แล้วก็ขอมแล้วก็มอญเรื่อยมา แล้วถ้าดูตัวขอมไม่มีศก ก็เป็นตัวเหมือนกัน รูปร่างเหมือนกัน การเขียนเส้นตัวหนังสือที่มี ๓ เส้นโดยเขียนเส้นกลาง แล้วโยงไปข้างหน้าแล้วก็ย้อนกลับมาอย่างนี้ก็น่าจะเป็นการเขียน ที่เริ่มต้นขึ้นมาก่อนแล้ว ค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลง ในช่วงที่ ๖ เส้นที่อยู่ข้างหน้าค่อยๆ สูงขึ้นวิธีการเขียนที่ทำให้เส้นหน้าและเส้นตรงกลางไปชิดกัน แล้วต่อมาเส้นตัวอักษร ก จะเหลือเพียง ๒ เส้น เมื่อกี้เราเห็นสมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบันวิธีการเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับตัวอักษร ก ในสุโขทัย คิดว่าเวลาไม่พอก็ ยกตัวอย่างอักษร ก ไว้ก่อน ส่วนตัวอักษร ข เอาไว้ ให้อาจารย์ ดร.ดิลเลอร์ เพราะท่านก็อธิบายของท่านอยู่แล้ว

ส่วนพยัญชนะตัวอื่นๆ ก็มองเห็นความคล้ายคลึงกันโดยเด่นชัดเช่นกันในตัวอักษรอีก เราจะพูดในช่วงหลัง ขอพูดในประเด็นอื่นอีกนิดหนึ่งก่อนนะคะ

ประเด็นที่จะพูดต่อไปนี้เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับอักขรวิธีของพ่อขุนรามที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกับการเขียนในสมัยก่อน ในยุคสมัยขอมและมอญ ได้แก่ การเขียนตัวสะกดตัวตามต่อเนื่องกัน แล้วมีการเขียนควบกล้ำต่อเนื่องกัน ต่างกันตรงที่ของขอมและมอญจะเขียนพยัญชนะในลักษณะนี้ซ้อนกัน ขออธิบายลักษณะอักขรวิธีของขอมโบราณ ก่อนตัวอย่างนี้มาจากจารึก พนมรุ้ง พุทธศตวรรษที่ ๑๘ การเขียนคำว่า ศรี ในที่นี้นะคะ อักขรวิธีของขอมมีพยัญชนะอยู่ ๒ ชุด พยัญชนะที่เขียนข้างบนคือตัว ศ ตัวนี้ เราเรียกว่าตัวเต็ม แล้วก็พยัญชนะที่เขียนข้างล่าง คือ ตัว ร เราเรียกตัวเชิง แล้วก็สระได้เขียนรวมพยัญชนะข้างหน้า คือ สระเอ เช่น นเรนทรา สระเอไว้ข้างหน้า สระอาอยู่ข้างหลัง คือคำว่า นเรนทรา สระอิอยู่ข้างบน คือ คำว่า ทิตย์ และสระอุ สระอู ก็อยู่ข้างล่าง สมมติว่าอยู่ล่างพยัญชนะ ที่นี้จะเขียนคำว่าศรี เขาก็เขียนตัวเต็มไว้ข้างบน เขียนตัวข้างล่างไว้ด้วยตัวเชิง และมีสระจม อี อยู่ข้างบน ทีนี้ต่อไปอย่างคำว่า อินทร เริ่มต้นด้วย สระอิ เหมือนเป็นพยัญชนะต้นแล้วก็ตัวสะกด น แล้วก็เชิง ท และ ร ๓ ตัวนี้ก็จะซ้อนกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน ท่านจะเห็นว่าการเขียนอย่างนี้ พยัญชนะขอมก็ต้องมี ๒ ชุด คือทั้งเป็นตัวเต็ม และตัวเชิง สระมี ๒ ชุด คือสระลอยและสระจมนะคะ เพราะฉะนั้นวิธีเขียนจึงเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่มีประโยชน์อย่างมหาศาลต่อคนไทยของตัวหนังสือในพ่อขุนรามนะคะ

มาดูคำว่า ศรีอินทราทิตย์ ของพ่อขุนราม ท่านเขียนตัว สระอี ตัว ส แล้วก็ ร ต่อเนื่องชิดกัน มันแสดงเห็นถึงร่องรอยของอักขรวิธีเดิม เพียงแต่พ่อขุนรามตัดตัวเชิงทิ้งไป เลิกใช้เสียทียุ่งยาก มากเพราะฉะนั้น เชิง ร นั้นก็กลับมาเขียนตัวเต็มไว้ข้างบน สระอีนั้นเป็นสระจมท่านจึงใช้ติดกัน ตัวต่อไปคือคำว่าอินทราทิตย์ จะเห็นว่าสระอีทำหน้าที่เป็นสระลอยได้ด้วยเหมือนที่ขอมเขาใช้ ทีนี้พ่อขุนรามจะใช้สระเพียงชุดเดียวทำหน้าที่ได้ทั้งเป็นสระจมและสระลอย อันนี้เป็นวิธีที่ฉลาด เพียงแต่เขียนสระจมให้ชิดกับตัวพยัญชนะต้น แต่สระลอยก็เขียนให้ห่างตัวอักษรแยกออกมาที่นี้ น ท ร ก็ซ้อนกันอย่างที่ขอมเขียนซ้อน แต่เราเขียนต่อเนื่องเป็นกลุ่มเดียวกันและเขียนสระอาต่อเชื่อมเหมือนที่ขอมเขาใช้ คำว่า ทิตย์ สระอี และตัว ท ก็ติดกัน เพราะเป็นสระจม ตัว ต และ ย เป็นตัวสะกด ตัวตาม ก็จะเขียนเชื่อมกัน อักขรวิธีอย่างนี้ปรากฏโดยตลอดในด้านที่ ๑, ๒, ๓ และ ๔ จนถึงบรรทัดที่ ๑๑ ที่ได้กราบเรียนไปแล้ว นอกจากนั้นยังพบว่าในจารึกพ่อขุนรามยังเขียนแทนสระเอีย ด้วยรูปตัว **ย** และแทนสระอัว ด้วยรูปตัว **ว** แบบเดียวกับอักขรวิธีในจารึกขอมโบราณ ต่างกันตรงที่ในจารึกพ่อขุนรามใช้รูปตัว ย และ ว แบบเต็มตัว แต่ในจารึกขอมใช้รูปตัวเชิงเท่านั้น จากตัวอย่างที่ยกมานี้คงทำให้มองเห็นว่าอักขรวิธีของพ่อขุนรามเหมือนกับขอมโบราณ

ทีนี้ขอยกการเขียนคำควบกล้ำของพ่อขุนราม อักษรควบกล้ำของพ่อขุนรามนั้นก็เหมือนกัน ตัวที่มากล้ำกันนั้นต้องเขียนต่อเนื่องโดยตลอด เช่นคำว่า ไพร่ คำว่า ปลา คำว่า พลู คำว่ากล่าว ในคำว่า กล่าว ท่านจะเห็นว่า ว แยกห่างออกมา เพราะ ว เป็นตัวสะกด แต่ถ้า กล นั้น เป็นพยัญชนะต้น ๒ ตัวก็ชิดติดกัน สระอาก็ต่อเนื่องมาตัวสุดท้ายก็คือ คำว่า ปลา อันนี้เป็นประเด็นสำคัญให้เห็นว่า ถ้าเขียนในสมัยหลังๆ แล้ว ก็ไม่น่าจะมีการเขียนอักขรวิธีเป็นระบบอย่างนี้ไปตลอด นอกจากนี้แล้วการเขียน ห นำเชื่อมกัน ลักษณะที่เขียนเชื่อมกันอย่างนี้ เขียน หย หน หม หล เชื่อมติดตัวเดียวกันอย่างนี้ แม้ว่าจารึกสุโขทัยหรือหลักอื่นๆ มักจะไม่ใช้แล้ว แต่จะไปพบที่จารึกฝักขาม เช่นคำว่า หยาม คือ ปัญญา จะเขียน หย เชื่อมกัน คำว่า หนาม ก็เขียน หน เชื่อมกัน คำว่า ใหม่ เขียน หม เชื่อมกัน การที่อักขรวิธีของพ่อขุนรามไปปรากฏในลักษณะอย่างนี้ นั้นคงแสดงให้เห็นว่าตัวอักษรพ่อขุนคงมีมาก่อนหน้าตัวอักษรเหล่านั้น

ขอต่ออีกประเด็นหนึ่ง ประเด็นที่ยังสงสัยกันว่า เพราะเหตุใดตัวอักษรของพ่อขุนรามนั้นจึงมาอยู่บรรทัดเดียวกัน ยกเว้นในเครื่องหมายนิคหิต หรือวรรณยุกต์อยู่ข้างบน แต่ว่าตัวพยัญชนะกับสระอยู่บรรทัดเดียวกันเกิดขึ้นได้อย่างไร ลองเปรียบเทียบดูส่วนประกอบของตัวอักษรที่เราพบในยุคก่อนสุโขทัย และสมัยสุโขทัย เราก็พบความแตกต่างกันว่า ในสมัยก่อนสุโขทัยนั้น ตัวอักษรจะประกอบด้วยรูปพยัญชนะตัวเต็ม รูปพยัญชนะตัวเชิง รูปสระจม รูปสระลอย แล้วก็เครื่องหมายต่างๆ ที่เขียนอยู่บนตัวสะกดของคำนั้นๆ แล้วก็ตัวเลข ส่วนของพ่อขุนรามใช้รูปพยัญชนะเพียงตัวเดียวคือตัวเต็ม ตัดตัวเชิงทิ้งไป อันนี้น่าจะขอบคุณท่านมากๆ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว เราจะต้องจำตัวหนังสือเพิ่มขึ้นจาก ๔๔ เป็น ๘๘ เพราะรูปตัวเต็ม และตัวเชิงนั้นเขียนจะไม่เหมือนกันแล้วทีนี้ สระก็เหมือนกัน ใช้ชุดเดียว คือเหลือเพียงสระจม แล้วเครื่องหมายของท่านก็มีเครื่องหมายนิคหิตที่แทนตัว ม และวรรณยุกต์ แล้วมีตัวเลข เมื่อมีการเขียนตัวเชิงซ้อนอยู่ข้างล่าง พอมาถึงพ่อขุนรามเช่นคำว่า “ธรรม” ตัวอักษรก็มีจำนวนเท่ากันคือมี ธ ร และ ม ๒ ตัวเหมือนกัน เพียงแต่ปรับให้อยู่บรรทัดเดียวกัน ปรับตัวอักษรให้เข้าสู่บรรทัดเดียวกัน ทีนี้ส่วนของสระนั้น คงปรับไม่มาก ที่คิดว่าไม่มากก็เพราะว่าปรับแต่เพียงสระที่มีตำแหน่งอยู่ข้างบน คือ อิ อี แล้วก็สระ อือ ที่ท่านเพิ่มขึ้นมาใหม่ กับสระ อุ อู ที่อยู่ข้างล่าง สระทั้ง ๕ ตัวนี้ท่านปรับมาอยู่หน้าพยัญชนะต้นจนหมด มาดูตัวนี้อีกครั้ง คือมีสระอีก็นำมาไว้บรรทัดเดียวกัน เมื่อตัวสระมาไว้ข้างหน้า การนำสระมาไว้ข้างหน้าในลักษณะนี้ก็คงจะทำได้ เพราะเป็นตำแหน่งของสระลอยอยู่แล้ว จะวางในตำแหน่งสระลอยก็ย่อมทำได้ ส่วนสระ เอ สระ แอ สระโอ เป็นสระที่มีตำแหน่งอยู่ข้างหน้าแล้วก็อยู่ไปตามเดิม สระอะ สระอา มีตำแหน่งอยู่ข้างหลังก็อยู่ไปตามเดิม ก็ปรับเพียง ๕ ตัวเท่านั้นที่เอามาไว้ข้างหน้า ทีนี้การปรับไว้ข้างหน้าของท่านนั้น ท่านก็วางตำแหน่งการเขียนสระเหล่านี้ไว้ตายตัว คงที่ทำให้เมื่อกำหนดสระเหล่านี้อยู่ข้างหน้าก็จะอยู่ข้างหน้าตลอด ถ้าอยู่หน้าพยัญชนะต้นก็จะอยู่หน้าพยัญชนะต้นไปตลอด และถ้าอยู่ข้างหลังก็จะอยู่ข้างหลังไปตลอด ไม่ใช้รูปสระตัวเดียวเขียนทั้งหน้าและหลัง

พยัญชนะต้นเหมือนในภาษาอังกฤษ ของท่านนั้นเป็นอย่างนี้ตลอด

ทีนี้การปรับมาอยู่บรรทัดเดียวกันอย่างนี้ คือ การนำเอาสระลงมาด้วยอย่างนี้ เป็นความคิดขึ้นมาเฉยๆ เพราะดิฉันก็ยังหาหลักฐานอะไรไม่ได้ แต่ก็คิดว่าอาจจะเป็นเพราะว่าต้องการให้แตกต่างจากอักขรวิธีของขอมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ จะได้มีเนื้อที่ข้างบนเขียนรูปวรรณยุกต์ตัวเอกโท จะได้ไม่ไปเบียดสระที่เขียนด้วยกันจะพบปัญหาที่เขียนสระที่อยู่ข้างบนและมีเครื่องหมายวรรณยุกต์ซ้อนอยู่ด้วย แล้วก็ไปปรากฏอยู่ใต้บรรทัดข้างบน ข้างบนเกิดมีสระอูขึ้นมาอีกตัวหนึ่งก็จะทำให้การเขียนเกิดการยุ่งยาก ต้องมีการเลื่อนตำแหน่งของสระในบรรทัดที่อยู่ข้างล่าง อันนี้เราจะเห็นในหลายๆ หลัก ท่านอาจจะเห็นข้อบกพร่องหรือว่าปัญหาในการเขียนในลักษณะนี้ก็ได้ ท่านจึงปรับเอาสระที่อยู่ข้างบนและข้างล่างนั้น ไปไว้ในตำแหน่งสระลอยที่อยู่ข้างหน้า ขอพูดแค่นี้ค่ะอาจารย์คะ

นายสมชาย พุ่มสะอาด

ขอบคุณครับ อาจารย์กรรณิการ์ได้เน้นหลายประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น คือว่า จารึกของพ่อขุนรามนั้นจารึก ๒ ครั้ง ที่ท่านบอก จารึกครั้งแรก ครั้งหลังคงจะไม่ห่างจากครั้งแรกมากนัก สำหรับประเด็นแรกนะครับ ส่วนรูปแบบของภาษานั้นประเด็นที่สองเกี่ยวกับการเขียนตัวสะกดตัวตาม และก็ตัวควบกล้ำ อันนี้จารึกหลักที่ ๑ ชัดเจนที่ว่าอาจจะวิวัฒนาการมาจากจารึกที่พนมรุ้ง ซึ่งอายุไล่เลี่ยกันเกิดมาก่อนที่อาจารย์กรรณิการ์ได้ชี้ให้เห็น หรือฉายสไลด์ให้เห็นชัดเจนด้วยการเขียนอักขรวิธีอันนี้แน่นอนว่าภาษาพ่อขุนรามคำแหงไม่ใช่เพิ่งกระทำขึ้น คือเทียบได้หมด ไม่ว่าจะเป็นตัวอักษรทุกตัว แล้วสุดท้ายคือการเขียนสระ วรรณยุกต์ ตัวสะกดต่างๆ ให้อยู่บรรทัดเดียวกัน อาจารย์ก็ได้เพียงแต่สันนิษฐานว่า อาจจะให้เกิดความสะดวกขึ้น คือ เกิดที่ว่างทั้งล่างและบนบรรทัดไปแทนตำแหน่งสระลอยเป็น ๓ ประเด็น เป็นความรู้ที่อาจารย์กรรณิการ์พยายามศึกษาโดยใช้อักขรวิธีเพราะฉะนั้นก็ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง และเกิดความรู้ใหม่ว่า จารึก ๒ ครั้ง มองอย่างนักภาษานะครับ ต่อไปขอเชิญ อาจารย์ ดร.แอนโธนี่ ดิลเลอร์ อาจจะมองการเปรียบเทียบในทัศนะของชาวต่างประเทศขอเชิญอาจารย์

ดร.แอนโธนี่ ดิลเลอร์

กระผมรู้สึกเป็นคนเอามะพร้าวห้าวไปขายสวน ความรู้สึกที่มีเจ้าของสวนทั้งหลายคนที่มีความรู้ด้านวรรณคดีและภาษาศาสตร์มากกว่าผมหลายท่านผมพูดนี้ก็คงเป็นมะพร้าวห้าวจริงๆ แหละครับ ปัญหาอยู่ที่ว่า ฝรั่งตอนนี้หรือชาวต่างประเทศเขาก็สนใจศิลาจารึกหลักที่ ๑ มากขึ้น แล้วบางท่านอาจจะนึกสงสัยว่า เอ๊ะ ทำไมฝรั่งมันถึงสนใจของไทยเรา โดยเฉพาะหลักที่ ๑ นี้ จะมามัวอยู่ทำไม ก่อนที่กระผมจะพูดถึงเรื่อง กระผมขอพูดถึงเบื้องหลังนักวิชาการ

ฝรั่งสักนิด อาจจะชี้ให้เห็นว่าทำไมฝรั่งจึงเข้าใจหลักที่ ๑ คือ เป็นอีกแง่หนึ่งที่เราฟังวิทยากร ๒ ท่านแรกพูด ส่วนมากพูดแต่เรื่องภายในประเทศไทยและวิชาการไทย ดังนั้น กระผมขอพูดนอกวิชาการ ขอพูดถึงพวกสากล โดยเฉพาะฝรั่งที่อยู่ออสเตรเลีย อเมริกา อังกฤษ ๓ ประเทศนี้ ถ้าเราจะไปดูวงวิชาการของฝรั่งที่สอนเกี่ยวกับเรื่องไทยอาจแบ่งเป็น ๓ กลุ่มได้

กลุ่มแรก เรียกว่า กลุ่มเอกลักษณ์ไทย เป็นกลุ่มวิชาการที่อาจจะรักเมืองไทย หรืออาจจะผูกพันกับเมืองไทย ทางจิต ทางใจ จะทำให้เกิดเป็นชาวไทยในชาติหน้า ผมเองก็อาจจะตกอยู่ในกลุ่มนั้นนะครับ แต่ว่าเรื่องนี้ก็มีหลายตำราเหมือนกันนะครับ แต่จะยกจากมหาวิทยาลัยคอร์แนล ที่ผมจบ มหาวิทยาลัยลอนดอน มหาวิทยาลัยมิชิแกน อีกด้วย ทีนี้พูดถึงเอกลักษณ์ไทย หมายความว่า แนวการปฏิบัติทางทฤษฎีต่างๆ คนไทยมีอะไรเป็นเอกลักษณ์จริงๆ ที่แตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียและประเทศในโลก อยากยกย่องคนไทยว่า ทำไมคนไทยถึงดีเลิศอย่างนี้ ส่วนการใช้เอกสารที่จะประกอบการค้นคว้า หรือสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมา มักจะหนักไปทางเอกสารที่เขียนเป็นภาษาไทยอย่างเช่น พงศาวดาร ตำนานวัด ศิลาจารึก ซึ่งเป็นเอกสารที่พบในเมืองไทยนี้เอง

กลุ่มที่สอง เป็นตำราอื่นๆ ตอนนี้ชี้หน้าเราว่า เราหลงรักเมืองไทย ผมโต้แย้งว่า พวกเอกลักษณ์ไทยนี้เมืองไทยเป็นสวรรค์ แล้วทำให้เรามองข้ามปัจจัยต่างๆ ที่ควรพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่ ๒ คือว่า คนไทยก็เป็นมนุษย์ธรรมดาที่ต้องตกอยู่ในกฎเกณฑ์ของโลก หรือเกณฑ์เมืองทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่ว่าไม่มีเอกลักษณ์ไทยเลย มีแต่คนไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของโลก โลกทัศน์ของไทยน่าจะอยู่ในขบวนการของสากล ในการใช้เอกสารในการให้ข้อมูลตัวที่สองนี้จะหนักไปทางเอกสารสากล เช่น พิจารณาประวัติศาสตร์ไทยในสมัยอยุธยาพวกนี้แทนที่จะดูหลักฐานที่เขียนด้วยภาษาไทย หันไปดูเอกสารฝรั่ง ภาษาจีน และอื่นๆ ที่ไม่ใช่คนไทย คนไทยจะจัดประวัติศาสตร์และเอกสารของเขาที่จะปิดเอาไว้ อาจจะมีรูปภาพที่ดีกว่า เขาอาจเปิดเผย เขาก็เลยชี้หน้าเรา พวกกลุ่มแรกว่าเราหลงรักเมืองไทย ทำให้เสียประสิทธิภาพทางด้านวิชาการที่จริง ๓ เรื่อง กระผมจะจัดตัวเองอยู่กลุ่มที่ ๓

กลุ่มที่สาม อาจเป็นกลุ่มที่ ๑ ชนิดหนึ่ง เพียงแต่ว่ากลุ่มที่ ๒ ก็มองข้ามด้วย พยายามบีบบังคับสถานการณ์เมืองไทยเข้าในกฎเกณฑ์สากลต่างๆ แล้วมักจะไม่พิจารณาวัตถุดิบที่เป็นภาษาไทยให้รอบคอบ เมื่อเห็นคุณค่าก็มองข้าม ถ้าจะพูดถึงหลักที่ ๑ จะหลีกไม่พ้น การฝึกวิชาการที่พูดถึง คือมีกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงนี้มีศรัทธาล้นพ้นตามรูปประวัติศาสตร์ของสุโขทัย เราคงจะเชื่อถือและเอาใจใส่ในหลักอื่นๆ ของสุโขทัยด้วย กลุ่มที่สอง เขาเห็นว่า ทางตำนานวัดก็ได้พงศาวดาร ศิลาจารึกเขาก็สงสัยว่ามันปลอมมั่ง ไม่จริงมั่ง วางตัวเป็นแบบสงสัย เป็นแบบไม่ค่อยไว้ใจก่อน ที่มีการทึกทักทางหลักที่ ๑ รู้สึกมันเกิดขึ้นในเรื่องนี้ ในกลุ่มที่ ๑ กลุ่มที่ ๒ เขามีการทึกทักทางด้านอุดมการณ์ สมาคมวิกเกอรี่ ที่เป็นเพื่อน

เรากินเหล้าด้วยกันได้ ไม่ใช่ส่วนตัว แต่ว่าเขาพูดกลุ่ม ๒ บ่อยที่สุดเลย เขาเป็นคนคิดว่ากลุ่มที่ ๑ โดยเฉพาะอาจารย์ที่อยู่คอร์แนล เรามักจะเอาใจใส่หลักฐานภาษาไทยมากเกินไป เคยพูดกับท่าน ๑๐ ปีแล้วว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ อาจจะปลอม การพูดอย่างนี้มาพูดเล่นไม่ได้ ต้องเขียนออกมา

ดร.แอนโธนี่ ได้พูดถึงการเปรียบเทียบการใช้ “ข” กับ “ฃ” ดังนี้

คนไทยแยก “ข” กับ “ฃ” ตามหลักภาษาศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ การออกเสียงและการใช้ “ข” กับ “ฃ” ในสมัยสุโขทัยค่อยๆ หายไป และตอนปลายสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาตอนต้น มีการใช้ “ข” กับ “ฃ” เป็นเสียง ข หมด จนกระทั่งสมัยอยุธยาพบว่า “ข” กับ “ฃ” ไม่ได้เป็นไปตามภาษาศาสตร์ที่เราสันนิษฐานว่าเป็นเสียงโบราณ พอถึงสมัยรัตนโกสินทร์ดูในพจนานุกรมรุ่นแรก หลักฐานที่เขียนเกี่ยวกับ ข ไม่เหมือนกับหลักภาษาศาสตร์เลย หลักฐานเปลี่ยนไปโดยไม่ได้รักษาของเดิมไว้เลย

นายสมชาย พุ่มสะอาด

ขอบคุณครับ อาจารย์แอนโธนี่ ได้ชี้ชัดลงไปอีก ศึกษาไทยเมากับพ่อขุนรามชัดเจนมาก จากการอภิปรายในวันนี้ ผู้อภิปรายทั้ง ๓ ท่านได้ให้ความรู้และข้อคิด ตลอดจนวิชาการการศึกษาโดยภาษาศาสตร์ ท่านอาจารย์แอนโธนี่ ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศได้ให้การเปรียบเทียบด้านภาษาเป็นประโยชน์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากนักภาษาศาสตร์ ชี้ชัดว่าการปลอมศิลาจารึกนั้นคงจะทำได้ยาก ภาษาเทียบกันได้ คือ ภาษาที่มีก่อนไทยอาหมไทยเมา สำหรับการอภิปรายวันนี้ กรมศิลปากรขอขอบคุณ ดร.วิไลวรรณ อาจารย์กรรณิการ์ และ ดร.แอนโธนี่ เป็นอย่างสูง ขอปิดการอภิปรายไว้แต่เพียงเท่านี้

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ บทความของคณะอนุกรรมการมรดกของชาติ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ *

จารึกหลักที่ ๑ หรือ จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ เพื่อตั้งไว้กับพระแท่นมนังศิลาบาตร ซึ่งเป็นพระราชานุสรณ์ว่า พ่อขุนรามคำแหงประทับนั่งให้ข้าราชบริพารเข้าเฝ้าปรึกษาราชการในวันธรรมดา และให้พระภิกษุนั่งแสดงธรรมในวันอุโบสถ จารึกนี้กล่าวถึง พระราชประวัติของพระองค์ ขนบธรรมเนียม การปกครอง การศาสนา สถานที่ในเมืองสุโขทัย ความเจริญรุ่งเรืองของสุโขทัย เรื่องสร้างพระมหาธาตุเมืองศรีสัชชนาลัย เรื่องประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ คำสรรเสริญพระเกียรติคุณพ่อขุนรามคำแหง และอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งแผ่ออกไปในแผ่นดินพระองค์

จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศที่ Royal Asiatic Society กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ มีข้อความเรื่องพระร่วงทรงประดิษฐ์อักษรไทยใน พ.ศ. ๑๘๒๖ ตรงกับจารึกหลักที่ ๑ และมีจินดามณีที่หอสมุดแห่งชาติอย่างน้อยอีก ๓ เล่ม ที่มีข้อความตรงกัน และว่า *“แลจะได้แต่งรูปก็ดี แต่งแม่อักษรก็ดี มิได้ว่าไว้แจ้ง” “อนึ่งแม่อักษรแต่ ก กา กน ฯลฯ ถึง เกอย เมืองขอมก็มีแต่งอยู่แล้ว เห็นว่าพญาร่วงเจ้าจะแต่งแต่รูปอักษรไทย”* แท้จริงพ่อขุนรามคำแหงมิได้ทรงแต่งแต่รูปอักษรไทยเท่านั้น แต่ยังได้ทรงเปลี่ยนแปลงอักขรวิธีให้ดีขึ้นกว่าเดิม อีกหลายประการ คือ

๑. ประดิษฐ์ตัวพยัญชนะและสระเพิ่มขึ้น จนสามารถเขียนภาษาไทยได้ตรงเสียงทุกคำ ในขณะที่ชาติใกล้เคียงใช้แต่อักษรเดิมของอินเดีย ทำให้ต้องใช้อักษรตัวเดียวแทนเสียงพยัญชนะมากกว่าหนึ่งตัว

๒. อักขรวิธีทำให้อ่านข้อความได้ไม่กำกวม เช่น เขียน ตา-กลม แยกออกไปจาก ตาก-ลม ทำให้อ่านได้ถูกต้องไม่ผิดพลาด

๓. นำพยัญชนะทุกตัวมาเรียงไว้ระดับเดียวกัน ไม่มีพยัญชนะซ้อนกันแบบครู คือ อินเดีย ศาสตราจารย์ เซเดส์ ยกย่องว่าเป็นสาเหตุให้ไทยมีพิมพ์ดีดก่อน เขมร มอญ พม่า อินเดีย และไทยใหญ่ หลายสิบปี

๔. นำสระทุกตัวมาไว้ระดับเดียวกับพยัญชนะ ซึ่งทำให้ประหยัดกระดาษไปได้หนึ่งในสาม และถ้าใช้คอมพิวเตอร์จะเสียเวลาในการอ่านการพิมพ์ลดลงหลายเท่า เพราะอ่าน

---

*ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร

ข้อความบรรทัดเดียว เครื่องไม่ต้องกวาดดูไม้เอก ไม้โท เที่ยวหนึ่ง สระ อิ อี พยัญชนะ และ สระ อุ อู อีกอย่างละเที่ยวหนึ่ง แต่เครื่องจะกวาดเพียงบรรทัดละเที่ยวเดียว *(ถ้านำวรรณยุกต์ลงมาไว้ระดับเดียวกับพยัญชนะด้วย)*

๕. พยัญชนะและสระทุกตัวสูงเท่ากัน เวลาตีพิมพ์ตัวอักษรไม่หัก ไม่ต้องเปลี่ยนตัวอักษรบ่อยๆ

๖. เขียนได้เร็ว เพราะพยัญชนะแต่ละตัวเส้นต่อกัน ไม่ต้องยกมือหลายครั้ง

๗. ประดิษฐ์วรรณยุกต์ ทำให้สามารถอ่านได้ตรงเสียงวรรณยุกต์ โดยไม่ต้องเดา

ในระยะ ๗๐๐ ปีเศษ ตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหง ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยนี้ ชาติไทยได้สะสมความรู้ทั้งทางศิลปะวัฒนธรรมและวิชาการต่างๆ และได้ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นสืบต่อกันมา โดยอาศัยตัวอักษรไทยของพระองค์ท่าน ก่อนสมัยสุโขทัยชาติไทยเคยรุ่งเรืองอยู่ที่ไหนอย่างไร ไม่มีหลักฐานยืนยันให้ทราบแน่ชัด แต่เมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นแล้ว มีศิลาจารึกและพงศาวดารเหลืออยู่เป็นหลักฐานยืนยันว่าชาติไทยเคยรุ่งเรืองมาอย่างไรบ้าง ในยุคสุโขทัยมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระนามเจ้าฟ้ามงกุฎ และทรงผนวชอยู่ได้รับสั่งให้ชะลอพระแท่นมนังศิลาบาตรกับจารึกหลัก ๑ และหลัก ๔ ลงมากรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ และมีนักปราชญ์ทั้งไทยและฝรั่งได้ศึกษาจารึกหลัก ๑ มา ๑๕๐ ปีเศษ ต่างก็เห็นกันว่า จารึกหลักที่ ๑ สำนวนและข้อความเหมือนกับจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ และวรรณกรรมสุโขทัยและอยุธยายุคต้น เพิ่งจะเริ่มมีผู้สงสัยเมื่อประมาณสิบปีมานี้ว่าจารึกหลักที่ ๑ อาจจะมีผู้ทำขึ้นหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงนานมากทีเดียว ไมเคิล วิกเกอรี่ ได้เสนอบทความที่ออสเตรเลีย เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ว่าน่าสงสัยว่าจารึกหลัก ๑ อาจไม่ได้เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ยกตัวอย่างเช่น นายวิกเกอรี่เห็นว่า การใช้คอควายและคอคนของจารึกหลัก ๑ สอดคล้องกับคำไทยเดิมตามที่หลีฟังก้วยสานคำกลับไปในอดีตไว้แล้ว แต่ขอไข่และขอขวดไม่ตรงกับคำไทยเดิมของหลีฟังก้วย แสดงว่าหลัก ๑ เขียนขึ้นเมื่อขอไข่และขอขวดออกเสียงเป็นเสียงเดียวกันไปแล้ว แต่ ดร.แอนโธนี ดิลเลอร์ ได้แสดงให้เห็นว่า ไทยขาวในปัจจุบันยังออกเสียง ข ไข่ และ ข ขวด ต่างกันอยู่ และสอบดูคำที่ใช้ ข ไข่ ข ขวด ของไทยขาว ซึ่งมีความหมายเทียบกันได้ตรงกับคำในจารึกหลัก ๑ ปรากฏว่ามี ๑๖ คำ ใช้ ข ไข่ ข ขวด ตรงกันระหว่างหลัก ๑ กับไทยขาว ๑๕ คำ ผิดกันเพียงคำเดียว คือ หมากขามซึ่งเพิ่งนำมาจากทวีปอื่นในชั้นหลัง สอบจารึกสุโขทัยยุคต่อมาปรากฏว่าจารึกสุโขทัยประมาณ พ.ศ. ๑๙๐๐ เริ่มใช้ ข ไข่สับสนปนเปกับ ข ขวดไปบ้างแล้ว พอมาประมาณ พ.ศ. ๑๙๕๐ ขอไข่ปนกับขอขวดจนแยกไม่ออก เมื่อจารึกหลัก ๑ ยังแยกขอไข่ขอขวดได้ถูกต้องตรงกับไทยขาว แสดงว่า จารึกหลัก ๑ จะต้องเขียนขึ้นก่อน พ.ศ. ๑๙๕๐ แน่นอน

นายวิกเกอรี่ ได้อ้างบทความ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ว่าจารึกหลัก ๑ ไม่ถูกต้องเพราะไม่มีหลักฐานเป็นวัตถุแสดงว่าศาสนาพุทธนิกายสิงหล เข้ามาจากนครศรีธรรมราชครั้งพ่อขุนรามคำแหง ผู้บรรยายได้อ้างชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๐ ว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๑ พระเถรานุเถรเชียงใหม่สวดอนุโมทนาเพื่อจะยังพระพุทธศาสนาซึ่งกษัตริย์ ทรงพระนามว่า รามราช คือ พ่อขุนรามคำแหงนำมาแต่ลังกาให้รุ่งเรือง หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงชี้แจงว่า *“ขอคัดค้านที่บอกว่าไม่มีโบราณสถานในสุโขทัยที่เลียนแบบนครศรีธรรมราช เพราะว่าพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราชเป็นเจดีย์ช้างล้อม แต่ช้างอยู่ใต้หลังคาที่ล้อมรอบ คนจึงไม่ค่อยเห็น เมืองสุโขทัยมีเจดีย์ช้างล้อมอยู่สององค์แบบพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราช”*

นายวิกเกอรี่ค้านว่า หลัก ๑ มีคำ ตรีบูร แปลว่า กำแพงสามชั้น แต่กำแพงสุโขทัยสองชั้นนอกมีเครื่องถ้วยชามสมัยหลัง แสดงว่าก่อขึ้นหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง นายพิเศษ เจียจันทร์พงศ์ อ้างถึงวัดเชียงหมั้น พ.ศ. ๒๑๒๔ ว่าเชียงใหม่ก็มีตรีบูร แต่กำแพงก็มิได้เป็น ๓ ชั้น ม.ร.ว. ศุภวัฒย์ เกษมศรี ว่า *“อยุธยาไพโรจน์ใต้ ตรีบูร”* แต่กำแพงอิฐก็เพิ่งสร้างในแผ่นดินพระเจ้าจักรพรรดิ์นี่เอง สรุปแล้ว ตรีบูร อาจจะแปลว่า กำแพงที่เป็นมงคลเท่านั้นเอง ที่แปลเป็นกำแพงสามชั้นเป็นเรื่องเดาความหมายศัพท์โบราณ ซึ่งอาจจะผิดก็ได้

ต่อมา ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เสนอบทความว่า จารึกหลัก ๑ ทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ ดร.พิริยะ ใช้วิธีการวิจัยที่ผิดกับผู้อื่น คือโดยปรกติคนทั่วไปจะสอบดูกับจารึกหลักอื่นๆ ถ้าข้อความไม่ขัดกันก็จะถือว่าจารึกหลักนั้นน่าจะพอฟังได้ไปก่อน จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าขัดกับจารึกหลักอื่น แต่ ดร.พิริยะ ใช้หลักการว่าถ้าจารึกหลัก ๑ ตรงกับจารึกสุโขทัยหลักอื่นก็จะสรุปว่าจารึกหลัก ๑ ลอกมาจากจารึกนั้นๆ แม้จะเป็นจารึกซึ่งค้นพบสมัยหลัง ดร.พิริยะจะอ้างว่า ผู้เขียนจารึกหลัก ๑ อาจจะเคยเห็นจารึกนั้นมาก่อน เช่น หลัก ๑ กล่าวถึงพระนามพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์และจารึกอื่นๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เลย เรามาทราบจากจารึกหลัก ๒ ซึ่งพระยาสโมสรสรรพการนำมาจากอุโมงค์วัดศรีชุมเมื่อ พ.ศ ๒๔๓๐ ดร. พิริยะ กล่าวหาว่า พระยาสโมสรฯ พูดเมื่ออายุ ๗๕ เชื่อไม่ได้ จารึกหลัก ๒ ต้องมาจากที่อื่นไม่ใช่วัดศรีชุม

ถ้าข้อความไม่มีในจารึกอื่น ดร.พิริยะจะเทียบจารึกหลัก ๑ กับเอกสารโบราณ เช่น ลิลิต ยวนพ่าย แล้วสรุปว่าหลัก ๑ คัดมาจากเอกสารโบราณนั้น ถ้าเอกสารนั้นตรงกับจารึกหลัก ๑ แต่ ดร.พิริยะไม่ชอบ ก็จะสรุปว่าข้อความในเอกสารนั้นเขียนเติมขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เพื่อให้รับกับข้อความในหลัก ๑

ถ้าจารึกหลัก ๑ ใช้คำหรือข้อความที่ไม่มีในจารึกและเอกสารอื่น ดร.พิริยะ จะว่าหลัก ๑ ใช้ถ้อยคำที่ไม่มีความหมายบ้างเป็นสำนวนรัตนโกสินทร์บ้าง ไปเอาภาษาถิ่นล้านนาบ้าง ภาษาถิ่นอีสานบ้าง เอาภาษากวีนิพนธ์บ้าง มาใช้

ถ้ายอมให้ ดร.พิริยะ ใช้วิธีการดังกล่าวพิสูจน์ว่าหลัก ๑ ปลอม เราก็อาจใช้วิธีการเดียวกันพิสูจน์ว่าจารึกทุกหลักปลอมได้

นอกจากนี้ ดร.พิริยะ ยังอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์มากเกินไป จนทำให้แบ่งวรรคตอนผิด เช่น ทั้งมากาวลาวแลไทย เมืองใต้หล้าฟ้าต่อ ดร.พิริยะ แบ่งวรรคเป็น ไทยเมืองใต้ แล้วเลยอ้างว่ารัชกาลที่ ๔ ตรัสว่าหมายถึง ไชยนาทลงมาจนกระทั่งทะเล แท้จริงเอกสารโปรตุเกส พ.ศ. ๒๐๙๕ กล่าวว่า สยามมีเมืองเหนือ คืออาณาจักรสุโขทัย และเมืองใต้คืออาณาจักรอยุธยา อนึ่ง ดร.พิริยะ กล่าวว่า ทั้งมากาวลาวแลไทย เป็นเรื่องการแบ่งกลุ่มตามเชื้อชาติ และเป็นความคิดของคนแผ่นดินรัชกาลที่ ๔ แต่สมัยพระเจ้าลิไทย เรียกวันหนไทย ซึ่งล้านนาใช้คู่กับวันอาทิตย์ จันทร์ และเรียกว่า วันเม็งหรือมอญ ส่วนปีชวดเป็นปีขอม ไทยเรียกว่าปีไจ้ จารึกหลักที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๐๕๓ สั่งไม่ให้ขายวัวให้แก่ละว้า สมัยสมเด็จพระนารายณ์มีชาติต่างๆ เข้าเฝ้าถึง ๔๓ ชาติ ความคิดเรื่องเชื้อชาติมิได้พึ่งมาเกิดสมัยรัชกาลที่ ๔ ดังที่ ดร.พิริยะ กล่าวไว้

ดร.พิริยะ สงสัยว่า เมืองไทยหมายถึงสยาม และสุโขทัยไม่ใช่สยาม ทำไม พ่อขุนรามคำแหงเรียกสุโขทัยว่าเมืองไทย

ขอตอบว่า ไทยทุกเผ่ามีสิทธิเรียกเมืองของตนว่าเมืองไทย เช่น ล้านนา เรียกตัวเองว่าเมืองไทย *(ตำนานมูลศาสนา)* เชียงตุงเรียกตัวเองว่าเมืองไทย *(จารึกเชียงตุง พ.ศ. ๑๙๙๔)*

ชินกาลมาลีปกรณ์ *(พ.ศ. ๒๐๗๐) เรียกสุโขทัย พ.ศ. ๑๗๙๙ ว่า สยามเทเสสุโขทัยปุเร และสมัยหลังพระเจ้าลิไทย ก็ยังเรียกสุโขทัยเป็นประเทศสยามอยู่อีก*

ดร.พิริยะอ้างบทความของวิกเกอรี่ว่า ระบบนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะนั้นไม่พบในอักษรชาติใดๆ ที่สืบมาจากอักษรอินเดีย ทำไม ดร.พิริยะ ไม่อ้างตอนต่อไป ที่วิกเกอรี่ยอมรับว่าพลาดไป มีอักษรคฤนถ์ใช้อักขรวิธีแบบนี้อยู่แล้ว การที่หลัก ๑ นำสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะถูกกล่าวหาว่าเลียนแบบฝรั่ง เมื่อพ่อขุนรามคำแหงนำพยัญชนะใต้บรรทัดมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะต้นและตัวสะกดได้ พระองค์จะทรงนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะไม่ได้หรือ

ปัญหาว่าทำไมลูกหลานไม่ยอมใช้อักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหงต่อมา เหตุผลคือคนไทยเคยใช้อักษรประจำท้องถิ่น เช่น อักษรขอมหรืออักษรมอญจนเคยชินแล้ว จึงนำสระกลับไปไว้ที่เดิม

ดร.พิริยะ ได้วางเมืองต่างๆ ไว้ผิดที่ เช่นบอกว่าศรีสัชชนาลัยอยู่ที่พิษณุโลก ส่วนสระหลวงสองแควอยู่ที่นครสวรรค์ ขอยกหลักฐานดังนี้

ชื่อทำเนียบในกฎหมายตราสามดวงหน้า ๑๗๓ มี เจ้าพระยาสุรศรี ฯลฯ เมืองพิษณุโลกเอกอุ ส่วนหน้า ๑๗๕ มีออกญาเกสตรสงครามรามราชแสนยาธิบดี ศรีสัชชนาลัย อภัยพิรียบรากรมภาหุ พญาสวรรคโลก แสดงว่าศรีสัชชนาลัย กับสวรรคโลกเป็นเมืองเดียวกัน

จากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พระยายีบาไปพึ่งพระยาพิษณุโลกเมืองสองแคว วันวลิต และพงศาวดารพม่า เรียกพระมหาธรรมราชา ซึ่งครองเมืองพิษณุโลกว่า เจ้าฟ้าสองแคว สรุปได้ว่าสองแควคือพิษณุโลก

ดร.พิริยะ อ้างพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศฯ ว่ามิได้รับสั่งว่าเจ้าฟ้ามงกุฎทรงนำจารึกหลัก ๑ มากรุงเทพฯ ข้อความนี้มาจากพระราชประวัติ ในรัชกาลที่ ๔ ฉบับย่อซึ่งลงในวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๒๘ แต่ฉบับเต็มของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศฯ ลงในวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๔๐ ลงข้อความเกี่ยวกับหลัก ๑ ด้วย นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงพระนิพนธ์เรื่องอักษรจารึกในเสาศิลาเมืองสุโขทัย กล่าวถึงจารึกหลัก ๑ และหลัก ๔ รวมทั้งข้อความย่อ และทรงเล่าว่าจารึกหลัก ๑ อยู่ใกล้กับพระแท่นลงในวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๒๗

ดร.พิริยะ สงสัยว่าถ้าแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศมีจินดามณีที่บอกปีพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์อักษรไทยแล้วทำไมพงศาวดารเหนือ และคำให้การชาวกรุงเก่าไม่พูดถึง ท่านจะเอาเอกสารสองเรื่องที่นักประวัติศาสตร์ถือว่าเลอะเลือนนี้มาล้มล้างจารึกหลัก ๑ หรือ ส่วนที่กล่าวว่า ทำไมสมเด็จพระพนรัตน์ไม่กล่าวถึงเรื่องนี้ในหนังสือพงศาวดารกรุงสยาม ท่านอาจจะไม่เคยเห็นจินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศก็เป็นได้

พอมีหลักฐานอย่างจินดามณียืนยัน ดร.พิริยะก็ว่าแต่งแทรกขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๔ รวมทั้งบานแผนกของไตรภูมิพระร่วง และเรื่องพระร่วงลบศักราช และประดิษฐ์อักษรไทย ในพงศาวดารเหนือกับพระราชพงศาวดารสยาม ส่วนนี้ ดร.พิริยะก็ว่ามีผู้เขียนแทรกเข้าไปหลัง พ.ศ. ๒๓๗๖ เมื่อเห็นจารึกหลัก ๑ แล้ว

ดร.พิริยะ ว่ากระดิ่งพ่อขุนรามคำแหง มาจากนิทานอิหร่านราชธรรม ซึ่งมีผู้แต่งถวายรัชกาลที่ ๑ เรื่องเดียวกันนี้มีในสมัยพระเจ้าบรมโกศแล้ว และ ดร.พิริยะอ้างว่าอาจจะมาจากมหาวงศ์ ซึ่งแปลในรัชกาลที่ ๑ แต่มหาวงศ์มีมาก่อนพ่อขุนรามคำแหงแล้ว และชินกาลมาลีปกรณ์ พ.ศ. ๒๐๗๐ ก็ได้อ้างถึงมหาวงศ์แล้ว ไม่จำเป็นต้องมาทราบจากเรื่องแปลสมัยรัชกาลที่ ๑ แต่ประการใด

ดร.พิริยะว่า สังฆราชมีใช้ภายหลังสมัยสุโขทัย สมัยพ่อขุนรามคำแหงควรใช้มหาสามีเหมือนหลัก ๒ ศาสตราจารย์ ลุช ได้พูดถึงจารึกพม่า พ.ศ. ๑๗๙๑ ว่ามีสังฆราชแล้ว และจารึกหลัก ๕ ใช้ฝูงมหาสามี ซึ่งหมายความถึงหมู่พระเถรานุเถรเท่านั้นเอง มิได้หมายความว่ามหาสังฆราชมาทั้งกลุ่ม

ดร.พิริยะว่า พ่อขุน แปลว่า กษัตริย์ที่สวรรคตแล้ว และจารึกหลัก ๑ ไปลอกมาจากจารึกหลัก ๒ แท้จริงแต่เดิม *"ขุน"* เป็นกษัตริย์ *"พ่อขุน"* แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในขุน อย่างแม่ทัพไม่ได้เป็นแม่คนทั้งทัพ แต่เป็นใหญ่ในทัพ ต่อมาขุนใหญ่ไม่พอจะเป็นกษัตริย์ ต้องเป็นขุนหลวง

พระญา สมเด็จเจ้าพระยาตามลำดับ ต่อมาต้อง พระบาทสมเด็จ จึงจะเป็นกษัตริย์ ตำแหน่ง ขุนนางอยุธยา มีพ่อขุนอินทราทิตย์ เป็นต้น ท่านมีไว้ตั้งคนที่ตายไปแล้วหรือ จารึกหลักที่ ๔๑ ตัวผู้จารึกก็ใช้ประโยคว่า ส่วนตัวพ่อขุน ขอไปภุลในดุสิต

ดร.พิริยะ ว่า *"พระ"* ไม่เคยใช้นำหน้าพระนามโอรสกษัตริย์สุโขทัย จารึกหลักที่ ๑๐๒ พ.ศ. ๑๙๒๒ ใช้ *"ท่านพระศรีราชโอรส"* สมัยอยุธยาก็ยังใช้สืบมา เช่น พระราชกุมารท่านพระนครอินทร์เจ้า

ดร.พิริยะ ว่า *"นางเสือง"* นั้น นางไม่ใช้นำหน้าพระมเหสี แต่มีใช้ดังนี้คือ *"นางสุขรมหาเทวี"* * ขอตอบว่ามหาเทวีเป็นตำแหน่ง นางสุขรเป็นชื่อ พงศาวดารอยุธยาฉบับปลีกเรียก พระมเหสีพระเจ้าไสยลิไทยว่า แม่นางสาขา จารึกสุโขทัยเรียก ป้านางคำ ซึ่งมีลูกหลานเป็นกษัตริย์ และจารึกหลัก ๘ กล่าวถึงพระเจ้าลิไทยกับพระมเหสีว่า พระยา และนาง...

ดร.พิริยะ ว่าพระแท่นมนังศิลาบาตรมีลายที่ฐานเป็นลายไทยสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนี้โดยเฉพาะเห็นว่าเป็นลายสุโขทัยที่พัฒนามาจากลายขอม ความคิดเรื่องพระแท่นนี้จะดูได้จากเอกนิบาตในมหาวงศ์ ดร.พิริยะว่าสมัยอยุธยาไม่ถือว่าบัลลังก์เป็นเรื่องสำคัญ เวลารับแขกเมืองก็เสด็จออกที่บัญชร ดังภาพเขียนของฝรั่งเศส แท้จริงบัญชรดังกล่าวเป็นราชบัลลังก์ชนิดหนึ่ง ขอให้สังเกตเศวตฉัตรที่อยู่เบื้องหลัง

ดร.พิริยะว่าสุโขทัยไม่น่ามีกรานกฐิน แต่ประเพณีนี้ ไทย มอญ พม่า มีมานานแล้ว กฎหมายตราสามดวงว่ามีมาก่อนสุโขทัย ดร. พิริยะว่าญัตติกฐินเป็นคำกล่าวรับกฐินของพระสงฆ์ในนิกายธรรมยุต ที่จริงญัตติทุติยกรรมวาจามีมาในพระคัมภีร์มหาวรรคแล้ว มีแต่การอุปโลกน์ว่าผ้ากฐินควรตกเป็นของพระภิกษุรูปใด ที่พระมหานิกายกล่าวเป็นภาษาไทย ส่วนพระธรรมยุตกล่าวเป็นภาษาบาลี

ดร.พิริยะว่า การเผาเทียน เล่นไฟ ไม่มีในสมัยสุโขทัยนั้น ทีปวารีของอินเดียมีการจุดไฟส่องทางให้ญาติที่กลับมาเยี่ยมหลังจากสิ้นชีวิตแล้ว กลับคืนไปยมโลกได้สะดวก ลำพูนสมัยโบราณเพิ่มการเอาอาหารใส่กระทงลอยให้ญาติผู้ตายไปด้วย *(จามเทวีและชินกาลฯ)* ทีปวารี บางแห่งถือเป็นการฉลองชัยชนะของพระวิษณุที่ปราบยักษ์ได้ ซึ่งมาปรากฏร่องรอยเป็นพระราชพิธีฟันน้ำของอยุธยา ซึ่งมาเลิกไปในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ส่วนพิธีจองเปรียงยังคงมีมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดร.พิริยะว่า เพิ่งมาเพิ่มพิธีทางศาสนาพุทธขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ไม่เป็นความจริง เพราะทูตลังกาสมัยพระบรมโกศ ว่าไทยถือเป็นการบูชาเจดีย์จุฬามณีและพระพุทธบาท ทูตลังกายังเล่าว่า ขุนนางไทยยืนยันว่าประเพณีชักโคมลอยโคมมีมาในกรุงศรีอยุธยาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว

---

* ที่ถูกคือ พระมเหสีพระมหาธรรมราชาที่ ๒

อินเดีย ลำพูน มีเผาเทียนเล่นไฟมาก่อนสมัยกรุงสุโขทัย เขมรก็มีลอยกระทงนั่งชมเดือนฟังดนตรี เหมือนที่ทูตลังกาเขียนและเหมือนทวาทศมาส ไม่จำเป็นที่จะกล่าวหาว่าหลัก ๑ ลอกพิธีการนี้ไปจากนางนพมาศ

สมัยก่อนการบุญการกุศล เดินทางสิบกิโลเมตรไม่มีใครบ่นว่าไกล ลำน้ำผ่านสุโขทัยก็มีเวลาหน้าน้ำ น้ำฝนขังอยู่ตามที่ต่างๆ จะมีการเผาเทียนเล่นไฟมิได้หรือ

สรุปแล้วจารึกหลัก ๑ มีมาแล้วแต่สมัยสุโขทัย มิได้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ประการใด

ตอบคำวิจารณ์จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช*

เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หรือจารึกหลักที่ ๑ นี้ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ และธนาคารกรุงเทพจำกัด ได้ร่วมจัดให้มีการอภิปรายในประเด็นว่า จารึกหลักที่ ๑ เป็นของจริง หรือสร้างขึ้นใหม่ภายหลัง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในการอภิปรายเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ สยามสมาคมฯ ได้ตีพิมพ์คำอภิปรายเผยแพร่ไปเรียบร้อยแล้ว

๑. ฝ่ายสนับสนุนว่าจารึกหลักที่ ๑ เป็นของจริงได้อภิปรายแก้ข้อสงสัยไปแล้วในการอภิปรายครั้งนั้น ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๓ จิราภรณ์ อรัณยะนาค แห่งกรมศิลปากร และศรีโสภา มาระเนตร์ แห่งกรมทรัพยากรธรณี ได้นำผลการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับจารึกหลักที่ ๑ ไปลงในสปาฟา ไดเจสต์ เป็นภาษาอังกฤษ และลงในนิตยสารศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๔ เล่มที่ ๒ เป็นภาษาไทย สรุปความได้ว่า จากการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์ ผิวของจารึกหลักที่ ๑ ส่วนที่ถูกแดดและฝนชะมาเป็นเวลากว่า ๕๐๐ ปี เทียบกับส่วนภายในที่ไม่ถูกแดดและฝน มีธาตุที่ถูกละลายไปมากเป็นจำนวนพอๆ กับจำนวนธาตุที่ถูกละลายในจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ ๓ พ.ศ. ๑๙๐๐ หลักที่ ๔๕ พ.ศ. ๑๙๓๕ และพระแท่นมนังศิลาบาตร ส่วนที่ขูดเป็นตัวอักษรก็สรุปได้ว่า มีส่วนที่ถูกแดดและฝนชะ จนธาตุละลายไปพอๆ กัน แสดงว่าผิวนอกของจารึกหลักที่ ๑ ถูกถากมาเป็นรูปนี้ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย และรอยขูดตัวหนังสือก็มีอายุพอๆ กัน ถ้าหากจารึกหลักที่ ๑ จารึกขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วเก็บไว้ในที่ร่มตลอดมา ไม่มีทางที่หินจะสึกกร่อน และแร่ธาตุละลายออกไปมากดังที่ตรวจสอบได้โดยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ ทางฝ่ายค้านไม่ยอมรับผลการพิสูจน์ครั้งนี้ อ้างว่าผู้พิสูจน์เป็นข้าราชการกรมศิลปากร ซึ่งต้องการให้จารึกหลักที่ ๑ เป็นของเก่า ทั้งๆ ที่มีเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณี ร่วมเป็นผู้วิจัยอยู่ด้วยแล้ว

---

*ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร

๒. อาจารย์พิทยา ดำเด่นงาม นักโบราณคดี กรมศิลปากร (อ้างถึงใน อ. อโณทัย **"วิพากย์คดี ศิลาจารึกพ่อขุนรามฯ"** พ.ศ. ๒๕๔๗) ได้เขียนบทความเรื่อง **"หลักฐานจากโบราณสถานที่ปรากฏอยู่จริงตามข้อความในศิลาจารึกทั้งหมด"**

วัตถุพยานชั้นหนึ่ง คือ พระแท่นมนังศิลาบาตร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำมาพระนครพร้อมศิลาจารึกหลักที่ ๑

ถ้าดูจากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และเดินเท้าสำรวจ จะพบโบราณสถานอันเป็นวัตถุพยานที่ปรากฏในจารึกหลักที่ ๑ ว่ามีตั้งแต่เมืองโบราณ เขื่อนกั้นน้ำ ทะเลหลวง ปราสาท อรัญญิก โบราณสถาน ตลาดปสาน และโบราณวัตถุขนาดใหญ่ เช่น พระอัฏฐารส

ก. ทิศใต้เบื้องหัวนอน

(๑) **กุฎี** พิหารปู่ครู (สมัยสุโขทัยตอนต้น ยังไม่ปรากฏคำว่า **"วัด"** น่าจะใช้ **พิหาร** หรือ **อาราม**-*ประเสริฐ ณ นคร*) มีวัดเชตุพน

(๒) **สรีดภงส์** (สันสกฤต-สริทฺภงฺท) หรือ ทำนบ พ.ศ. ๒๕๓๓ จึงได้ทราบกันว่ามีสรีดภงส์ ๒ อยู่ทางใต้ของเมืองเก่าสุโขทัย ตรงกับทิศที่บอกไว้ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ไม่ใช่สรีดภงส์ ๑ ที่อยู่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง

(๓) **น้ำโคก** เป็นแหล่งน้ำใกล้ภูเขาที่เกิดขึ้นเอง ชาวบ้านเรียกว่า น้ำผุด

(๔) **พระขพุง** หรือ เขาหลวง

ข. ทิศเหนือเบื้องตีนนอน

(๕) **ตลาดปสาน** ตามถนนพระร่วงไปทิศเหนือประมาณ ๖๐๐ เมตร ทางฝั่งด้านตะวันออก มีพื้นที่ว่างเปล่า ๔๐๐ x ๘๐๐ เมตร

(๖) **พระอจนะในวัดศรีชุม** เมื่อพบศิลาจารึกวัดศรีชุม พ.ศ. ๒๔๓๐ ชาวบ้านก็เรียกว่า วัดศรีชุมอยู่แล้ว

(๗) **ปราสาท** คือ เรือนมียอดเป็นชั้นๆ เป็นที่อยู่ของพระเจ้าแผ่นดิน ชาวบ้านภาคกลางเรียกว่า พระปรางค์ ได้แก่ วัดพระพายหลวง

ส่วนเนินปราสาท อ. พิทยา สันนิษฐานว่า คือ **พุทธศาลา** ตามจารึกหลักที่ ๑ นั่นเอง

(๘) **บ้านใหญ่ บ้านเล็ก** น่าเชื่อว่าอยู่บริเวณเนินร่อนทอง และกำแพงเมืองชั้นที่ ๒ ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มีหลักฐาน คือ เศษภาชนะเครื่องใช้ พื้นที่ราบบางแห่งปรับแน่นจนต้นไม้ขึ้นไม่ได้ และสระน้ำขนาดย่อม บนกำแพงเมืองมีไว้ขังน้ำฝน

ค. ทิศตะวันออก

(๙) **พิหารมีปู่ครู** ได้แก่ วัดช้างล้อม

(๑๐) **ทะเลหลวง** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ อ. พิทยาได้สังเกตว่า ในฤดูฝน บริเวณตัวจังหวัดสุโขทัยจะถูกน้ำท่วมเสมอ

ทางตะวันตกแม่น้ำยมห่างตัวเมืองไปทางเมืองเก่าสุโขทัย ๑-๒ กิโลเมตร ฤดูฝนน้ำจะท่วมสูงกว่า ๑ เมตร

(๑๑) **ถิ่นฐานบ้านใหญ่ บ้านเล็ก** ตามผังจะเห็นว่ามีพื้นที่ว่างเปล่าเหมาะกับการตั้งถิ่นฐาน ระหว่างพีหารปู่ครู และคันดินด้านใต้ของทะเลหลวง

ฆ. ทิศตะวันตก

(๑๒) **อรัญญิก** คือบริเวณป่ากว้างทางตะวันตกของเมืองสุโขทัยไปจนถึงภูเขา ห่างประมาณ ๒ กิโลเมตรเศษ มีวัดตึก วัดป่ามะม่วง วัดป่าสัก วัดมังกร ฯลฯ ที่สำคัญ คือ วัดอรัญญิก และวัดสะพานหิน

(๑๓) **พระอัฏฐารสลุกยืน** อยู่บนยอดเขาสะพานหิน

เดิมเมืองสุโขทัยเป็นป่า ไม่มีใครทราบว่า สรีดภงส์อยู่ที่ไหน แล้วคนสมัยรัตนโกสินทร์จะบรรยายสถานที่โบราณดังกล่าวนี้ได้อย่างไร จึงมาตรงตามหลักฐานที่ได้มาหลังจากการหักล้างถางพงในสมัยหลัง

๓. ดร.ปีเตอร์ สกิลลิง ได้เขียนบทความเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ว่า

(๑) **คำ สรีดภงส์** ปรากฏในจารึกเขมร สต๊อกก๊อกธม เป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งคู่กับภาษาเขมรซึ่งใช้คำ ทำนบ จารึกหลักนี้ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๔ (สิ้นรัชกาลที่ ๔ ไปแล้ว) พระองค์ท่านจะทรงนำคำ สรีดภงส์ มาจากไหน เพราะจารึกหลักอื่น และวรรณกรรมไทยไม่เคยปรากฏคำนี้เลย

(๒) **กระดิ่งร้องทุกข์** ดร.พิริยะว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาจากมหาวงศ์ แปลเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙ และนิทานอิหร่านราชธรรมซึ่งได้มาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ แต่มหาวงศ์ในลังกามีมาไม่หลังคริสตศตวรรษที่ ๔ “ชักเชือกล่ามตีกระดิ่ง...จะออกมาตัดสินคดีด้วยยุติธรรม” และที่ ดร.พิริยะว่ามีแต่ พ่อขุนรามคำแหงฯ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำ ไม่เคยมีกษัตริย์ที่ไหนอีก แท้จริงการตีกลองถวายฎีกา ทำมาสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนรัชกาลที่ ๔ ทรงให้เลิกตีกลองถวายฎีกา เพราะผู้ต้องการถวายฎีกาจะถูกรีดไถ ถ้าไม่มีเงินให้จะต้องถูกโบย ๓๐ ทีก่อน รัชกาลที่ ๔ จึงทรงให้เลิกตีกลองถวายฎีกา แต่จะเสด็จมาในวันพระแล้วให้พนักงานตีกลองให้ผู้เดือดร้อนมาถวายฎีกาได้

ในสมัยคริสตศตวรรษที่ ๑๖ กษัตริย์พม่าก็ใช้วิธีลั่นกระดิ่งแบบนี้

วิธีการตีกระดิ่ง หรือระฆังร้องทุกข์ กษัตริย์แคชเมียร์ ใช้อยู่ประมาณ พ.ศ. ๑๖๓๒-๑๖๔๔ กษัตริย์ลังกาใช้ประมาณ พ.ศ. ๑๖๙๓ กษัตริย์อินเดีย ประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๘ และกษัตริย์พม่า พ.ศ. ๒๑๖๕

(๓) **สถาบก** ดร.พิริยะว่าไม่มีในจารึกสุโขทัยหลักอื่น แต่ที่จริงมีที่ฐานพระ-พุทธรูปพระยาสารผาสุม จังหวัดน่าน ๕ องค์ พ.ศ. ๑๙๗๐ และจารึกหลักที่ ๓๗ พ.ศ. ๑๙๖๕

(๔) **ปราสาท** ดร.พิริยะว่าไม่มีในจารึกสุโขทัยหลักอื่น แต่ที่จริงปรากฏ ๒ ครั้ง ในจารึกหลักที่ ๖๒ วัดพระยืน พ.ศ. ๑๙๑๓

(๕) **ปสาน** ดร.พิริยะว่ามาจากตลาดพิศาลในเรื่องนางนพมาศ แต่ ดร.สกิลลิง เห็นว่าไม่มีเหตุผลที่จะค้านว่าไม่มาจาก บาซลูร์ (เปอร์เซีย) และคำมลายู ปาสาร (อันที่จริงคำเขมรก็มี-ประเสริฐ ณ นคร)

๔. ดร.พิริยะยังคงใช้เกณฑ์พิจารณาอย่างเดิมในการวิเคราะห์จารึกหลักที่ ๑

(๑) ศัพท์ที่ไม่ปรากฏใช้ในจารึกสุโขทัยหลักอื่น

(๒) การใช้เนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยม ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของสุโขทัย

(๓) การกล่าวถึงโบราณวัตถุสถานที่ขัดแย้งกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี

(๔) การลอกศัพท์ และข้อความจากจากจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ

(๕) การใช้ศัพท์ หรือ เนื้อหาที่สอดคล้องกับวรรณกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์หรือสมัยอยุธยา หลัง พ.ศ. ๑๘๓๕

ตอบ ดร.พิริยะใช้วิธีพิจารณาว่า ถ้าจารึกหลักที่ ๑ เหมือนข้อความในจารึกหลักอื่นๆ ตัดสินว่าลอกมาจากหลักนั้นๆ โดยไม่ได้แสดงเหตุผลพิสูจน์ว่าลอกมาจริง ถ้าศัพท์คำใดในหลักที่ ๑ ไม่ตรงกับจารึกสุโขทัยหลักอื่นเลย ก็สรุปว่าไปเอาคำที่ไม่มีใช้ในจารึกสุโขทัยมาจารึกมิใช่พจนานุกรม จึงจะมีคำไทยทุกๆ คำอยู่ ถ้าใช้วิธีนี้ จารึกหลักที่ ๒ เหมือนจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ ก็สรุปได้ว่าไปลอกมาจากหลักนั้นๆ ถ้ามีคำที่ไม่มีในจารึกสุโขทัยหลักอื่น เช่น คำว่าทายาด ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นคำสมัยใหม่ จึงปลอมต้องทิ้งไป ใช้วิธีเดียวกันนี้ หลักที่ ๓ ก็ต้องทิ้งไป จนหมดจารึกสุโขทัยทุกหลัก ถ้าพบจารึกสุโขทัยหลักใหม่มีคำที่มีเฉพาะในจารึกหลักที่ ๑ ก็เปลี่ยนเสียใหม่ว่า ไปคัดมาจารึกหลักที่ค้นพบใหม่นั่นเอง ฉะนั้นจึงควรตัดข้อ (๑) และข้อ (๔) ทิ้งไปได้

ข้อ (๓) ดร. พิริยะกล่าวว่า พระอัฏฐารสที่วัดสะพานหินดูจากภาพถ่ายก่อนซ่อมมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จึงมิใช่พระอัฏฐารสของพ่อขุนรามคำแหง หรือมิฉะนั้นก็ถูกซ่อมแซมมาแล้ว พระอัฏฐารสที่วัดมหาธาตุ และพระอจนะที่วัดศรีชุม ก็เช่นเดียวกันเป็นพระพุทธรูปสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ดร.พิริยะยังเลื่อนสมัยของโบราณวัตถุสมัยอยุธยามาอยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ อีกมากมาย โดยลืมคิดไปว่าเวลาล่วงเลยมา ๕๐๐ ปี โบราณสถานและโบราณวัตถุจะถูกซ่อมแซมมาแล้วกี่ครั้ง ตัวอย่างเช่น จารึกหลักที่ ๔๗ สมัยอยุธยาก่อนเสียกรุงครั้งแรก พระชนกเป็นผู้โปรดให้สร้างสถูป พระราชโอรสโปรดให้ปฏิสังขรณ์ เวลาผ่านไปไม่ถึง ๕๐ ปี ก็ต้องซ่อมพระสถูปใหม่แล้ว พระอัฏฐารส ที่วัดสะพานหิน ที่อยู่ในภาพถ่ายนั้น จะเป็นของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งซ่อมมาแล้วหลายครั้งมิได้หรือ การวินิจฉัยอายุโบราณวัตถุ และโบราณสถานของดร.พิริยะ ตามข้อ (๓) โดยมิได้คำนึงถึงการซ่อมมากี่ครั้ง จึงควรยกเลิกไปได้

ข้อ (๕) พอมีข้อความอ้างว่า จารึกหลักที่ ๑ มีข้อความตรงกับจินดามณี ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ว่า ***"ศักราช ๖๔๕ มแมศก พญาร่วงเจ้าได้เมืองศรีสัชนาลัย ได้แต่งหนังสือไทย และจะได้แต่งรูปก็ดี แม่อักษรก็ดี มิได้ว่าไว้แจ้ง" "อนึ่งแม่หนังสือ แต่ ก กา กน ฯลฯ ถึง เกอย เมืองขอมก็ดีมีแต่งอยู่แล้วเหนว่าพญาร่วงเจ้าจะแต่งแต่อักษรไทย"*** (จินดามณี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๑๑ คลาดเคลื่อนน้อยกว่า ฉบับที่ลอนดอน) ดร.พิริยะ ก็แก้ว่า จินดามณีมีร้อยกว่าเล่ม ที่มีข้อความเพิ่มเติมขึ้นมีเพียง ๓ ฉบับ สันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์แทรกเข้าไป

พอข้าพเจ้าบอกว่า ข้อความในจารึกหลักที่ ๑ ตรงกับข้อความในไตรภูมิพระร่วง ดร. พิริยะก็เขียนบทความว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง พอข้าพเจ้าบอกว่ามีข้อความตรงกับข้อความในยวนพ่าย หรือกวีนิพนธ์สมัยอยุธยาเล่มอื่น ดร.พิริยะก็กล่าวว่า จารึกหลักที่ ๑ ไปลอกมาจากกวีนิพนธ์เล่มนั้นๆ โดยมิได้มีเหตุผลพิสูจน์ได้ว่าลอกมาจริงๆ

ข้อสุดท้าย คือ ข้อ (๒) ยกตัวอย่างเช่น พนมเบี้ย ดร.พิริยะว่า จัดเบี้ยเป็นกองๆ และอ้างวิกเกอรี ว่า "ไม่มีที่ไหนพูดถึงเบี้ยเป็นกองๆ (เพราะเบี้ยเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนกัน) ดูเหมือนคนจารึกจะไม่เข้าใจธรรมเนียมของสุโขทัยเท่าไรนัก"

ตอบได้ว่า ทำไมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ทรงทราบว่าเบี้ยเป็นเงินตรา เพราะเบี้ยยังใช้แทนเงินตราอยู่จนถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ การทำบุญ ใครมีเบี้ยเท่าใด ก็เทมากองรวมกัน แล้วนับถวายพระภิกษุทีหลัง ทอดผ้าป่ายังใช้คำว่า กอง คือ นับเป็นกองๆ อยู่จนทุกวันนี้

มาตอนหลังนี้ ดร.พิริยะเริ่มอธิบายว่า จารึกหลักที่ ๑ ใช้คำสุโขทัยโดยไม่ทราบความหมายที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น เช่น **ขับ** จารึกสุโขทัยหลักอื่นใช้ในความหมายว่า **ขับไล่** แต่จารึกหลักที่ ๑ ใช้ในความหมายว่า **ขับร้อง** ความจริง จารึกหลักที่ ๑ ใช้ ขับ (ข ไข่) ในความหมายว่าขับไล่ เช่น กูขับเข้าก่อนพ่อกู ส่วนขับร้องใช้ ข (ข ขวด) เช่น **เสียงเลื้อน เสียงขับ** ใช้อักษรตรงกับไทยขาว ซึ่งยังออกเสียง ข สองชนิดแยกกันอยู่ และจารึกหลักที่ ๑ ใช้อักษรถูกต้องตรงกับไทยขาวทุกประการ

ดร.พิริยะกล่าวหาว่า จารึกสุโขทัยหลักอื่น ใช้ **ไม้ม่วง** แต่จารึกหลักที่ ๑ ใช้**หมากม่วง** จึงผิดความจริง แต่จารึกสุโขทัยยังใช้ ป่าม่วง (หลักที่ ๕) และ สุมม่วง (หลักที่ ๙) ซึ่งมีความหมายต่างกัน ปัจจุบัน ล้านนา อีสาน และประเทศลาว เรียกผลมะม่วงว่า หมากม่วง และเรียกต้นมะม่วง ว่า ไม้ม่วง ทุกวันนี้ไทยหลายถิ่นใช้คำ มะม่วง ซึ่งกร่อนมาจาก คำ หมากม่วง จารึกสุโขทัยหลักอื่นใช้หมากพร้าว หมากลาง จึงไม่น่าสงสัยว่า หมากม่วงจะไม่ใช่ภาษาสุโขทัย

๕. จากจารึกหลักที่ ๑ พระมหากษัตริย์ และประชาชนใกล้ชิดกันมากเกินไป จารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ มีราชาศัพท์มากขึ้น อยุธยาไม่ได้รับแบบแผนนี้ไปใช้

ตอบ ต่อมาสุโขทัยรับอิทธิพลจากอยุธยาตามแบบเขมรมากขึ้น แต่พระยาลิไทยก็ยังอยากเป็น มหาธรรมราชา ไม่ใช่ เทวราช แบบอยุธยา

๖. ความสมดุลระหว่างพระราชอำนาจ และพระสงฆ์ในหลักอื่น ไม่ปรากฏอีกเลย

ตอบ ตามจารึกหลักที่ ๙ หากสังฆราชาตัดสินเรื่องทางศาสนาอย่างใดแล้ว พระ-มหากษัตริย์ก็มิอาจละเมิดได้

๗. นอกจากที่กล่าวไว้ในจารึกหลักที่ ๑ แล้ว พระมหากษัตริย์ไม่เคยมาไต่สวนคดีด้วยพระองค์เองอีกเลย

ตอบ พระมหากษตริย์ (รวมทั้งพ่อขุนรามคำแหงฯ) ทรงรับเรื่องร้องทุกข์ แล้วทรงมอบให้คนอื่นไต่สวน เช่นเดียวกับรัชกาลที่ ๓ ทรงให้ราษฎรตีกลองร้องทุกข์ได้

๘. ชื่อ **รามคำแหง** หมดบารมีไปตั้งแต่สิ้นสมัยต้นอยุธยาลงไป

ตอบ จารึกหลักที่ ๓๘ พระมหากษัตริย์ทรงปรารถนาจะมีมนุษยธรรมอย่าง **พระยารามราช** ลิลิตยวนพ่าย ประมาณ พ.ศ. ๒๐๑๗ สดุดีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ว่าทรงสามารถเท่ากับ **รามราช** บวกกับ **ลือไทยราช** (พ่อขุนรามคำแหง บวก พระยาลิไทย หรือพระร่วง กับ พระลือ ของสุโขทัย)

ชินกาลมาลีปกรณ์ เขียนโดย พระภิกษุล้านนา พ.ศ. ๑๙๗๐ กล่าวว่าการสวด เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๑ อนุโมทนาที่ **พระเจ้ารามราช** นำศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์มาสู่ประเทศสยาม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงกล่าวถึงพระร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ซึ่งทรงแต่งหนังสือไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ไว้ในหนังสือจินดามณี และทรงพระราชนิพนธ์ “บัณฑิตพระร่วง” (คือ สุภาษิตพระร่วง) สมัยรัตนโกสินทร์ สุภาษิตพระร่วงตามรูปแบบร่ายเคร่งครัดตามฉันทลักษณ์ ให้มีวรรคละ ๕ พยางค์ น่าจะทรงชำระโดยสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง พระร่วง แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงฯ ทรงอยู่ในความทรงจำของคนไทยตลอดมา

๙. เรื่องสิทธิมนุษยชน เช่น การประกาศให้ค้าขายแบบเสรี การมีมรดกตกทอด ไม่ใช่การพระราชทาน แต่เป็นสิทธิติดตัวมนุษย์มา

ตอบ เมื่ออยู่กับขอมไม่มีสิทธิเช่นนั้น พระมหากษัตริย์ไทย พระราชทานสิทธิเหล่านั้น คืนมาให้ประชาชน

๑๐. **ใส่ลายสือไทยทำไม** นักประวัติศาสตร์กลุ่มหนึ่งอธิบายว่า เพราะไทยเป็นอิสระจากขอม ไทยจึงสร้าง “เอกลักษณ์” ของตนเองขึ้นมา ความคิดนี้เป็นการนำคติเรื่องชาติคนปัจจุบันไปยัดเยียดให้คนสุโขทัย

ตอบ คนทุกชาติทุกสมัยเมื่อพ้นจากการถูกกดขี่ก็ต้องดีใจด้วยกันทั้งนั้น สมัยยังไม่เป็นชนชั้นปกครองจะคิดตัวหนังสือไทยไปให้ใครอ่าน เมื่อไทยเป็นชนชั้นปกครองแล้ว ก็อยากมีตัวหนังสือของตนเองบ้างประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และความรู้เรื่องต่างๆ ของไทย

ทุกเผ่าที่ถ่ายทอดกันมาทุกวันนี้ ไม่ใช่เพราะไทยมีหนังสือของตนเองจดบันทึกไว้หรือ

๑๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยอมรับชื่อที่พ่อขุนผาเมืองได้รับมาจากขอม แสดงว่าความคิดคนสมัยสุโขทัยไม่จำเป็นต้องเหมือนปัจจุบัน

ตอบ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ไม่ทรงรับพระนามศรีอินทรบดินทราทิตย์ จากพ่อขุนผาเมืองซึ่งอาจเป็นเพราะมาจาก ศรี+อินทรปัต+อินทร+อาทิตย์ แสดงว่าอยู่ในอำนาจของอินทรปัตซึ่งเป็นเมืองหลวงของขอม แต่ศรีอินทราทิตย์ เป็นภาษาสันกฤต ซึ่งใครๆ ก็อาจใช้ได้ ไม่ใช่เป็นสิทธิของขอมแต่ผู้เดียว

๑๒. ตัวหนังสือไม่ได้เป็นความจำเป็นอย่างสุดยอดต่อการศึกษา การปกครอง ฯลฯ แล้วจะใส่ลายสือไทยไปทำไม

ในโลกหาผู้ประดิษฐ์ ตัวอักษรยากนัก อาจหาไม่ได้เอาเลย ตัวอักษรมักจะพัฒนามาจากอักษรของชาติอื่น

ตอบ ตัวอักษรทุกชนิดมีผู้เริ่มประดิษฐ์ขึ้น แต่ไม่ได้จดจำกันไว้ ผู้ตั้งข้อสงสัยยังกล่าวไว้เองว่า พระเจ้าแผ่นดินเกาหลีพระองค์หนึ่งคิดตัวอักษรขึ้นใช้แต่ก็ใช้อยู่ไม่นาน อันที่จริงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงประดิษฐ์อักษรขึ้น แต่ไม่มีคนใช้ตาม พ่อขุนรามคำแหงทรงเอาตัวอักษรขอมมาดัดแปลงให้เขียนง่ายอ่านง่าย ไม่ต้องมีตัวเชิงตามแบบขอม เพราะภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด ไม่มีหลายพยางค์ และทรงเพิ่มพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ขึ้นจนสามารถเขียนภาษาไทยได้ทุกคำ เขียนและอ่านง่ายขึ้นมากจนเป็นที่นิยมแพร่หลายไปสู่ไทเผ่าต่างๆ หลายประเทศ

ตัวหนังสือญี่ปุ่นมีถึง ๓ ชนิด ชนิดหนึ่งมีไว้เขียนภาษาต่างประเทศ อีกชนิดหนึ่งคือตัวอักษรจีนดังนี้เป็นต้น แล้วเราไม่ภาคภูมิใจหรือ ที่ไทยมีตัวหนังสือและตัวเลขของชาติเรา ในขณะที่ชาติมหาอำนาจหลายชาติต้องอาศัยตัวหนังสือของชาติอื่นมาเขียน

๑๓. จารึกเก่าที่สุดของสังคมต่างๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา

ตอบ เพราะส่วนมาก สมณะชีพราหมณ์นำอักษรเข้ามาพร้อมกับศาสนา แต่ที่จารึกเก่าที่สุดเป็นเรื่องศาสนานั้นอาจเป็นเพราะเป็นจารึกที่คนเคารพไม่มีใครกล้าทำลายส่วนจารึกอื่นที่เขียนตอนแรกๆ ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงอาจถูกทำลายเสียหมดก็ได้

๑๔. จารึกหลักที่ ๑ ไม่เกี่ยวกับศาสนา อย่างน้อยก็ไม่เกี่ยวโดยตรง

ตอบ จารึกหลักที่ ๑ ทำไว้คู่กับพระแท่นมนังศิลาบาตรซึ่งมีไว้เพื่อให้พระสงฆ์ขึ้นเทศนาในวันพระ และยังเล่าถึงศาสนสถานที่มีอยู่ในเมืองสุโขทัยด้วย

๑๕. ลายสือไทยเอาไปเขียนภาษาบาลีหรือสันสกฤตไม่ได้ อักษรโรมันใช้เขียนเรื่องศาสนาในอังกฤษและฝรั่งเศสมานาน แล้วจึงมาเขียนภาษาตนเองภายหลัง

ตอบ ทำไมทุกชาติจะต้องคิดเหมือนฝรั่งไปหมดทุกกรณี อักษรไทยมีไว้ให้เขียนและอ่านภาษาไทยได้ง่ายใช้คู่ไปกับอักษรขอมซึ่งมีไว้เขียนภาษาบาลีมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ล้านนาและอีสานก็ใช้อักษรพื้นเมืองคู่ไปกับอักษรธรรมเช่นกัน

๑๖. ในภาษาล้านนา **“เพิ้น”** อาจเขียนว่า **“เปิ้น”** ก็ได้ เพราะล้านนาออกเสียง **พ** เป็น **ป**

ตอบ เสียงวรรณยุกต์ “เพิ่น” ตรงกับเรียงวรรณยุกต์ของ “เพื่อน” ในภาษาภาคกลาง แต่ถ้าเขียน “เปิ้น” ถือว่าเขียนผิดวรรณยุกต์ เพราะคำนี้ออกเสียงเป็นวรรณยุกต์ที่หก ซึ่งไม่มีในภาษาไทยภาคกลาง

๑๗. รูปสระเอือภาคกลางเป็นสัญลักษณ์แท้ๆ ไม่ใช่ที่แสดงการผสมของเสียงสระจริง สระเอียก็เช่นเดียวกัน

ตอบ พ่อขุนรามคำแหง ทรงวาง**สระอือ**ไว้หน้า**สระเออ**แทนเสียง**สระเอือ** เพราะถ้าออกเสียง อือ+เออ ให้กระชั้นกันเข้าไป จะกลายเป็นเสียงสระเอือ ในทำนองเดียวกัน **อี+ยะ** ออกเสียงกระชั้นกันเข้าไป ก็จะได้ยินเป็นสระ**เอีย** และการเขียน เวียง เป็น วยง ออกเสียง **วะ+ยง** กระชั้นกันเข้าไป ก็จะคล้ายเสียง **“เวียง”** เช่นกัน

๑๘. คำประณามพจน์ที่น่าขนพองสยองเกล้าอื่นๆ เช่นอักขรวิธีที่ไม่มีสระอยู่ข้างบนข้างล่างนั้น เป็นการมองการณ์ไกลของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกแก่การพิมพ์ของโลกในปัจจุบัน

ตอบ ข้าพเจ้าเองเป็นผู้อ้างคำของ ศ.เซเดส์ ว่า เราน่าจะระลึกถึงบุญคุณของพ่อขุนรามคำแหงที่เอาพยัญชนะตัวเชิงขึ้นไปไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะอื่นๆ จึงไม่จำเป็นต้องจำตัวเชิงเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว และไม่ต้องเพิ่มแป้นนิ้วขึ้นอีกเท่าตัว จัดเป็นความดีของอักษรพ่อขุนรามคำแหงเหนืออักษรชาติอื่นๆ ในแหลมทอง จึงมีพิมพ์ดีดได้เร็วกว่าชาติอื่นในแหลมทองตั้ง ๕๐ ปี ไม่ได้หมายความว่าพ่อขุนรามคำแหงจะทรงหยั่งรู้ว่าจะเกิดพิมพ์ดีดขึ้นอย่างน้อยที่สุดเมื่อเลิกตัวเชิงแล้ว เราสามารถลดช่องว่างระหว่างบรรทัด และลดปริมาณกระดาษที่จะใช้ไปได้ จากสามใบเหลือเพียงสองใบ และถ้าเรายังคงนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะได้ ก็จะลดปริมาณกระดาษที่จะต้องใช้ลงไปอีก

๑๙. ไทยอาจเป็นเอกราชมาก่อนราชวงศ์พระร่วงแล้ว เช่นราชวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถุม และ ศ.เซเดส์ว่ามีอักษรไทยใช้มานานก่อนพ่อขุนรามคำแหงแล้ว และยังไม่มีคำตอบที่น่าพอใจว่า ***พ่อขุนรามคำแหงใส่ลายสือไทยนี้ทำไม***

ตอบ นักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่าพ่อขุนผาเมือง (โอรสพ่อขุนศรีนาวนำถุม) ทรงรับพระขรรค์ชัยศรีและพระนามศรีอินทรบดินทราทิตย์ ซึ่งมีคำ อินทรปัตอยู่ แสดงว่าตอนนั้นประเทศไทยเป็นประเทศราชของขอม หากไม่จริงตามนี้ ก่อน พ.ศ. ๑๗๖๒ ดินแดนแถวลุ่มน้ำเจ้าพระยาไปจนถึงลำพูนก็น่าจะอยู่ในอำนาจของมอญ เพราะมีจารึกอักษรมอญ ภาษามอญอยู่เต็มไปหมด ถ้าไทยมีอำนาจเป็นชนชั้นปกครอง ทำไมจึงปล่อยให้มอญเขียนจารึกมอญเต็มไปหมดโดยไทยไม่เขียนจารึกภาษาไทยบ้าง เมื่อสิ้นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประมาณ พ.ศ. ๑๗๖๒ แล้ว ดินแดนแถวนี้ว่างกษัตริย์เพราะถูกเขมรเกณฑ์ไปทำปราสาทหินเสียหมดคนไทยจึงมีโอกาสตั้งตัวเป็นกษัตริย์แทน แต่ก็ยังไม่ทันคิดตัวอักษรไทย เพิ่งมาคิดกันในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

ล้านนาอาจจะใช้อักษรธรรมก่อนพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์อักษรไทยประมาณสิบปี เพราะพระเจ้ามังรายมหาราช (หรือเม็งราย) ขึ้นเสวยราชก่อนประมาณ ๑๖ ปี ข้าพเจ้าก็อยากให้มีอักษรไทยก่อนพ่อขุนรามคำแหง แต่พยายามหาหลักฐานก็ไม่พบ ประเทศลาวไม่มีจารึกภาษาไทย ก่อน พ.ศ. ๒๐๐๐ สิบสองปันนาซึ่งเคยใช้อักษรฝักขามและอักษรธรรมของล้านนาก็เริ่มประวัติศาสตร์เป็นหลักฐานจากขุนเจือง โดยไม่มีรายละเอียดเรื่องวันประสูติและวันครองเมืองต่างๆ มีแต่เรื่องสิ้นพระชนม์ พ.ศ. ๑๗๒๒ ส่วนโอรสนัดดา มีรายละเอียดหลายอย่างแสดงว่าทำตำนานย้อนหลังขึ้นไป ๒-๓ ชั่วคน ไทอาหมก็เพิ่งมีอำนาจขึ้นเมื่อพุกามแตกไปแล้ว ตามตำนานไทอาหม พ.ศ. ๑๗๗๒ ไทอาหมตีอัสสัมได้และมีตัวอักษรอาหมใช้อยู่แล้ว แต่เมื่อเทียบกับจดหมายเหตุจีน ซึ่งบันทึกวันเดือนปีไว้แม่นยำว่าสามหลวงฟ้าไปตีขำตี้ หรือคำที่ ในอัสสัมได้ในพ.ศ. ๑๘๙๒ ผิดกันไปสองรอบรอบละ ๖๐ ปี คือไทอาหมตีอัสสัมได้หลังจากปีที่พ่อขุนรามคำแหงแต่งหนังสือไทยแล้ว ไม่มีจารึกภาษาไทยก่อน พ.ศ. ๑๘๓๕ ไม่ว่าที่ใดๆ ในโลก ถ้ามีอักษรไทยเดิมอยู่ก่อนพ่อขุนรามคำแหงดังที่ ศ. เซเดส์สันนิษฐาน พ่อขุนรามคำแหงน่าจะอ่านหวว หรือหัว ว่า เหา ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ เราอ่าน กงง ว่า กัง เป็นเสียงสั้นมาจาก กาง เราอ่าน กนน ว่า กัน ซึ่งเป็นเสียงสั้นมาจากกาน ฯลฯ ฉะนั้นเราควรจะอ่าน หวว ว่า เหา เพราะตัดสั้นมาจากหาวเหมือนไทอาหม ไทดำ ซึ่งอ่านเช่นนั้น แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่เคยทราบว่ามีอักษรไทยเดิม ซึ่งอ่าน หวว ว่า เหา มาก่อน เพราะถ้าทราบคงจะไม่เปลี่ยนคำอ่าน เหา มาอ่านเป็น หัว ไปแน่ ในขณะนี้ข้าพเจ้าจึงขอถือตามหลักฐานไปก่อนว่า ไม่มีจารึกภาษาไทยเก่าไปกว่า พ.ศ. ๑๘๓๕ หรือจารึกหลักที่ ๑

๒๐. สุโขทัยจะตีไปถึงแหลมมลายู ด้วยระบบการคมนาคมสมัยนั้นได้อย่างไร

ตอบ กุบไลข่านแห่งจีนตีไปถึงยุโรปได้อย่างไรในสมัยเดียวกัน

๒๑. ระบบการเขียนสระไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะ ไม่พบในจารึกแถบนี้ที่ใดเลย

ตอบ วิกเกอรียอมรับภายหลังว่าพลาดไป มีจารึกอักษรคฤนถ์ที่นำสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะอยู่แล้ว พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ผู้เชี่ยวชาญกรมศิลปากรสรุปว่าการนำสระมาอยู่บรรทัดเดียวกันกับตัวพยัญชนะนั้นเป็นการนำเอารูปสระลอยของไทยมาใช้นั่นเอง หากแต่นำมาใช้ผสมกับพยัญชนะไปทุกคำ จึงต้องเอามาอยู่บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะตามรูปสระลอยการใช้รูปสระลอยอยู่บนบรรทัดเดียวกับพยัญชนะ ยังใช้มาถึงรัชสมัยพระยาลิไทย ศ. ธวัช ปุณโณทก และเทิม มีเต็ม ได้ยกตัวอย่างสระลอยในจารึกหลักที่ ๓ หลักที่ ๘ สมัยพระเจ้าลิไทย จารึกหลักที่ ๖๒ ของพระมหาสุมนเถรชาวสุโขทัย อยู่ที่วัดพระยืนลำพูน หลัง พ.ศ. ๑๙๑๓ จารึกหลักที่ ๒ ของพระมหาเถรศรีศรัทธาที่สุโขทัย หลัง พ.ศ. ๑๙๑๓ แสดงว่าการเขียนสระลอยในบรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะยังใช้มาในสุโขทัยอีกนาน

ข้าพเจ้าก็เห็นอย่างเดียวกับ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ว่าการนำสระทุกตัวมาอยู่บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะนั้นเป็นการเลียนแบบจากสระลอย เป็นแต่ว่ารูปสระลอย และรูปสระจม

ของพ่อขุนรามคำแหง ใช้รูปเดียวกัน ส่วนการผสมอักษรนั้นอักขรวิธีจะช่วยให้อ่านความหมายได้ถูกต้องเอง

๒๒. จารึกหลักที่ ๑ ทำไมสะกดคำไม่เหมือนกันหมดทั้งหลัก จะมีตัวสะกดได้หลายอย่างอย่างไร

ตอบ การเขียนใช้หลายคน และใช้เวลานานจึงอาจเขียนผิดกันไปบ้าง อักษรไทยมีเสียงซ้ำกันมาก เพราะเตรียมไว้ถ่ายถอดภาษาบาลีบ้าง เสียงเดียวกันเขียนได้หลายอย่าง และยังไม่มีราชบัณฑิตยสถานออกระเบียบว่าเขียนอย่างไรจึงจะถูก สมัยปัจจุบันมีระเบียบแล้ว แต่ละคนก็ยังอาจเขียนผิดกันไปบ้าง

๒๓. ด้านที่ ๔ กริสโวลด์ และประเสริฐ ณ นครรับว่าดินแดนกว้างขวางได้มาในช่วง ๗ ปีสุดท้าย (พ.ศ. ๑๘๓๕-๔๑) และว่าอาจไม่ต้องใช้กำลังยึดครองแต่เจ้าเมืองสวามิภักดิ์เอง

สองคนนี้ต่างก็รับว่าบทส่งท้ายตอนที่สองเป็นโฆษณาชวนเชื่อมากกว่าความจริงทางการเมือง

ตอบ พ่อขุนรามคำแหง ทรงขยายอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบานเมือง มาจนสิ้นรัชสมัยของพระองค์ พ.ศ. ๑๘๔๑

ส่วนการตีความว่าอาจไม่ต้องใช้กำลังยึดครอง เพราะจารึกใช้คำว่า อาจปราบฝูงข้าศึกได้ คำว่า อาจ จะแปลว่า สามารถจะปราบ ซึ่งอาจจะรวมความถึง ผู้ยินยอมมาสวามิภักดิ์ด้วยก็ได้ เมื่อจะแปลภาษาโบราณก็ต้องเผื่อความหมายที่อาจจะเป็นไปอย่างไรได้บ้าง แต่ข้อความที่ว่าข้าพเจ้ายอมรับว่าข้อความเรื่องนี้เป็นโฆษณาชวนเชื่อนั้น ข้าพเจ้าขอปฏิเสธโดยสิ้นเชิง

ส่วนข้อสงสัยว่าทำไมด้านที่ ๔ ซึ่งเขียนเมื่อพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว ทำไมหลอกให้ไขว้เขว โดยเขียนสระไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะ เรื่องนี้หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ทรงเห็นว่าด้านที่ ๔ น่าจะเขียนขึ้นต้นสมัยพระเจ้าเลอไทย ในขณะที่ยังไม่นำสระกลับไปไว้ที่เดิมเหมือนอักขรวิธีสมัยพระเจ้าลิไทย

๒๔. หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุทรงเห็นว่า พระเจ้าลิไทยทรงสร้างจารึกหลักที่ ๑ ที่เขียนขึ้นก่อน [แล้วได้ลำเลิกว่า ราชวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถุมได้ยกเมืองสุโขทัยและอภิเษกให้ราชวงศ์พระร่วงขึ้นครองสุโขทัย แล้วภายหลังราชวงศ์พระร่วงมายึดครองเมืองต่างๆ ของราชวงศ์พ่อ-ขุนศรีนาวนำถุมไปหมด]

ตอบ ปัจจุบันพิสูจน์จากอักขรวิธีได้ว่า จารึกหลักที่ ๒ เขียนขึ้นหลัง พ.ศ. ๑๙๑๓ เพราะเขียน ณ รูปปัจจุบันแทนที่จะเป็นรูป **ฌ** อย่างสมัยพ่อขุนรามคำแหงถึงสมัยพระเจ้าลิไทย ณ รูปใหม่นี้ เพิ่งปรากฏในจารึกหลักที่ ๖๒ ที่มีศักราชปรากฏ (พ.ศ. ๑๙๑๓) และเป็นครั้งแรก และมีไม้หันอากาศซึ่งปรากฏในจารึกสุโขทัยหลัง พ.ศ. ๑๙๐๒ พระเจ้าลิไทยสวรรคต พ.ศ. ๑๙๑๑ และข้าพเจ้าเชื่อว่าจารึกหลักที่ ๒ ควรจะเขียนหลัง พ.ศ. ๑๙๒๑ ซึ่งเป็นปีที่อยุธยาตีสุโขทัยได้ แต่ต่อมาสุโขทัยเกิดเป็นเอกราชอีกใน พ.ศ. ๑๙๓๑ ผู้เขียนจารึกหลักที่ ๒ เกรงโอษฐภัยจึงต้อง

เอาจารึกหลักที่ ๒ ไปซ่อนไว้ในอุมงค์กำแพงวัดศรีชุม จนไปพบกันอีกครั้งหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงไม่มีทางทราบถึงข้อความจารึกหลักที่ ๒ อย่างแน่นอน และพระยาลิไทยสวรรคตก่อนมีจารึกหลักที่ ๒ อย่างแน่นอนเช่นกัน

๒๕. นายไฮแลมวูดเวิร์ดว่า ตัวพระแท่นไม่เหมือนศิลปกรรมชิ้นอื่นของสุโขทัยเลย ลายบัวของพระแท่นคล้ายกับลายบัวที่มหาธาตุเมืองลพบุรี (อาจตรงกับรัชสมัยพระเจ้าลิไทยพอดี)

ตอบ ศ.สันติ เล็กสุขุม ได้ศึกษาแล้วว่าลายบัวที่พระแท่นมนังศิลาบาตรมีวิวัฒนาการจากลายขอมโบราณมาเป็นลายของสุโขทัย

๒๖. วิกเกอรีไม่ได้สรุปอะไรทั้งสิ้น แต่ควรศึกษากันใหม่ และไม่ได้สรุปว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างจารึกหลักที่ ๑ แต่เห็นว่าไม่ใช่หลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือภาษาศาสตร์ที่ตายตัว เพราะบางตอนตีความตรงกันข้ามกันก็มี ปัญหามี ๒ ประเด็น คือ

ก. เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จริงหรือ หากจริง อักษรไทยเพิ่งประดิษฐ์ขึ้นจริงหรือไม่

ข. ถ้าไม่เก่าดังข้อ ก. อักษรไทยที่ใช้ต้องไม่ใช่อักษรไทยที่แรกประดิษฐ์ขึ้น

วิกเกอรีกล่าวว่า ประวัติการพบจารึกหลักที่ ๑ ค่อนข้างสับสน คือในหนังสือวชิรญาณว่า นำจารึกหลักที่ ๔ มาพร้อมกับพระแท่นมนังศิลาบาตร แต่ไม่พูดถึงจารึกหลักที่ ๑ เลย

ตอบ เรื่องนี้หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ชี้แจงไว้แล้วว่า วชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๒๘ กล่าวถึงเรื่องนำจารึกหลักที่ ๔ มาพร้อมกับพระแท่น แต่ในหนังสือวชิรญาณก่อนหน้านั้นปีหนึ่ง คือ พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้กล่าวถึงจารึกหลักที่ ๑ และหลักที่ ๔ ที่ทรงนำมากรุงเทพฯ ดูรายละเอียดใน “คำอภิปรายเรื่อง ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑” -ของสยามสมาคมฯ

ส่วนที่มีผู้ตีความในจารึกตรงกันข้ามกันก็มี แสดงว่าภาษาที่ใช้เก่ามากจนอ่านเข้าใจได้ยาก

๒๗. ศ. หลีฟังก้วยตั้งทฤษฎีว่า อักษรโฆษะ หรืออักษรเสียงก้องอย่าง ค ออกเสียงไม่ตรงกับ ข ซึ่งเป็นอักษรอโฆษะ หรืออักษรเสียงไม่ก้อง เดิม คา และ ขา ออกเสียงวรรณยุกต์อย่างเดียวกัน แต่อักษรโฆษะออกเสียงยาก ต่อมา ค จึงกลายเสียงไปเป็นเสียงเดียวกับ ข ฉะนั้น เพื่อให้ คา ยังคงแยกความหมายโดยออกเสียงไม่ตรงกับ ขา จึงต้องเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์ของ ขา ให้กลายเป็นเสียงจัตวา ไม่ตรงกับ คา ซึ่งเป็นวรรณยุกต์สามัญ ส่วนชาวล้านนาเสียงโฆษะ ค กลายไปเป็นเสียงอโฆษะ ก เช่น ออกเสียง คา ไปเป็น กา ฉะนั้นจึงต้องเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์ กา เป็นเสียงจัตวา คือล้านนาถือว่า ก เป็นเสียงสูง โดยผันว่า ก๋อ-อา-ก๋า แบบเดียวกับ ขอ-อา-ขา

วิกเกอรี อ้างแชมเบอร์เลนว่า พยัญชนะต้นใน คา กลายเสียงไปตรงกับเสียง ขา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ฉะนั้นพ่อขุนรามคำแหงน่าจะไม่ได้ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นเอง แต่ทรงรับตัวหนังสือไทยจากคนไทยเผ่าอื่น ซึ่งคิดตัวอักษรไทยก่อนที่ ข และ ค จะมารวมเป็น

เสียงเดียวกัน มีอักษรอีกหลายคู่ เช่น ข ไข่ ฃ ขวด คู่หนึ่ง ค ควาย ฅ ฅน อีกคู่หนึ่ง ที่รวมเป็นเสียงเดียวกันไปหมดแล้ว จึงใช้ ข และ ฃ ไม่ตรงกับคำที่หลีฟังก้วยสานกลับไปเป็นคำไทยดั้งเดิมไว้ (วิกเกอรีเห็นว่า ถ้าหากข้อความตอนใดตอนหนึ่งในจารึกหลักที่ ๑ เป็นเท็จ ข้อความอื่นก็เชื่อไม่ได้ต้องโยนทิ้งไปทั้งหลัก)

ตอบ แชมเบอร์เลนเขียนบทความปฏิเสธคำอ้างของวิกเกอรี คือแชมเบอร์เลนเห็นว่าในภาษาล้านนา ค กลายเสียงไปเป็น ก ก่อนสมัยสุโขทัยหลายร้อยปีจริง แต่ก็เห็นด้วยกับเกดนีย์ซึ่งเป็นอาจารย์ของเขาว่า ค เปลี่ยนมาเหมือน ข ในประเทศไทยประมาณกลางสมัยอยุธยา ฉะนั้นจึงเหลือวิกเกอรีที่ไม่ใช่นักภาษาศาสตร์ จะต้องต่อสู้ขัดแย้งกับผู้เชี่ยวชาญทางภาษาศาสตร์ ๔ คน คือ หลีฟังก้วย เกดนีย์ มาร์วินบราวน์ และแชมเบอร์เลน ในเรื่องภาษาศาสตร์เรื่องนี้

เรื่อง ข ฃ ที่วิเกอรีว่า เขียนไม่ตรงกับข้อสันนิษฐานของหลีฟังก้วย แสดงว่า ข และ ฃ เสียงปนกันแล้วนั้น ดิลเลอร์ได้ชี้แจงว่าเสียง ข ฃ ยังแยกกันอยู่ และจารึกหลักที่ ๑ เขียนถูกต้องตรงกับภาษาไทขาวทั้ง ๑๕ ตัว ยกเว้นคำที่ ๑๖ หมากขาม ซึ่งเป็นพืชนำมาจากทวีปอื่นในชั้นหลัง คนต่างถิ่นอาจจะได้ยินต่างกันไป ดูรายละเอียดใน “คำอภิปรายเรื่อง ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑” ของสยามสมาคมฯ

ฟิโนต์ และลูกศิษย์คือ เซเดส์ สันนิษฐานว่าน่าจะมีอักษรไทยเดิมก่อนพ่อขุนรามคำแหงแล้ว และให้เทียบกับอักษรลาวบางตัว แต่จารึกในประเทศลาวก็ไม่ปรากฏก่อน พ.ศ. ๒๐๐๐ เลย คงจะต้องรอให้เห็นหลักฐานก่อนจึงค่อยพูดกันใหม่

ส่วนตัวอักษรไทยที่อยู่ในเวียดนามเหนือที่ว่าดัดแปลงมาจากอักษรจามนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะเกิดภายหลังอักษรสุโขทัย เพราะ ฃ ของเขาหยักข้างบน สุโขทัยใช้ ฃ หยักข้างๆ มาตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง มาจนถึงประมาณ พ.ศ. ๑๙๓๕ จึงมาเปลี่ยนเป็นหยักข้างบน ถ้าพ่อขุนรามคำแหงรับตัวอักษรไทยมาจากไทในเวียดนามก็คงจะใช้ ฃ หยักข้างบนมาตั้งแต่ต้น นอกจากนั้นอักษรไทยในเวียดนามเหนือเขียนหนังสือจากบนลงล่าง และจากขวามาซ้าย แสดงว่าไทกลุ่มนั้น เคยใช้อักษรจีนเขียนภาษาไทยมาก่อน และน่าจะรับอักษรฝักขามหรืออักษรไทยน้อยไปภายหลัง พ.ศ. ๑๙๓๕ ตามลักษณะตัวอักษรในสมัยนั้น

อนึ่งวิกเกอรีคิดว่า หลีฟังก้วยสรุปเรื่องเสียงวรรณยุกต์โดยอาศัยจารึกหลักที่ ๑ เป็นพื้นฐานนั้น ความจริงหลีฟังก้วยสรุปเรื่องเสียงวรรณยุกต์จากการสานคำภาษาถิ่นต่างๆ ไปเป็นภาษาไทเดิมได้แล้ว จึงได้ใช้จารึกหลักที่ ๑ เป็นเครื่องยืนยันทฤษฎีที่ตั้งไว้ก่อนแล้ว ดูรายละเอียดจาก ดร.ปราณี กุลวณิชย์ ใน “คำอภิปรายเรื่อง ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑” ของสยามสมาคมฯ

ส่วนที่วิกเกอรีว่าการนำสระมาไว้ข้างหน้าพยัญชนะไม่ใช่เรื่องอัจฉริยะแต่เป็นความเพี้ยนชาวอินเดียใช้ สระเอ เขียนข้างหน้ามาแล้ว แสดงว่าชาวอินเดียทั้งชาติเพี้ยนหรือ

ส่วนที่ว่าหัวไม้เอกไม้โทใช้ตรงกับปัจจุบันเปี๊ยบเลยได้อย่างไรเครื่องหมายวรรณยุกต์เดิมคงจะบอกเสียงวรรณยุกต์แน่นอนลงไป แต่ต่อมาภาษาถิ่นต่างๆ ออกเสียงวรรณยุกต์เปลี่ยน

แปรแตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่าง เช่น เด็กสมัยนี้ออกเสียง **พ่อแม่** เป็น **พ้อแม้** ไปแล้ว เราเรียนออกเสียงวรรณยุกต์โดยวิธีท่องจำว่า ก่า ข่า ออกเสียงเอก ทำไมค่า ไม่ออกเสียงเอกกลายเป็นเสียงโทไป ก้า ข้า เป็นเสียงโท ทำไม ค้า กลายเป็นเสียงตรีไป เสียงวรรณยุกต์ในปัจจุบันอาจไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ไทยถิ่นใดในโลกเลย แต่เราอาจบอกเสียงวรรณยุกต์แต่ละถิ่นได้โดยสังเกตอักษรสูง กลาง ต่ำ กับรูปวรรณยุกต์ประกอบกัน เช่น ชาวล้านนาออกเสียงพยัญชนะกลาง กา เป็น ก๋า แบบอักษรสูง กางก็จะออกเสียงเป็น ก๋าง อักษรล้านนา จ ต ป เป็นอักษรสูง จา จาน ก็จะออกเสียงเป็น จ๋า จ๋าน ชาวอีสานออกเสียง ช้าง ว่า ซ่าง ก็ควรออกเสียง ค้า ว่า ค่า เช่นเดียวกัน

ไท ที่อยู่ในประเทศอื่นก็เหมือนกัน เช่น บราวน์ เคยถามข้าพเจ้าว่า **เรียน** ในภาษาไทใหญ่มีหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าไม่ทราบ เขาทราบไหม เขาบอกว่า เขาไม่ทราบว่ามีคำนี้หรือไม่ แต่ถ้ามีก็ควรออกเสียงว่า **เฮ้น** คือทราบว่า ร ไทใหญ่ จะออกเสียงเป็น ฮ สระเอียออกเสียงเป็นสระเอ และวรรณยุกต์ของคำอักษรต่ำที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ จะออกเสียงเป็นวรรณยุกต์ตรี

ส่วนที่ข้าพเจ้าเสนอความเห็นแปลกว่า รูปวรรณยุกต์จารึกหลักที่ ๑ ไม่ตรงกับเสียงวรรณยุกต์ของชาวสุโขทัย แต่ตรงกับเสียงสังฆราชที่มาจากนครศรีธรรมราชนั้น ข้าพเจ้าชี้แจงไว้ก่อนที่จะมีปัญหาว่าจารึกหลักที่ ๑ ปลอมหรือไม่ โดยบราวน์เสนอว่า รูปวรรณยุกต์ในหลักที่ ๑ น่าจะตรงกับภาษาถิ่นสุโขทัย นครศรีธรรมราช และหลวงพระบาง ข้าพเจ้าแย้งว่าน่าจะตรงกับเสียงนครศรีธรรมราชแต่ไม่ตรงกับเสียงชาวสุโขทัย เพราะปรากฏว่าอีก ๗๕ ปี ต่อมารัชสมัยพระเจ้าลิไทย จารึกใช้ไม้โทเพียงร้อยละสิบของคำที่ควรใช้ไม้โท และใช้ไม้เอกเพียงร้อยละห้า อีก ๔๘ ปีต่อมา ชาวสุโขทัยเลิกใช้ไม้เอกไม้โทในจารึกไปเลย แสดงว่าเสียงวรรณยุกต์ของคำสุโขทัยไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ขณะนั้น ชาวล้านนาก็ไม่ยอมใช้วรรณยุกต์เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะรับตัวอักษรสุโขทัยในรัชสมัยพระเจ้าลิไทยไปใช้

วิกเกอรีว่า ข้าพเจ้าสมมุติไว้ก่อนว่า มีอักษรไทยอยู่ที่ปักษ์ใต้มาก่อนพ่อขุนรามคำแหง ที่จริงข้าพเจ้าหมายความว่า จารึกหลักที่ ๑ เขียนรูปวรรณยุกต์ตามเสียงภาษาพูดของพระมหาสังฆราชซึ่งเป็นชาวปักษ์ใต้ ชาวปักษ์ใต้อาจจะใช้อักษรอื่นที่ไม่ใช่อักษรไทยอยู่ในขณะนั้น

ทำไมชาวปักษ์ใต้ปัจจุบันต้องแปลงรูปวรรณยุกต์ใช้เขียนภาษาปักษ์ใต้ คำตอบก็คือ จารึกหลักที่ ๑ รูปวรรณยุกต์ตรงกับภาษาปักษ์ใต้สมัยนั้น แต่มาสมัยนี้ไม่มีภาษาถิ่นใดตรงกับรูปวรรณยุกต์ในจารึกหลักที่ ๑ ต่อไปแล้ว ทุกถิ่นต้องท่องจำเอา แต่เราอาจกำหนดเสียงวรรณยุกต์ของแต่ละถิ่นตามกลุ่มคำโดยอาศัยรูปวรรณยุกต์ควบกับอักษรสูง กลาง ต่ำ จากตัวอย่างคำเพียง ๖๐ คำเท่านั้นก็พอ

มีผู้สงสัยว่าใครอาจจะทราบได้ว่าชาวสุโขทัยออกเสียงวรรณยุกต์อย่างใดเรื่องนี้ผู้เรียนทางภาษาศาสตร์เขาเข้าใจกัน ถ้ายังไม่ศึกษาภาษาศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ก็คงต้องเลิกพูดเรื่องนี้กันก่อน ที่ข้าพเจ้าจำเป็นต้องพูดเรื่องนี้เพราะวิกเกอรีแย้งเรื่องจารึกหลักที่ ๑ ทางภาษาศาสตร์มาก่อน

จารึกสุโขทัยบางหลักเขียน ฟ้า เป็น ฝา ก็มี ฟา ก็มี ไทยในสุโขทัยมีหลายเผ่า ออกเสียงไม่ตรงกัน เขาเขียนไปตามสำเนียงของเผ่าเขา ฉะนั้นคำว่า ของ นอน บางแห่งจึงอาจเขียนเป็น โขง และ โนน ไปตามเสียงของคนที่จารึก

วิกเกอรีตั้งข้อสังเกตว่า จารึกหลักที่ ๑๐๘ พ.ศ. ๑๘๘๒ ไม่มี ฃ และ ฅ เลย เทิม มีเต็ม และข้าพเจ้าได้ตรวจสอบเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๒ แล้ว มีทั้ง ฃ และ ฅ ในจารึกหลักดังกล่าว

๒๘. วิกเกอรีอ้างจารึกหลักที่ ๒ ว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นนักปราชญ์ไม่ใช่นักรบ

ตอบ จารึกหลักที่ ๓ พระยาลิไทยทรงกล่าวว่า รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงบ้านเมืองกว้างขวาง (มีเมืองอื่น) มาไหว้มาคัล ถ้าไม่ใช่นักรบ บ้านเมืองจะกว้างขวาง และมีคนมาไหว้มาคัลหรือ อาณาเขตพระเจ้าลิไทยจากหลวงพระบางลงมาถึงนครสวรรค์เท่านั้น แล้วอาณาเขตพ่อขุนรามคำแหงที่ว่ากว้างขวางนั้น จะแผ่จากหลวงพระบางมาแค่นครสวรรค์เท่าพระเจ้าลิไทยหรือ จดหมายเหตุจีนบันทึกไว้ว่า พ.ศ. ๑๘๓๘ มลายูฟ้องจีนว่า เสียมก๊ก (สยาม) ไปรุกรานจีนไกล่เกลี่ยให้เลิกรบกัน แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงคงไปถึงมลายูจริง

๒๙. วิกเกอรีว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยเชิญพระสีหลนิกายมาแล้ว ทำไมพระยาลิไทยจึงต้องไปเชิญมาอีกเล่า

ตอบ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระภิกษุเชียงใหม่แต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๐ กล่าวถึงกษัตริย์รามราชว่าเป็นต้นเค้านำพระพุทธศาสนามาจากลังกา

พระมหาสุมนเถรนำศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์เก่า เข้าไปที่ลำพูน พ.ศ. ๑๙๑๒ พระมหาธรรมคัมภีร์นำศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ใหม่เข้าไปเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๙๗๒ ต่อมาพระภิกษุลำพูนไปนำศาสนาพุทธจากลังกาเข้ามาอีกใน พ.ศ. ๒๐๔๑ ตามจารึกเชียงราย ๔

๓๐. ดร.พิริยะ ว่าไม่มีหลักฐานด้านสถาปัตยกรรม หรือศิลปะเกี่ยวกับการนำศาสนาสีหลนิกายผ่านนครศรีธรรมราชมาถึงสุโขทัยเลย

ตอบ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ทรงตอบไว้แล้วว่า พระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราชนั้นเป็นเจดีย์ช้างล้อม แต่ว่าช้างนั้นอยู่ใต้หลังคาก็เลยไม่ค่อยมีคนเห็น เมืองสุโขทัย (เลียนแบบมา) มีเจดีย์ช้างล้อมอยู่องค์หนึ่ง ลักษณะเดียวกับพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราช

๓๑. จารึกหลักที่ ๑ เล่าเรื่องทอดกฐิน แต่จารึกพระยาลิไทยไม่ใช้คำว่า กฐิน เลย

ตอบ ดูคำตอบจากหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ ใน “คำอภิปรายเรื่องศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม” ของ สมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย

๓๒. เบี้ยเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนกันจริงๆ จารึกหลักที่ ๑ พูดถึง **พนมเบี้ย** คือ เบี้ยเป็นกองๆ คนจารึกไม่เข้าใจธรรมเนียมของสุโขทัยเท่าไหร่นัก

ตอบ ดูคำตอบในข้อ ๔ ข้างต้น

๓๓. **ตรีบูร** คือกำแพงสามชั้น แต่กำแพงเมืองสุโขทัยเดิมมีชั้นเดียว เพิ่งมาสร้างสมัยพระมหาจักรพรรดิ์อีก ๒ ชั้น คนเขียนหลักที่ ๑ คงไปเห็นกำแพงเมืองปัจจุบันเป็น ๓ ชั้น จึงใช้คำตรีบูร

ตอบ หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ชี้แจงไว้แล้วใน "คำอภิปรายเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม" โดยอ้างกำสรวลศรีปราชญ์ว่า "***อยุธยาไพโรจนใต้ ตรีบูร***" แต่กำแพงอิฐเพิ่งจะสร้างขึ้นในแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ์ ตรีบูร อาจแปลว่า กำแพงที่เป็นมงคลก็ได้ ไมเคิล ไรท์เห็นว่า คำนี้อาจมาจากคำทมิฬ "ติรุปุรัม" ซึ่งแปลว่าศรีนครหรือพระนครก็ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่า กำแพง ๓ ชั้น อาจเป็นคู ๓ ชั้น คู ๒ ชั้นบวกกำแพงชั้น ๑ คูชั้น ๑บวกกำแพง ๒ ชั้น หรือกำแพง ๓ ชั้นก็ได้ ดร.พิริยะได้อ้างรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีในเมืองสุโขทัยของบวรเวท รุ่งรุจีว่า กำแพงเมืองชั้นใน คูชั้นใน และคูชั้นนอกกำแพง คงจะสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๗๘๐ ถึง ๑๗๘๑ ส่วนกำแพงชั้นนอก ๒ ชั้น คงสร้างภายหลัง ข้าพเจ้าเห็นว่า กำแพงชั้นในกับคู ๒ ชั้น อาจจะเรียกเป็นตรีบูรได้ หรือมิฉะนั้นความจำเป็นที่จะต้องสร้างกำแพง ๓ ชั้นอาจจะหมดไป เหลือกำแพงชั้นเดียวก็ยังเรียกตรีบูรตามศัพท์เดิม เหมือนอย่างหลังคามุงด้วยคา ต่อมามุงด้วยสังกะสีก็ไม่เรียก หลังสังกะสี หรือตกฟาก ต่อมาเด็กคลอดออกมาบนที่นอนหรือเตียงก็ไม่เรียกตกที่นอน หรือ ตกเตียง คงใช้ตกฟากอยู่ตามเดิม วิกเกอรีรับว่าเป็นเหตุผลที่ฟังได้ แต่ก็ยังมองเป็นภาพว่า คนเขียนหลัก ๑ไปเห็นกำแพงสุโขทัยปัจจุบันเป็น ๓ ชั้น จึงใช้คำว่า ตรีบูร

๓๔. วิกเกอรีกล่าวว่าจารึกหลักที่ ๓ ***"ไพร่ฟ้าข้าไทย ขี่เรือไปค้า ขี่ม้าไปขาย"*** เรือและม้าเป็นพาหนะ แต่จารึกหลักที่ ๑ มีข้อความว่า ***"เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย"*** วัวเป็น สินค้า แต่ม้าไม่แน่ว่าเป็นสินค้าหรือไม่

ตอบ สมัยข้าพเจ้าเป็นเด็กอยู่ในภาคเหนือ มีวัวต่างและม้าต่างสำหรับบรรทุกของไปขาย

๓๕. ต่อจากนี้เป็นปัญหาที่ ไมเคิล ไรท์ ยกขึ้นพูด

เรื่องวรรณยุกต์หลัก ๑ ไม่มีทางตรงกับเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยมาตรฐานปัจจุบัน ดูคำตอบข้อ ๒๗ มีเหตุผลชี้แจงไว้ด้วยว่า ทำไมสุโขทัยจึงใช้รูปวรรณยุกต์น้อยลงจนเลิกใช้ไป และรูปวรรณยุกต์ไม่ตรงกับเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยมาตรฐานปัจจุบันเลย

๓๖. จารึกหลักที่ ๑ ใช้ศัพท์ไทยแท้มีอิทธิพลเขมรน้อยมาก แต่ทำไมตอนเกี่ยวกับศาสนาจึงเต็มไปด้วยศัพท์และภาษาเขมรเหมือนจารึกหลักที่ ๔

ตอบ แต่เดิมคนไทยถือผี ต่อมารับศาสนาพุทธ เรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธมีคำที่เขมรใช้เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่แล้ว และภาษาเขมรเองก็รับภาษาบาลีมาแปลงรูปใช้มากมาย จารึกหลักที่ ๑ เมื่อเขียนเรื่องทั่วไปจึงเป็นภาษาไทย พอพูดถึงเรื่องในศาสนาจึงนำภาษาบาลีและภาษาเขมรซึ่งมีคำแปลงไปจากภาษาบาลีมากมายมาใช้

๓๗. **ตรีบูร** กำแพง ๓ ชั้น แต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีกำแพงชั้นเดียว

ตอบ ดูคำตอบข้อ ๓๓ ไรท์เองก็ยอมรับว่าตรีบูรอาจแปลว่าศรีนคร ไม่ใช่กำแพง ๓ ชั้นก็ได้

๓๘. **ไม้เอกไม้โท** ไม่น่าเป็นเครื่องหมายวรรณยุกต์ ไม้เอกดูเหมือนจะใช้แทนสระ (เช่น ก่ คือ ก่อ หรือ ก็) ส่วนไม้โทใช้แก้ความสับสนที่พยัญชนะโฆษะ เช่น ค กลายเสียงมาเหมือนพยัญชนะอโฆษะ คือ ข และเรื่องนี้เกิดมาก่อนสุโขทัยนานแล้ว

ตอบ ไม้เอกใช้ทำหน้าที่เป็นเครื่องบอกเสียงวรรณยุกต์ ส่วนหน้าที่อีกอย่างหนึ่งใช้บอกว่าพยัญชนะข้างล่างนั้น ออกเสียงเป็นพยางค์หนึ่งแยกออกไป เช่น **จ่บิน** ให้ออกเสียงเป็น **จะบิน ก่ดี** เป็น **ก็ดี** สมัยกรุงธนบุรีก็ยังใช้ทำหน้าที่นี้อยู่ เรื่องพยัญชนะอโฆษะเปลี่ยนมาเป็นโฆษะนักภาษาศาสตร์ชั้นนำ เช่น หลีฟังก้วย เกดนีย์ บราวน์ และแชมเบอร์เลน เห็นว่าเกิดขึ้นสมัยกลางอยุธยา มีแต่วิกเกอรีที่ไม่ใช่นักนักภาษาศาสตร์ เสนอว่า การกลายเสียงพยัญชนะอโฆษะจาก ค เป็น ข เกิดขึ้นก่อนสุโขทัยหลายร้อยปี โดยอ้างแชมเบอร์เลน แต่แชมเบอร์เลนก็ปฏิเสธไปแล้ว ดูคำตอบข้อ ๒๗

๓๙. วิกเกอรีว่า ข ฃ เสียงปนกัน และ ค ฅ เสียงปนกันจนแยกไม่ออกในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

ตอบ ดูคำตอบข้อ ๒๗

๔๐. การนำสระมาไว้บรรทัดเดียวกันกับพยัญชนะนั้นทำตามชาวยุโรปซึ่งเข้ามาประเทศ-ไทยภายหลัง การใช้ไม้เอกไม้โทของจารึกหลักที่ ๑ ตรงกับภาษาปัจจุบัน หนังสือเก่าเขียนไม้เอกไม้โทตามสบาย พึ่งจะมาลงตัวสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

ตอบ หนังสือในหอสมุดแห่งชาติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมามีที่เขียนไม้เอกไม้โทเรียบร้อยเป็นบางเล่ม บางเล่มก็เขียนตามสบาย สุดแท้แต่คนเขียนจะระมัดระวังเพียงไหน ดูคำตอบข้อ ๒๑ ประกอบ

๔๑. ที่ประเสริฐว่า การนำพยัญชนะกล้ำมาอยู่บรรทัดเดียวกันเป็นอัจฉริยะของพ่อขุนรามคำแหง (โดยอ้างเซเดส์....พ่อขุนรามฯ คงไม่นึกถึงการทำเครื่องพิมพ์ดีดหรอกครับ)

ตอบ การนำพยัญชนะตัวเชิงมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะธรรมดานั้นทำให้ประหยัดหิน หรือกระดาษที่จะใช้ลงได้ หนึ่งในสามแผ่น ทำให้ไม่ต้องจำตัวเชิงรูปต่างๆ ทำให้อ่านหนังสือไทย และเขียนได้ง่ายกว่ามาก ดูคำตอบข้อ ๑๘ ประกอบ

๔๒. ประเสริฐว่าเรียงวรรณยุกต์ในจารึกหลักที่ ๑ ตรงกับเสียงนครศรีธรรมราชไม่ตรงกับเสียงชาวสุโขทัย รู้ได้อย่างไร และเอกสารโบราณของนครศรีธรรมราชใช้วรรณยุกต์ตามสบาย

ตอบ รูปวรรณยุกต์ในจารึกหลักที่ ๑ ไม่ตรงกับภาษาถิ่นใดในปัจจุบัน แต่ตรงกับเสียงชาวนครศรีธรรมราชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดูคำตอบข้อ ๒๗

๔๓. คำยากๆ ในจารึกหลักที่ ๑ เหมือนภาษาลาวบ้าง ภาษาไทใหญ่บ้าง ภาษาไทยใต้

บ้าง ถ้าเก่าจริงควรจะสะท้อนภาษาไทยสายใดสายหนึ่ง ไม่ควรมีเค้าภาษาไทยสิบทิศ

ตอบ ก่อนที่ไทยจะแยกย้ายจากกันเคยอยู่รวมกัน พูดภาษาเดียวกัน ต่อมาแยกย้ายไปอยู่ไกลกัน ยืมภาษาเพื่อนบ้าน เลือกใช้คำไทยคนละคำบ้าง เช่น ภาคกลางเลือกใช้ ต้นไม้ ภาคเหนือใช้ เค้าไม้ (ออกเสียงว่า เก๊าไม้) อีสานอาจใช้ กกไม้ แต่ถ้าคำใดตรงกันอยู่ก็ไม่ต้องพิสูจน์ว่าทำไมตรงกัน เช่น ไทยทุกเผ่าในและนอกประเทศ ใช้สาดแทนเสื่อ มีภาคกลางเท่านั้นเรียกว่า เสื่อ ฉะนั้นคำในจารึกหลักที่ ๑ บางคำอาจหลงเหลือใช้ในภาคเหนือ บางคำอาจหลงเหลืออยู่ในภาคอีสาน หรือภาคใต้ โดยเฉพาะภาษาถิ่นที่อ้างถึงมักจะอยู่ในกลุ่มภาษาไทยตะวันตกเฉียงใต้ด้วยกัน

๔๔. ประเสริฐตีความหมายของ **เมื่อชั่ว** ว่าเป็นเรื่องอดีตก็มี ปัจจุบันก็มี

ตอบ ข้าพเจ้าอธิบายว่า เมื่อมักใช้กับความในอดีต เช่น เมื่อวาน เมื่อปีกลาย ไม่มีใครพูดว่า เมื่อสัปดาห์หน้า เมื่อชั่ว จึงอาจตีความได้ว่าสิ้นรัชกาลไปแล้ว

แต่คำ เมื่อ อาจใช้บอกปัจจุบันหรืออนาคตก็ได้ เช่น เมื่ออันจักสิ้นศาสนา (จารึกหลักที่ ๓) **เมื่อชั่ว** หมายความตรงกับ **รัชกาลที่** จึงอาจจะใช้กับรัชกาลปัจจุบันได้ เช่น **เมื่อชั่ว ลุนนี้** (จารึกหลักที่ ๓) หรือในภายหลังนี้

ข้าพเจ้าสอนเรื่องจารึกสุโขทัย และจารึกล้านนา มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ ถึงปัจจุบัน จารึกตีความหมายได้หลายทางจึงต้องสอนความหมายหลายๆ อย่าง เพื่อให้นิสิตไตร่ตรองได้ละเอียดถี่ถ้วน

๔๕. พ่อกูชื่อ **ศรีนีทราทิตย์**

ตอบ ผู้อ่านจารึกหลักที่ ๑ ได้เช่นนี้ เพราะไม่ทราบอักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง เวลาออกเสียงพยัญชนะกล้ำกัน หรือออกเสียงพร้อมกับสระ จะต้องเขียนให้พยัญชนะนั้นเชื่อมกัน เช่น กลาง จะต้องเขียนให้หาง ล แทงเข้าไปติดกับ ก และ สระอา เชื่อมกับ ล กล่าวคือ กลา ๓ ตัวนี้ต้องเชื่อมติดกัน ส่วนตัวสะกดคือ ง ออกเสียงทีหลังต้องเว้นช่องไฟ เขียนให้ห่างออกไป ความตอนนี้ สระ อี ลอยแยกห่างจาก น จึงต้องอ่านเป็น อีนได้อย่างเดียวอ่านเป็น นี ไม่ได้ ส่วนในจารึกหลักที่ ๒ นั้นได้นำสระอี อือ ขึ้นไปข้างบนแล้ว สระอี อือที่อยู่ข้างหน้าเป็นสระลอยทั้งสิ้น จึงต้องอ่านชื่อเป็น **อีนทรบดีนทราทิตย** ไม่มีทางอ่านเป็น นีทราไปได้เลย อนึ่งไรท์ยังเห็นว่าหลัก ๑ จงใจลอก นีทราทิตยไปให้ตรงตามหลัก ๒ แต่ถ้าตรงก็ต้องมี บดินทรแทรกอยู่ด้วย สรุปได้ว่า ไรท์ไม่ทราบอักขรวิธีของจารึกหลักที่ ๑ และไม่ทราบว่า สระ อี อือ ที่อยู่บรรทัดเดียวกับพยัญชนะในจารึกหลักที่ ๒ เป็นสระ อี อือ ลอย ถ้าอ่านเป็นนีทรา คำอื่น เช่น อีก อื่น มิต้องอ่านเป็น กี และนี หรือ

๔๖. ทำไมบอกปีปลูกต้นตาล ไม่บอกปีเสวยราชย์

ตอบ กษัตริย์อาหมปลูกต้นไทรในปีเสวยราชย์ ในอาหมบูรานจี รวม ๗ รัชกาล

ด้วยกัน ไทยหลายเผ่าปลูกต้นไทรเมื่ออพยพไปตั้งเมืองใหม่ ลังกาถือว่าต้นไทร และต้นตาลเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ อ.ตรี อมาตยกุล เสนอให้ปีปลูกต้นตาลเป็นปีเสวยราชย์ของพ่อขุนรามคำแหง คือ ม.ศ. ๑๒๐๑ หรือ พ.ศ. ๑๘๒๒ แทนที่จะประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๐ ดังของเดิม ข้าพเจ้าจึงได้อ้างพิธีปลูกต้นไทร ของกษัตริย์อาหมมาสนับสนุนความสำคัญของการปลูกต้นตาล ก็คือ เป็นพิธีการในการขึ้นครองราชย์

๔๗. ***"๑๒๑๔ ศกมะโรง พ่อขุนรามคำแหง...ปลูกต้นตาลได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันขดานหิน" "๑๒๑๗ ศกปีกุรให้ขุดพระธาตุ...ก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้า" "ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึงแล้ว"*** การบอกเรื่องเหล่านี้สำคัญอย่างไร ทำไมไม่มีเรื่องพระธาตุทำปาฏิหารย์

ปีที่สร้างพระแท่น คือ ม.ศ. ๑๒๑๔ พ.ศ. ๑๘๓๕ แต่ ดร.พิริยะอ่าน ข้อความในจารึกผิด รวมทั้งไรท์ด้วยที่เห็นว่าปลูกต้นตาล ม.ศ. ๑๒๑๔ อีก ๑๔ ปี ต่อมา คือ ม.ศ. ๑๒๒๘ พ.ศ. ๑๘๔๙ จึงสร้างพระแท่น แล้วให้ลบ พ.ศ. ทิ้งเอา ค.ศ. ไปใส่เป็น ค.ศ. ๑๘๔๙ พ.ศ. ๒๓๙๒ เมื่อดูจากรหัสปีขุดพระธาตุ ม.ศ. ๑๒๐๗ ควรเป็นปีระกา แต่จารึกว่า ปีกุร (ปีกุน) จึงควรเอาสองบวกศักราชที่คิดได้แล้ว คือปีสร้างพระแท่น พ.ศ. ๒๓๙๒+๒ ตรงกับปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสวยราชย์ ส่วนปีปลูกต้นตาลถอยหลังไป ๑๔ ปี เป็น พ.ศ. ๒๓๘๐ ปีที่ทรงมาเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ พระองค์ท่านจะทรงพระราชนิพนธ์ พระราชประวัติ จะทรงเล่าตรงๆ ว่า ทรงเป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๓๘๐ ทรงขึ้นเสวยราชย์ พ.ศ. ๒๓๙๔ มิง่ายกว่าจะต้องไปทรงเปรียบเทียบเป็นทรงปลูกต้นตาล ม.ศ. ๑๒๑๔ ทรงสร้างพระแท่น ม.ศ. ๑๒๒๘ ใครอ่านแล้วจะเข้าใจว่าหมายถึงวันทรงเป็นเจ้าอาวาส และวันเสวยราชสมบัติ

ส่วนไรท์ จะเอาปี พ.ศ. ๑๘๓๕ เป็นปีที่พระเจ้าเอ็ดวาร์ดที่ ๑ (อังกฤษ) ทรงเป็นกษัตริย์สกอตแลนด์ ส่วน พ.ศ. ๑๘๔๙ ปีที่สร้างพระแท่นเป็นปีที่พระเจ้าเอ็ดวาร์ดที่ ๒ ขึ้นนั่งเหนือขดานหินที่เพิ่งฟันเป็นขดานหินขึ้นใหม่

ตอบ ๑๒๑๔ ปลูกต้นตาลได้สิบสี่เข้า (ปี) จึงให้ช่างฟันขดานหิน ต้องอ่านว่าปลูกต้นตาลได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันขดานหิน จะไปแบ่งว่า ๑๒๑๔ ปลูกต้นตาล ได้สิบสี่เข้าจึงให้ช่างฟัน...ไม่ได้ เพราะเราไม่นิยมจะเขียนประโยคขึ้นต้นว่า ได้สิบสี่เข้าจึง...

อนึ่งจารึกนี้ทำขึ้นเพื่อไว้กับพระแท่น ด้านที่ ๑ ถึง ๓ เล่าเรื่องมาจนถึง ม.ศ. ๑๒๑๔ รวมทั้งเรื่องขุดพระธาตุใน ม.ศ. ๑๒๑๗ สร้างเจดีย์ ๖ เข้า คือ ๕ ปี เต็ม ย่างเข้าปีที่ ๖ สร้างเวียงผา หรือกำแพงล้อมรอบ ๓ เข้า คือ ๒ ปี เต็ม ๓ ปีย่าง จากปีขุดพระธาตุ ม.ศ. ๑๒๐๗+๕+๒ ก็มาสิ้นสุดที่ ม.ศ. ๑๒๑๔ ปีสร้างพระแท่นพอดี สรุปได้ว่า **จารึกหลักที่ ๑ ไม่ใช่คิดว่าอ่านง่าย แต่ความจริงอ่านผิด ตีความผิดตลอดเวลา**

ทำไมพระธาตุไม่แสดงปาฏิหาริย์ พ่อขุนรามคำแหงกับพระมหาเถรศรีศรัทธาทรงเป็นคนละแบบกัน พระมหาเถรทรงเชื่อปาฏิหาริย์แต่พ่อขุนรามคำแหงอาจไม่ทรงเลื่อมใส

ปาฏิหาริย์ก็ได้

๔๘. ไรท์ไม่เชื่อว่า พ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษร เพราะอักษรมีวิวัฒนาการมาอย่างติดตามได้โดยตลอด

ตอบ ไรท์เองยอมรับว่า ก ของจารึกหลักที่ ๑ ไม่ค่อยเข้าแถวแปลว่าประดิษฐ์ใหม่ใช่หรือไม่ พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ตัวอักษร ให้เขียนพยัญชนะตัวหนึ่งไม่ต้องยกมือถึง ๓ ครั้งอย่างอักษรขอม ตัว ก มีรูปแบบเดียวกันกับจารึกหลักที่ ๑๐๗ พ.ศ. ๑๘๘๒ นอกจากนั้นยังประดิษฐ์ตัวอักษรให้ครบเสียงคำไทย ทั้งพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ทั้งยังนำตัวเชิงขึ้นมาไว้บนบรรทัดเดียวกับพยัญชนะ ฯลฯ

๔๙. จารึกหลักที่กล่าวถึงในด้านที่ ๓ เป็นรหัสหรือไม่ ดร.พิริยะว่า ๓ หลักได้แก่ หลักที่ ๒ หลักที่ ๓ และหลักที่ ๕

ตอบ ข้าพเจ้าได้ชี้แจงไว้แล้ว ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าไม่ทรงทราบเรื่องหลักที่ ๒ แน่นอน เพราะพระมหาเถรศรีศรัทธาเกรงโอษฐภัย ต้องเอาหลักที่ ๒ ไปซ่อนไว้ในอุมงค์กำแพงวัดศรีชุม ดูคำตอบข้อ ๒๔

๕๐. การนำตัวเชิงและสระมาไว้บรรทัดเดียวกับพยัญชนะตัวเต็มเหมาะแก่การเรียงพิมพ์

ตอบ เหมาะที่ใช้วัสดุสำหรับเขียนน้อยลง อ่านเขียนง่ายกว่ากันมาก

๕๑. จารึกหลักที่ ๑ เขียนประโยคง่ายๆ เพราะไปเลียนแบบจากคัมภีร์ใบเบิ้ล ธรรมดาจารึกหลักอื่นจะใช้ประโยคซับซ้อน

ตอบ เด็กหัดพูดได้ก็จะพูดประโยคง่ายๆ การแต่งประโยคเช่นกันทุกคนหัดแต่งประโยคง่ายๆ มาก่อน เมื่อเริ่มเรียนมากแล้วจึงจะหัดแต่งประโยคซับซ้อนขึ้น จารึกอื่นประโยคซับซ้อนเพราะเริ่มศึกษา และคิดนึกแบบภาษาบาลี คนไทยไม่ต้องไปเรียนวิธีแต่งประโยคง่ายๆ มาจากฝรั่งดอก

๕๒. จารึกหลักที่ ๑ แปลกที่ตัวอักษร ศัพท์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ฯลฯ

ตอบ คนที่ใส่แว่นตาสีเขียวย่อมเห็นทุกอย่างเป็นสีเขียวไปหมด เหมือนม้าญี่ปุ่นสมัยสงครามใส่แว่นตาสีเขียวเคี้ยวหญ้าแห้งอย่างสบาย

๕๓. จารึกหลักที่ ๑ ต้องการสอนสังคมพุทธอันเลิศตามฝันพระเจ้าแผ่นดินประทับบนพระแท่น

ตอบ ล้านนาก็มีวัดติดกันสี่ห้าวัด มรดกตกทอดก็มีกล่าวในสมัยพระยาลิไทย รวมทั้งการปฏิบัติต่อเชลยสงครามอย่างดี พระเจ้าเอ็ดวาร์ดก็ประทับบนพระแท่นในพิธีราชาภิเษกกษัตริย์ทางตะวันออกหลายประเทศทรงให้ราษฎรสั่นกระดิ่งร้องทุกข์ ดูหมายเหตุ คำตอบข้อ ๓ การค้าโดยเสรี จารึกหลักที่ ๓

๕๔. ถ้าสุโขทัยไม่ลดโฆษะ น่าจะเขียน ไป เป็น ใบ และบน เป็น พน

ตอบ บ ไม่ได้เปลี่ยนไปเป็น ป และ บ กับ พ ก็ออกเสียงไม่เหมือนกัน สมัยเดิมไทยออกเสียง **บ** เป็น **?บ** ไม่ตรงกับ **พ** ของอินเดีย เราพูดเรื่องภาษาศาสตร์ให้น้อยลงหน่อยจะดีไหม เพราะข้าพเจ้าเชื่อหลีฟังกว้ย เกดนีย์ บราวน์ แชมเบอร์เลน มากกว่าวิกเกอรี ในเรื่องภาษาศาสตร์

๕๕. การใช้ไม้เอกไม้โท ของจารึกหลักที่ ๑ ไม่น่าตรงกับภาษากลางสมัยปัจจุบัน

ตอบ ได้ตอบมาแล้วในข้อ ๒๗ ว่ารูปวรรณยุกต์ปัจจุบันไม่ตรงกับภาษาถิ่นใดทั้งสิ้น ก้า ข้า ค้า ทำไมเสียงวรรณยุกต์ไม่เหมือนกับ ก่า ข่า ค่า ก็ เช่นกัน รูปวรรณยุกค์ทำให้เราบอกได้เป็นกลุ่มคำว่าพยัญชนะต้นอักษรสูงกลางต่ำควบกับรูปวรรณยุกต์ กลุ่มคำแต่ละกลุ่มของแต่ละภาษาถิ่นจะออกเสียงวรรณยุกต์เหมือนกัน แต่เราต้องไปศึกษาค้นคว้าก่อน เช่น อีสานออกเสียง ช้าง ว่า ซ่าง ช่าง ว่า ซาง และ ชาง ว่า ซ้าง ภาษาถิ่นเหนือ ถ้วม กับ ท่วม ก็มีเสียงวรรณยุกต์ไม่เหมือนกัน ดูรายละเอียดในคำตอบข้อ ๒๗

๕๖. พระราชบัลลังก์แท่นหินหาได้ยากในเทพนิยาย และหาไม่ได้ในโลกแห่งความเป็นจริง มีแต่แท่งหินหยาบๆ กษัตริย์สกอตแลนด์

ตอบ แท่นหินดังกล่าว เป็นเทพนิยายหรือเปล่า เปรียบกับแท่นมนังศิลาบาตรฉันใดก็ฉันนั้น

๕๗. ป่าตาล ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ในพุทธ ฮินดู จะปลูกทำไม

ตอบ ป่ากับสวนอาจหมายความเหมือนกัน ได้บอกแล้วว่า ต้นตาล และต้นไทรเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของลังกา

๕๘. มีศรัทธา ในพระพุทธศาสน์ เป็นสำนวนฝรั่งและ ดร.พิริยะว่า พระพุทธศาสนาเป็นสำนวนสมัยรัตนโกสินทร์

ตอบ จารึกหลักที่ ๔๙ พ.ศ. ๑๙๖๐ มีข้อความว่า “มีศรัทธาในพุทธศาสนา” เป็นสำนวนบาลี จารึกหลักที่ ๖๒ พ.ศ. ๑๙๑๓ “มีใจศรัทธาแก่พระมหาเถร” จารึกหลักที่ ๓ พ.ศ. ๑๙๐๐ “ศาสนาพุทธ” หลักที่ ๔๙ พ.ศ. ๑๙๖๐ “ศาสนาพระศรีอาริย” หลักที่ ๙๓ ประมาณ พ.ศ. ๑๙๔๒ “พระชินศาสนา” หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ ชี้แจงว่าคำฉันท์สมัยพระเจ้าปราสาททองก็ใช้ “พระพุทธศาสนา” และนิทานอิหร่านราชธรรมก็ใช้คำนี้

การตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ *

นักวิชาการหลายท่านตั้งข้อสังเกตและข้อสงสัยหลายประการว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงอาจจะไม่ได้จารึกขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เนื่องจากความผิดปกติในด้านอักขรวิธีและเนื้อหาของข้อความในศิลาจารึกหลักนั้น โดยตั้งข้อสันนิษฐานว่า ศิลาจารึกหลักนี้คงจารึกขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือจะกล่าวให้แคบลงก็คือ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี่เอง

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นศิลาจารึกที่มีความสำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งต่อประวัติศาสตร์ชาติไทย ด้วยเหตุนี้นักวิชาการหลายๆ สาขา ต่างพยายามศึกษาค้นคว้าหาเหตุผลและข้อพิสูจน์ด้วยวิธีการต่างๆ กัน ขึ้นอยู่กับความถนัดและความเชี่ยวชาญของนักวิชาการเหล่านี้ ดร.สุวิชญ์ รัศมิภูติ รองอธิบดีกรมศิลปากร (ตำแหน่งขณะนั้น...ปี พ.ศ. ๒๕๓๒) ได้มอบหมายให้ผู้เขียนดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อค้นคว้าหาข้อมูลมาสนับสนุนการตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นกันแน่ โดยท่านได้แนะนำให้ทดลองศึกษาด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอน

หลังจากพิจารณาศิลาจารึกหลักที่ ๑ และ ศิลาจารึกหลักอื่นๆ ตลอดจนศึกษาประวัติการค้นพบ และปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านศิลาจารึกหลายๆ ท่าน ก็ค้นพบลู่ทางในการศึกษาวิจัย โดยตั้งข้อสมมติฐานว่า ถ้าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ทำขึ้นในสมัยสุโขทัย จะมีระยะเวลาที่ถูกทอดทิ้งอยู่กลางแดดกลางฝนเป็นเวลานานกว่า ๕๐๐ ปี ก่อนที่จะถูกเคลื่อนย้ายมาเก็บรักษาในกรุงเทพฯ และการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพบศิลาจารึกหลักนี้โดยง่ายภายในระยะเวลาอันสั้น แสดงว่าขณะที่ถูกพบศิลาจารึกหลักนี้ไม่ได้อยู่ใต้ดิน และอาจจะไม่เคยอยู่ใต้ดินเลยก็ได้ เพราะฉะนั้นผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๑ น่าจะมีริ้วรอยที่เกิดจากการสึกกร่อนเนื่องจากสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางเคมีใกล้เคียงกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัย โดยมีข้อแม้ว่าต้องเป็นหินชนิดเดียวกัน มีองค์ประกอบทางเคมีใกล้เคียงกัน และอยู่ในสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกัน

---

* จิราภรณ์ อรัณยะนาค นักวิทยาศาสตร์ ๙ ชช. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ กรมศิลปากร และ ศรีโสภา มาระเนตร์ นักวิทยาศาสตร์ ๘ ว. กองวิเคราะห์และตรวจสอบทรัพยากรธรณี กรมทรัพยากรธรณี บทความพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๔ เล่ม ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๔)

แต่ถ้าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ถูกทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณ ๑๕๐ ปีมาแล้ว หลังจากทำเสร็จไม่นานก็นำมาเก็บรักษาในที่ร่มมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นริ้วรอยการสึกกร่อนและองค์ประกอบทางเคมีบนผิวของศิลาจารึกหลักนี้ย่อมจะแตกต่างจากศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยซึ่งถูกทอดทิ้งอยู่กลางแจ้งเป็นเวลานานหลายร้อยปีอย่างแน่นอน

แต่ถ้าจะให้พิสูจน์ว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ทำขึ้นหลังจากศิลาจารึกหลักอื่นๆ ของสุโขทัยเป็นเวลานานเท่าใด คงจะพิสูจน์ไม่ได้ เพราะขณะนี้ยังไม่มีเครื่องมือวิทยาศาสตร์ชนิดใดที่สามารถช่วยให้ค้นหาคำตอบนี้ได้ เพราะการกำหนดอายุของหินด้วยวิธีทางธรณีวิทยาจะให้คำตอบเพียงว่าหินนั้นๆ เกิดขึ้นบนเปลือกโลกนี้กี่ร้อยล้านปีมาแล้ว แต่จะบอกไม่ได้ว่าหินนั้นๆ ถูกสกัดมาใช้งานเมื่อใด เพราะฉะนั้นการกำหนดอายุของหินที่ใช้ทำศิลาจารึกหลักที่ ๑ ไม่สู้จะมีประโยชน์ในการตรวจพิสูจน์ในกรณีนี้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเปรียบเทียบริ้วรอยที่เกิดจากการสึกกร่อนและองค์ประกอบทางเคมีบนผิวของศิลาจารึกสมัยสุโขทัยกับศิลาจารึก (หรือโบราณวัตถุอื่นๆ) สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยอาศัยหลักที่ว่าหินที่อยู่กลางแจ้งเป็นเวลานานหลายร้อยปี ย่อมสึกกร่อนมากกว่าหินที่อยู่กลางแจ้งเป็นเวลาสั้นๆ หรืออาจไม่ได้อยู่กลางแจ้งเลย

จากการสำรวจและวิเคราะห์ชนิดของหินพบว่า หินที่ใช้ในสมัยสุโขทัยส่วนใหญ่เป็นหินฟิลไลท์ ซึ่งคนทั่วไปมักเรียกว่า “หินชนวน” ความจริงแล้วหินฟิลไลท์เป็นหินแปรชนิดหนึ่ง ซึ่งแปรสภาพต่อจากหินชนวนภายใต้ความกดดันและอุณหภูมิสูง กลายเป็นหินอีกชนิดที่มีการจัดเรียงอนุภาคหรือผลึกใหม่หรือเปลี่ยนไปเป็นแร่ใหม่โดยไม่ผ่านสภาพหลอมเหลว หินฟิลไลท์ประกอบด้วยแร่ไมกาเป็นส่วนใหญ่แร่นี้เรียงตัวขนานกันเป็นริ้ว ทำให้ผิวหน้าของหินมีความวาวเหมือนไหม หินจะมีเนื้อละเอียด ลื่นมือและแข็งกว่าหินชนวน

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยส่วนใหญ่ (มากกว่า ๘๐%) ทำจากหินฟิลไลท์ มีเพียงส่วนน้อยทำจากหินทราย หินทรายแป้ง หินดินดาน ส่วนประกอบของโบราณสถานสมัยสุโขทัยส่วนใหญ่ก็ทำจากหินฟิลไลท์ เช่น หินปูพื้น ฐานพระ ฐานศิวลึงค์ เพดานหิน แผ่นศิลาปิดปากกรุ รอยพระพุทธบาท พระพุทธรูป เทวรูป แท่นหิน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเชตุพน สร้างจากหินฟิลไลท์แทบทั้งหมด

ศิลาจารึกและโบราณวัตถุโบราณสถานสมัยรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ทำจากหินชนวน หินอ่อน หินปูน หินแกรนิต หินดินดาน หินทรายและหินภูเขาไฟ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หินภูเขาไฟจากจีน ซึ่งมักเรียกกันว่า “หินอับเฉา” พบมากที่สุด

จากการสำรวจและวิเคราะห์ในขั้นนี้ พบว่า หินทรายแป้งมีใช้ในการทำศิลาจารึกในสมัยสุโขทัย เท่าที่ค้นพบมี ๕ รายการ แต่ไม่พบศิลาจารึกหรือโบราณวัตถุที่ทำด้วยหินทรายแป้งในสมัยรัตนโกสินทร์

ศิลาจารึกหลักที่ ๑

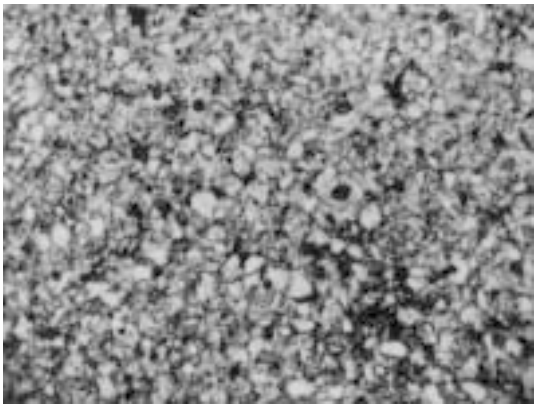

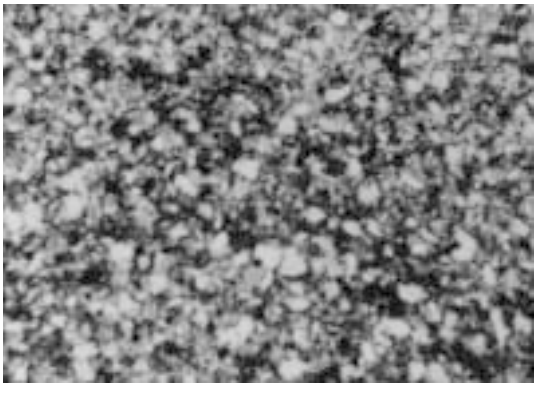

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์
แบบโพลาไรซ์ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๑
ถ่ายใน pine polarized (ภาพบน)
และ cross polars (ภาพล่าง)
แสดงองค์ประกอบทางแร่ของหินทรายแป้ง
ที่มีแคลไซต์เป็นวัตถุประสาน

เมื่อนำตัวอย่างชิ้นเล็กๆ ขนาดประมาณ ๐.๕ x ๐.๕ ซ.ม. มาตัดและฝนจนเป็นแผ่นบางๆ ความหนาประมาณ ๐.๐๓ ม.ม. แล้วตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหินและองค์ประกอบของหินด้วยกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ ได้ผลดังรายละเอียด

๑. ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นหินทรายแป้งเนื้อละเอียด ขนาดของเม็ดแร่ประมาณ ๐.๑ - ๐.๑ ม.ม. เม็ดแร่ส่วนใหญ่เป็นเหลี่ยม เนื้อประสานเป็นแคลเซียม คาร์บอเนต ($CaCO_3$) แร่หลักเป็นแร่ควอรตซ์และเฟลด์สปาร์ ประมาณ ๕๕% แคลไซต์ ประมาณ ๒๖% แร่ดิน (เซอริไซต์และคลอไรด์) ประมาณ ๑๐% แร่รองเป็นเหล็กออกไซด์ และทัวมาลีน ประมาณ ๕% สีของหินคือสีเทาอมเขียว

ศิลาจารึกหลักที่ ๔๕

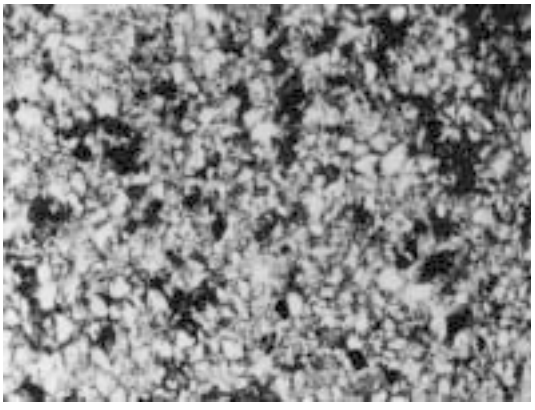

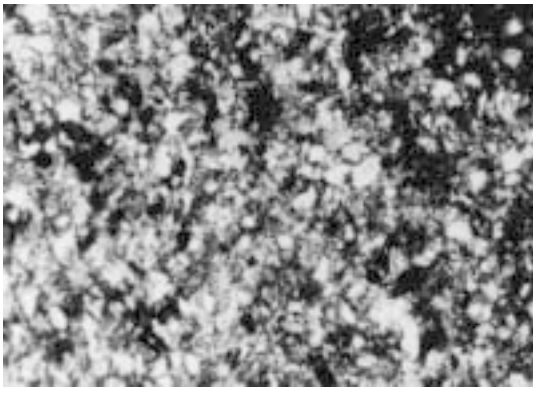

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์
แบบโพลาไรซ์ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๔๕
ถ่ายใน pine polarized (ภาพบน)
และ cross polars (ภาพล่าง)
แสดงองค์ประกอบทางแร่ของหินทรายแป้ง
ที่มีแคลไซต์เป็นวัตถุประสาน

๒. ศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ เป็นหินทรายแป้ง เนื้อละเอียด สีเทาอมเขียว ลักษณะของเนื้อหินเหมือนกับศิลาจารึกหลักที่ ๑ ขนาดของเม็ดแร่หยาบกว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ เล็กน้อย ภายใต้กล้องจุลทรรศน์ มีขนาดประมาณ ๐.๑ - ๐.๑ ม.ม. เม็ดแร่ส่วนใหญ่เป็นเหลี่ยม เนื้อประสานเป็นแคลเซียมคาร์บอเนต แร่หลักประกอบด้วยแร่ควอรตซ์และเฟลด์สปาร์ ประมาณ ๖๐% แคลไซต์ ๑๕ - ๒๐% แร่ดิน (คลอไรด์และเซอริไซต์) ประมาณ ๑๐ - ๑๕% แร่รองคือเหล็กออกไซด์ และทัวมาลีน

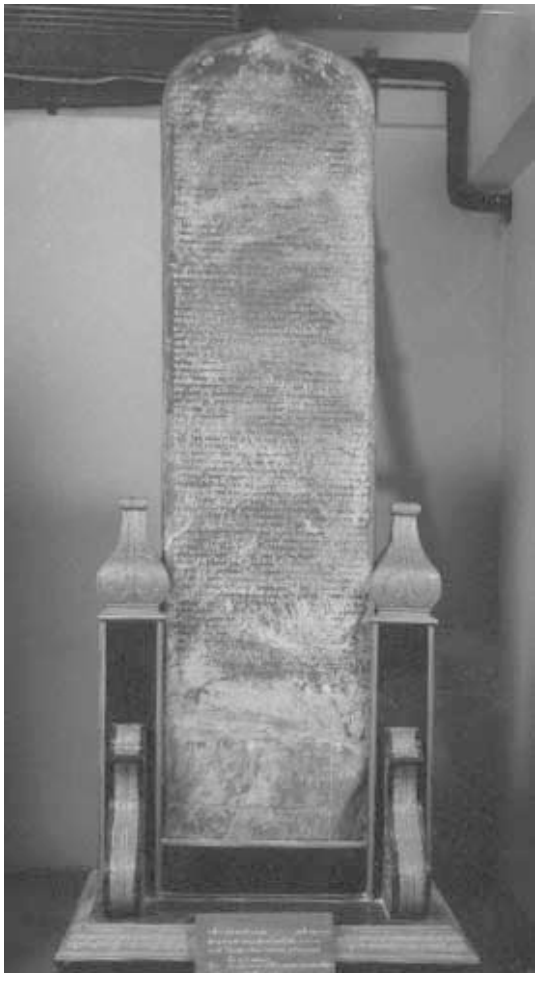

ศิลาจารึกหลักที่ ๓

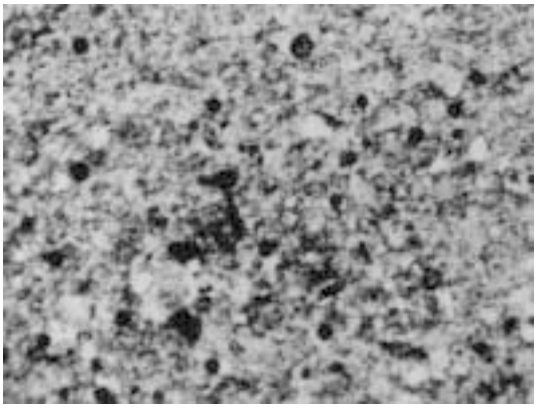

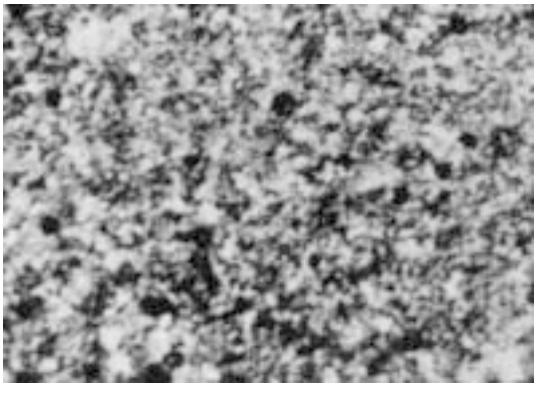

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์
แบบโพลาไรซ์ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๓
ถ่ายใน pine polarized (ภาพบน)
และ cross polars (ภาพล่าง)
แสดงองค์ประกอบทางแร่ของหินทรายแป้ง
ที่มีแคลไซต์เป็นวัตถุประสาน

๓. ศิลาจารึกหลักที่ ๓ เป็นหินทรายแป้งสีเทาอมเขียว เนื้อละเอียด ขนาดของเม็ดแร่ประมาณ ๐.๑ ม.ม. เนื้อประสานเป็นแคลไซต์ แร่ดินคลอไรด์และเซอริไซต์ มีการเรียงตัวของแร่ดิน แร่รองคือเหล็กออกไซด์

ศิลาจารึกภาษามคร และ ภาษาไทย กล่าวถึงชีผ้าขาวเพสสันดร

๔. ศิลาจารึกภาษามคธและภาษาไทย กล่าวถึงชีผ้าขาวเพสสันดร ตัวอักษรสมัย พ.ศ. ๑๙๐๐ เป็นหินทรายแป้ง สีเทาอมเขียว เนื้อละเอียด ขนาดของเม็ดแร่ประมาณ ๐.๑ ม.ม. เม็ดแร่มีลักษณะเป็นเหลี่ยม บางเม็ดค่อนข้างแบน เนื้อประสานเป็นแคลเซียมคาร์บอเนต มีการเรียงตัวของแร่ดิน แร่หลักประกอบด้วย แร่ควอรตซ์และเฟลด์สปาร์ ประมาณ ๔๐% แคลไซต์ ๓๐% คลอไรด์และเซอริไซต์ ๑๐% และมีเหล็กออกไซด์ค่อนข้างมาก ประมาณ ๒๐%

พระแท่นมนังศิลาบาตร

๕. พระแท่นมนังศิลาบาตร เป็นหินทรายแป้ง สีเทาอมเขียว ลักษณะของเนื้อหินเหมือนกับศิลาจารึกหลักที่ ๑ หลักที่ ๔๕ และหลักที่ ๓ แร่หลักคือ แร่ควอรตซ์ และเฟลด์สปาร์ ประมาณ ๕๕% แคลไซต์ ประมาณ ๒๐% คลอไรด์ ประมาณ ๒๐% และเหล็กออกไซด์ ประมาณ ๕%

จากการสำรวจแหล่งหินและศึกษาธรณีวิทยาบริเวณจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดใกล้เคียง พบว่าหินที่ใช้ในการทำศิลาจารึก โบราณวัตถุและโบราณสถานสมัยสุโขทัย ล้วนแล้วแต่นำมาจากแหล่งหินในบริเวณจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดใกล้เคียง ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยส่วนใหญ่ทำจากหินฟิลไลท์ หินดินดานและหินทรายแป้ง ประมาณ ๗๐ - ๘๐% ของศิลาจารึกสมัยสุโขทัยทำจากหินฟิลไลท์ คงเป็นเพราะหาง่าย แต่มักแตกหักผุพังมากกว่าหินทรายแป้ง ทั้งนี้เพราะหินทรายแป้งแข็งกว่าและทนทานต่อการผุพังสึกกร่อนได้ดีกว่าหินฟิลไลท์

การที่หินทรายแป้งมีใช้น้อย เข้าใจว่าคงหายาก เพราะหินทรายแป้งมักไม่เกิดเป็นชั้นหนาพอที่จะสกัดให้เป็นแท่งใหญ่ขนาดศิลาจารึก ส่วนมากมักผ่านการบีบอัดมาสมควร จึงมักแตกหักหรือมีรอยต่อ หรือแร่บางชนิดอาจเปลี่ยนไปเป็นแร่อื่นๆ นายเกษตร พิทักษ์ไพรวัน ผู้เชี่ยวชาญด้านธรณีวิทยาให้ความเห็นว่า หินทรายแป้งที่มีองค์ประกอบใกล้เคียงกับศิลาจารึกหลักที่ ๑ มีพบบ้างในภาคเหนือ ได้แก่ **ชั้นหินฮ่องหอย** ในบริเวณจังหวัดลำปาง อุตรดิตถ์ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และแผ่มาทางใต้ของอำเภอสวรรคโลก **ชั้นหินลานหอย** ในบริเวณอำเภอทุ่งเสลี่ยม แผ่ไปทางตะวันตกของสุโขทัย

จากการสำรวจแหล่งหินในบริเวณจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดใกล้เคียง ได้พบหินทรายแป้งในบริเวณเขาหลวง เมื่อวิเคราะห์เนื้อหินและองค์ประกอบพบว่าแตกต่างจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ เล็กน้อย

การศึกษาในขั้นนี้สรุปได้ว่า หินที่ใช้ในการทำศิลาจารึกหลักที่ ๑ น่าจะทำมาจากแหล่งหินในบริเวณจังหวัดสุโขทัยหรือจังหวัดใกล้เคียง และอาจจะเป็นหินจากแหล่งหินเดียวกันกับหินที่ใช้ในการทำศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ หลักที่ ๓ และพระแท่นมนังศิลาบาตร

ส่วนศิลาจารึก โบราณวัตถุและโบราณสถานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่เป็นหินที่นำมาจากหัวเมืองหลายๆ แห่ง เช่น หินแกรนิตไลส์ ได้จากจังหวัดชลบุรี หินปูนจากเกาะสีชัง หินทรายจากลพบุรี หินเจดีย์ (Pagodite) จากนครนายก หินแกรนิตจากลพบุรี หินดินดานจากสุโขทัย หินทรายจากราชบุรีและเพชรบุรี หินทัฟฟ์ (Tuff) และหินไดออไรท์ (Diorite) จากประเทศจีน เป็นต้น จากการสำรวจศิลาจารึก โบราณวัตถุและวัดวาอารามสมัยรัตนโกสินทร์หลายแห่งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ยังไม่พบหินทรายแป้ง ยกเว้นแท่นหินที่อยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเพียงชิ้นเดียว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ค้นไม่พบประวัติของแท่นหินนั้น จึงยังไม่ทราบว่าทำขึ้นที่ใดและอยู่ในสมัยใด คงได้ข้อมูลแต่เพียงว่า แท่นหินที่อยู่ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามส่วนใหญ่รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้นำมาจากหัวเมืองหลายๆ แห่ง

จากการตรวจสอบผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๑ โดยละเอียดโดยใช้แว่นขยาย พร้อมทั้งบันทึกภาพโดยใช้รังสีอุลตราไวโอเล็ท และรังสีอินฟราเรด เพื่อศึกษาร่องรอยของการชำรุดสึกกร่อน พบว่าไม่สู้มีประโยชน์มากนัก เพราะองค์ประกอบของหินทรายแป้งไม่ไวต่อรังสีอัลตราไวโอเล็ท และรังสีอินฟราเรด นอกจากจะช่วยให้อ่านตัวอักษรชัดเจนขึ้น และช่วยให้บันทึกภาพรอยร้าว รอยขีดข่วน รอยแตก ได้ชัดขึ้น รังสีอัลตราไวโอเล็ทและรังสีอินฟราเรดเหมาะแก่การศึกษาผิวหน้าของกระดาษ ใบลาน ผ้า ไม้ และอินทรียวัตถุอื่นๆ มากกว่า

การตรวจสอบในขั้นนี้พบว่าผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๑ มีริ้วรอยสึกกร่อนและรอยขูดขีดมากมาย บางส่วน (โดยเฉพาะตรงริม) สึกกร่อนจนตัวอักษรลบเลือนหายไป ผิวหินบริเวณนั้นก็เห็นได้ชัดว่าลึกลงไปเป็นแอ่ง บางส่วนมีรอยกระเทาะเป็นแผ่นๆ บางส่วนมีรอยขูดขีดลึกๆ คล้ายกับถูกฟันด้วยวัตถุมีคม ร่องรอยส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่าหินก้อนนี้ได้ผ่านกระบวนการ weathering มาเป็นเวลานานมาก

ส่วนตัวอักษรนั้น พบว่ามีเส้นหนาบางไม่เท่ากัน บางเส้นผอมบางและตื้น บางเส้นชัดลึกและหนา สันนิษฐานว่าเส้นที่ผอมบางคงเกิดจากการใช้เครื่องมือแกะสลักที่ยังคม ต่อมาเมื่อเครื่องมือทื่อเข้า เส้นอักษรจึงหนาเป็นร่องกว้าง หรืออาจเป็นเพราะแกะสลักโดยบุคคลหลายคนก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น คงไม่คุ้มค่าที่จะกระเทาะตัวอย่างจากตัวอักษรมาตรวจสอบดูร่องรอยที่เกิดจากการสลักตัวอักษรเพราะคงต้องกระเทาะหลายๆ แห่ง ซึ่งจะทำให้ศิลาจารึกไม่สมบูรณ์และมีรอยบิ่นหรือรอยกระเทาะมากขึ้น

วิธีที่ดีกว่านี้คือ กระเทาะตัวอย่างขนาดเล็กๆ จากผิวของศิลาจารึกตรงจุดที่ใกล้กับตัวอักษรและเป็นจุดที่มีรอยกระเทาะอยู่เดิมแล้ว นำตัวอย่างนี้มาทำความสะอาดเอาฝุ่นละอองออก แล้วนำไปตรวจสอบดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ อิเลคตรอนแบบส่องกราด (Scanning Electron Microscope) หลังจากเคลือบผิวของตัวอย่างด้วยคาร์บอนและทองภายใต้สูญญากาศ

การทำงานของกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราด อาศัยหลักที่ว่า เมื่อให้ลำแสงอิเลคตรอน (Electron beam) ส่องกราดบนวัตถุตัวอย่าง จะเกิดกลุ่มของอิเลคตรอนชุดที่ ๒ ออกมาจากผิวของตัวอย่าง เมื่อนำอิเลคตรอนชุดนี้มาขยายสัญญาณแล้วแปรสัญญาณนี้ให้เป็นภาพปรากฏบนจอโทรทัศน์ ภาพที่เกิดขึ้นในสัญญาณรวมจากจุดต่างๆ บนพื้นผิวของตัวอย่างเป็นภาพที่มีลักษณะเป็นจริง คือเป็นภาพสามมิติ สีขาว/ดำ อาจบันทึกภาพที่ปรากฏบนจอด้วยฟิล์มถ่ายรูปธรรมดาหรือเทปโทรทัศน์ก็ได้ ภาพที่ได้มีรายละเอียดสูงมาก กล้องที่มีประสิทธิภาพดีสามารถแยกจุดสองจุดที่อยู่ห่างกัน เพียง ๓๐ อังสตรอม ออกจากกันได้ ทำให้สามารถศึกษารายละเอียดและโครงสร้างของโมเลกุลได้

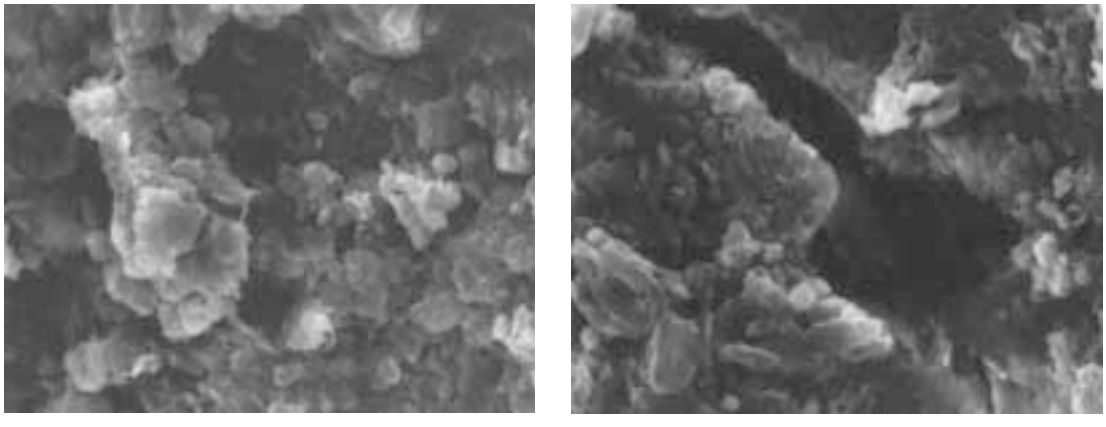

ลักษณะของผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๑ ถ่ายด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราด ที่กำลังขยาย ๓,๕๐๐ เท่า แสดงให้เห็นร่องรอยการสึกกร่อนที่ผิว ซึ่งเกิดจากกระบวนการผุพังอยู่กับที่

ภาพจากกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราด แสดงให้เห็นว่าผิวหน้าของศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสภาวะแวดล้อมมีร่องรอยของการสึกกร่อน เป็นรอยลึก มีช่องว่างหรือหลุมบ่อที่เกิดจากการที่แร่ธาตุบางชนิดละลายออกไป เนื้อประสานหรือแคลไซต์มีปริมาณน้อยทำให้เนื้อหินมีลักษณะพรุน เม็ดแร่บางส่วนหลุดออกเป็นเม็ดๆ เนื่องจากขาดเนื้อประสาน ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับลักษณะที่ปรากฏบนผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๓ หลักที่ ๔๕ และแท่นหินจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ส่วนพระแท่นมนังศิลาบาตรไม่ได้นำมาเปรียบเทียบ เนื่องจากสำนักพระราชวังไม่อนุญาตให้กระเทาะผิวหน้าของพระแท่น เพียงแต่ยอมให้กระเทาะตัวอย่างชิ้นเล็กๆ จากส่วนที่อยู่ข้างใต้พระกระแท่นเพียง ๑ ชิ้น

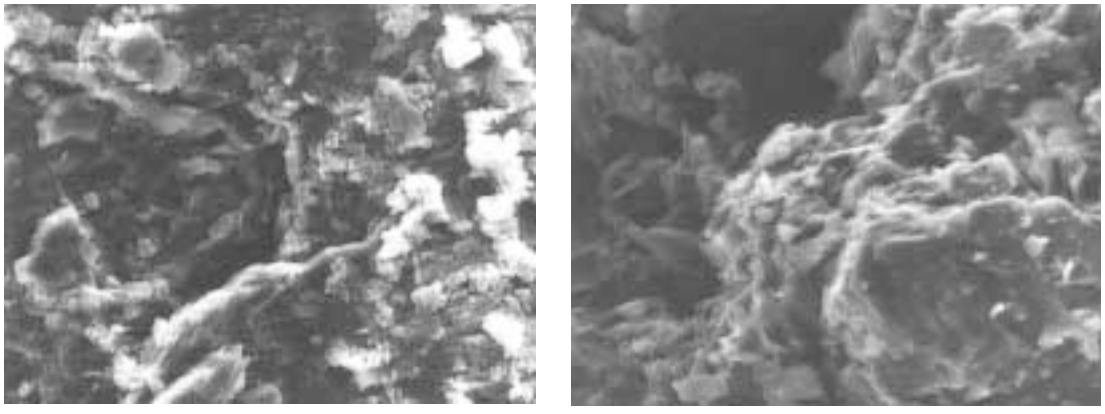

ลักษณะของผิวของศิลาจารึกหลักที่ ๓ (ขวา) และหลักที่ ๔๕ ถ่ายด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราด กำลังขยาย ๑,๐๐๐ เท่า แสดงริ้วรอยการสึกกร่อนที่เกิดจากกระบวนการผุพังอยู่กับที่

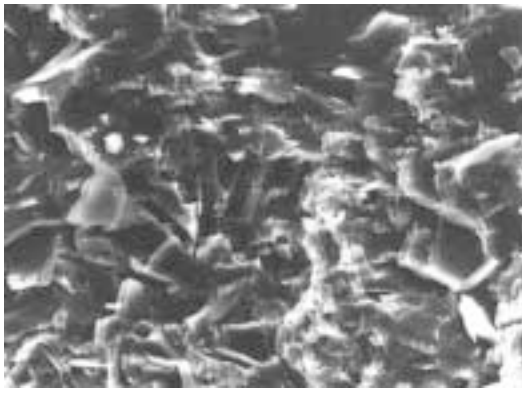

ลักษณะของผิวของพระแท่นมนังศิลาบาตร ส่วนที่ไม่ได้รับผลกระทบจากสภาวะแวดล้อม ถ่ายด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราด กำลังขยาย ๑,๐๐๐ เท่า ผลึกต่างๆ ยังคมชัดและมีเนื้อแน่น

เมื่อเปรียบเทียบกับส่วนที่อยู่ลึกลงไปในเนื้อหิน ห่างจากผิวชั้นนอกสุด ประมาณ ๓ - ๕ ม.ม. พบว่าผิวด้านใน จะเห็นผลึกต่างๆ คมชัด เนื้อประสานแน่น แร่ธาตุต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของหินยังคงอยู่ครบ เม็ดแร่ถูกยึดแน่นด้วยแคลไซต์

ขั้นต่อไปเป็นการวิเคราะห์ปริมาณแร่ธาตุบนผิวของตัวอย่างทั้งด้านนอกและด้านในด้วยเครื่อง Energy Dispersive X-Ray Spectrometer ซึ่งเป็นเครื่องมือที่อาศัยหลักว่าเมื่อยิงลำแสงอิเลคตรอนจากกล้องจุลทรรศน์อิเลคตรอนแบบส่องกราดไปยังผิวของตัวอย่าง ลำแสงอิเลคตรอนจะทำให้เกิดรังสีเอกซ์ (X-ray) ที่มีพลังงานต่างๆ ขึ้นอยู่กับชนิดของธาตุที่เป็นองค์ประกอบ เมื่อวัดพลังงานของรังสีเอกซ์ที่เกิดขึ้น จะสามารถคำนวณหาปริมาณธาตุที่เป็นองค์ประกอบบนจุดเล็กๆ แต่จะจุดบนตัวอย่างได้ ข้อดีของเครื่องมือชนิดนี้ก็คือ ใช้ตัวอย่างปริมาณน้อยมาก และไม่ต้องทำลายวัตถุตัวอย่าง หลังจากวิเคราะห์แล้วไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือสูญเสียเนื้อวัตถุ สามารถวิเคราะห์ซ้ำๆ กันได้โดยไม่จำกัดจำนวนครั้ง มีความแม่นยำสูง

เมื่อเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์หลายๆ จุดบนตัวอย่างแต่ละตัวอย่าง แล้วหาค่าเฉลี่ย พบว่าผิวชั้นนอกของศิลาจารึกหลักที่ ๑ หลักที่ ๓ หลักที่ ๔๕ และหลักที่กล่าวถึงชีผ้าขาวเพสสันดร ต่อสภาวะแวดล้อมมีปริมาณธาตุแตกต่างจากด้านใน ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ดังนี้

- ปริมาณ ซิลิกอน (Si) และซิลิกา (SiO_2) ซึ่งเป็นองค์ประกอบของแร่ควอรตซ์ที่ผิวด้านนอกของตัวอย่างสูงกว่าด้านใน (ที่ไม่ expose) ประมาณ ๓ - ๑๐%
- ปริมาณอลูมิเนียม (Al) และอลูมินา (Al_2O_3) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแร่เฟลด์สปาร์และแร่คลอไรด์ ที่ผิวด้านนอกของตัวอย่างต่ำกว่าด้านใน ประมาณ ๒ - ๑๐%
- ปริมาณแคลเซียม (Ca) และแคลเซียมออกไซด์ (CaO) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของเนื้อประสาน ที่ผิวด้านนอกต่ำกว่าด้านใน ประมาณ ๓ - ๑๐%

ส่วนธาตุและสารประกอบอื่นๆ มีปริมาณน้อย จึงมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยมองเห็นไม่ชัดเจน

การที่แร่ธาตุบางอย่างบนผิวด้านนอกของศิลาจารึกหลักที่ ๑ มีปริมาณแตกต่างจากเนื้อหินด้านใน ก็เพราะกระบวนการสึกกร่อนผุสลายของหินเนื่องจากการกระทำของสภาวะแวดล้อมนั่นเอง แร่เฟลด์สปาร์เป็นแร่ที่ไม่ทนทานต่อการสึกกร่อนผุสลาย จึงมักละลายหรือสลายไปเป็นดิน ทำให้เนื้อหินด้านนอกมีปริมาณอลูมิเนียมและอลูมินาลดลง ส่วนแร่ควอรตซ์ทนทานต่อการกระทำของสภาวะแวดล้อมได้ดี ปริมาณจึงไม่ลดลง แต่จากการคำนวณเป็นเปอร์เซ็นต์พบว่าปริมาณซิลิกาและซิลิกอนสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะปริมาณของแร่เฟลด์สปาร์และแร่อื่นๆ ลดลง จึงทำให้ดูเสมือนว่ามีซิลิกอนและซิลิกาสูงขึ้น ส่วนแคลเซียมคาร์บอเนต ซึ่งเป็นเนื้อประสานหลักของหินทรายแป้งชนิดนี้ละลายได้ดีในน้ำที่มีฤทธิ์เป็นกรดอ่อนๆ เช่น น้ำฝน น้ำใต้ดินบางแห่ง ฯลฯ เพราะฉะนั้นผิวของหินที่ตากแดดตากฝน เป็นเวลานานจะมีปริมาณแคลเซียมและแคลเซียมออกไซด์ลดลง

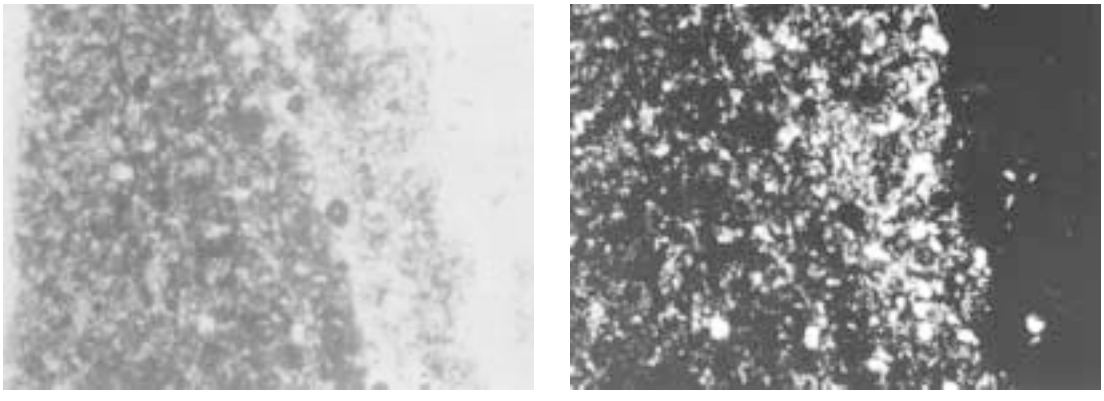

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ แสดงให้เห็นความแตกต่างของปริมาณแคลไซต์ที่ผิว (ส่วนที่มีสีจางด้านซ้ายของตัวอย่าง) กับส่วนที่อยู่ด้านใน (ส่วนที่มีสีเข้มด้านขวาของตัวอย่าง)

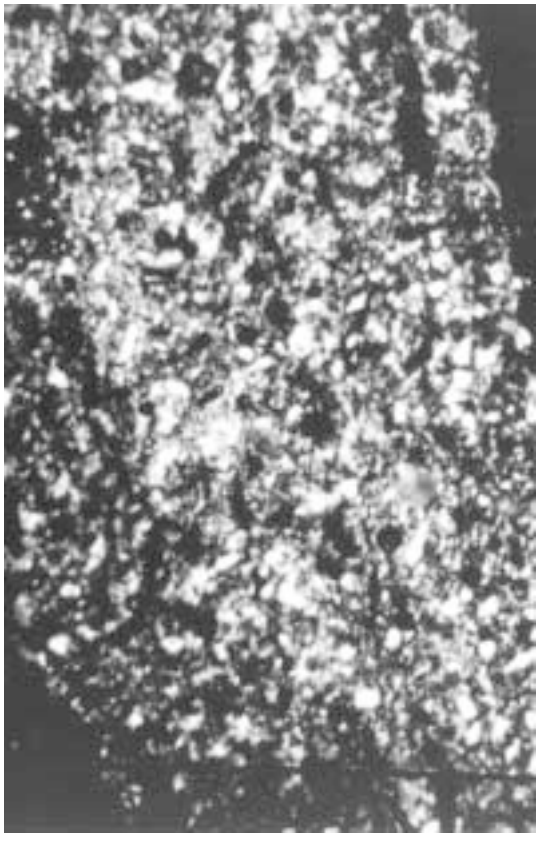

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๓ แถบสีจางด้านขวา ของภาพแสดงให้เห็นว่า ผิวของหินมีปริมาณแคลไซต์ น้อยกว่าเนื้อหินด้านในอย่างเห็นได้ชัด

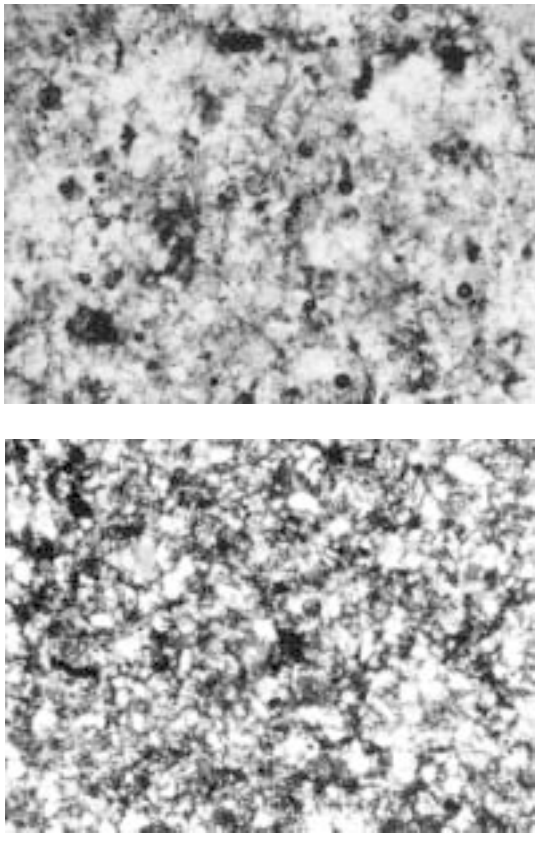

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๔๕ พบว่า ผิวของหินที่ตากแดดตากฝนมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี มีปริมาณแคลไซต์ลดลงมากจนเกือบไม่มีเลย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป เป็นกระบวนการผุพังทางเคมี (Chemical Weathering) ที่ต้องอาศัยเวลา ไม่สามารถเร่งให้เกิดขึ้นได้ภายในระยะเวลาสั้นๆ หรือทำเทียมเลียนแบบได้เหมือน เพราะฉะนั้นหากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ถูกทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ร่องรอยและองค์ประกอบที่ผิวคงจะแตกต่างจากศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยอย่างแน่นอน เพราะตามประวัติการเก็บรักษาศิลาจารึกหลักที่ ๑ อยู่ในที่ร่มตลอดมาหลังจากเคลื่อนย้ายมาเก็บรักษาที่กรุงเทพฯ โอกาสที่จะอยู่กลางแจ้งกลางแดดกลางฝนคงมีน้อยมากเมื่อเทียบกับศิลาจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ

ผู้วิจัยได้พยายามหาข้อพิสูจน์เพิ่มเติม โดยการนำตัวอย่างจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ และหลักที่ ๔๕ มาตัดและฝนจนเป็นแผ่นหินบาง แล้วตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์อีกครั้งหนึ่ง โดยกระเทาะตัวอย่างให้มีความหนา ๐.๘ - ๑.๒ ม.ม. โดยตัดตัวอย่างในทิศทางที่สามารถมองเห็นองค์ประกอบทางแร่ของตัวอย่าง บนผิวที่ตากแดดตากฝน และด้านในเนื้อหิน

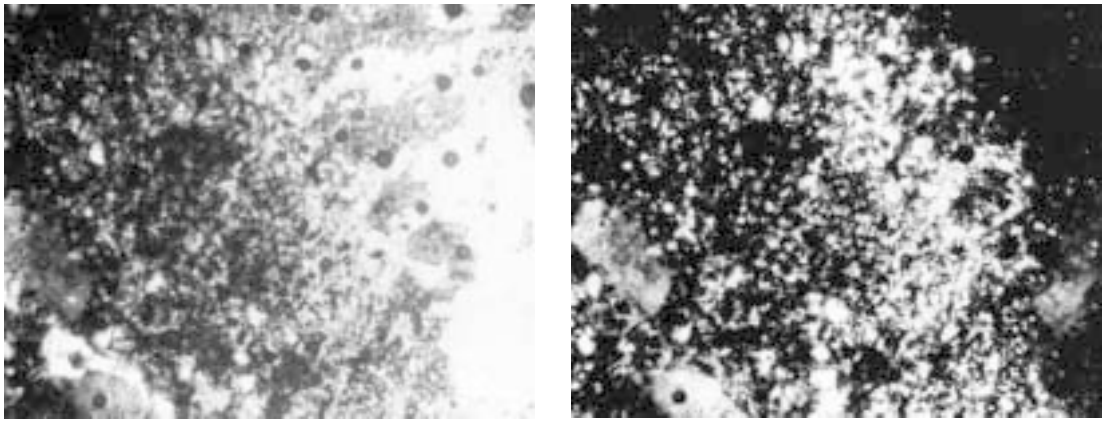

ภาพถ่ายจากกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ ของแผ่นหินบาง จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ตรงที่มีตัวอักษร (ส่วนของตัว ล บนศิลาจารึกด้านที่ ๓) แถบสีจางบนผิวของตัวอย่างแสดงว่าปริมาณแคลไซต์ลดลง ในขณะที่เนื้อหินด้านในยังมีแคลไซต์ (ผลึกสีเหลืองอมน้ำตาล) อยู่มาก

ได้ในตัวอย่างเดียวกัน ผลการตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ปรากฏว่า ที่ผิวและบริเวณใกล้ๆ ผิวด้านนอก มีปริมาณแคลไซต์ต่ำกว่าด้านใน อย่างเห็นได้ชัด จนเห็นเป็นชั้นที่มีองค์ประกอบแตกต่างกัน ความหนาของชั้นที่มีปริมาณแคลไซต์ลดลงเฉลี่ยประมาณ ๐.๒๕ ม.ม.

เพื่อเป็นการพิสูจน์ให้แน่ชัดขึ้น ผู้วิจัยได้สกัดส่วนหนึ่งของตัวอักษร ส่วนหางของ ล บนด้านที่ ๓ ของศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งเป็นตัวอักษรที่ชำรุดมาแต่เดิม แล้วนำมาตัดและขัดเป็นแผ่นหินบาง ในลักษณะเดียวกันกับตัวอย่างอื่นๆ ที่กล่าวแล้วในหน้า ๑๓ แล้วตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์แบบโพลาไรซ์ เพื่อดูว่าผิวของหินตรงร่องที่เกิดจากการแกะสลักตัวอักษรนั้นมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในลักษณะเดียวกันกับผิวส่วนอื่นๆ (ที่ไม่มีตัวอักษร) ของศิลาจารึกหลักที่ ๑ หรือไม่ ผลปรากฏว่าผิวของหินตรงร่องที่เกิดจากการแกะสลักตัวอักษร มีปริมาณแคลไซต์ลดลงมาใกล้เคียงกับผิวส่วนอื่นๆ จนสามารถมองเห็นเป็นชั้นที่มีความแตกต่างได้ชัดเจน แสดงว่าการแกะสลักตัวอักษรน่าจะกระทำในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกับการสกัดก้อนหินออกมาเป็นแท่งแล้วขัดผิวให้เรียบ มิใช่แกะสลักขึ้นใหม่ในระยะหลังๆ การพิสูจน์ในขั้นนี้เป็นการตัดข้อสงสัยที่ว่า อาจมีผู้พบแท่งหินแท่งนี้ที่สุโขทัย แต่ไม่มีคำจารึก แล้วนำมาจารึกขึ้นทีหลังในสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีวิทยาศาสตร์มาพิจารณาร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประวัติการค้นพบและการเก็บรักษาศิลาจารึกหลักที่ ๑ **ดูจะเป็นไปไม่ได้ที่ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ถูกทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่เป็นไปได้สูงที่จะถูกทำขึ้นในสมัยสุโขทัย** แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะเป็นการยืนยันว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ ทำขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง อาจจะเป็นช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่งในสมัยสุโขทัยก็ได้ การศึกษาวิจัยด้วยวิธีนี้มิได้เป็นการกำหนดอายุของศิลาจารึก แต่เป็นการเปรียบเทียบริ้วรอยและองค์ประกอบที่ผิวที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากกระบวนการสึกกร่อนผุพังสลายตัวของศิลาจารึกหลักที่ ๑ เทียบกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ของสุโขทัยและศิลาจารึกของรัตนโกสินทร์ (ถ้ามี) เป็นที่น่าเสียดายที่ยังค้นไม่พบศิลาจารึกหรือวัตถุโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ที่ทำด้วยหินทรายแป้งชนิดเดียวกันนี้ จึงยังไม่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างอย่างชัดเจน

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.สุวิชญ์ รัศมิภูติ ที่ได้มอบหมายและแนะแนวทางในการศึกษาวิจัย ศาสตราจารย์ ดร.วิรุฬ มังคละวิรัช ผู้อำนวยการศูนย์เครื่องมือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในด้านเครื่องมือ Scanning Electron Microscope และ Energy Dispersive X-Ray Spectrometer

และขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จตามเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร, **จารึกสมัยสุโขทัย**, ๒๕๒๗.

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑**, ๒๕๒๑.

สงัด ปิยะศิลป์, **ธรณีวิทยาของแผนที่ระวางจังหวัดอุตรดิตถ์** (NE-47-11) มาตราส่วน ๑ : ๒๕๐,๐๐๐ รายงานการวิจัยฉบับที่ ๑๕ กองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี, ๒๕๑๘.

สงัด พันธุ์โอกาส, **ธรณีวิทยาและแหล่งแร่ระวางจังหวัดพิษณุโลก** (NE-47-15) มาตราส่วน ๑ : ๒๕๐,๐๐๐ รายงานการวิจัยฉบับที่ ๑๖ กองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี, ๒๕๑๙.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, **จารึกในประเทศไทย**, เล่ม ๑ - ๕, ๒๕๒๙.

Dorothy Carrol, **Rock Weathering**, Plenum Press, New York, 1970.

Hurlbut, C.S. and Klein, C., **Manual of Mineralogy** (after Jame D. Dann) 19th Edition, John Wiley & Son, New York, 1977.

J.W.S. Hearle, J.T. Sparrow, P.M. Cross, **The Use of Scanning Electron Microscope**, pergamon Press, New York, 1972.

K.M. Clayton, **Weathering**, Longman Group Limited, 1975.

Kerr, F.P., **Optical Mineralogy, 4th Edition, McGraw Hill Inc., New York, 1977.**

M.E. Tucker, **Sedimentary Petrology**, Blackwell Scientific Publication, 1981.

Moorhouse, W.W., **The Study of Rocks in Thin Section**, Harper & Row Publisher, New York, 1959.

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เอกสารมรดกไทย–เอกสารมรดกโลก*

เมื่อปลายเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ นายปองพล อดิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในฐานะประธานคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก (องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations- UNESCO) ได้รับหนังสือลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ จากผู้อำนวยการยูเนสโกแจ้งว่า ยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไว้ในทะเบียนความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Register) พร้อมกับหนังสือฉบับนี้ ได้แนบใบประกาศการขึ้นทะเบียนมาให้ประเทศไทย เนื่องจากเอกสารมรดกของไทยซึ่งยูเนสโกได้รับรอง ให้เป็นเอกสารมรดกของโลกแล้วนี้ มีคุณค่าต่อชาวโลกเป็นอันมาก ขอแนะนำให้ใส่กรอบใบประกาศและติดไว้ในที่แห่งเดียวกับศิลาจารึกเพื่อให้คนทั่วไปที่มาชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่เก็บศิลาจารึกหลักนี้ไว้ได้ทราบทั่วกัน

การขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกที่มีคุณค่าล้ำนั้นเป็นแผนงานของยูเนสโกเพื่ออนุรักษ์เอกสารมรดก และเผยแพร่ให้บุคคลทั่วโลกได้รู้จักและเข้าใจเนื้อหาสาระในเอกสารมรดก สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน ในการศึกษาเล่าเรียน และการเข้าใจแนวคิดปรัชญา และประวัติ เรื่องราวของบุคคล ชุมชน และสังคมที่แตกต่าง เชื้อชาติ และวัฒนธรรมแต่ก็นับเป็นชาวโลกเดียวกัน ความเข้าใจเรื่องราวในชีวิตของกันและกัน ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันจะเป็นพื้นฐานการสร้างสังคมที่สงบสุข และเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันต่อไปจนถึงอนาคต

แผนงานของยูเนสโก เกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกสารมรดกของโลกนี้ มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Memory of the World Programme เรียกชื่อในภาษาไทยว่า แผนงานความทรงจำแห่งโลก มีวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์หนังสือและสื่ออื่นๆ ที่ได้มีการผลิตขึ้นในแต่ละสังคมหรือแต่ละประเทศ ตั้งแต่อดีต - ย้อนหลังไปถึงครั้งแรกที่มนุษย์ได้เริ่มคิดวิธีบันทึกของตน เพื่อกันลืมหรือเพื่อแจ้งให้ผู้อื่นได้ทราบด้วย วิธีการบันทึก เริ่มจากการเขียนภาพคล้ายของจริง

---

* ศาสตราจารย์ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต

แล้วได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลายลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ และเป็นตัวอักษรในลำดับต่อมา วัสดุที่ใช้บันทึกมีหลากหลาย ตั้งแต่แท่งศิลาจารึก เปลือกไม้ ใบลาน กระดาษทำด้วยมือ จนถึงกระดาษที่ทำด้วยเครื่องจักร แผ่นฟิล์ม แผ่นดิสก์ และแผ่นซีดีรอม

วัสดุที่ใช้บันทึกความรู้มักมีลักษณะเปราะบาง แม้แท่งศิลาก็ยังสึกกร่อน เพราะปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด ฝน น้ำท่วม ไฟไหม้ แมลงต่างๆ รวมทั้งมนุษย์ มีส่วนทำลายวัสดุเอกสาร ทำให้เนื้อหาในเอกสารนั้นๆ ก็ถูกทำลายไปด้วย การสืบทอดทางปัญญาโดยอาศัยเอกสารจึงไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร จะเหลืออยู่แต่ความทรงจำในตัวบุคคล เมื่อบุคคลนั้นเสียชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาอันมีค่ามหาศาลก็พลอยสูญหายไปด้วย อาจไม่เหลือแม้ในความทรงจำ

นอกจากนั้น เนื่องจากเอกสารมรดกตั้งแต่แรกเริ่มได้เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มภาษาและกลุ่มวัฒนธรรม บางเรื่องมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งโลก แต่คนต่างวัฒนธรรมต่างภาษาก็ไม่อาจทราบได้ ตามอุดมการณ์ซึ่งเกิดภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ และชัดเจนขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ว่าโลกเราเป็นหนึ่งเดียวกัน แม้จะมีหลายเชื้อชาติหลายภาษาและมีวัฒนธรรมหลากสีแต่เราก็เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งโลก

ยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งในเครือสหประชาชาติ ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ให้สร้างความเข้าใจระหว่างกัน โดยใช้หนังสือและสื่ออย่างอื่นที่มีการผลิตขึ้นในโลก ไม่ว่าโดยชาติไหน และภาษาใด วิสัยทัศน์ของยูเนสโกที่ได้รับการประกาศตั้งแต่ปีแรกตั้งองค์กร คือ ***หนังสือสำหรับทุกคน***

เมื่อมองย้อนหลังในประวัติการดำเนินงานของยูเนสโก เพื่อการพัฒนาและสร้างเสริมความสงบสุขในโลก จะเห็นได้ว่ามีหนังสือเป็นเครื่องมือสำคัญตลอดมา ความก้าวหน้าครั้งสำคัญมีขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๑) ซึ่งยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นปีหนังสือสากล (International Book Year) ประเทศไทยได้ร่วมฉลองปีสากล และได้ริเริ่มให้มีสัปดาห์หนังสือแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก

ประเทศสมาชิกของยูเนสโกได้เห็นพ้องกันในเรื่องความสำคัญของเอกสารมรดก และอันตรายที่เอกสารมรดกกำลังเผชิญอยู่ จึงได้เห็นพ้องต้องกันให้มีแผนงานความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Programme) ใน พ.ศ. ๒๕๓๙ และจัดให้มีสำนักงานเฉพาะเรื่องนี้ขึ้นเพื่อการประสานงาน ผู้อำนวยการยูเนสโก แต่งตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงาน (International Advisory Committee) ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเทศสมาชิกคัดเสนอมีจำนวน ๑๔ คน ทำหน้าที่กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร กำหนดมาตรฐานของเอกสารมรดกที่จะได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกของโลก

ในระดับประเทศ ยูเนสโกได้เสนอให้รัฐบาลแต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกทำหน้าที่คัดเลือกเอกสารมรดกของประเทศตามหลักเกณฑ์กำหนดของยูเนสโกพิจารณา ในทางปฏิบัติสำนักงานแผนงานความทรงจำแห่งโลกจะส่งเอกสารให้คณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงานพิจารณา คณะกรรมการจะเสนอผลการพิจารณาให้ผู้อำนวยการยูเนสโกลงนามในใบประกาศ และแจ้งให้รัฐสมาชิกผู้เสนอทราบผล

หลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทยว่าเป็นเอกสารมรดกซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่องค์การกำหนด จึงได้นำเสนอประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ให้เสนอต่อยูเนสโก เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๔๖ ได้รับการพิจารณากลั่นกรองขั้นตอนจากคณะกรรมการดำเนินงาน แล้วนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการระหว่างประเทศฯ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๖ คณะกรรมการระหว่างประเทศฯ ได้เปิดโอกาสให้ผู้แทนจากประเทศไทยชี้แจงประเด็นสำคัญที่ว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีคุณค่าควรยกขึ้นเป็นเอกสารมรดกของโลกได้ ที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์

หลักเกณฑ์การพิจารณา และมาตรฐานกำหนดความสำคัญของเอกสารในระดับโลก มีโดยย่อดังนี้

๑. **เป็นเอกสารมรดกตัวจริงแท้จริง** (authenticity) มิใช่สำเนาหรือปลอม ได้มีการพิสูจน์แล้วมีหลักฐานยืนยันได้

๒. **มีคุณค่า และความสำคัญในระดับโลก** เป็นหนึ่งเดียว ไม่สามารถทดแทนได้ หากเกิดการสูญเสีย หรือสูญหายแล้ว จะเป็นการสูญเสียอย่างหนักแก่มรดกของมนุษยชาติ ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน และมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งของโลก ต้องไม่มีเอกสารอื่นใดเทียบเท่าได้แล้ว

๓. **พิสูจน์ได้** และยืนยันได้ว่ามีคุณลักษณะตามกำหนด ๕ ประการดังต่อไปนี้

๓.๑ ระยะเวลาที่มีการสร้างเอกสารขึ้นนั้น ๆ เวลายาวนานไม่สำคัญนัก แต่ควรเป็นเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญ เกิดวิกฤติการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เอกสารมรดกนั้นอาจเป็นตัวแทนหรือเครื่องชี้ให้เป็น “การเป็นเอกสารชิ้นแรก”

๓.๒ สถานที่ สถานที่ซึ่งเอกสารมรดกได้รับการสร้างขึ้นมีความสำคัญมาก เอกสารมรดกนั้นอาจมีข้อความที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของโลก สถานที่ผลิตเอกสารอาจเป็นสถานที่ซึ่งมีความสำคัญต่อเรื่องราวที่กล่าวถึงในเอกสารมรดก อาจมีข้อความพรรณนาสภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปแบบ เมือง หรือสถาบันที่ได้สูญหายไปแล้วจากโลก

๓.๓ บุคคล บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในการสร้างเอกสารมรดกนั้นๆ บ่งบอกพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ หรือ ของการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือ สุนทรียศาสตร์ ก่อให้เกิดความก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่ อาจมีผลด้านสร้างสรรค์ให้แก่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหลักของสังคม

๓.๔ เนื้อหาและแก่นของเรื่อง อาจเป็นเนื้อหาทางด้านประวัติเหตุการณ์สำคัญ หรือการพัฒนาทางพุทธิปัญญาในด้านสังคม การเมือง อุดมการณ์ การกีฬา หรือ ศิลปะ หรือ มนุษยศาสตร์

๓.๕ รูปแบบ และทำนองการสร้างสรรค์ มีความเด่นโดดในด้านสุนทรียภาพ คุณค่าทางภาษาศาสตร์ เป็นการเสนอแบบอย่างที่พิเศษ เป็นรูปแบบหรือวัสดุบันทึกซึ่งสูญหายไปแล้ว

๔. คุณสมบัติเฉพาะ อีก ๔ ประการ คือ

๔.๑ ความหายาก เนื้อหา หรือ วัสดุบันทึกเนื้อหา เป็นตัวอย่างของรูปแบบที่หายากและที่ยังคงได้รับการรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

๔.๒ ความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่บนวัสดุที่ใช้บันทึก มิใช่เพียงบางส่วนไม่มีการชำรุด หรือ แก้ไข เปลี่ยนแปลง ซ่อมแซม

๔.๓ ความทนทาน ไม่เสี่ยงต่อการเสื่อมสลาย ได้รับการปกป้อง ระมัดระวังอย่างดี

๔.๔ โครงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ คู่ควรกับความสำคัญของเอกสารมรดก มียุทธศาสตร์ชัดเจนในการอนุรักษ์ และ เผยแพร่ให้คนเข้าถึง

การนำเสนอศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชต่อยูเนสโก

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ยาวนานเกี่ยวกับเอกสารมรดกของไทยทุกรูปแบบตั้งแต่แรกมีในประวัติการณ์ของไทย ได้พิจารณาศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตามหลักเกณฑ์ของยูเนสโกดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการนี้มีผู้ชำนาญด้านจารึกและอักษรโบราณเป็นที่รู้จักในนานาประเทศคือ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหนังสือตัวเขียนและจารึกของหอสมุดแห่งชาติ ดร.ม.ร.ว.รุจยา อาภากร ผู้มีประสบการณ์ยาวนานในด้านการอนุรักษ์เอกสารมรดกของไทย นายสมชาย ณ นครพนม นักโบราณคดี ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ได้ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหาของจารึกในแง่มุมต่างๆ ตามข้อกำหนดของยูเนสโก ได้ศึกษาเอกสาร เช่นหนังสือ เรื่อง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย โดย ศาสตราจารย์ กำธร สถิรกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านตัวอักษรของชาติต่างๆ โดยเฉพาะ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หนังสือของนักประวัติศาสตร์ชาวต่างประเทศที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแบบเข้ม เช่น ดร.เดวิด เค ไวแอท (David K. Wyatt) หนังสือของ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ นักวิชาการที่กล่าวว่า ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่หนึ่งนั้นเป็นจารึกซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ดูรายการบรรณานุกรมแนบท้าย) รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ โดย นางจิราภรณ์ อรัณยะนาค นักวิทยาศาสตร์ ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปวัตถุ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นต้น

ในการนำเสนอเอกสารมรดกต่อยูเนสโกนั้น ประเทศสมาชิกหรือองค์กรที่ต้องการนำเสนอจะต้องกรอกข้อความอธิบายตามหลักเกณฑ์กำหนดลงในแบบกรอกข้อความซึ่งยูเนสโกกำหนดคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ได้ร่วมกันจัดทำคำชี้แจง ข้อไหนต้องให้ข้อมูลลึกซึ้งและรายละเอียดที่ไม่ทราบกันทั่วไปก็ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านเป็นผู้ชี้แจง เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะพิเศษของลายสือไทย นายสมชาย ณ นครพนม ให้ภาพถ่ายและมาตรการในการอนุรักษ์ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความดูแลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ม.ร.ว.รุจยา อาภากร เสนอแนะประเด็นหลักที่ควรชี้แจงเพิ่มเติม โดยเฉพาะกรณีถูกกล่าวหาว่าเป็นศิลาจารึกที่ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๔ ศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เคยดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารของยูเนสโก ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของศิลาจารึกหลักนี้ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทย ชาวต่างประเทศ เช่น นาย ดับเบิลยู. เอ. อาร์. วูด (W.A.R. Wood) ได้เคยเขียนไว้ในหนังสือ A History of Siam พรรณนาถึงสุโขทัยว่าเป็น “A mighty state” ซึ่งได้มีการติดต่อกับประเทศจีนสมัยพระเจ้ากุบไลข่าน นักวิชาการชาวอังกฤษชื่อ เรจินาลด์ เลอ เมย์ (Reginal le May) ได้กล่าวเปรียบเทียบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่าเท่ากับ “The Magna carta of Siam”

ขอสรุปคำชี้แจงในแบบกรอกข้อความเสนอเอกสารมรดกต่อยูเนสโก ดังนี้

๑. **ความเป็นเอกสารตัวจริงของจริง** พิสูจน์ได้โดยข้อเท็จจริงที่ว่า นับแต่ปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ได้มีนักวิชาการประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ทั้งชาวไทยและต่างประเทศหลายท่านได้ศึกษาวิเคราะห์ตีความแปลเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ตลอดเวลาเกือบร้อยปีที่ผ่านมา เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์

นาย เอ.บี. กริสเวิลด์ (A.B. Griswold) เป็นต้น การที่มีบางคนกล่าวหาว่า เป็นจารึกที่ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๔ นั้น ก็ได้มีการศึกษาข้อกล่าวหาทุกข้อ และชี้แจงในที่ประชุมทางวิชาการแล้ว นอกจากนี้ยังมีการตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับอายุของศิลา และรอยจารึกอีกด้วย

๒. ความสำคัญของเนื้อหาสาระ ข้อความในศิลาจารึกแบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนแรก (บรรทัดที่ ๑-๑๘) เป็นพระราชประวัติตอนแรกเริ่ม ตอนที่สอง (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๘ จนถึงบรรทัดที่ ๘ ของด้านที่ ๔) พรรณนารายละเอียดของสุโขทัย ทั้งในสภาพภูมิศาสตร์ การปกครองและสังคม ตอนที่สาม (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๘ ถึงบรรทัดที่ ๒๙ ของด้านที่ ๔) กล่าวถึงพระปรีชาสามารถในด้านประดิษฐ์อักษรไทยและการขยายพระราชอาณาเขต

๓. ความสำคัญในระดับโลก มีข้อความแสดงถึงคุณค่าทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เฉพาะสำหรับประเทศไทยเท่านั้น คือ

๓.๑ การปกครองโดยธรรม ไม่ข่มเหงไพร่ฟ้า ให้ความยุติธรรมทั่วหน้า ให้โอกาสในการร้องทุกข์

๓.๒ เสรีภาพในการค้า และเศรษฐกิจการตลาด ชาวสุโขทัยประสงค์จะค้าขายสินค้าใดๆ ก็ย่อมทำได้ ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐไม่เก็บภาษีการค้า

๓.๓ สิทธิของปวงชน เช่น สิทธิในการครอบครองสมบัติที่ตนหามาได้ สิทธิในการร้องทุกข์ และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง

๔. ศรัทธาในพุทธศาสนา สุโขทัยเป็นรัฐพุทธศาสนา พ่อขุนทรงนับถือพระพุทธศาสนา แต่ยังรักษาไว้ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเทพยดาอารักษ์ผสมผสานกับนิกายที่นับถือในศรีลังกาเป็นแนวคิดใหม่ที่เป็นสากล จารึกได้บรรยายถึงความเคร่งครัดในศีลในธรรมของชาวสุโขทัยในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการสร้างวัด สร้างพระพุทธรูปมากมาย ถือศีลในวันพระ ทอดกฐินเมื่อออกพรรษา

๕. เสรีภาพในการแสดงออกโดยใช้ภาษาเขียนของชาติ ศิลาจารึกเป็นประจักษ์พยานที่หาได้ยากมาก ในการก้าวเข้าสู่วัฒนธรรมการเขียนโดยใช้ตัวอักษรของชาติ นับเป็นการประกาศเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความรู้สึก ความคิด และเรื่องราวของประเทศ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยตัวอักษรของขอมซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในแหลมสุวรรณภูมิเมื่อ ๗๐๐ ปีกว่ามาแล้ว ตัวอักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหง นอกจากใช้กันในสมัยสุโขทัยแล้ว ยังแพร่หลายไปยังที่อื่นด้วย เนื่องจากตัวอักษรไทยสร้างขึ้นตามแบบอย่างอักษรอินเดียโบราณ ซึ่งได้สืบทอดจากอักษรกรีกโบราณ จึงนับว่าได้มีส่วนทำให้อักษรโบราณเหล่านี้มีชีวิตอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีความแตกต่างตรงที่ได้นำมาใช้และสร้างตัวพยัญชนะและสระเพิ่มเติมรวมทั้งรูปวรรณยุกต์ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของคำไทย

๖. ความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยยูเนสโก

๖.๑ *กาลเวลา* ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้มีการสร้างขึ้นพร้อมกับจารึกอื่นอีก ๓ หลัก ปรากฏว่าจารึกนี้เป็นหลักเดียวเท่านั้น ที่คงอยู่มาตลอดกว่า ๗๐๐ ปี จารึกได้กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในประวัติของสุโขทัยที่เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในทางดีในช่วงเวลาที่พวกมงโกลรุกรานลงมาทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาณาจักรมอญและขอมกำลังเสื่อมอำนาจลง คนไทบางกลุ่มได้สร้างรัฐของตนขึ้นในอัสสัม และทางตอนเหนือของพม่าแต่ไม่ได้เป็นอาณาจักรรุ่งเรืองมาจนทุกวันนี้ กลุ่มไทยที่สร้างเชียงใหม่นั้นพ่อขุนรามคำแหงก็ได้มีส่วนร่วมในการสร้างและเชียงใหม่ก็ได้รุ่งเรืองมาพร้อมกัน การสร้างอักษรไทยและศิลาจารึกนับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่วางรากฐานวรรณกรรมและสังคมการอ่านเขียนของไทย

๖.๒ *สถานที่* ศิลาจารึกหลักนี้ตั้งอยู่ใกล้กับพระแท่นมนังศิลาบาตรในสุโขทัยเมืองเก่า ซึ่งยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนว่าเป็นมรดกโลก (World Heritage Site) คำพรรณนาเกี่ยวกับภูมิสถาน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นประจักษ์พยานของความยิ่งใหญ่ ที่ทำให้สุโขทัยมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์กำหนด สถานที่มรดกโลก

๖.๓ *บุคคล* พ่อขุนรามคำแหงมหาราชนับเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง ได้มีส่วนสร้างสรรค์ประวัติการณ์และวัฒนธรรมของโลก นอกจากนี้ยังทรงเป็นพุทธศาสนิกชน และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

๖.๔ *เนื้อหาและแก่นของเรื่อง* ศิลาจารึกได้บรรจุเนื้อหาสาระซึ่งมีความเป็นสากล เช่น ความก้าวหน้าทางความคิดด้านอุดมการณ์ทางการเมือง การปกครอง ซึ่งทันสมัยอยู่ตลอดกาลและไม่จำกัดเขตแดน การสร้างภาษาเขียนทำให้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนอย่างกว้างขวาง การปกครองในรูปแบบธรรมราชา การให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง เสรีภาพในการร้องทุกข์ เสรีภาพในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่หามาได้ เหล่านี้ล้วนเป็นแนวคิดและการปฏิบัติที่ไม่ปรากฏในประเทศอื่นในสมัยเดียวกัน ในเวลา ๗๐๐ กว่าปีก่อนที่สหประชาชาติจะเกิดขึ้น และได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

๖.๕ *รูปแบบและทำนองเขียน* ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นตัวอย่างแบบฉบับ ทั้งในด้านความสวยงามของแท่งศิลา และของตัวอักษรที่เขียนอย่างเป็นระเบียบแสดงถึงความภาคภูมิใจและความเฉลียวฉลาดสามารถของผู้สร้าง สำนวนภาษา ทำนองเขียนเรียบง่าย กระชับ มีพลังและความเคร่งขรึม สอดคล้องเหมาะสมกับการประกาศเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ของชาติ

๗. ความสอดคล้องกับเงื่อนไขกำหนดของยูเนสโก ๔ ประการ

๗.๑ ความหายาก ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นจารึกภาษาไทยที่เก่าที่สุด รูปแบบตัวอักษรการเรียบเรียง และเนื้อหา นับเป็นเด่นโดด ไม่มีจารึกและข้อเขียนบนวัสดุอย่างอื่นจะเทียบได้อีกแล้วทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๗.๒ ความสมบูรณ์ ไม่มีรอยแตกหักของจารึก ตัวอักษรยังคงอ่านได้ง่ายตลอดทั้งหลัก

๗.๓ ความเสี่ยงต่ออันตราย ศิลาจารึกได้รับการดูแลอย่างดี เก็บไว้ในอาคารที่มีการควบคุมอุณหภูมิ มียามเฝ้าระวังตลอด ๒๔ ชั่วโมง

๗.๔ โครงการบริหารจัดการ ศิลาจารึกอยู่ในความดูแลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นไปตามพระราชบัญญัติ การคุ้มครองโบราณสถาน ศิลปะและโบราณวัตถุ ซึ่งตราขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐานสากล มีแผนงานป้องกันในกรณีเกิดไฟไหม้ น้ำท่วม สงคราม การก่อการร้าย และอื่นๆ ที่เป็นอันตรายต่อศิลาจารึก

๘. รายละเอียดเกี่ยวกับการคุ้มครองตามกฎหมาย

๘.๑ เจ้าของ รัฐบาลเป็นเจ้าของและได้มอบอำนาจการดูแลให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

๘.๒ การเข้าถึง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้สัปดาห์ละ ๕ วัน มีค่าเข้าชมคนละ ๔๐ บาท ซึ่งคนไทยทั่วไปสามารถจ่ายได้ ได้มีการจัดพิมพ์ข้อความในจารึกเผยแพร่ โดยพิมพ์ตัวอักษรเดิม และตัวอักษรที่ปริวรรตเป็นปัจจุบัน มีคำอธิบายศัพท์ มีการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส และภาษาอังกฤษ ในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปีลายสือไท ได้มีเอกชนขออนุญาต จัดทำศิลาจารึกจำลองขนาดเล็กแจกโรงเรียนต่างๆ

๘.๓ ลิขสิทธิ์ ข้อความในศิลาจารึกเป็นสมบัติสาธารณะของรัฐ ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่เฉพาะข้อความบนจารึก ไม่ต่องจ่ายค่าลิขสิทธิ์ แต่ถ้าจะพิมพ์คำอ่านที่ใช้ตัวอักษรปัจจุบัน ซึ่งหอสมุดแห่งชาติจัดทำขึ้น โดยมารยาทควรต้องขออนุญาต

๘.๔ การบริหารจัดการ มีคณะกรรมการที่รับผิดชอบ ดังนี้ :

ก. มีคณะกรรมการอำนวยการว่าด้วยมาตรฐานการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ข. คณะกรรมการของกรมศิลปากร ว่าด้วยการบริหารจัดการสมบัติวัฒนธรรม

๘.๕ เรื่องอื่นๆ ตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ การจำลองศิลาจารึกตามขนาดจริงจะกระทำมิได้

๙. องค์กรที่รับผิดชอบข้อมูลเกี่ยวกับจารึก

๙.๑ เจ้าของ ผู้ดูแล กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ ดูแล ทำหน้าที่ประหนึ่งเจ้าของ

๙.๒ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ได้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกชุดปัจจุบัน เมื่อ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ คณะกรรมการฯ ได้มีการประชุมเดือนละครั้งเพื่อการคัดเลือกเอกสารมรดกของไทย ที่สมควรเสนอยูเนสโกให้ขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกของโลก

๑๐. คำชี้แจงเพิ่มเติม คณะอนุกรรมการกลั่นกรองข้อเสนอ ในคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกได้ขอรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อการสนับสนุนความสำคัญในระดับเอกสารมรดกโลก คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ได้ส่งข้อความเพิ่มเติมโดยสรุป ดังต่อไปนี้

๑๐.๑ ความสำคัญของอักษรไทย เปรียบเทียบกับอักษรของชาติอื่นๆ การยอมรับและการนำไปใช้ในประเทศอื่น

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี และภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวว่า ตัวอักษรไทยได้แบบอย่างจากอักษรเทวนาครีและอักษรพราหมี ซึ่งสืบทอดจากตัวอักษรที่พวกอารยันใช้อยู่ในราว ๓๐๐-๔๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล จึงมีความสำคัญยิ่งในการสืบทอดตัวอักษรโบราณ เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนอกจากสุโขทัยแล้ว ก็มีการใช้ในล้านนา ล้านช้าง (สาธารณรัฐประชาชนลาวในปัจจุบัน) และรัฐฉาน หรือไทยใหญ่ในพม่า

ศาสตราจารย์ กำธร สถิรกุล ผู้เชี่ยวชาญตัวอักษรตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันกล่าวไว้ในหนังสือ “ ๗๐๐ ปี ลายสือไท” ว่า ตัวอักษรพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีการใช้ และเป็นแบบอย่างตัวอักษรลาว กัมพูชา และพม่า

ดร. ม.ร.ว. รุจยา อาภากร ผู้เชี่ยวชาญด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ชี้แจงว่า นักภาษาศาสตร์ระดับระหว่างประเทศ ได้แบ่งกลุ่มภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มจีน-ธิเบต, กลุ่มไทหรือไต, กลุ่มมอญ-เขมร (หรือออสโตเอเชียติก) และกลุ่มมาเลย์-โพลิเนเชียน (หรือออสโตรเนเชียน) กลุ่มภาษาไทหรือไต รวมภาษาที่ใช้ในชนเผ่าไทที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ลาวโซ่ง ไทยดำ ไทยพวน ลาว และผู้ไทย ในสาธารณรัฐประชาชนลาว และเวียดนาม ไทยใหญ่ ไทยเขิน ในเมียนม่าร์ ไทยลื้อ ในเมียนม่าร์และยูนาน ประเทศจีน ระบบการเขียนหนังสือไทยของพ่อขุนรามคำแหงนั้นเป็นตัวแทนภาษาไทยที่ใช้ในกลุ่มไท ทั้งหมดมีอิทธิพลเหนือการเขียนของไทยอาหมในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ไทเมา ไทเหนือ และไทเดฮอง ในเมียนม่าร์ และยูนาน มีตัวพยัญชนะ สระ และรูปวรรณยุกต์

ที่ใช้แทนเสียงในภาษาไทยได้ครบถ้วน และนำมาประกอบเป็นคำได้สะดวก ต่างกับตัวเขียนภาษาจีนซึ่งพัฒนาจากภาพของจริง วัฒนธรรมการใช้ตัวอักษรเพื่อการเขียนได้แพร่หลายไปทั่วแหล่งอารยธรรมตามลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้สามารถบันทึกความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของแต่ละสังคมลงในใบลาน ลงในกระดาษที่ทำด้วยมือ และแท่งศิลา ทั้งในด้านพุทธศาสนา และความรู้ทางวิชาการอื่นๆ สืบทอดมาได้จนถึงทุกวันนี้

๑๐.๒ ความสำคัญของเนื้อหา ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ให้ข้อความเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนเผ่าไททั้งหมด ให้ทราบถึงภูมิปัญญาไทยในด้านเกษตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ระบบการปกครองแบบธรรมราชา สิทธิของคนไทยในการร่วมปกครองบ้านเมือง ในทรัพย์สินส่วนตัว ในการร้องทุกข์ และได้รับการไต่สวนอย่างยุติธรรม สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในนันทนาการ สำหรับสังคมหรือเมืองอื่นที่ได้ทำสงครามกัน เมื่อเป็นผู้แพ้ และต้องการความช่วยเหลือให้ตั้งตัวได้ใหม่ ก็จะได้รับความช่วยเหลือ เชลยศึกได้รับความปรานี ไว้ชีวิต

ที่กล่าวมาทั้งหมดโดยสังเขปนั้น แสดงให้เห็นถึงหลักการ กระบวนการ และวิธีการวินิจฉัยคุณค่าเอกสารมรดกที่ได้รับการเสนอให้ยูเนสโก พิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก คณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงานความทรงจำแห่งโลก และคณะอนุกรรมการกลั่นกรองเบื้องต้น พิถีพิถันในการให้ได้รับข้อมูล และคำชี้แจงตามหลักเกณฑ์จนเป็นที่พอใจ

หลังจากการติดต่อทางการเอกสาร ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ แล้ว คณะกรรมการแห่งชาติของประเทศไทยว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ก็ได้รับเชิญให้เข้าร่วมฟังการพิจารณาข้อเสนอของประเทศต่างๆ ในฐานะผู้สังเกตการณ์ และได้รับโอกาสให้ชี้แจงเพิ่มเติมด้วยวาจาต่อที่ประชุม ณ เมือง กดานซ์ (Gdansk) ประเทศโปแลนด์ ระหว่างวันที่ ๒๙-๓๐ สิงหาคม ๒๕๔๖ ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ ๖ ของคณะกรรมการชุดนี้

ผู้แทนจากประเทศไทยมีสามคนคือ นางสาวิตรี สุวรรณสถิตย์ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ศ.ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านกิจการของยูเนสโก และ ศ. คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต ประธานคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย

ในการประชุมครั้งนี้ มีเอกสารมรดกซึ่งประเทศต่างๆ นำเสนอเพื่อการขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกโลก ๔๓ รายการ คณะกรรมการพิจารณาแล้ว ลงมติสนับสนุนการจดทะเบียน ๒๓ รายการ ซึ่งมีเอกสารมรดกของไทยรวมอยู่ด้วย

คณะกรรมการระหว่างประเทศฯ นำเสนอผลการพิจารณาต่อผู้อำนวยการยูเนสโกซึ่งได้ลงนามรับรอง เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖

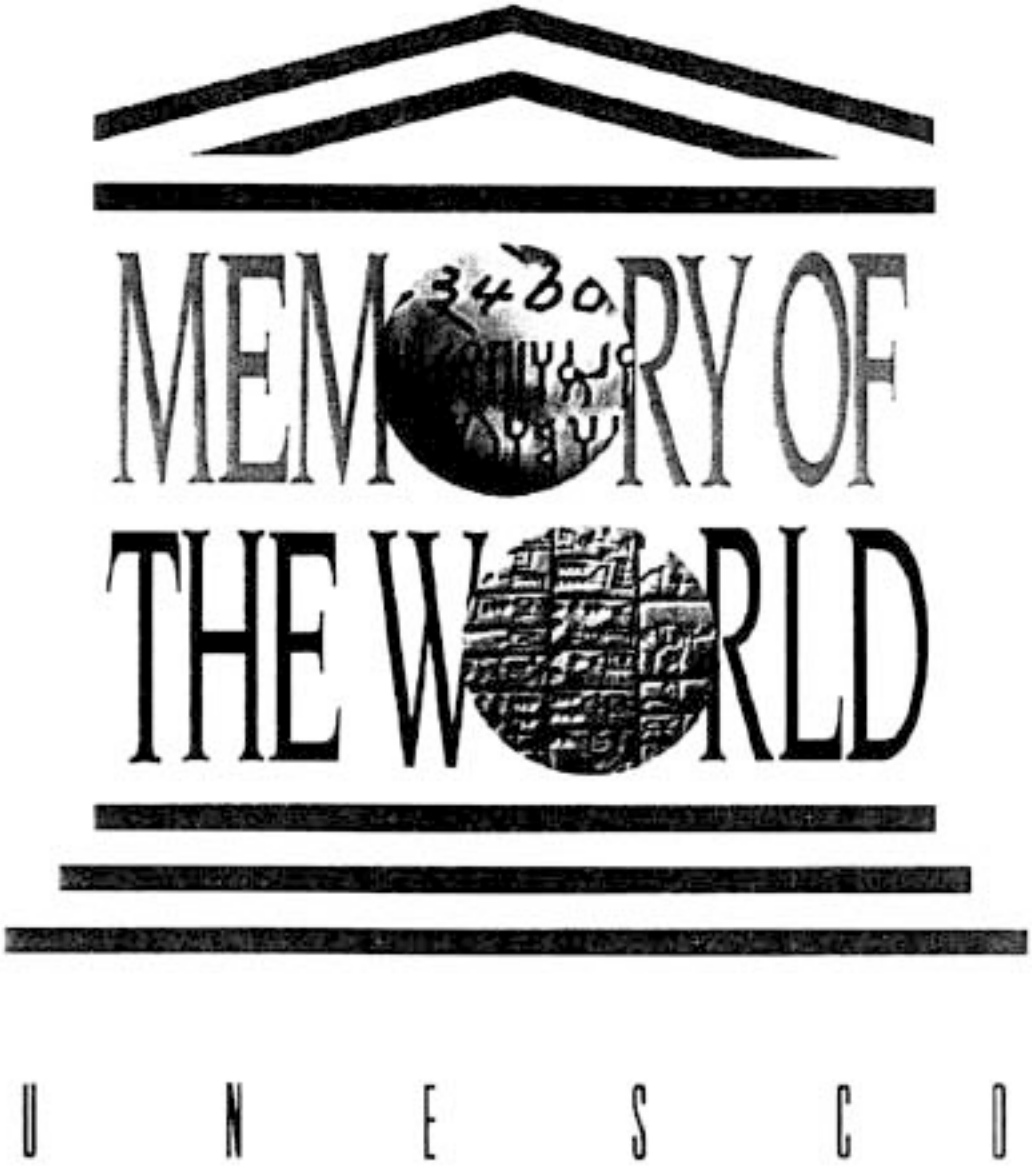

สัญลักษณ์แผนงานความทรงจำแห่งโลก
เอกสารมรดกซึ่งยูเนสโกรับรองแล้วว่ามีคุณค่าในระดับระหว่างประเทศ
จะได้รับอนุญาตให้ใช้สัญลักษณ์นี้ได้

แผนงานของยูเนสโกว่าด้วย “ความทรงจำแห่งโลก” เพื่ออนุรักษ์เอกสารมรดกภูมิปัญญาแห่งโลก ในรูปแบบที่หลากหลาย

Unesco’s “Memory of the World” Programme to Safeguard the Documentation Heritage

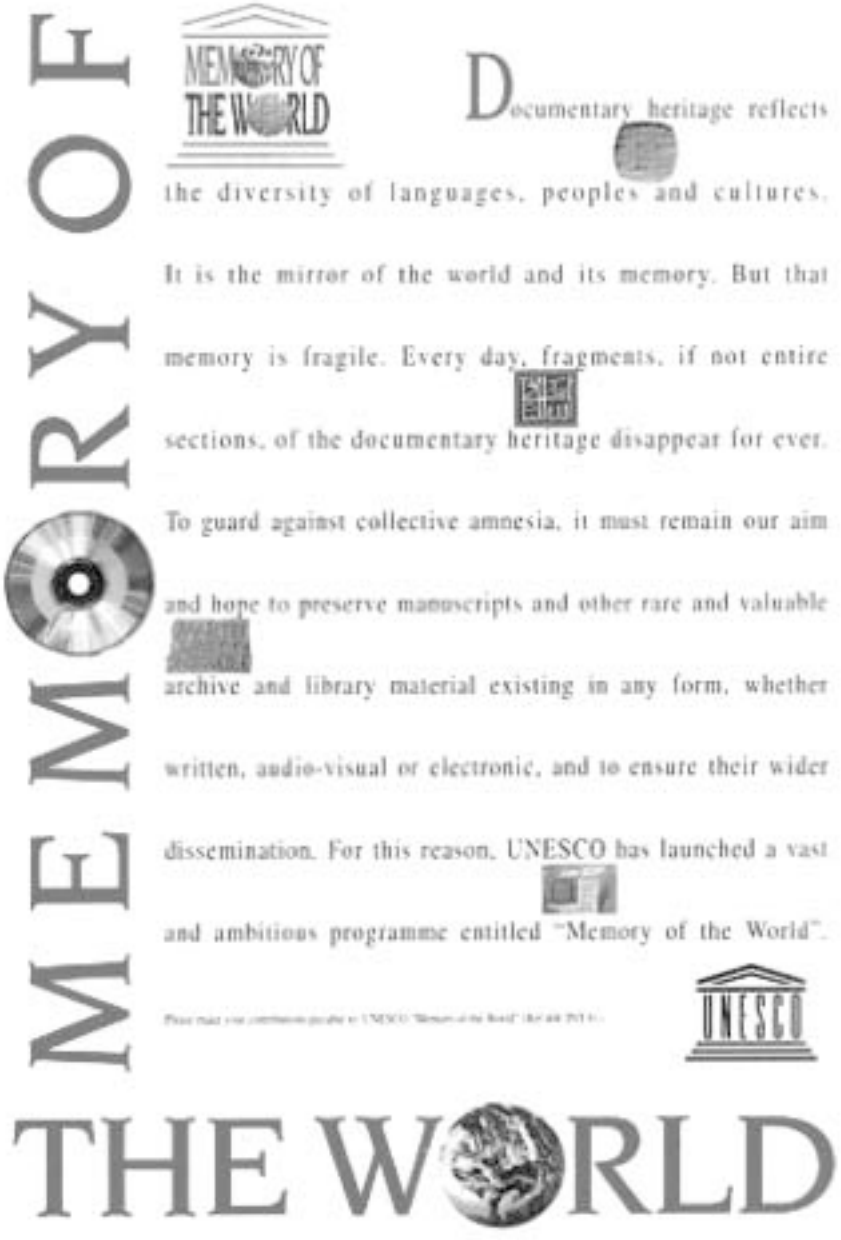

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture

7, place de Fontenoy
75352 Paris 07 SP

1, rue Miollis
75732 Paris cedex 15

Tel : +33 (0)1 45 68 10 00
Fax : +33 (0)1 45 67 16 90

The Assistant Director-General for Communication and Information

Ref: CI/INF/ABID/03/96/1

16 OCT 2003

Dear Mr Adireksarn,

It is with pleasure that I inform you that, upon the recommendation of the International Advisory Committee of the "Memory of the World" Programme, at its sixth meeting held in Gdansk, Republic of Poland, from 28 to 30 August 2003, the Director-General has decided to include in the "Memory of the World" Register:

the **King Ram Khamhaeng Inscription**

held by the National Museum, Bangkok. On this occasion, I have the pleasure to send you herewith the certificate signed by the Director-General testifying this inscription.

The inclusion of this documentary heritage in the "Memory of the World" Register reflects its exceptional value and calls for it to be protected for the benefit of all humanity. It also offers an excellent opportunity for drawing attention to the importance of the collective memory and the need to safeguard it and to enable as many people as possible to have access to it.

You may wish to celebrate the designation of the King Ram Khamhaeng Inscription as part of the "Memory of the World" by affixing a plaque which could be unveiled at a special ceremony at the National Museum.

Yours sincerely,

Abdul Waheed Khan

Mr Pongpol Adireksarn
Chairman
Thai National Commission for UNESCO
Ministry of Education, Rajadamnoen Nok Avenue
Dusit, Bangkok 10300
Kingdom of Thailand

cc: Permanent Delegation of the Kingdom of Thailand
UNESCO Office Bangkok
Prof. Khunying Maenmas Chavalit, Chairperson, Memory of the World National Committee of the Kingdom of Thailand

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หรือศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ เป็นจารึกหลักแรกที่ใช้ภาษาไทยและตัวอักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นเป็นต้นเค้าของตัวอักษรและวิธีเขียน หนังสือไทยในปัจจุบัน โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ยังคงเอกลักษณ์เดิม

ศิลาจารึกหลักนี้มีลักษณะเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ยอดกลมมน สูง ๑ เมตร ๑๑ เมตร หนา ๓๕ เซนติเมตร เป็นหินชนวนสีเขียวมีจารึกทั้ง ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๗ บรรทัด และด้านที่ ๔ มี ๒๗ บรรทัด ทุกหน้ามีรอยชำรุด ขีดข่วนและถูกกระเทาะเนื่องจากทิ้งร้างเป็นเวลานานหลายร้อยปีก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยที่ทรงผนวชและเสด็จธุดงค์ไปสุโขทัยเมืองเก่า ทรงพบศิลาจารึกแท่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ มีข้อความปรากฏในสมุดจดหมายเหตุของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ว่า “เมื่อศักราช ๑๑๙๕ ปีมะเส็ง เบญจศก จะเสด็จขึ้นไปประภาสเมืองเหนือมัศการเจดียสฐานต่างๆ... ทรงพบ “เสาศิลา” ที่มาแต่เมืองสุโขทัย มีข้อความเกี่ยวกับหนังสือไทยแรกมีขึ้นในเมืองนั้น โปรดเกล้าฯ ให้นำพร้อมกับพระแท่นมนังคศิลา ลงมาไว้ที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ซึ่งทรงประทับอยู่ เมื่อเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาไว้ที่วัดนั้นด้วย” คงจะได้ทรงศึกษาตัวอักษรและข้อความระหว่างนั้น ครั้นเสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปไว้ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งไว้ที่ศาลารายข้างด้านเหนือพระอุโบสถหลังที่สองนับจากตะวันตก จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ได้พบภายหลังเก็บไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์ ให้อยู่ในความดูแลของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร (หอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน) ต่อจากนั้นมีการย้ายที่เก็บอีกหลายครั้ง จนในปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

การอ่านจารึก

ผู้อ่านจารึกได้เป็นคนแรกคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้าใจว่าคงเริ่มพยายามศึกษาตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่ ในเรื่องที่เกี่ยวกับจารึกนั้นโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นแม่กองคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันคัดตัวอักษรจากแผ่นศิลาจารึกลงบนแผ่นกระดาษ ดังปรากฏตัวอย่างหน้าแรกที่พระราชทานเซอร์ ยอห์น โบวริ่ง (John Bowring) เอกอัครราชทูตอังกฤษ และได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ The Kingdom and People of Siam ของ เซอร์ จอห์น โบวริ่ง นอกจากนี้ยังได้พระราชทานราชทูตฝรั่งเศสชุดหนึ่งด้วย

การคัดสำเนาศิลาจารึกหลักนี้มีหลายครั้ง และมีการตีพิมพ์คำอ่านครั้งแรกในหนังสือวชิรญาณตอนที่ ๓๖ เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) หน้า ๓๕๔๓-๓๕๗๗ ให้ชื่อเรื่องว่า "อภินิหารการประจักษ์" ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้ทรงรวมเรื่องศิลาจารึกเกี่ยวกับสุโขทัยไว้ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๗

ต่อมาเมื่อหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครได้จ้างศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ (Goerge Coedes) เป็นบรรณารักษ์ใหญ่ คณะกรรมการหอพระสมุดฯ ได้มอบหมายให้ท่านเป็นผู้ตรวจค้นสอบสวนอ่านแปลศิลาจารึกภาษาต่างๆ ที่หอพระสมุดได้รวบรวมไว้ ได้พิมพ์คำอ่านศิลาจารึกสุโขทัยหลายหลัก รวมทั้งศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบ ของพระยาราชนกูล (อวบ เปาโรหิตย์) เรียกหนังสือนี้ว่า "ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย มีทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส"

มีนักโบราณคดี และนักวิชาการชาวต่างประเทศหลายท่านอ่านและตรวจสอบศิลาจารึกหลักนี้หลายท่านดังปรากฏในหนังสือ "ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง" ที่หอสมุดแห่งชาติจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐

นักปราชญ์ไทยที่ได้ศึกษาจารึกหลักนี้อย่างลึกซึ้งหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ ฉ่ำ ทองคำวรรณ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นายประสาร บุญประคอง นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ นายเทิม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึกของหอสมุดแห่งชาติ และศาสตราจารย์กำธร สถิรกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านตัวอักษรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้แสดงปาฐกถาที่สยามสมาคมฯ และต่อมาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใจความว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นผลงานสร้างขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ และแสดงคำอุทิศว่า การค้นคว้าอันนี้มอบให้นักปราชญ์ที่ฉลาดที่สุดที่สามารถปลอมศิลาจารึกนี้ขึ้นมาได้ในสมัยรัชกาลที่ ๔

นอกจากนี้ในปีเดียวกันยังมีนักประวัติศาสตร์ชื่อ ไมเคิล วิคเกอรี่ (Michael Vickery) เสนอบทความที่ออสเตรเลีย ว่าน่าสงสัยว่าจารึกหลักที่ ๑ อาจจะไม่ได้เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

เพื่อขจัดความสงสัย สมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทยได้เชิญนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ รวม ๓ ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล และ ม.ร.ว. ศุภวัฒย์ เกษมศรี มาร่วมแสดงการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ และได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

(พระอิสริยยศขณะนั้น) ทรงเป็นองค์ประธานการอภิปราย ณ ห้อง ๓๑๐๔ ตึกศูนย์รวม ๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร สมาคมได้จัดพิมพ์เอกสารการอภิปรายครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๓๒ มีภาพถ่ายประกอบได้บันทึกเสียงการอภิปรายไว้ด้วย

เนื่องจากในปัจจุบัน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์หาอายุของหินตลอดจนอายุของรอยขีดข่วนบนแผ่นหินได้ก้าวหน้ามาก สามารถนำมาใช้พิสูจน์อายุของหินที่ใช้ในการจารึกได้ นางจิราภรณ์ อรัณยะนาค นักวิทยาศาสตร์ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปวัตถุของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากรจึงได้วิเคราะห์อายุหินที่ใช้จารึกดังปรากฏในข้อความเผยแพร่ในวารสาร SPAFA Digest ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓, ค.ศ. ๑๙๙๐ เป็นการตรวจพิสูจน์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒

นอกจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแล้ว ต่อมาเมื่อมีการค้นพบหลักศิลาจารึกภาษาไทยสมัยสุโขทัยเพิ่มขึ้นอีกหลายหลัก นักโบราณคดีจึงได้กำหนดจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ เป็นจารึกหลักแรกที่เขียนภาษาไทยด้วยตัวอักษรไทย ตามที่มีบอกไว้ในด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๘ ว่า “...เมื่อก่อนลายสือไทนี้บ่มี ๑๒๐๕ ศก ปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจใส่ลายสือไทนี้ ลายสือไทนี้ จึ่งมี...” จารึกที่มีมาก่อนหน้านี้ใช้ตัวอักษรขอม เขียนภาษาเขมรบ้าง สันสกฤตบ้าง ที่เขียนภาษาไทยมีเฉพาะคำสองสามคำเท่านั้น เช่น จารึกหลังพระพุทธรูปนาคปรก พ.ศ. ๑๗๕๖ ใช้อักษรขอมเขียนภาษาเขมรและสันสกฤต มีการใช้ภาษาไทยเพียง ๒ คำคือ คิด และ เถวเอง (ทำเอง) จารึกปราสาทเมืองสิงห์ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นอักษรขอม มีภาษาไทยคำเดียวคือ พรฺญาไชยกร (พระยาไชยกร)

ตัวอักษรไทยในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้นมีลักษณะรูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า สระและพยัญชนะอยู่บนบรรทัดเดียวกัน แตกต่างจากการเขียนด้วยอักษรขอม ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้อธิบายไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมิได้ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรเท่านั้นยังทรงเปลี่ยนแปลงอักขรวิธีให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการคือ ๑) ประดิษฐ์ตัวพยัญชนะและสระเพิ่มขึ้นจนสามารถเขียนภาษาไทยได้ตรงเสียงทุกคำ ๒) อักขรวิธีทำให้อ่านข้อความได้ชัดเจนไม่กำกวม ๓) นำพยัญชนะทุกตัวมาเรียงกันไว้ในระดับเดียวกัน ไม่มีพยัญชนะซ้อนแบบครู คือ อินเดีย ๔) นำสระทุกตัวมาไว้ในระดับเดียวกับพยัญชนะทำให้ประหยัดกระดาษไปได้หนึ่งในสาม ๕) พยัญชนะและสระทุกตัวสูงเท่ากัน เวลาตีพิมพ์ตัวอักษรไม่หัก ไม่ต้องเปลี่ยนตัวอักษรบ่อยๆ ๖) เขียนได้เร็ว เพราะพยัญชนะทุกตัวเส้นต่อกัน ไม่ต้องยกมือหลายครั้ง ๗) ประดิษฐ์วรรณยุกต์ทำให้สามารถอ่านได้ตรงเสียงวรรณยุกต์โดยไม่ต้องเดา (ประเสริฐ ณ นคร ; ๒๕๔๓ : ๑๓๑-๑๓๒)

หลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ศิลาจารึกสุโขทัยมีอยู่ด้วยกันรวม ๔๐ หลัก นักประวัติศาสตร์ได้นับเป็นเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ชั้นที่ ๑ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย (ประเสริฐ ณ นคร ; อ้างแล้ว : หน้า ๑๑๒-๑๑๓) จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวถึงพระราชประวัติ ภูมิสถาน และพระราชอาณาเขตพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม การเกษตร และผังเมือง ลักษณะนิสัยของชาวสุโขทัย ระบบการปกครองแบบธรรมราชาที่เป็นแบบอย่างต่อไปถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

เนื้อหาสาระที่สำคัญ

๑. พระพุทธศาสนา

ข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ บ่งบอกวิถีชีวิตและแนวคิดที่ทันสมัยและเป็นสากลหลายประการเช่น

๑.๑ ความยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงจารึกไว้ในตอนแรกเกี่ยวกับการปรนนิบัติพระราชบิดา พระราชมารดา และพระเชษฐา “...เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู ...พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดังบำเรอแก่แม่กู...”

ตามหลักการปฏิบัติต่อกันในครอบครัว บิดามารดาพึงเลี้ยงดูและยกย่องชมเชยเมื่อบุตรทำความดี เห็นได้ว่าเมื่อพระราชโอรสชนช้างชนะข้าศึกด้วยความกล้าหาญ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ “...จึงขึ้นชื่อกูพระรามคำแหง”

๑.๒ มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น สร้างวัด ทรงติดต่อกับเมืองที่มีชื่อเสียงว่ามีการปฏิบัติธรรมและมีความรู้ในพุทธศาสนา จารึกด้านที่ ๒ มีข้อความว่า “...สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...”

๑.๓ มีการเทศนาสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ซึ่งเป็นผู้ที่ “...มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน... มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา...” (จารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๘-๑๒) และข้อความต่อมาในจารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๓-๑๖ “...วันเดือนดับ วันเดือนโอก...ปู่ครู เถร มหาเถร... สูดธรรม แก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล...”

๑.๔ มีการปฏิบัติกิจกรรมทางพระศาสนาตามเทศกาล ดังปรากฏข้อความในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๒-๑๓ ตอนหนึ่งว่า “...ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐิน...”

๑.๕ มีความเมตตากรุณา แม้กับผู้ที่เป็นข้าศึก ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๘-๓๑ “...คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเฟื้อกู้ มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเปนบ้านเปนเมือง...” และ “...ได้ข้าเสือก ข้าเสือหัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี”

๒. สิทธิและเสรีภาพของประชาชน

โดยวิสัยระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช แม้ในลักษณะพ่อปกครองลูกในนครรัฐเมื่อ ๗๐๐ ปีกว่ามาแล้วนั้น ผู้ปกครองบ้านเมืองย่อมถือได้ว่ามีสิทธิเหนือที่ดินทรัพย์สิน แม้กระทั่งชีวิตของบุคคลในอาณาเขตที่ครอบครอง ตามข้อความที่เขียนไว้ในศิลาจารึกบ่งชัดว่าชาวสุโขทัยได้รับพระราชทานสิทธิและเสรีภาพหลายประการ ซึ่งเป็นไปตามสิทธิมนุษยชน ดังประกาศปฏิญญาสากลของสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ภายหลังการพระราชทานสิทธิแก่ชาวสุโขทัย เมื่อ ๗๐๐ ปีกว่ามาแล้ว สิทธิและเสรีภาพบางประการซึ่งชาวสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้รับพระราชทาน เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ นั้น ตรงกับสิทธิบางประการของชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๒.๑ สิทธิในทรัพย์สินที่ตนหามาได้ มีข้อความในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๒-๒๔ ว่า “ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดและล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อเชื้อเสื้อคำมัน ช้างขอลูกเมียเยียเข้า ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมาก ป่าพลูพ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูกมันสิ้น...” ในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๕ “...หมากขามก็หลายในเมืองนี้ใครสร้างได้ไว้แก่มัน...” ตรงกับ *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาตรา ๑๗ (๑) ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังหรือร่วมกับผู้อื่น และ (๒) ไม่มีผู้ใดถูกจำกัดสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ*

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๔๘ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง...การสืบมรดกย่อมได้รับความคุ้มครอง

๒.๒ สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๙-๒๑ มีข้อความว่า “...เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูท่าง เพื่อจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้าใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือน ค้าทอง ค้า...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๕๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการ หรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

๒.๓ สิทธิและเสรีภาพในการร้องทุกข์ ข้อความด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๒-๓๕ และด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑ “...ในปากประตูมีกะดิ่งอันฉื่งแขวนไว้ ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวเถิงเจ้าเถิงขุนบ่ไร้ไปสั่นกะดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมือถามสวนความแก่มันด้วยซื่อ...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชาอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาในเวลาอันควร ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

๒.๔ สิทธิและเสรีภาพในการมีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมือง ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๖-๑๙ “...ผิใช่วันสูดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูง

ท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง...”

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา ๒๑ (๑) ทุกคนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมืองของตน โดยตรงหรือโดยการเลือกผู้แทน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๗๖ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

๓. การปฏิบัติต่อข้าศึก

๓.๑ การคุ้มครองเชลยศึก จารึกในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๑ “...ได้ข้าเสือก ข้าเสือหัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี” ข้อความนี้ตรงกับข้อตกลงเกี่ยวกับการคุ้มครองเชลยศึก Geneva Convention ๑๙๒๙ ซึ่งเป็นการประกาศครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๙ (พ.ศ. ๒๔๗๒) แต่บางประเทศไม่ยอมลงนามในสัตยาบรรณ ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๔๙ (พ.ศ. ๒๔๙๒) หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีข้อตกลงเจนีวาฉบับใหม่เพิ่มเติมมีรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและการคุ้มครองเชลยศึก จึงได้เป็นที่รับรองของหลายประเทศ

๓.๒ ความช่วยเหลือบ้านเมืองที่เป็นศัตรู การสงครามระหว่างนครรัฐเป็นกิจกรรมปกติในสมัยนั้น ถ้าไม่กล้าต่อสู้ก็ต้องยอมอยู่ในอำนาจแล้วแต่ความปรานีของอีกเมืองหนึ่ง ตามที่ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๘-๓๐ จารึกไว้ว่า “คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเฟื้อกู้ มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง”

มีข้อความตอนหนึ่งที่น่าสนใจและที่อาจนำมาเป็นข้ออธิบายเหตุผลในการพระราชทานสิทธิ์ดังกล่าว ในด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑๑-๑๖ “...พ่อขุนรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไททั้งหลาย หาเป็นครูสั่งสอนไททั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมืองไทรู้ด้วยหลวกด้วยแกล้ว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง หาคนจักเสมอ มิได้...”

อาจตีความได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงนั้นนอกจากเป็นเจ้าเมืองแล้วยังเป็นครูอาจารย์สอนศีลธรรมให้แก่ลูกศิษย์ซึ่งฉลาด ขยัน กล้าหาญ ว่องไว

น่าเสียดายที่ไม่ได้พบข้อความดังกล่าว ว่าได้ทรงสอนการอ่านอักขรวิธีแบบใหม่ที่ทรงประดิษฐ์แก่ใครบ้างและเมื่อไหร่ แต่การที่ทรงให้วางศิลาจารึกไว้ในที่ซึ่งใครๆ เห็นได้ ก็พออนุโลมได้ว่าชาวสุโขทัยอ่านออก เขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น มีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญของบ้านเมือง

จารึกพ่อขุนรามคำแหง : มรดกความทรงจำโลก*

ในปัจจุบันการศึกษาข้อมูลจากจารึก เป็นสิ่งหนึ่งที่นักวิชาการให้ความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นจารึกสำคัญของชาติชิ้นหนึ่ง มีหลักฐานว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะผนวชได้เสด็จจาริกธุดงค์ไปทางหัวเมืองเหนือในพุทธศักราช ๒๓๗๖ ได้ทรงพบจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่ริมเนินปราสาทเมืองเก่าสุโขทัย จึงโปรดให้นำมาลงกรุงเทพฯ พร้อมกับพระแท่นมนังศิลาบาตร และจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร ได้เก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาสเป็นแห่งแรก ต่อมาได้เสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ก็โปรดให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักไปด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยราชย์แล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศิลาจารึกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่พบภายหลัง ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียนและศิลาจารึกมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล และให้เป็นที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครด้วย จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงและจารึกอื่นๆ ส่วนหนึ่ง ได้ย้ายไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครและอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระองค์แรกที่ทำให้คนไทยรู้จักและเห็นคุณประโยชน์ของจารึก อีกทั้งยังทรงเป็นนักอ่านจารึกพระองค์แรกของประเทศไทยโดยทรงอ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นครั้งแรก และทรงพยายามอ่านจนได้ความตลอด

---

* นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ในพุทธศักราช ๒๓๗๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเป็นแม่กองควบคุมคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตคัดอักษรจากจารึกนั้น ต่อมาในพุทธศักราช ๒๓๙๘ เซอร์ ยอห์น โบวริง (Sir John Bowring) ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานสำเนาคัดอักษรพิมพ์หิน พร้อมด้วยลายพระหัตถ์คำแปลเป็นภาษาอังกฤษบางคำ และ เซอร์ จอห์น โบวริง ก็ได้นำตัวอย่างสำเนาจารึกที่ได้รับพระราชทานนั้นพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในหนังสือ The Kingdom and People of Siam เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ ต่อมาในพุทธศักราช ๒๔๐๖ นายอดอล์ฟ บาสเตียน (Adolf Bastian) ชาวเยอรมัน เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้แปลจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นภาษาอังกฤษ และได้พิมพ์เผยแพร่ ในวารสารชื่อ Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal ใช้ชื่อเรื่องว่า On Some Siamese Inscriptions

ต่อมามีหนังสือเล่มเล็กๆ ชื่อว่า เรื่องเมืองศุโขไทย ตีพิมพ์คำอ่านจารึกสามหลัก คือ จาฤกหลักศิลาเมืองศุโขไทยที่ ๑ (คัดตามระเบียบอักษรไทยโบราณที่จาฤกในหลักศิลา) หลักศิลานี้อยู่ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จาฤกหลักศิลาเมืองศุโขไทยที่ ๒ อักษรขอมโบราณหลักศิลานี้อยู่ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และจาฤกแผ่นศิลา อักษรไทยย่อที่เมืองกำแพงเพ็ชร์ (คัดจากวชิรญาณ รายเดือน เล่ม ๑ ฉบับที่ ๒ ปี ๑๒๔๖ น่า ๑๖๐)

ขณะเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครนั้น ทรงดำริจัดพิมพ์หนังสือและเรื่องราวที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทย เป็นหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร และได้รวมศิลาจารึกที่เกี่ยวกับสุโขทัยลงพิมพ์ไว้ด้วย พิมพ์ครั้งแรกในชุดนี้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗

ต่อมาหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้จัดพิมพ์ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย ซึ่ง ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ชำระและแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส พิมพ์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๗ หลังจากนั้นก็ได้มีการพิมพ์จารึกพ่อขุนรามคำแหงอีกหลายครั้ง และเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ก็ได้จัดให้มีการสัมมนาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขึ้น และได้นำผลการสัมมนารวมพิมพ์ไว้ด้วย

จะเห็นได้ว่าจารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นที่สนใจของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาตลอด ตั้งพุทธศักราช ๒๓๗๖ เป็นต้นมา ตลอดเวลา ๑๗๐ ปี ที่ผ่านมาสิ่งที่ได้จากการศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีมากมาย แต่ก่อนอื่นควรต้องทราบก่อนว่า จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งผู้สร้างจารึกทำขึ้นเพื่อประกาศ หรือแจ้งเรื่องราวให้คนในท้องถิ่นได้ทราบ ดังนั้นจารึกเป็นแหล่งข้อมูลที่บอกให้รู้เรื่องราวในอดีต รวมทั้งความเคลื่อนไหวของอารยธรรมและค่านิยมแห่งสังคมในกลุ่มชนโบราณ แต่ละยุคสมัยทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะข้อมูลทางศักราช ซึ่งในหนังสือพงศาวดารหรือตำนานมักคลาดเคลื่อนเสมอ แต่ถ้าศักราชปรากฏในจารึกจะช่วยให้รู้เรื่องกาลเวลาได้ถูกต้องแน่นอน เพราะจารึกสร้างด้วยวัตถุที่มีความ

คงทนถาวรเนื้อหาของจารึกจะบันทึกเฉพาะกิจกรรมของบุคคลซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับจารึก และเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เรื่องที่บันทึกในจารึกจึงเป็นจริงทั้งชื่อ บุคคล นามสถานที่ และศักราชส่วนเนื้อหาและถ้อยคำสำนวนในจารึกก็จะเป็นเรื่องราวและถ้อยคำในอดีตซึ่งได้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีการแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด

เมื่อได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการจารึกแล้ว ต้องย้อนกลับมาดูว่าเนื้อหาในจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้นกล่าวถึงพระราชกรณียกิจ และพระราชประวัติส่วนพระองค์ เริ่มตั้งแต่ก่อนครองราชสมบัติ และทรงกระทำยุทธหัตถี เมื่อพระชนมายุ ๑๙ พรรษา ทรงมีชัยชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดแล้ว พระราชบิดาเฉลิมพระนามาภิไธยว่า “พระรามคำแหง” ดังความในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑-๑๐

“พ่อกู ชื่อ ศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสามผู้ญีงโสง พี่เผือผู้อ้ายตายจากเผือเตียมแต่ยังเล็ก เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้าขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาท่เมืองตาก พ่อกูไปรบ ขุนสามชนหัวช้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา ขุนสามชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อกู หนีญญ่ายพายจแจ้น กูบ่หนี กูขี่ช้างเบกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู กูต่อช้างด้วยขุนสามชน ตนกูพุ่งช้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมือง แพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พ่อกูจึงขึ้นชื่อกู ชื่อพระรามคำแหง เพื่อกูพุ่งช้างขุนสามชน...”

พระราชจริยาวัตรส่วนพระองค์ที่ทรงประพฤติปฏิบัติต่อพระราชบิดา พระราชมารดา และพระเชษฐาของพระองค์ ด้วยพระกตัญญุภาพอันเป็นแบบฉบับที่ดีงาม ความตอนนี้อยู่ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๐-๑๘

“...เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่พ่อกู กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงือนได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดั่งบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม...”

ครั้นพระองค์ทรงครองราชสมบัติในกรุงสุโขทัยแล้ว ได้ทรงทนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองโดยประการต่างๆ มีระบบการศาลตัดสินคดีความโดยยุติธรรม และสร้างระบบคุณธรรมให้แก่ไพร่ฟ้าประชาชนของพระองค์ ความตอนนี้ปรากฏอยู่ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๘-๒๘

“...เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูท่าง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อเชื้อเสื้อคำมัน ช้างขอลูกเมียเยียข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากป่าพลูพ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูกมันสิ้น ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล จึ่งแล่งความแก่ขาด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พืน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด...”

ในด้านบ้านเมืองทรงคุ้มครองปกป้องหัวเมืองใหญ่น้อยที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และทรงทนุบำรุงให้ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้ากัน ดังความในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๘-๓๑

"...คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเฟื้อกู้ มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั่วบ่มีนาง บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง ได้ข้าเสือกข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี..."

จารึกด้านที่ ๔ บรรทัด ๒๖-๒๗

"...ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้าน ลูกเมืองนั้น ชอบด้วยธรรมทุกคน..."

ในด้านการปกครองทรงมีน้ำพระทัยเมตตากรุณาต่อไพร่ฟ้าประชาชนของพระองค์อย่างทั่วถึง เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงพระองค์ได้สะดวก เป็นการเริ่มแรก การตีฆ้องร้องฎีกา ดังความในจารึก ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๑-๓๕ และด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑-๒

"...ในปากประตูมีกะดิ่งอันฉื่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวเถิงเจ้าเถิงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกะดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมือถาม สวนความแก่มันด้วยซื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึ่งชม..."

ทรงปกครองกรุงสุโขทัย โดยให้เสรีภาพแก่ประชาชนของพระองค์ในเรื่องต่างๆ ทรงกระทำตัวอย่างในการปลูกสวนป่าให้ประชาชนเจริญรอยตามพระองค์ ดังความในจารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๒-๕

"...สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน..."

ทรงสร้างระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะเรื่องน้ำ เพื่อให้ประชาชนชาวเมืองสุโขทัยได้ใช้อย่างไม่ขาดแคลน ดังความในจารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๖-๗

"...กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพังโพยสี ใสกินดี... ดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง..."

ลักษณะขอบเขตผังเมืองสุโขทัยในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง แสดงที่ตั้งของสถานที่สำคัญๆ ในทิศทางต่างๆ ดังความในจารึก ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๗-๘

"...รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา..."

ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๐-๒๑

"...เมืองสุโขทัยนี้ มีสี่ปากประตูหลวง..."

ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๓-๓๕ และ ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑-๖

"...กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครูนิสัยมุตก์ มีเถรมีมหาเถร เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอไรญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร

สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ในกลางอรัญญิก มีพิหารอันฉิ่งมนใหญ่ สูงงามแก่กม มีพระอัฏฐารศอันฉิ่ง ลุกยืนเบื้องตะวันโอก เมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพลู มีไร่มีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงมีป่าขาม ดูงามดังแกล้งแต่ง เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว มีป่าหมากลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีกุฎีพิหาร ปู่ครูอยู่ มีสรีดภงส์ มีป่าพร้าว ป่าลาง มีป่าม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขพุงผีเทพดาในเขาอันนั้น...”

พระราชอาณาเขตของกรุงสุโขทัยในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงกว้างไกลไปถึงถิ่นฐานบ้านเมืองต่างๆ เป็นอันมาก และมีสัมพันธภาพต่อกันด้วย ดังความในจารึกด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑-๔ และบรรทัดที่ ๑๖-๒๖

“...พ่อขุนรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ทั้งมากาวลาว แลไทยเมืองใต้หล้า...ไทยชาวอู ชาวของมาออก...”

“...อาจปราบฝูงข้าเสิก มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสรลวงสองแควลุมบาจาย สคา เท้าฝั่งของ เถิงเวียงจันทน์ เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอน รอดคนที พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้วเบื้องตะวันตก รอดเมืองฉอด เมืองหงสาวดี สมุทร หาเป็นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองม่าน เมืองพลัวพ้นฝั่งของ เมืองชวา เป็นที่แล้ว...”

กรุงสุโขทัยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ประชาชนชาวสุโขทัยล้วนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างลังกาวงศ์ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอย่างสูง ประกอบกิจพิธีทางพระพุทธศาสนาเสมอมามิได้ขาด พระองค์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐินถึงอรัญญิก อันแสดงให้เห็นว่า ได้มีพระกฐินหลวงมาช้านานแล้ว ประกอบกับการละเล่นต่างๆ ภายหลังที่เสร็จการบุญการกุศลนั้น ดังความในจารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๘-๒๓

“...คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้ญีง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนฉิ่งจึ่งแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่ง หมอนโนน บริพารกฐิน โอยทานแล่ปีแล้ญิบล้าน ไปสูดญัติกฐิน เถิงอไรญิกพู้น เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกัน แต่อไรญิกพู้นเท้าหัวลาน ดมบงคมกลอง ด้วยเสียงพาด เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรย่อมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก...”

จารึกด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๔-๘

“...๑๒๐๗ ศก ปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออก ทั้งหลายเห็นกระทำบูชา บำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึ่งเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึ่งแล้วตั้งเวียงผาล้อม พระมหาธาตุสามเข้าจึ่งแล้ว...”

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงเลื่อมใสในคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี ทรงปลูกต้นตาล สร้างธรรมศาลา และทรงสร้างขดานหินมนังศิลาบาตรไว้กลางดงตาล เพื่อเสด็จขึ้นว่าราชการ หากเป็นวันพระ ก็ทรงอาราธนาพระเถระขึ้นนั่งแสดงธรรม และทรงสร้างศิลาจารึกไว้ ณ สถานที่ต่างๆ ดังความในจารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๐-๒๒

“...๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยนี้ปลูกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึ่งให้ช่างฟันขดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ้างแปดวัน ฝูงปู่ครู เถรมหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน สูดธรรม แก่อุบาสก ฝูงท่วยจำศีล ผิใช่วันสูดธรรม พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหินให้ฝูงท่วย ลูกเจ้า ลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้าน ถือเมือง ครั้นวันเดือนดับ เดือนเต็ม ท่านแต่ช้างเผือกกระพัดลยาง เที้ยรย่อมทองงาช้ายขวา ชื่อรูจาครี พ่อขุนรามคำแหง ขึ้นขี่ไปนบพระเถิงอรัญญิกแล้วเข้ามา...”

จารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๒๕-๒๗

“...ในกลวงป่าตาลนี้ มีศาลาสองอัน อัน ฉื่งชื่อศาลาพระมาส อัน ฉื่งชื่อพุทธศาลา ขดานหินนี้ชื่อ มนังศิลาบาตร สถาบกไว้นี่ จึ่งทั้งหลายเห็น...”

จารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๒๒-๒๕

“...จารึกอัน ฉื่งมีในเมืองเชลียง สถาบกไว้ด้วยพระศรีรัตนธาตุจารึกอัน ฉื่ง มีในถ้ำชื่อถ้ำพระราม อยู่ฝั่งน้ำสำพาย จารึกอัน ฉื่ง มีในถ้ำรัตนธาร...”

ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ยังปรากฏคติการนับถือผีสางเทวดา ซึ่งอาจจะเป็นเทพารักษ์หลักเมืองของกรุงสุโขทัยสมัยนั้น ดังความในจารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๖

“...มีพระขพุง ผี เทพดา ในเขาอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผิไหว้บ่ดี พลีบ่ถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรงเมืองนี้หาย...”

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงมีพระปรีชาญาณอย่างยิ่ง ทรงวางพระองค์ไว้ในฐานะพระมหากษัตริย์และครูอาจารย์ ได้ทรงประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้นไว้เป็นอักษรประจำชาติไทยสืบมาเท่าทุกวันนี้ ดังความในจารึกด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๘-๑๖

“...เมื่อก่อนลายสือไทยนี้บ่มี ๑๒๐๕ ศก ปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจแล่ใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้ จึ่งมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้ พ่อขุนรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็น

พระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมืองไทยด้วยรู้ ด้วยหลวก ด้วยแกล้ว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง หาคนจักเสมอมิได้..."

จากข้อความในจารึกข้างต้น มีนัยบ่งบอกไว้ชัดเจนว่า ก่อนมหาศักราช ๑๒๐๕ หรือพุทธศักราช ๑๘๒๖ ยังไม่เคยมีรูปอักษรไทยปรากฏมาก่อน ต่อเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงคิดประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้น รูปอักษรไทยซึ่งเรียกในยุคสมัยนั้นว่า ลายสือไทย จึงได้มีขึ้นในโลก เป็นรูปอักษรไทยแบบแรกที่ปรากฏใช้ในประเทศไทย ปัจจุบันกำหนดเรียกชื่อรูปอักษรไทยที่ใช้อยู่ในอาณาจักรสุโขทัยว่า รูปอักษรไทยสุโขทัยที่กำหนดชื่อเช่นนี้เพราะในช่วงสมัยก่อนที่คนไทยจะก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น บริเวณภูมิภาคแถบลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำยม และแม่น้ำเจ้าพระยา มีรูปอักษรปรากฏใช้อยู่แล้ว คือ รูปอักษรมอญโบราณภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรหริภุญไชย และรูปอักษรขอมโบราณภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรกัมพูชา

การที่พ่อขุนรามคำแหงทรงคิดประดิษฐ์ลายสือไทยขึ้น ก็น่าจะมีพระราชประสงค์ที่จะทรงสร้างสิ่งอันเป็นสัญลักษณ์ แสดงความเป็นเอกราชของชาติไทยให้เห็นประจักษ์ชัดมีลักษณะเฉพาะบ่งบอกความเป็นไทยอย่างแท้จริง โดยประดิษฐ์ให้รูปอักษรมีลักษณะแตกต่างไปจากอักษรขอม และอักษรมอญ ซึ่งมีใช้อยู่แต่เดิมในภูมิภาคนั้น อีกทั้งยังต้องสามารถใช้ประโยชน์ในการเขียนได้ครบถ้วนตามเสียงและคำศัพท์เพื่อการอ่านได้ถูกต้องสื่อความหมายได้ชัดเจนกับภาษาไทยและให้มีลักษณะที่เป็นแบบฉบับในการอบรมสั่งสอนอนุชนให้รู้จักใช้บันทึกเรื่องราวได้สืบไป ด้วยเหตุนี้พ่อขุนรามคำแหงจึงได้ทรงกำหนดให้ลายสือไทยที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นมีวิธีการเขียนดังนี้

๑. กำหนดให้อักษรแต่ละตัวมีลักษณะเป็นอักษรตัวตรง คือ เป็นอักษรที่ลากขึ้นลงเป็นเส้นตรง ส่วนเส้นที่ลากขวางโค้งมนเล็กน้อย รูปอักษรจึงอยู่ในทรงเหลี่ยมหรืออาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อักษรตัวเหลี่ยม มีรูปแบบนี้ 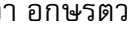

๒. กำหนดให้การเขียนอักษรแต่ละตัวเริ่มต้นลากเส้นจากหัวอักษรเป็นต้นไปแล้วลากเส้นอักษรสืบต่อกันโดยไม่ต้องยกเครื่องมือเขียนขึ้น การเขียนแบบนี้แตกต่างกับการเขียนอักษรมอญและอักษรขอมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องยกเครื่องมือเขียนขึ้นหนึ่งถึงสองหรือสามครั้ง จึงจะเขียนรูปอักษรได้จบตัว ดังตัวอย่าง

อักษรขอม	ลายสือไทย	อักษรไทย
		ก
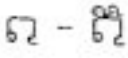		ค

๓. กำหนดให้วางรูปสระอยู่บรรทัดเดียวกับรูปพยัญชนะ โดยวาง สระ -ะ สระ-า ไว้หลังพยัญชนะ สระ -ิ -ี -ึ -ื -ุ -ู เ- แ- ใ- ไ- โ- ไว้ข้างหน้าพยัญชนะ โดยให้ส่วนของเส้นสระกับพยัญชนะตัวที่ใช้สะกด เป็นคำเดียวกันนั้นเขียนชิดกัน เพื่อเป็นที่สังเกตด้วย

๔. กำหนดให้มีเครื่องหมายวรรณยุกต์ เอก และ โท ใช้ประกอบการเขียนเพื่อให้อ่านได้ครบตามเสียงในภาษาไทย

เนื่องจากลายสือไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้น เป็นระบบการเขียนที่กำหนดรูปแบบอักขรวิธีอย่างใหม่ ซึ่งแตกต่างไปจากที่เคยรู้จักมาแต่เดิม จึงทำให้ไม่เป็นที่นิยมเพราะขัดกับการเขียนอย่างที่ถนัด และเคยชินมาก่อน ทำนองเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดประดิษฐ์รูปสระแบบใหม่ใช้กับการเขียนอักษรไทย พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่อง **วิธีใหม่สำหรับใช้สระและเขียนหนังสือไทย** ซึ่งเป็นแบบที่ไม่เคยชิน ทำให้การเขียนไม่คล่องตัว จึงไม่ได้รับความนิยม รูปสระแบบใหม่ที่ประดิษฐ์ขึ้นก็ต้องเลิกไปในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้ก็น่าจะเป็นเรื่องธรรมดาที่วิธีเขียนอย่างลายสือไทยของพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้รับความนิยม ทำให้พบหลักฐานการวางรูปสระอยู่บรรทัดเดียวกับรูปพยัญชนะในจารึกเพียงหลักเดียว

ส่วนจารึกหลักอื่นๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยแต่ระยะเวลาหลังจากปีที่สร้างจารึกพ่อขุนรามคำแหง ประมาณ ๕๐-๗๐ ปี ซึ่งตามหลักวิชาอักขรวิทยา ลักษณะรูปลายเส้นอักษรย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วตามระบบวิวัฒนาการ ด้วยเหตุนี้รูปอักษรไทยสุโขทัยที่ปรากฏใช้ในเวลาต่อมาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ จึงพบว่ามีลักษณะที่เริ่มแตกต่างไปจากรูปอักษรแบบที่ใช้ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงแล้ว และยังหวนไปใช้วิธีการวางรูปสระไว้ข้างบนและข้างล่างรูปพยัญชนะ ตามอย่างอักขรวิธีที่เคยรู้จัก และใช้มาแต่เดิมด้วย อย่างไรก็ดี ยังได้พบว่ามีอักษรบางตัวที่ยังคงรักษาแบบฉบับแห่งลายเส้นอักษรของลายสือไทยไว้ไม่เปลี่ยนแปลงและหรือเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย โดยยังมีเค้าเดิมให้เห็น ดังจะได้ยกตัวอย่างรูปสระลอยที่ใช้อยู่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง เปรียบเทียบกับจารึกที่สร้างในสมัยหลังต่อมา โดยจะระบุปีที่พบจารึกทุกหลักไว้ด้วย เพื่อให้เป็นหลักฐานอันประจักษ์ชัดว่า จารึกพ่อขุนรามคำแหงพบก่อนจารึกหลักอื่นๆ หลายปี และจารึกที่สร้างขึ้นสมัยหลังบางหลักใช้รูปสระและพยัญชนะที่พัฒนามาจากจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งจะเห็นได้ว่า บางตัวยังคงมีรูปลักษณะเหมือนเดิม ขณะที่บางตัวมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วตามระบบวิวัฒนาการ และยังพบว่ามีการนำวิธีวางรูปสระอยู่บรรทัดเดียวกับรูปพยัญชนะหลงเหลือให้เห็นอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๘๓๕					
พบเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖	อิ	อี	อื	อีนทราทีตย	ชื่อ
จารึกนครชุม พ.ศ. ๑๙๐๐					
พบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔	อี	อี	อีงตน	อื่น	
จารึกวัดศรีชุม พ.ศ. ๑๘๘๔-๑๙๑๔					
พบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐	อิ	อี	อธิษฐาน	อีนทร	
จารึกวัดพระยืน พ.ศ. ๑๙๑๓			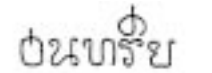		
พบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗	อี		อีนทรีย		

พิจารณาจากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า รูปสระก็ดี รูปพยัญชนะก็ดี เป็นการใช้สืบต่อกันมา โดยมีพัฒนาการไปตามลำดับทีละเล็กทีละน้อย ที่เห็นได้ชัด คือ สระอี ที่เป็นสระลอย มีรูปดังนี้

พ.ศ. ๑๘๓๕	เขียนอย่างนี้	
พ.ศ. ๑๙๐๐	”	
พ.ศ. ๑๘๘๔-๑๙๑๔	”	
พ.ศ. ๑๙๑๓	”	

อนึ่ง ข้อความตอนท้ายของจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดยเฉพาะด้านที่ ๔ มีผู้กล่าวว่ารูปอักษรแตกต่างไปจากตอนต้น ความจริงลักษณะของรูปอักษรไม่แปลกจากกัน เพียงแต่แตกต่างไปเฉพาะลายมือเท่านั้น ส่วนอักขรวิธียังคงเดิมทุกอย่าง ลักษณะการจารึกรูปอักษรต่างลายมือกันอย่างนี้ มิใช่มีเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น ในจารึกหลักอื่นๆ ก็มีให้เห็นอยู่ทั่วไป แม้แต่ในปัจจุบันผู้เขียนหนังสือด้วยมือ ก็มีทั้งลายมือบรรจง และลายมือหวัด ซึ่งลักษณะของรูปอักษรย่อมแตกต่างกันไปเป็นธรรมดาทั้งๆ ที่ผู้เขียนเป็นคนเดียวกัน

ฉะนั้น จึงเป็นที่ยืนยันได้แน่นอนว่าลายสือไทยในจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นอักษรไทยที่เก่าแก่ที่สุด ไม่มีตัวอักษรไทยในที่แห่งไหนจะเก่าเท่า แม้ว่าจะได้พบจารึกอักษรไทยที่คนไทยได้ทำขึ้นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศไทย แต่หลักฐานที่พบปรากฏว่าจารึกเหล่านั้นมีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ลงมาทั้งสิ้น

อีกประการหนึ่ง จารึกพ่อขุนรามคำแหง ยังเป็นเอกสารโบราณประเภทจารึกชิ้นสำคัญที่สุดของชาติชิ้นหนึ่งที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมความเจริญของไทยในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะความเจริญในด้านการรู้หนังสือ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและการให้เสรีภาพแก่ประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นรูปอักษรในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ยังเป็นแบบอักษรและอักขรวิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย และได้เป็นแม่แบบของรูปอักษรไทยที่มีวิวัฒนาการเป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน และเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ **จารึกพ่อขุนรามคำแหงได้รับยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำโลก**

บรรณานุกรมบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

กร่าง ไพรวรรณ. “ษุกโขไทย.” **วัฒนธรรมไทย.** ๑๕, ๑๐ (ต.ค. ๒๕๑๙), ๒๗-๒๙.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (บรรณาธิการ). **ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑** : จารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

การพิจารณาเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๑ ตามทรรศนะของนายไมเคิล วิกเกอรี. **ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย.** ๒, ๑ (ธ.ค. ๒๕๒๙ - ส.ค. ๒๕๓๐), ๕๑-๕๒.

จันทร์จิรายุ รัชนี, ม.จ. **ใครปลอมศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๓.

จิราภรณ์ อรัณยะนาค. “ไม่ปลอมจารึกพ่อขุนรามคำแหง : จากมุมมองของนักวิทยาศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๑, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๓๓), ๕๐-๕๘.

จิราภรณ์ อรัณยะนาค และศรีโสภา มาระเนตร์. “การตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” **ศิลปากร.** ๓๔, ๒ (๒๕๓๔), ๘๗-๑๐๓.

จิรายุ นพวงศ์, ม.ล. “อักขรวิธีในศิลาจารึกหลักที่ ๑” **ภาษาและวรรณคดีไทย.** ๑, ๒ (ส.ค. ๒๕๒๗), ๓-๑๕.

จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย. **ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช The Inscription of King Ramkamhaeng The Great.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

เจีย, แยน จอง. “จากสือดิบผู้จ่องถึงลายสือไทพ่อขุนรามฯ ข้อคิดจากหนังสือจ่อง.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๘, ๑ (พ.ย. ๒๕๒๙), ๑๕๖-๑๕๙.

ฉ่ำ ทองคำวรรณ. **ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

ชนิดา รอดอินทร์. **การสืบสร้างระบบเสียงพยัญชนะต้นในศิลาจารึก ๓ หลักช่วงคริสตศตวรรษที่ ๑๔ กับการเปรียบเทียบพยัญชนะต้นในศิลาจารึกหลักที่ ๑.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔.

ชลอ ช่วยบำรุง. “ไพร่ฟ้า-หน้าใส.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๙, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๑), ๑๔๖-๑๔๙.

_____. “ตระพังที่ไม่ใช่สระ” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๙, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๑), ๑๓๘-๑๓๙.

_____. “ตระพังโพย หรือโพยสี.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๙, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๑), ๑๓๘-๑๓๙.

_____. “จาก-ไตรภูมิกถาถึง-ราชสกุลวงศ์ และศิลาจารึกหลักที่ ๑.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๗), ๕๔-๕๖.

ชัชวาล ปุญบัน. “ข้อสงสัยการตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๗), ๓๕-๓๙.

“ดร. ประเสริฐ รื้อขึ้นมาโต้ ใครว่าศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นของปลอม!” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๙, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๑), ๔๖-๔๙.

ตรี อมาตยกุล. “ไพร่ฟ้าข้าไทในจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี.** ๕, ๓ (ก.ย. ๒๕๑๔), ๕๑-๖๑.

_____.“ไพร่ฟ้าข้าไทในจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปากร.** ๑๕, ๖ (มี.ค. ๒๕๑๕), ๕๕-๖๔.

ถนอมศักดิ์ ถาวรธนสาร. “ปฏิกิริยา (คำเมืองในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง).” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๗-๓๘.

ทอง โรจนวิธาน. “ทะเลหลวงกับฝั่งน้ำสำพายในจารึกพ่อขุนรามฯ.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๐, ๘ (มิ.ย. ๒๕๔๒), ๗๐-๗๒.

ทองสืบ ศุภะมาร์ค. “แว่นวรรณกรรม (ศิลาจารึกหลักที่ ๑).” **วัฒนธรรมไทย.** ๔, ๑ (มี.ค. ๒๕๐๗), ๑๖-๑๗.

เทพ สุนทรศารทูล. **ข้อเท็จจริงเรื่องศิลาจารึกอักษรไทยพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ : พระนารายณ์, ๒๕๓๔.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ถึงเวลาแล้วที่จะกลับมามองใหม่.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๙, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๑), ๑๒๘-๑๒๙.

ไทย, วารสาร “พ่อขุนรามคำแหงมหาราชผู้สร้างลายสือไทย.” **ไทย.** ๓, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๓๖), ๙๖.

ธวัช ปุณโณทก. “ทำไม? จึงต้องปลอมศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๔ (ก.พ. ๒๕๓๒), ๑๐๐-๑๐๗.

_____.“ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ ๑) ไม่มีปัญญาชนผู้ใดปลอมได้.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๑, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๓), ๗๒-๘๐.

นันทนา ชุติวงศ์. “ค้าน ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ข้อคิดจากการอ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๒, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๔), ๔๘-๕๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดีประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๗), ๒๙-๓๐.

บทบรรณาธิการ. “ผมจึงใคร่เสนอต่อท่านผู้มีเกียรติว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๕-๑๖.

_____."มีผู้ถามว่าไม่กลัวหรือ ถ้าหลัก ๑ นี้เป็นของปลอม ข้าพเจ้าไม่กลัวเพราะ . . . พระดำรัสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๒-๑๔.

_____."โองการแช่งชักนักเผด็จวิชาการอันธพาล." **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๙-๑๐.

โบราณคดีแห่งประเทศไทย, สมาคม. **ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

ประเสริฐ ณ นคร. "จารึกพ่อขุนรามคำแหงใครแต่งกันแน่ "ของจริง" หรือ "ของปลอม"..." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓๑, ฉบับพิเศษ (ก.ค. ๒๕๓๑).

_____."โต้เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช." ศิลปวัฒนธรรม. ๙, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๓๔-๓๗.

_____."บทนำเสนอเรื่อง จารึกพ่อขุนรามคำแหงตามทัศนะของนายไมเคิล วิกเกอรี." **ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย.** ๒, ๑ (ธ.ค. ๒๕๒๑), ๕๓-๘๒.

_____."ลายสือไทย." **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ ๑ : ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๖, ๗-๑๒.

_____."ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแต่งในสมัยสุโขทัยแน่ๆ." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๕ (มี.ค. ๒๕๓๒), ๔๔-๕๐.

_____."สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๒๕-๒๙.

ปรีดา ศรีชลาลัย. "ใครแต่งคำจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑." **ภาษาและหนังสือ.** ๕, ๑ (ธ.ค. ๒๕๐๗), ๑๑๒-๑๒๑.

_____."พ่ขนสรนทราตย." **ภาษาและหนังสือ.** ๒, ๑ (ก.ย. ๒๕๐๓), ๗๒-๗๕.

_____."สถาบกไว้หนีจึ่งทงงหลายเหน." **ภาษาและหนังสือ.** ๒, ๒ (มิ.ย. ๒๕๐๔), ๑-๖.

_____."อี-ห-น ของพ่อขุนรามคำแหง." **ภาษาและหนังสือ.** ๑, ๒ (ธ.ค. ๒๕๐๒), ๑๘-๒๓.

ปัญญา ศรีนาค. "จารึกพ่อขุนฯอีกแล้ว." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๒, ๘ (มิ.ย. ๒๕๔๔), ๑๔-๑๕.

พ. ณ ประมวญมารค. "ใครปลอม? ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ใครปลอมลายสือไทยของพ่อขุนรามคำแหง?" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๕ (มี.ค. ๒๕๓๒), ๕๒-๕๙.

_____."ใครปลอม? ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพระมหาธรรมราชาลิไทย" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๔ (ก.พ. ๒๕๓๒), ๙๒-๙๙.

_____."ใครปลอม? ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๒), ๖๘-๗๕.

_____."เลิกเชื่อพ่อขุนรามกำแหง เลิกเชื่อพระจอมเกล้าฯ แต่จงเชื่อท่านจันทร์." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๖๙.

"พระดำรัสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาเรื่องศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๖ (เม.ย. ๓๒), ๒๐-๒๕.

พิชัย สันติภิรมย์. **แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.** พระนคร : โรงพิมพ์พิมลชัยศึกษากรณ์, ๒๕๐๕.

พิทยา บุนนาค. "ตอบคุณไมเคิล ไรท์ เรื่อง เบื่อศิลาจารึกหลักที่ ๑ หรือยัง ?" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๘ (มิ.ย. ๒๕๓๒), ๒๙.

พิทูร มลิวัลย์. **"มรดกพ่อขุนรามคำแหง : วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔.

_____."ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับภาษาในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง." **ธรรมศาสตร์.** ๗, ๒ (ต.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๐), ๑๓๕-๑๔๙.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พญาลิไทย หรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๑ (พ.ย. ๒๕๔๖), ๑๕๕-๑๖๓.

_____.**จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดี ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม.** กรุงเทพฯ : บริษัทงานดี, ๒๕๔๗.

_____."ด่วนลับลมคมใน ประวัติศาสตร์ไทย "วุ่น" เมื่อ "จารึกพ่อขุนฯ" มี "ลับลมคมใน" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๗๐-๗๖.

_____."ผมจึงใคร่เสนอต่อท่านผู้มีเกียรติว่า ศิลาจารึกหลักที่ ๑ นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๖ (เม.ย. ๒๕๓๒), ๒๖-๒๙.

_____."รัชกาลที่ ๔ ทำจารึกพ่อขุนรามคำแหง." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๕๐-๕๕.

_____.**จารึกพ่อขุนรามคำแหง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ.** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๒.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. "จารึกพ่อขุนฯ "แหวกประเพณี" เมื่อสระลอยลอยมาจมอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๑." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๘๒-๘๘.

ภาษิต จิตรภาษา. “ตรวจจารึกหลักที่ ๑ ว่าจารึกกันกี่ครั้ง” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๙ (ก.ค. ๒๕๓๒), ๓๓.

_____.“ตีหนังวังช้าง” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๔), ๗๒-๗๓.

_____.“ปุจฉวิสัชน์ เบกพลหรือ (อ) เนกพบ” **เมืองโบราณ.** ๔, ๓ (เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๒๑), ๑๑๘.

_____.“ภาษาไทยไม่สูญแน่” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕), ๑๐๐-๑๐๑.

_____.“เห็นด้วยกับพิริยะ ไกรฤกษ์ เรื่องนางเสื้องคือนางเสิงไม่เห็นด้วยกับ สุจิตต์ วงษ์เทศ เรื่องพระร่วงไปเมืองจีน คือพระนครอินทร์” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๓๐.

ภูวดล สุวรรณดี. “พิริยะ ไกรฤกษ์ จับ “พิรุธ” ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๒), ๑๐๙-๑๑๑.

ม. ศรีบุษรา. “หมากลางคือผลไม้อะไร” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๖, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๘), ๒๓๕-๒๓๘.

ไมเคิล ไรท์. “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เบื่อหรือยัง ?” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๙๐-๙๕.

_____.“เมืองราด” “ศรีรามเทพนคร” จารึกหลัก ๒.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕), ๑๑๒-๑๑๖.

_____.“จารึกพ่อขุนรามคำแหง “มรดกโลก” ล่าสุด ประวัติศาสตร์หรือวรรณคดีชนิดใด? สมัยใด?.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๗-๒๓.

_____.“จารึกพ่อขุนรามคำแหงทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์จริงหรือไม่.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕),๑๑๒-๑๑๖.

_____.“ที่มาของอักษรไทย และปริศนาของจารึกหลักที่ ๑.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕,๒ (ธ.ค. ๒๕๔๖), ๑๖๒-๑๖๗.

_____.“จารึกพ่อขุนรามคำแหงทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์จริงหรือไม่.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๙, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๐), ๓๐-๓๒.

_____.“ ‘ลายสือไทยนี้’ ลายสือไทยที่ไหนกัน? และวิวัฒนาการของคำว่า‘ธัมม์จักก์’ ” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓,๑ (พ.ย. ๒๕๒๔), ๙-๑๔. **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๒ (ธ.ค. ๒๕๒๔), ๘๒.

_____.“ลายสือไทย (อีกแล้ว).” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๘ (มิ.ย. ๒๕๒๕), ๕๙-๖๑.

_____.“ลายสือไทย (อีกแล้ว).” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๐-๓๓.

_____.“ฝ่ายยักษ์มองศิลาจารึกหลักที่ ๑ ในแง่วรรณกรรม.” **สยามอารยะ.** ๔, ๔๘ (ก.พ. ๒๕๔๐), ๑๓-๒๔.

_____.“มิติใหม่ในการศึกษาศิลาจารึกหลักที่ ๑ ใครวิวาท? และวิวาทกันทำไม?” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๐,๖ (เม.ย. ๒๕๔๒), ๑๐๘-๑๑๑.

_____."ศิลาจารึกหลักที่ ๑ กับปัญญาชนรุ่นหลังรัชกาลที่ ๓-๔ พิมพ์เขียวสำหรับอนาคตที่ใช้งานไม่ได้" **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๑, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๓), ๘๔-๘๗.

_____."ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ไม่ใช่ของปลอม." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๒), ๑๑๒-๑๑๕.

"รัชกาลที่ ๔ ทรงอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑, ๑ (พ.ย. ๒๕๒๒), ๔๑-๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, ผู้รวบรวม. **วิธีประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๗.

ราตรี ธันวารชร. **การศึกษาคำในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. "วิเคราะห์คำศัพท์ ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง" **ภาษาและวัฒนธรรม.** ๓, ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๖), ๒๘-๓๖.

วิจิตรวาทการ, หลวง. **จารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบาย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๔๗๗.

วิเชียร ศิริธรรม. **วิเคราะห์ภาษาพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จากศิลาจารึกหลักที่ ๑.** กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๑๘.

_____.**วิเคราะห์ภาษาพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.** นครปฐม : วิทยาลัยครูนครปฐม, ๒๕๑๘.

วิภาวดีรังสิต, มจ. "ใครปลอมศิลาจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงหรือพญาลิไทย หรือพระจอมเกล้า?." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๓-๕ (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๓๒), ๖๘-๗๕, ๙๒-๙๙, ๕๒-๕๙.

ศานติ ภักดีคำ. " "ขดารหิน" ของพ่อขุนรามคำแหง ชื่อ "มนังศิลาบาตร" เท่านั้น." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๗), ๔๕-๔๗.

_____."ถ้าไม่มีจารึกพ่อขุนรามคำแหง ภาษา-วรรณคดี และประวัติศาสตร์ไทย จะตายจริงหรือ?." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๗), ๖๒-๖๔.

_____."รัชกาลที่ ๔ ทรงประดิษฐ์อักษรไทยอริยกะ อักษรอริยะคืออะไร แล้วทำไมต้องอริยกะ?." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๑ (พ.ย. ๒๕๔๖), ๓๔-๓๖.

_____."กว่าจะมาเป็น ก เอ๋ย ก ไก่ ใช้เวลา ๓,๐๐๐ ปี **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๓, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๕), ๑๐๐.

ศุภวัฒย์ เกษมศรี, ม.ร.ว. "โต้ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงแต่งสมัยสุโขทัยแน่ๆ." **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๒), ๕๘-๖๗.

ส่งศรี ประพัฒน์ทอง. “วินิจฉัยพระชนมายุพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปากร.** ๑๖, ๒ (ก.ค. ๒๕๑๕), ๗๑-๗๓.

สมพงษ์ เชาว์แหลม. **พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สีไทย, ๒๕๒๕.

สโมสรศิลปวัฒนธรรม ปัญหา. “ปัญหา “จารึกหลักที่ ๑” แบบถึงลูกถึงคน.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๔๗), ๒๗-๓๒.

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. **คำอภิปรายเรื่องศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑.** กรุงเทพฯ : สยามสมาคมฯ, ๒๕๓๓.

สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย.** ม.ปท., ๒๕๒๐.

“สืบเนื่องจาก ข้อสงสัยการตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๕, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๗), ๑๒-๑๓.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). **ศึกศิลาจารึก ที่พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งยุคสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : บริษัทงานดี, ๒๕๔๗.

_____.“จดหมายถึงบรรณาธิการ (สงสัยอ่านจารึกหลักที่ ๑ - อัญชนา จิตสุทธิญาณ).” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๓), ๗๒-๗๔.

_____.**รามคำแหง : ประวัติศาสตร์ยิ่งใหญ่ของชนชาติไทยในจารึกพ่อขุน.** กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๐.

สุธี หริมเทพาธิป. “กว่าจะเป็นศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๑, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๔๓), ๕๓.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว. “ความน่าเชื่อถือศิลาจารึกหลักที่ ๑” **ศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

สุรีย์ ภูมิภมร. “ต้นไม้โปรดของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชคือต้นตาล.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๑๖, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๓๘), ๙๔-๑๐๒.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. **ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๑๗.

เสรี ชมภูมิ่ง. “ปฏิกิริยา (คำเมืองในจารึกพ่อขุนรามคำแหง).” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๖.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๐.

อิชิอิ โยเนโอะ. **ดรรชนีค้นคำในจารึกสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๒.

เอื้อ มณีรัตน์. “ตัวลาวมาจากไหน.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๓, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๕), ๑๕๕-๑๕๖.

_____.“สระกับพยัญชนะบนบรรทัดเดียวกัน.” **ศิลปวัฒนธรรม.** ๒๐, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๒), ๑๕๙-๑๖๑.

_____.“อักษรศิลป์และภาษาศิลป์ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.” **ศิลปวัฒนธรรม** ๒๐, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๒), ๖๘-๗๑.

บทความและหนังสือภาษาต่างประเทศ
อักษรย่อที่ใช้ในบรรณานุกรมบทความ และหนังสือภาษาต่างประเทศ

BEFEO – Bulletin de l'Ecole FranÇaise d'Extrême Orîent

JASB – Journal of the Asiatic Society of Bengal

JRAS – The Journal of the Royal Asiatic Society

JSS – The Journal of Siam Society

TAPA – Transactions of the American Philological Association

Bradley, C.B. "The Oldest Known Writing in Siamese : The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai, 1293 A.D." **JSS.** 6(1909) : 1 –69.

Chulalongkorn University. **The Inscription of King Ramkamhaeng the Great.** Bangkok : Chulalongkorn University, 1982.

Coedes, Georges. Editor. **L'Inscription du Roi Rama Gamhen de Sukhodaya.** Bangkok : The Siam Society under Royal Patronage, 1965.

_____."Notes critiques sur l'inscriptions de Rama Khamhaeng." **JSS.** 12,(1918) : 1–27.

_____."Nouvelles notes crtiques sur l'inscription de Rama Khamhaeng." **JSS**. 17, 3 (1923) : 113–120.

Diller, Anthony V.N. "Consonant Mergers–A Closer Look" **The Ram khamhaeng Controversy.** Bangkok : Group Co. Ltd. 1991, 487–512.

Gedney, William J. "Comments on Linguistic Arguments Relating to Inscription one." **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd. 1991.

Gosling, Betty. "Sukhotai Religious Architecture and its Relevance to the Authenticity of Inscription One." **The Ram Kham Haeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co., Ltd. : 1991.

_____."Where is Ram Khamhaeng's stupa?" **JSS.** 76 (1988), 264–274. Griswold, A.B. Prasert Na Nagara. "The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya 1292 A.D." **JSS.** 59,1 (1971) : 179–228.

_____."Epigraphic and Historical Studies No. 9 : The inscription of Ramkamhaeng of Sukhothai (1292 A.D.)." **JSS.** 59, 2 (1971) : 179–228.

Krairiksh, Piriya. "Towards a Revised History of Sukhothai Art : A Reassessment of the Inscription of King Ram Khamhaeng" **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

_____."The Date of the Ram Khamhaeng inscription" **The Ram Khamhaeng Contro versy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

Seutrong Chucy. "Reflections on King Ram Khamhaeng of Sukhothai." **Cross roads** V.3 N.1 np : Northern Illinois University Center for Southeast Asian Studies, 1986.

Terwiel, B.J."The Ram Khamhaeng Inscription : Lacunae and Reconstructions." **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991 : 309-332.

The New Encyclopaedia Britannica Vol.9. 15th ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1985.p.924.

Vickery, Michael. "The Ram Khamhaeng Inscription : A Piltdown Skull of Southeast Asian History?" **Proceedings of the International Conference on Thai Studies.** Canberra 3-6 July 1987, Canberra, Australian National University, 1987, 3-52.

_____."Piltdown Skull : Installment 2" **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

_____."The Ramkhamhaeng Inscription : a piltdown Skull of Southeast Asian History" **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

_____.Piltdown 3 Futher Discussion of The Ram Khamhaeng Inscription" **JSS.** 83 Part 1&2 (1995), 103-198.

Woodwand, Hiram W. "Ram Khamhaeng's Inscription : The Search for Context." **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd. 1991. : 419-438.

Wright Michale. "A Pios Fable reconsidering the Inscription 1 controversy A 'Domonic' view" **JSS.** 83 Part 1&2 (1995), 95-102.

เวบไซต์เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

1. http://www.tat.or.th/thai/province
2. http://www.thai-worldheritage.com
3. http://www.lib.ru.ac.th/pk